

THE TRAVELLER'S LIBRARY,

IN COURSE OF PUBLICATION IN VOLUMES AT HALF-A-CROWN

AND IN PARTS PRICE ONE SHILLING EACH :

Comprising books of valuable information and acknowledged merit, in a form adapted for reading while Travelling, and also of a character that will render them worthy of preservation.

List of the VOLUMES already published.

- Vol. I. MACAULAY's ESSAYS on WARREN HASTINGS and LORD CLIVE..... 2/6
 II. ———— ESSAYS on PITT and CHATHAM, RANKE and GLADSTONE, 2/6
 III. LAING's RESIDENCE in NORWAY 2/6
 IV. DEBRIERE's VOYAGE ROUND the WORLD..... 2/6

3.11.08.

Library of the Theological Seminary,

PRINCETON, N. J.

Presented by *Rev. Jas. S. Dennis, D.D.*

BR 160 .B9 1854 v.5
 Bunsen, Christian Karl
 Josias, 1791-1860.
 Christianity and mankind

- XXII. MEMOIR of DUKE of WELLINGTON and LIFE of MARSHAL FERRASSE, 2/6
 XXIII. TURKEY and CHRISTENDOM & RANKE's FERDINAND and MAXIMILIAN 2/6
 XXIV. FERGUSON's SWISS MEN and SWISS MOUNTAINS and { 2/6
 BARROW's CONTINENTAL TOUR }
 XXV. SOUVESTRE's WORKING MAN'S CONFESSIONS and { 2/6
 ATTIC PHILOSOPHER in PARIS }
 XXVI. MACAULAY's ESSAYS on LORD BYRON and the COMIC DRAMATISTS } 2/6
 and his SPEECHES on PARLIAMENTARY REFORM (1831-32) }
 XXVII. SHIRLEY BROOKS'S RUSSIANS of the SOUTH and Dr. } 2/6
 KEMP'S INDICATIONS of INSTINCT }
 XXVIII. LANMAN'S ADVENTURES in the WILDS of NORTH AMERICA 2/6

London: LONGMAN, BROWN, GREEN, and LONGMANS.

CHRISTIANITY

AND

MANKIND,

THEIR BEGINNINGS AND PROSPECTS.

BY

CHRISTIAN CHARLES JOSIAS BUNSEN,

D.D., D.C.L., D.PH.

IN SEVEN VOLUMES.

FIFTH VOLUME.

PHILOLOGICAL SECTION.

~~~~~
ANALECTA ANTE-NICÆNA.

COLLEGIT RECENSUIT ILLUSTRAVIT C. C. J. BUNSEN.

VOL. I.

RELIQUÆ LITERARÆ.

LONDON:

LONGMAN, BROWN, GREEN, AND LONGMANS.

1854.

LONDON:
A. and G. A. SPOTTISWOODE,
New-street-Square.

ANALECTA ANTE-NICÆNA.

COLLEGIT RECENSUIT ILLUSTRAVIT

CHRISTIANUS CAROLUS JOSIAS BUNSEN,

SS. THEOLOGIÆ JURIS CIVILIS ET PHILOS. DOCTOR.

VOL. I.

RELIQUÆ LITERARIÆ.

LONDINI:

LONGMAN, BROWN, GREEN, ET LONGMANS.

1854.

LONDINI:
Excuderunt A. et G. A. SPOTTISWOODE,
New-street-Square.

INDEX CAPITUM.

	Pag.
PROLEGOMENA - - - - -	i
A. Loci Christologici Novi Testamenti:	
I. Loci Christologici in trium priorum Evangelio- rum Libris obvii - - - -	3
II. Loci Christologici apud Johannem obvii - -	6
III. Loci Christologici apud Petrum Apostolum -	18
IV. Loci Christologici apud Paulum Apostolum -	19
V. Loci Christologici in Epistola ad Hebræos obvii -	25
B. Dicta Christi ΑΓΡΑΦΑ - - - -	29
C. Petri Apostoli Epistola prior restituta - -	35
I. IGNATHI EPISTOLÆ QUOTQUOT EXSTANT GENUINÆ.	
I. Ad Polycarpum - - - - -	43
II. Ad Ephesios - - - - -	47
III. Ad Romanos - - - - -	50
II. BASILIDIS FRAGMENTA APUD HIPPOLYTUM SERVATA -	59
III. VALENTINI FRAGMENTA APUD HIPPOLYTUM SERVATA. -	79
IV. MARCIONIS FRAGMENTUM APUD HIPPOLYTUM SERVATUM -	99
V. EPISTOLA AD DIOGNETUM. ACCEDIT FRAGMENTUM ALIUS AUCTORIS.	
Præfatio - - - - -	103
A. Epistola ad Diognetum - - - -	107
B. Cohortationis ad Gentes, fortasse Hippolyti, Conclusio - - - - -	119
VI. HEGESIPPI FRAGMENTUM DE CANONE NOVI TESTAMENTI QUOD DICITUR MURATORIANUM.	
Præfatio - - - - -	125
Fragmentum Canonis - - - - -	137

	Pag.
VII. CLEMENTIS HYPOTYPOSEON LIBRORUM OCTO QUÆ SUPERSUNT.	
Præfatio - - - - -	159
Clementis Hypotyposeon Libri Primi Fragmenta -	167
Frag. I. Isagoge dialectica - - -	196
Frag. II. Excerpta ex Theodoto nec non ex vetustissimis Valentinianorum Scholæ orientalis Libris una cum Clementis Adnotatione atque Refutatione - - -	120
Præfatio - - - - -	203
Excerpta ex Theodoto et antiquissimis Valentinianis Orientalibus - - -	205
Ad Clementis Hypotyposeon Libri Primi Fragmenta additamentum :	
Eclogæ Propheticae - - - - -	281
Appendix : Fragmentum apud Photium, de Discrimine inter Filium Dei et Verbum statuendo -	305
Clementis Hypotyposeon Libri Secundi, Tertii, Quarti, Quinti, Sexti, Septimi, et Octavi Fragmenta	
Græca - - - - -	309
Appendix : Fragmentum incertum - - -	324
Clementis Alexandrini Adumbrationes in Epistolas Catholicas - - - - -	325

EX HIPPOLYTI LIBRIS REFUTATIONIS OMNIUM HÆRESIUM ELECTA.

Præfatio - - - - -	343
I. Librorum Decem Proœmium - - -	349
II. De Marco Mago - - - - -	355
III. Historia Callisti - - - - -	363
IV. Hippolyti Confessio Fidei - - -	381
V. Orationis ad Hellenes Peroratio - - -	393
VI. Ex Parvo Labyrintho Fragmenta - - -	403

APPENDIX.

Photii Capita Duo de Hippolyti Syntagmate contra omnes Hæreses, et de ejusdem Libello de Causa Universi -	409

PROLEGOMENA.

A.

LOCI CHRISTOLOGICI NOVI TESTAMENTI.

I.

LOCI CHRISTOLOGICI IN TRIUM PRIORUM EVANGELIORUM
LIBRIS OBVII.

EVANGELIUM MATTHÆI.

(XI. 25—27. Vide infra, Luc. x.)

XVI.

16. Ἀποκριθεὶς Σίμων Πέτρος εἶπεν Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς
ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.¹

27. Μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ
δόξῃ τοῦ πατρὸς μετὰ τῶν² ἀγγέλων αὐτοῦ καὶ τότε
ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ.

XXII.

43. Λέγει τοῖς Φαρισαίοις Πῶς Δαυεὶδ ἐν πνεύματι
καλεῖ αὐτὸν κύριον, λέγων· 44. Εἶπεν κύριος τῷ
κυρίῳ μου Κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχ-

¹ σῶζοντος Cantabrigiensis prima manu Græce, salvatoris idem Latine.

² ἀγίων add. Cantabrig. et Latinus Veronensis.

θρούς σου ὑποκάτω τῶν ποδῶν σου. 45. εἰ οὖν
Δανεὶδ¹ καλεῖ αὐτὸν κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστίν ;

EVANGELIUM LUCÆ.

I.

35. Ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν τῇ Μαριάμ Πνεῦμα
ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπι-
σκιάσει σοὶ, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον [ἐκ σοῦ]² ἅγιον
κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ.

IX.

26. Ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνηθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους³,
τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνηθήσεται, ὅταν ἔλθῃ
ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἁγίων
ἀγγέλων.

X.

(Confer Matth. xi. 25—27.)

21. Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἡγαλλιάσατο τῷ πνεύματι τῷ
ἁγίῳ, καὶ εἶπεν· Ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ κύριε τοῦ
οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν
καὶ συνετῶν καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις· ναὶ ὁ πατήρ,

¹ ἐν πνεύματι add. Cantabrig. Hilarius et Latini tres Vercell. Veron. Colbert.

² Omittunt ἐκ σοῦ Alex. Vatic. Cantabr. et Veronensis Latinus, tuentur Irenæus, Cyprianus, Hilarius, codex Ephræmi rescriptus et Vercellensis ac Colbertinus Latini. Valentinus angeli verba laudat apud Hippol. 6, 35. sed omittit υἱὸς Θεοῦ: contra servat ἐκ σοῦ. Usque ad ἐπισκ. σοι laudat Basilides, ibid. 7, 26.

³ λόγους om. Origenes.

ὅτι οὕτως εὐδοκία ἐγένετο ἔμπροσθέν σου. 22. καὶ στραφείς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπεν· Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστὶν ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ, καὶ τίς ἐστὶν ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὁ ἄν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.¹

XI.

49. Διὰ² τοῦτο καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ εἶπεν· Ἀποστελῶ εἰς αὐτοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσι κ. τ. λ.

¹ Cf. Joa. vi. 44. 46. Irenaeus iv. 14: Hi qui peritiores Apostolis volunt esse sic describunt: Nemo cognovit Patrem, nisi Filius, nec Filium nisi Pater et cui voluerit Filius revelare, et interpretantur quasi a nullo cognitus sit verus Deus ante Domini nostri adventum et eum Deum qui a prophetis sit annunciatus, dicunt non esse patrem Christi. Cf. Dialogum c. Marcionitas, p. 817 D. ubi locus ita laudatur: οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς οὐδὲ τὸν υἱόν τις γινώσκει, εἰ μὴ ὁ πατήρ. Adstipulatur Marcioni et Marcionitis Justinus Martyr, p. 95, 96. 326. ed. Paris. A. D. 1686. Cæterum ipse Tertullianus adv. Marc. ii. 27. ita laudat: Cæterum patrem nemini visum, etiam commune testabitur evangelium, dicente Christo: nemo cognovit patrem nisi filius. In Recognitionibus Clementinis, ii. 47. ita: Jesus dicit: Nemo novit filium nisi pater, neque patrem quis novit nisi filius et cui voluerit filius revelare.

² Hunc versum et proxime sequentes 50 et 51 non legisse Marcionem ex Epiphanio elucet hæres. Marcionit. § 28: οὐκ εἶχε· διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ σοφία· ἀποστέλλω εἰς αὐτοὺς προφήτας καὶ περὶ αἵματος Ζαχαρίου καὶ Ἀβελ καὶ τῶν προφητῶν· ὅτι ἐκζητηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης. Nos locum hic posuimus, quoniam nihil esse credimus nisi glossema antiquum e Matthæo xxiii. 34—36. petatum et margini adscriptum, eam ob causam memorabile, quia Christus, ejus verba illa ἀποστελῶ, etc. sunt, dei Sapientia appellatur, quæ hebraica est Verbi Dei significandi ratio, ut ex Proverbiorum Salomonis capite vii. et apocrypho Σοφίας libro qui Salomonis nomen præ se fert apparet.

II.

LOCI CHRISTOLOGICI APUD JOHANNEM OBVII.

EVANGELIUM JOHANNIS.

I. 1—5. 14. 18.

1. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. 2. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.

3. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν.

4. Ὁ γέγονεν¹ ἐν αὐτῷ ζῶν ἐστι², καὶ ἡ ζῶν ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. 5. καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. . . .

14. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης³ χάριτος καὶ ἀληθείας. . . .

18. Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

¹ Ita conjungunt ὁ γέγονε cum sequentibus cod. Ephræmi rescriptus, Cantabrigiensis, Origenes semper, Irenæus et apud eum, Valentiniani, Gnostici apud Hippolytum c. hæreses 5, 8., Clemens, Hilarius, Athanasius : contra ad οὐδὲ ἓν referunt auctoritates multo inferiores, quarum non postremum locum tenet versio vetus Latina apud Lachmannum edita. Origenes : τινὰ τῶν ἀντιγράφων καὶ τάχα οὐκ ἀπιθάνως· ὁ γέγ. ἐν αὐτῷ ζ. ἐστιν. Peratæ apud Hippol. 5, 16. ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, etc. sed ὁ γέγονεν ad οὐδὲ ἓν relatum.

² ἡ ζῶν ἦν Alex. Vatic. Cantabrig. et interdum Origenes, ἦν etiam Iren. Cypr. Hilar.

³ πλήρη Cantabrig. Iren. Hilar.

II. 14—18.

14. Καθὼς Μωυσῆς ὑψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, 15. ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν [μὴ ἀπόληται ἀλλ']¹ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. 16. οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ² τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. 17. οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.³ 18. ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ [δὲ] μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

V. 19—37.

19. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ υἱὸς⁴ ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν⁵, ἐὰν μὴ τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιούντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. 20. ὁ γὰρ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ, καὶ μείζονα τούτων δείξει⁶ αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς θαυμάζητε. 21. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὖς θέλει ζωοποιεῖ. 22. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα,

¹ Uncis inclusa habet Alex. et Veronens. Colbert. Latini, om. Vatic. Vercellensis, Cyprianus, Lucifer.

² αὐτοῦ om. Vatic.

³ Ita laudant Gnostici apud Hippol. 5, 12. οὐ γὰρ ἤλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον ἀπολέσαι τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.

⁴ τοῦ ἀνθρώπου addit. Cantabrig.

⁵ ποιεῖν τι ἀφ' ἑαυτοῦ idem.

⁶ δείκνυσιν idem.

ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ, 23. ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα· ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν. 24. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν.¹ 25. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν², ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. 26. ὥσπερ γὰρ ὁ πατήρ³ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, 27. καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ⁴ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. 28. μὴ θαυμάζετε τοῦτο, ὅτι ἔρχεται ὥρα ἐν ᾗ πάντες⁵ οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ⁶, 29. καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ [δὲ] τὰ φαῦλα πράξαντες⁷ εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. 30. οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐδέν. καθὼς ἀκούω κρίνω, καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι οὐ ζητῶ⁸ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με.⁹ 31. ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής. 32. ἄλλος ἐστίν ὁ

¹ Semel addit Hilarius : qui autem non credit, jam iudicatus est.

² καὶ νῦν ἐ. omm. Vercellensis et Veronensis Latini.

³ ὁ ζῶν add. Cantabrig.

⁴ καὶ add. Vatic. Cantabr. et recepta.

⁵ mortui add. Irenæus.

⁶ Orig. Iren. τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου pro αὐτοῦ.

⁷ πράσσοντες Cantabr.

⁸ Semel Origenes οὐκ ἤλθον ποιῆσαι pro οὐ ζ. idem alibi et Alex. Vatic. Cantabr. ut supra scriptum est.

⁹ Semel Orig. cum Latinis Ver. et Colbert. add. πατρός.

μαρτυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ καὶ οἶδα ὅτι ἀληθὴς ἐστὶν ἡ μαρτυρία ἣν μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. . . . 36. ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζων τοῦ Ἰωάννου. τὰ γὰρ ἔργα ἃ ἔδωκέ μοι ὁ πατὴρ ἵνα τελειώσω αὐτὰ, αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ποιῶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὅτι ὁ πατὴρ με ἀπέσταλκεν. 37. καὶ ὁ πέμψας με πατὴρ αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ.

VI. 32.

Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ Μωσῆς ἔδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ πατὴρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν. 33. ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. . . . 35. ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. ὁ ἐρχόμενος πρὸς με οὐ πεινάσει, καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε. . . . 37. πᾶν ὃ δίδωσίν μοι ὁ πατὴρ πρὸς ἐμὲ ἥξει, καὶ τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλλω ἔξω, 38. ὅτι καταβέβηκα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα¹ τοῦ πέμψαντός με. 39. τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέν μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. 40. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου², ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀναστήσω αὐτὸν [ἐγὼ] ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. . . . 45. πᾶς ὁ ἀκούσας³ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μαθὼν⁴

¹ τ. πέμψ. — θέλημα om. codex Ephr. rescriptus.

² τοῦ πέμψαντός με add. Vatic. Alex. et Colbert. Latinus.

³ ἀκούων Cantabr. Hilarius et Veron. Vercell. Latini.

⁴ τὴν ἀλήθειαν add. Alexandrinus.

ἔρχεται πρὸς με. 46. οὐχ ὅτι τὸν πατέρα ἑώρακέν τις, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἑώρακεν τὸν πατέρα.¹ 47. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. 48. ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. 49. οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον² ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα καὶ ἀπέθανον· 50. οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ. 51. ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν³ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς⁴. εἰάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω ἡ σὰρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. . . . 53. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰάν τις φάγῃ τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. 54. ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον καὶ γὰρ ἀναστήσω αὐτὸν [ἐν] τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. 55. ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστὶ βρώσις καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθὴς ἐστὶ πόσις. 56. ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ. 57. καθὼς ἀπέστειλέν με ὁ ζῶν πατήρ καὶ γὰρ ζῶ διὰ τὸν πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με, καὶ κεῖνος ζήσει δι' ἐμέ. 58. οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, οὐ καθὼς ἔφαγον οἱ πατέρες τὸ μάννα καὶ ἀπέθανον· ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρτον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

¹ Θεὸν pro πατέρα Cantabrig. et Veron. Vercell. Latini.

² τὸν ἄρτον addunt iidem testes.

³ ὁ ζῶν interdum omittit Origenes, semel cum Cypriano et Vercellensi Latino τῆς ζωῆς.

⁴ Origenes interdum addit καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ.

VII. 28. 29.

Κἀμὲ οἶδατε καὶ οἶδατε πόθεν εἰμί¹. καὶ ἀπ' ἐμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν ἀληθινὸς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἶδατε. 29. ἐγὼ οἶδα αὐτὸν, ὅτι παρ' αὐτοῦ εἰμι, καὶ κεῖνός με ἀπέστειλεν.

VIII.

12. Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ὁ ἀκολουθῶν μοι οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. . . . 14. Κἀν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαντοῦ, ἀληθὴς ἔστιν ἡ μαρτυρία μου, ὅτι οἶδα πόθεν ἦλθον καὶ ποῦ ὑπάγω. . . . 15. ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε, ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα. 16. καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγὼ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθινή ἔστιν, ὅτι μόνος οὐκ εἰμι, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με πατήρ. . . . 18. ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαντοῦ καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ. . . . 19. οὔτε ἐμὲ οἶδατε οὔτε τὸν πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾗδετε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾗδετε.²

25. Ἐλεγον αὐτῷ Σὺ τίς εἶ; εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς Τὴν ἀρχὴν ὃ τι καὶ λαλῶ ὑμῖν. 26. πολλὰ ἔχω περὶ ὑμῶν λαλεῖν καὶ κρίνειν¹ ἀλλ' ὁ πέμψας με ἀληθὴς ἔστι καὶ γὰρ ἃ ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, ταῦτα λαλῶ εἰς τὸν κόσμον. 27. οὐκ ἔγνωσαν ὅτι τὸν πατέρα³ αὐτοῖς ἔλεγεν.⁴ 28. εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς Ὅταν ὑψώσῃτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ ἀπ' ἐμαντοῦ

¹ Neque me scitis neque . . . Hilarius.

² οἶδατε Origenes pro ἂν ᾗδετε.

³ αὐτοῦ add. Cantabr. de deo patre Veron. Latinus.

⁴ τὸν θεὸν add. Cantabr. Vercell. et Colbert. Latini.

ποιῶ οὐδέν, ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξέν με ὁ πατήρ, ταῦτα λαλῶ. 29. καὶ ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἐστίν· οὐκ ἀφῆκε με μόνον, ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε.

38. ἃ ἐγὼ ἐώρακα παρὰ τῷ πατρὶ¹ λαλῶ.

42. εἰ ὁ Θεὸς ὁ πατήρ ὑμῶν ἦν, ἡγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ² τοῦ Θεοῦ ἐξηλθον, καὶ ἤκω· οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλεν.

50. ἐγὼ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου· ἐστίν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων.

51. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἴαν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

54. εἰ ἐγὼ δοξάσω ἐμαυτὸν, ἡ δόξα μου οὐδέν ἐστίν· ἐστίν ὁ πατήρ μου ὁ δοξάζων με, ὃν ὑμεῖς λέγετε ὅτι Θεὸς ὑμῶν ἐστι. 55. καὶ οὐκ ἐγνώκατε αὐτὸν, ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτόν. καὶ εἶπω ὅτι οὐκ οἶδα αὐτόν, ἔσομαι ὅμοιος ὑμῖν ψεύστης· ἀλλὰ οἶδα αὐτόν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶ.

56. Ἀβραὰμ ὁ πατήρ ὑμῶν³ ἡγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν καὶ εἶδεν καὶ ἐχάρη.

58. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι.

X.

7. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν [ὅτι] ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων. 8. πάντες ὅσοι ἤλθον πρὸ ἐμοῦ, κλέπται

¹ non legendum esse πατρὶ μου testatur Origenes expressis verbis, sed add. μου Cantab. et Latini Veron. Vercell. Colbert.

² Origenes mox ἐκ, mox παρὰ, mox ἀπό. ἀπὸ etiam Hilarius.

³ ἡμῶν semel Origenes.

εἰσὶν καὶ λησταί.¹ ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα. 9. ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα². δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὐρήσει. 10. ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ. ἐγὼ ἦλθον ἵνα ζῶν ἔχωσιν καὶ περισσὸν ἔχωσιν. 11. ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. 12. ὁ μισθωτὸς δὲ καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, οὗ οὐκ ἔστιν τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον καὶ ἀφίησιν τὰ πρόβατα καὶ φεύγει, καὶ ὁ λύκος ἀρπάζει αὐτὰ καὶ σκορπίζει [τὰ πρόβατα. 13. ὁ δὲ μισθωτὸς φεύγει], ὅτι μισθωτὸς ἔστιν καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων. 14. ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ καὶ γινώσκουσίν με τὰ ἐμά, 15. καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ καὶ ἐγὼ γινώσκω τὸν πατέρα. καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. 16. καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἀ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης. καὶ ἐκεῖνα δεῖ με ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσιν, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἰς ποιμήν. 17. διὰ τοῦτό με ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ, ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. 18. οὐδεὶς αἶρει αὐτήν³ ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτήν ἀπ' ἐμαυτοῦ.⁴ ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. ταύτην τὴν ἐντολήν ἔλαβον παρὰ τοῦ πατρός μου.

¹ Valentinus apud Hippol. 6, 35. πάντες οἱ πρὸ ἐμοῦ ἐληλυθότες κλέπται καὶ λησταί εἰσιν.

² ἐγὼ εἰμι ἡ πύλη ἡ ἀληθινὴ Gnostici apud Hippolytum 5, 8. Sed ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα, ib. 5, 17.

³ τὴν ψυχὴν μου Origenes et Cyprianus.]

⁴ ἀλλ' — ἐμαυτοῦ om. Cantabrigiensis.

27. Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει καὶ γὰρ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσίν μοι. 28. καὶ γὰρ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα καὶ οὐχ ἄρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου. 29. ὁ πατήρ μου, ὃς δέδωκέν μοι, μείζων¹ πάντων ἐστὶν καὶ οὐδεὶς δύναται ἄρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρὸς μου. 30. ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἓν ἐσμεν. . . . 33. ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας καὶ ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὦν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. 34. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς Οὐκ ἐστὶν γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν ὅτι ἐγὼ εἶπον Θεοί ἐστε;² 35. εἰ ἐκείνους εἶπε Θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή, 36. ὃν ὁ πατήρ ἡγίασεν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγέτε ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; 37. εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι. 38. εἰ δὲ ποιῶ, καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις πιστεύετε, ἵνα γνῶτε καὶ γινώσκητε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατήρ καὶ γὰρ ἐν τῷ πατρί.

XI.

25. Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή· ὁ πιστεύων εἰς ἡμέτερον καὶ ἀποθάνῃ ζήσεται, 26. καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἡμέτερον οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

XII.

44. Ὁ πιστεύων εἰς ἡμέτερον οὐ πιστεύει εἰς ἡμέτερον ἀλλὰ εἰς τὸν πέμψαντά με. 45. καὶ ὁ θεωρῶν ἡμέτερον θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με.

¹ μεῖζον Alex. Veron. Vercell. Colbert. Latini.

² Laudat Hippolytus c. hæreses 5, 7.

ψαντά με. 46. ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνη. 47. καὶ ἐάν τις μου ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων καὶ μὴ φυλάξῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν· οὐ γὰρ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. 48. ὁ ἀθετῶν ἐμὲ καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματά μου ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτόν· ὁ λόγος ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτόν¹ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. 49. ὅτι ἐγὼ ἐξ ἑμαντοῦ οὐκ ἐλάλησα, ἀλλ' ὁ πέμψας με πατὴρ αὐτός μοι ἐντολὴν δέδωκεν τί εἴπω καὶ τί λαλήσω. 50. καὶ οἶδα ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστίν. ἃ οὖν ἐγὼ λαλῶ, καθως εἶρηκέν μοι ὁ πατὴρ, οὕτως λαλῶ.

XIV.

6. Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ² ἡ ἀλήθεια καὶ³ ἡ ζωὴ· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. . . .

9. ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακεν τὸν πατέρα⁴· πῶς σὺ λέγεις ὅτι Δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα⁵; 10. οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν; τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν ἀπ' ἑμαντοῦ οὐ λαλῶ· ὁ δὲ πατὴρ [ὁ] ἐν ἐμοὶ μένων⁶ αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα [αὐτοῦ]. 11. πιστεύετε μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ⁷· εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι.

¹ αὐτὸς κρινεῖ ὑμᾶς Origenes.

² καὶ om. Iren. Cypr. Hilar.

³ καὶ semel omittit Hilarius. Idem semel: veritas via et vita.

⁴ τὸν πέμψαντά με interdum addit Origenes.

⁵ Irenæus addit: ego enim in patre et pater in me, et amodo cognovistis eum et vidistis.

⁶ qui in me loquitur bis Hilarius, sed idem aliis locis est vel manet.

⁷ οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ; Hippol. 9, 12.

XVII.

1. Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε, 2. καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πασης σαρκὸς, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκας αὐτῷ, δώσῃ αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. 3. αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσιν σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν.

EPISTOLA JOHANNIS PRIMA.

I.

1. Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν¹, ὃ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, 2. (καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἐωράκαμεν καὶ μαρτυροῦμεν καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν), 3. ὃ ἐωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν ἀπαγγέλλομεν καὶ ὑμῖν.

¹ ὃ ἀκ. om. Origenes.

APOCALYPSIS JOHANNIS.

V.

12. Ἄξιόν ἐστι τὸ ἄρνιον τὸ ἐσφαγμένον λαβεῖν τὴν δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ σοφίαν καὶ ἰσχὺν καὶ τιμὴν καὶ δόξαν καὶ εὐλογίαν.

XIX.

11. Εἶδον τὸν οὐρανὸν ἠνεωγμένον. καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκός, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν πιστὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ. 12. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλόξ πυρός, καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διαδήματα πολλὰ, ἔχων ὄνομα γεγραμμένον ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ αὐτός,¹ 13. καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον αἵματι καὶ κέκληται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

¹ Versum duodecimum om. Cyprianus semel.

III.

LOCI CHRISTOLOGICI APUD PETRUM APOSTOLUM.

EPISTOLA PETRI PRIOR QUÆ DICITUR.

I.

18. Οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, 19. ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἁμνοῦ ἁμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, 20. προεγνώσμενου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν χρόνων δι' ὑμᾶς¹ 21. τοὺς δι' αὐτοῦ πιστοὺς² εἰς Θεὸν τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ δόξαν αὐτῷ δόντα, ὥστε τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς Θεόν.

III.

18. Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν ἀπέθανεν³, δίκαιος ὑπὲρ ἀδικῶν, ἵνα ἡμᾶς⁴ προσαγάγῃ τῷ Θεῷ⁵ θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι· 19. ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ⁶ πνεύμασιν πορευθεὶς ἐκήρυξεν, 20. ἀπειθήσασιν ποτε ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία κ.τ.λ.

¹ ἡμᾶς Alex.

² πιστεύοντας codex Ephræmi rescriptus.

³ ἔπαθε Vatic. contra Alex. Cyr. vulgatam.

⁴ ἡμᾶς Vatic.

⁵ τῷ Θεῷ om. Vatic.

⁶ κατακεκλεισμένοις add. codex Ephræmi rescriptus.

IV.

LOCI CHRISTOLOGICI APUD PAULUM APOSTOLUM.

EX EPISTOLA AD ROMANOS DATA.

I. 3. 4.

(ὁ Θεὸς προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν)
 περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος
 Δαυεὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν
 δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἀγιοσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν,
 Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν.

EX EP. AD CORINTHIOS PRIORI.

XV. 22—28.

Ὡςπερ ἐν Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ
 ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται, 23. ἕκαστος
 δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. ἀπαρχὴ Χριστὸς, ἔπειτα οἱ
 τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ¹, 24. εἴτα τὸ
 τέλος, ὅταν παραδιδοῖ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ,
 ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ
 δύναμιν. 25. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ᾧ
 πάντας τοὺς ἐχθροὺς [αὐτοῦ] ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.²

¹ ἐλπίσαντες add. Boernerianus et Hilarius (qui crediderunt), sed idem Hilarius alio loco cum Origene, codicibus Alexandrino Vaticano et Claromontano omittit ἐλπίσαντες.

² versum 25. omittit Hilarius.

26. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. 27. πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ὅταν δὲ εἴπῃ [ὅτι] πάντα ὑποτέτακται¹, δηλὸν ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. 28. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε [καὶ] αὐτὸς ὁ υἱὸς² ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς πάντα ἐν πᾶσιν.

XV.

45. Γέγραπται· ἐγένετο ὁ πρῶτος [ἄνθρωπος] Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος³ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν . . .

47. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος⁴ ἐκ γῆς χοϊκὸς, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος⁵ ἐξ οὐρανοῦ. 48. οἶος ὁ χοϊκὸς, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἶος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. 49. καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου.

EX EPISTOLA AD CORINTHIOS ALTERA.

V.

17. εἴ τις ἐν Χριστῷ, καὶνὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρηλθεν, ἰδοὺ γέγονεν καινά.⁶ 18. τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ

¹ ὅταν — ὑποτέτακται omittit Hilarius locis plurimis, sed idem duobus locis ὅταν γὰρ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα cum Alex. Vatic. Clarom. Boerneriano Irenæo et fere etiam Origene qui legit.: ὅταν ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποταγῇ.

² ὁ υἱὸς om. Hilarius.

³ secundus Irenæus.

⁴ Ἀδὰμ addit codex Ephræmi rescriptus.

⁵ ὁ κύριος add. Marcion et Origenes semel.

⁶ πάντα addit Origenes contra codices et versionem vulgatam.

Θεοῦ τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ Χριστοῦ καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, 19. ὥς ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ Θέμενος ἐν ἡμῖν¹ τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς . . . . 21. τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ.

EPISTOLA AD EPHESIOS.

I.

3. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ², 4. καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ³ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, 5. ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ⁴ εἰς αὐτὸν, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Θελήματος αὐτοῦ, εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς⁵ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγαπημένῳ⁶, 7. ἐν ᾧ⁷ ἔχομεν⁷ τὴν

¹ τοῦ εὐαγγελίου add. Claromontanus et Boernerianus.

² ἐν Χρ. bis habet Hilarius, bis omittit.

³ ἐν αὐτῷ omittit Hilarius, sed post κόσμον addit: in ipso.

⁴ Ἰ. Χρ. Alex. Clarom. Boern. et vulgata, Χρ. Ἰησ. Vatic., nihil nisi Χριστοῦ Origenes et Hilarius.

⁵ ἧς Alex. Vatic., ἐν ᾧ Clarom. Boern. vulgata.

⁶ υἱὸς αὐτοῦ add. Clarom. Boern. et vulgata. sed Hieronymus vii. p. 552, C.: nec putandum quod in Latinis codicibus habetur scriptum esse 'in dilecto filio suo,' sed simpliciter in dilecto.

⁷ ἔσχομεν Clarom. Irenæus.

ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, γὴν ἄφεςιν τῶν παραπτωμάτων, κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ, 8. ἥς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει. 9. ἠγωνίσας¹ ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ², ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ 10. εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ³, τὰ ἐπὶ⁴ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν αὐτῷ, 11. ἐν ᾧ καὶ ἐκλήθημεν⁵ προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ⁶ τὰ πάντα ἐνεργούντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, 12. εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ, 13. ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς, ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, 14. ὃ ἐστὶν ἀρράθων τῆς κληρονομίας ἡμῶν εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.

20. (ἡ ἰσχὺς τοῦ θεοῦ) ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἰγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ καθίσας⁷ ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ⁸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς⁹ 21. ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ πάντος ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ

¹ ἠγωνίσαι Boern. vulgata et Hilarius.

² αὐτοῦ om. Clarom. Boern. Hilar. et Clar. et Boern. Latini.

³ add. per deum Irenæus.

⁴ ἐν Alex. Boern. vulgata, Irenæus.

⁵ ἐκληρώθημεν Vatic. et vulgata.

⁶ τὴν πρόθεσιν τοῦ θεοῦ τοῦ Clarom. Boern.

⁷ ἐκάθισεν Clarom. Boern. : αὐτὸν add. Alex.

⁸ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ Alex. manu recent.

⁹ ἐπουρανίῳ Alex. Clarom. Boern. vulg. contra Vatic. et Hilarium.

καὶ ἐν τῇ μέλλοντι, 22. καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκεν κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, 23. ἣτις ἐστὶν τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν πληρουμένου.

IV.

15. Ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ, Χριστὸς, 16. ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν¹ ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους² τὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκονομίαν ἑαυτοῦ³ ἐν ἀγάπῃ.

EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

II.

6. (Χριστὸς Ἰησοῦς) ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, 7. ἀλλὰ ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβὼν⁴, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων⁵ γενόμενος 8. καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος⁶ ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. 9. διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸ⁷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν

¹ κ. ἐν. omitt. Iren. Lucifer, Boerner. et Claromontani versio Latina.

² μέλους Alex. Ephr. rescriptus et vulgata, μέτρος Boerner.

³ αὐτοῦ Clarom. Boerner.

⁴ hucusque exscripsit Hippolytus 10, 11.

⁵ ἀνθρώπου Origenes, Cyprianus, Hilarius.

⁶ γενόμενος om. Origenes et Hilarius interdum, item Lucifer.

⁷ τὸ om. Clarom. Boern. Origenes.

ὄνομα, 10. ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ
ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, 11. καὶ πᾶσα
γλῶσσα ἐξομολογήσεται¹ ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς²
εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς.

EPISTOLA AD TIMOTHEUM PRIOR.

III.

16. Ὁμολογουμένως³ μέγα ἐστὶν τὸ τῆς εὐσεβείας
μυστήριον, ὃς⁴ ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύ-
ματι, ὥφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη
ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ.

¹ ἐξομολογήσεται Origenes, Alex. Boern.

² Χρ. om. Hilarius plerumque et Boerner.

³ ὁμολογοῦμεν ὡς Clarom.

⁴ Θεὸς recepta, sed ὡς Alex. Ephr. reser. Boern., ὁ Clarom. et
Latina ejusdem et Boerneriani versio, vulgata et Hilarius.

V.

LOCI CHRISTOLOGICI IN EPISTOLA AD HEBRÆOS OBVII.

I.

2. Τὸν υἱὸν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ ἐποίησεν τοὺς αἰῶνας, 3. ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ φέρων¹ τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ², καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, 4. τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.

II.

9. Τὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι³ Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσῃται θανάτου. 10. ἔπρεπεν γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθη-

¹ φανερων codex Vaticanus.

² δι' αὐτοῦ add. Claromont. Gr. et Latine.

³ χωρὶς semper Origenes, qui ἐν τισὶν αἰτ κεῖται τῆς πρὸς Ἑβραίους ἀντιγράφοις χάριτι Θεοῦ et ita cum vulgata Alex. Vatic. Ephr. Clarom.

μάτων τελειῶσαι. 11. ὃ τε γὰρ¹ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιάζομενοι ἐξ ἑνὸς πάντες· δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφούς αὐτοὺς καλέσαι.

IV.

14. Ἐχοντες ἀρχιερέα μέγαν², διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας.

15. οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθεῖν ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα³ χωρὶς ἁμαρτίας.

V.

7. Ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σῶζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενέγκας καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαθείας, 8. καίπερ ὢν υἱὸς, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθεν τὴν ὑπακοήν, 9. καὶ τελειωθείς ἐγένετο πᾶσιν τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, 10. προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

VII.

26. Τοιοῦτος ἡμῖν [καὶ] ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος, 27. ὃς οὐκ

¹ ὅτε γὰρ ὁ semel Origenes.

² καὶ ἀπόστολον Ἰησοῦν Χριστὸν semel addit Origenes.

³ ὁμοίως semel vel ὁμοίως πᾶσιν ἀνθρώποις alio loco Origenes pro καθ' ὁμ. quod ipsum quater exhibet.

ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ· τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ ἑαυτὸν ἀνενεγκας. 28. ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς ἔχοντας ἀσθένειαν, ὁ λόγος δὲ τῆς ὀρκωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον.

IX.

11. Χριστὸς παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν γενομένων ἀγαθῶν¹, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, 12. οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος. 13. εἰ γὰρ τὸ αἷμα τράγων καὶ ταύρων καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωνμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, 14. πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου² ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἁμωμῶν τῷ Θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνειδήσιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ.

X.

12. Οὗτος, μίαν ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν εἰς τὸ διηνεκὲς, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ³ τοῦ Θεοῦ, 13. τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος ἕως τεθῶσιν⁴ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπο-

¹ μελλόντων ἀγαθῶν Alex. vulgata.

² ἁγίου Clarom. tam Græce quam Latine et vulgata.

³ ἐκ δεξιῶν Alexandrinus codex.

⁴ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τεθῶσι πάντες Origenes.

πόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. 14. μιᾷ γὰρ προσφορᾷ
τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἀγιαζομένους.

XIII.

8. Ἰησοῦς Χριστὸς ἐχθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς¹ καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας.²

¹ Origenes om. ὁ αὐτός semel, alio loco habet.

² ἀμήν add. Claromontanus.

Β.

Dicta Christi ΑΓΡΑΦΑ.

1.

Μνημονεύετε τὸν λόγον τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε·
Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν.

Paulus, Acta, 20, 35.

2.

Dicit filius dei :

Resistamus omni iniquitati et odio habeamus eam.

Barnabas, 4.

3.

Λέγει κύριος·

Ιδοὺ ποιήσω τὰ ἔσχατα ὡς τὰ πρῶτα.

Barnabas, 6. coll. Ezech. 36, 11.

4.

Οὕτω φησὶν [ὁ Ἰησοῦς]·

Οἱ θέλοντές με ἰδεῖν καὶ ἄψασθαί μου τῆς βασιλείας
ὀφείλουσι θλιβέντες καὶ παθόντες λαβεῖν με.

Barnabas, 7. fin.

5.

Εἶπεν ὁ κύριος·

Ἐὰν ᾗτε μετ' ἐμοῦ συνηγμένοι ἐν τῷ κόλπῳ μου, καὶ μὴ ποιῆτε τὰς ἐντολάς μου, ἀποβαλῶ ὑμᾶς καὶ ἐρῶ ὑμῖν Ὑπάγετε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἔστε, ἐργάται ἀνομίας.

Clemens Romanus, Epist. II. 4.

6.

Λέγει ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ·

Εἰ τὸ μικρὸν οὐκ ἐτηρήσατε, τὸ μέγα τίς ὑμῖν δώσει; λέγω γὰρ ὅτι ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστιν.

Ἄρα οὖν τοῦτο λέγει· τηρήσατε τὴν σάρκα ἀγνὴν καὶ τὴν σφραγίδά ἁσπιλον, ἵνα τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀπολάβωμεν.

Clemens Romanus, Epist. II. 8. coll. no. 10. et

Luc. 16, 10. Matth. 25, 21.

7.

Λέγει ὁ κύριος·

Ἔσεσθε ὡς ἀρνία ἐν μέσῳ λύκων.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος αὐτῷ λέγει· Ἐὰν οὖν διασπαράξωσιν οἱ λύκοι τὰ ἀρνία; Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ·

Μὴ φοβείσθωσαν τὰ ἀρνία τοὺς λύκους μετὰ τὸ ἀποθανεῖν αὐτά. Καὶ ὑμεῖς μὴ φοβείσθε τοὺς ἀποκτείνοντας ὑμᾶς καὶ μηδὲν ὑμῖν δυναμένους ποιεῖν, ἀλλὰ φοβείσθε τὸν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ὑμᾶς ἔχοντα ἐξουσίαν ψυχῆς καὶ σώματος, τοῦ βαλεῖν εἰς γέενναν πυρός.

Clemens Romanus, Epist. II. 5. coll. Matth. 10,

16. 28. Luc. 10, 3. 12, 4. 5.

8.

Ἐπερωτηθεὶς αὐτὸς ὁ κύριος ὑπὸ τινος, πότε ἦξει αὐτοῦ ἡ βασιλεία, εἶπεν·

Ὅταν ἔσται τὰ δύο ἐν καὶ τὸ ἔξω ὡς τὸ ἔσω καὶ τὸ ἄρσεν μετὰ τῆς θηλείας, οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ.

Clemens Rom. ad Corinth. II. 12.

9.

Unde dominus in mysterio dixerat :

Si non feceritis dextram sicut sinistram et sinistram sicut dextram et quæ sursum sicut deorsum et quæ ante sicut retro, non cognoscitis regnum dei.

Pseudo-Linus de Passione Petri Apostoli.

10.

Ideo dominus dicebat ingratis in eum existentibus :

Si in modico fideles non fuistis, quod magnum est quis dabit vobis?

Irenæus adv. hæreses II. 64. p. 193. Grabe. coll. no. 6.

11.

Διὸ καὶ ὁ ἡμέτερος κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν·

Ἐν οἷς ἂν ὑμᾶς καταλάβω ἐν τούτοις καὶ κρινῶ.

Justinus, Dialog. cum Tryphone, p. 267 A. cap. 47. fin.

12.

Φησὶν ὁ Πέτρος εἰρηκέναι τὸν κύριον τοῖς ἀποστόλοις·

Ἐὰν μὲν οὖν τις θελήσῃ τοῦ Ἰσραὴλ μετανοῆσαι καὶ διὰ τοῦ ὀνόματός μου πιστεύειν ἐπὶ τὸν Θεόν, ἀφεθήσονται αὐτῷ αἱ ἁμαρτίαι. Μετὰ δώδεκα ἔτη ἐξέλθετε εἰς τὸν κόσμον, μή τις εἴπῃ Οὐκ ἠκούσαμεν.

Clemens Alex. Strom. vi. 5. 43.

13.

Οἱ ἀντιτασσόμενοι τῇ κτίσει τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς εὐφήμου ἐγκρατείας καὶ κείνα λέγουσι τὰ πρὸς Σαλώμην εἰρημένα, ... Φέρεται δὲ οἶμαι ἐν τῷ κατ' Αἰγυπτίους εὐαγγελίῳ· φασὶ γὰρ, ὅτι αὐτὸς εἶπεν ὁ σωτήρ·

Ἦλθον καταλῦσαι τὰ ἔργα τῆς θηλείας·

θηλείας μὲν τῆς ἐπιθυμίας, ἔργα δὲ γένεσιν καὶ φθοράν . . . . ὅθεν εἰκότως περὶ συντελείας μηνύσαντος τοῦ λόγου ἡ Σαλώμη φησὶ· Μέχρι τίνος οἱ ἄνθρωποι ἀποθανοῦνται; ἄνθρωπον δὲ καλεῖ ἡ γραφὴ διχῶς, τὸν τε φαινόμενον καὶ τὴν ψυχὴν, πάλιν τε αὖ τὸν σωζόμενον καὶ τὸν μὴ· καὶ θάνατος ψυχῆς ἡ ἁμαρτία λέγεται· διὸ καὶ παρατετηρημένως ἀποκρίνεται ὁ κύριος·

Μέχρις ἂν τίκτωσιν αἱ γυναῖκες.

τουτέστι μέχρις ἂν αἱ ἐπιθυμίαι ἐνεργῶσιν.

Clemens Alex. Strom. III. 9. 63 et 64.

14.

Ἐν τῷ κατ' Ἑβραίους εὐαγγελίῳ γέγραπται,

Ὁ θάυμασας βασιλεύσει καὶ ὁ βασιλεύσας ἀναπαύσεται.

Clemens Alex. Strom. II. 9. 45.

15.

Οὐ φθονῶν παρήγγειλεν ὁ κύριος ἕν τινι εὐαγγελίῳ·

Μυστήριον ἐμὸν ἐμοὶ καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ οἴκου μου.

Clemens Alex. Strom. v.

16.

Ἐφ' οἷς γὰρ ἂν εὖρω ὑμᾶς, φησὶν, ἐπὶ τούτοις καὶ κρινῶ.

Clemens Alex. Quis dives, 40.

17.

καὶ Ἰησοῦς γοῦν φησί·

Διὰ τοὺς ἀσθενοῦντας ἡσθένουν καὶ διὰ τοὺς πεινῶν-
τας ἐπείνων καὶ διὰ τοὺς διψῶντας ἐδίψων.

Origenes, in Matth. 17, 21.

18.

Viris sanctis magis convenit flere atque lugere, ut in Hebraico quoque evangelio legimus Dominum ad discipulos loquentem :

Et nunquam, inquit, læti sitis, nisi cum fratrem vestrum videritis in caritate.

Hieronymus, Comm. ad Ephes. 5, 4.

19.

Γίνεσθε δόκιμοι τραπέζῃται.

Hoc modo Christo modo scripturæ sacræ dictum adscribitur. Homil. Clement. 2, 51. 3, 50. 18, 20. Apelles, hæret. apud Epiphanium, 42, 2. Origenes, tom. xix. in Johannem 8, 20. Hieronymus, epist. 152. etc. Scripturæ sacræ attribuitur dictum Const. Apost. 2, 36. a Clemente Alexandrino et Origene in Matth. 22, 23. etc.

20.

Ultimo loco addere placet etiam Irenæi locum notissimum, licet quæ eo continentur satis appareat Christi talia qualia nunc leguntur esse non posse. Sunt vero ea ita comparata, ut ingenium hominis Judaici suo modo exornasse probabile videatur, quæ servator aut planâ allegoriâ aut disertis verbis discipulis tradidisset.

Presbyteri meminerunt qui Joannem discipulum domini viderunt, audisse se ab eo, quemadmodum de temporibus illis dicebat dominus et dicebat :

Venient dies, in quibus vineæ nascentur, singulæ decem millia palmitum habentes, et in una palmite dena millia brachiorum, et in uno vero palmite dena millia flagellorum, et in unoquoque flagello dena millia botruum, et in unoquoque botro dena millia acinorum, et unumquodque acinum expressum dabit viginti quinque metretas vini. Et cum eorum apprehenderit aliquis sanctorum botrum, alius clamabit: Botrus ego melior sum, me sume, per me dominum benedic. Similiter et granum tritici decem millia spicarum generaturum et unamquamque spicam habituram decem millia granorum, et unumquodque granum quinque bilibres similæ claræ mundæ: et reliqua autem poma et semina et herbam secundum congruentiam iis consequentem: et omnia animalia iis cibis utentia quæ a terra accipiuntur, pacifica et consentanea invicem fieri, subjecta hominibus cum omni subjectione.

Quæ subjiciuntur Græce etiam servata :

Ταῦτα δὲ καὶ Παπίας Ἰωάννου μὲν ἀκουστῆς, Πολυ-
κάρπου δὲ ἑταῖρος γεγονώς, ἀρχαῖος ἀνὴρ, ἐγγράφως ἐπι-
μαρτυρεῖ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν αὐτοῦ βιβλίων.

Irenæus, adv. hæ. v. 33. p. 454. Grabe.

C.

PETRI APOSTOLI EPISTOLA PRIOR
RESTITUTA.

PETRUS in ejus quæ nunc prioris nomine venit epistolæ peroratione διὰ Σιλουανοῦ ὑμῖν αἰτ πιστοῦ ἀδελφοῦ ὡς λογίζομαι δι' ὀλίγων ἔγραψα, παρακαλῶν καὶ ἐπιμαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ Θεοῦ, εἰς ἣν ἐστήκατε. Ubi ὑμῖν non ut quidam voluerunt ad πιστοῦ referendum est, quoniam tum et loco minus apto positum foret (debuerat enim dici πιστοῦ ὑμῖν ἀδελφοῦ) neque cur positum esset clucesseret, quum, qui quibusdam Christianis fidus frater probabatur, omnibus erit idem. Jam magnopere errare illos manifestum est, qui de ipsa illa epistola quam priorem vocare consuevimus et cujus perorationi ἐπιφωνήμα modo exscriptum annexum habetur loqui Petrum existimant. Si enim illam significare volebat apostolus, debebat non aoristo ἔγραψα sed vel perfecto vel presenti tempore uti coll. 2 Thess. 3, 17. (A nemine ullo locum Gal. 6. 11. objectum iri speramus, quem neque in ἐπιφωνήματι neque in peroratione epistolæ positum invenimus). Verum etiam si demus ἔγραψα pro γέγραφα vel γράφω dici potuisse, quid magis absonum quam in ipsius epistolæ fine rubricam addere et quid in ea contineatur narrare? Adde quod prior nostra Petri quæ vocatur epistola minime ea sit, in quam verba illa quadrent: otium enim operamque perdent, qui ibi id agi demonstrare conabuntur, ut Petrum sibi persuasum esse ajat, Christianos Ponti ceterarumque regionum in inscriptione nominatarum gratia dei vere frui, quâ nimirum bona omnia Christianis

donari solita, doctrinâ sanâ non exclusâ, indicare volebat. Certum igitur existimo Petrum aliam quandam epistolam innuere eamque ni fallor adhuc superstitem, sed interpolatam. Jure alteram quæ dicitur Petri epistolam veteres suspectam habuerunt et vocavit interpolatam Didymus. Fuere qui ut C. Ullmannus caput secundum et tertium, fuere qui cum Bertholdto Erlangensi secundum ejicerent, reliqua putarent Petrina. Neutri quis epistolæ fuerit finis docere poterant, quum tamen interpolatores nunquam deleant vel tantillam libri in quo malas suas artes exercent partem, sed sua infarciant. Adde quod nec primi capitis finis a secundi initio neque etiam secundi finis ab initio tertii divelli queat. Ut finem aliquem habeamus, ultima epistolæ verba genuina ponamus: *αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος. ἀμήν.* Et en, hæc ipsa verba optime commati undecimo capitis primi annecti poterunt, quod ipsis verbis *τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ* terminatur doxologiæ illi capite 3, 18. præmissis. Quæ vero post cap. 1, 11 leguntur, ea manifesto spuria sunt, quum aut eâ curâ quæ impostorum esse solet Petrum epistolæ auctorem proclament, aut ex epistola Judæ transcripta sint, quod quum unicuique obvium sit non est cur probemus. Commata vero undecim illa quibus orditur epistola optime inter se connexa sunt et quæ integram epistolam possint efficere. Primo enim loco (v. 1—4.) eos quibus scribit Petrus beatos prædicat, ut qui omnia possideant ad veram vitam necessaria, deinde v. 5—9. exhortatur ut vitam illam divinam revera vivant, quam exhortationem ultimo loco gravius inculcat, dum præmium piæ vitæ æterni cælorum regni cum Christo communionem esse dicit. Quid vero quaeso hoc aliud est quam quod Petrus prioris quæ dicitur epistolæ fine anterioribus suis litteris inesse fuerat professus? Nam perinde est dicere *ἀληθὴς αὕτη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς ἣν ἐστήκατε* et *ἰσότημον ἡμῖν ἐλάχετε πίστιν ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν*, neque exhortatio deest tam versu quinto quam decimo. Stylo quam maxime congruunt duæ epistolæ Petrinae: in utriusque titulo est *Πέτρος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ* et *χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη.* Utraque

utitur vocabulo ἐπιχορηγεῖν, nostra versu quinto et undecimo, prior quæ vocatur cap. 4, 11: utraque vocabulo ἀρετή, nostra v. 4, prior cap. 2, 9: φιλαδελφία et ἀγάπη utrique communis 1 Petr. 1, 22 cf. 3, 8 et 2 Petr. 1, 7: 1 Petr. 4, 8. Præterea adjectiva a voce τιμή formata ἰσότιμος v. 2., τίμιος v. 4., πολύτιμος 1 Petr. 1, 7. Τὰ πρὸς ζωὴν in nostra v. 3. obvia comparanda veniunt cum χάριτι ζωῆς 1 Petr. 3, 7.: τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς ἰδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ fere idem quod τὰς ἀρετὰς τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς 1 Petr. 2, 9, et ὁ καλέσας ὑμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν 1 Petr. 6, 10. Præclarum illud ἵνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως apud nostrum v. 4 comparetur cum 1 Petr. 4, 14 τὸ τῆς δόξης καὶ δυνάμεως καὶ τοῦ θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται. Doxologia denique in nostra epistola τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος. ἀμήν — et in altera 1 Petr. 4, 11 ἵνα ἐν πᾶσι δοξάζεται θεὸς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. Datam igitur hanc priorem quam vocamus epistolam putamus Babylone ad fideles in Ponto, Cappadocia, Asia, et Bithynia dispersos Silvani manu scriptam, quum ecclesiæ illæ Judaizantium doctrinis turbarentur, ut admonerentur persistere in fide et doctrina ea quam a Paulo ejusque discipulis acceperant quamque sibi probari quam maxime affirmabat Petrus, maximum Judaizantium oraculum.

ΠΕΤΡΟΥ Α.

1. Σίμων Πέτρος δούλος καὶ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῖς ἰσότημον ἡμῖν λαχοῦσι πίστιν ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

2. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, 3. ὥς πάντα ἡμῖν τῆς Θείας δυνάμεως αὐτοῦ τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δωρημένης διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς ἰδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ, 4. δι' ὧν τὰ μέγιστα καὶ τίμια ἡμῖν ἐπαγγέλματα δωρῶνται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε Θείας κοινωνοὶ φύσεως, ἀποφυγόντες τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς.

5. Καὶ αὐτοὶ δὲ σπουδῇ πᾶσαν παρεισενέγκαντες ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ τὴν γνώσιν, 6. ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκράτειαν, ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονήν, ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέβειαν, 7. ἐν δὲ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελφίᾳ τὴν ἀγάπην. 8. ταῦτα γὰρ ὑμῖν παρόντα καὶ πλεονάζοντα οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίγνωσιν. 9. ᾧ γὰρ μὴ πάρεστι ταῦτα, τυφλὸς ἐστι μυωπάζων, λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἀμαρτιῶν.

10. Διὸ μᾶλλον, ἀδελφοὶ, σπουδάσατε ἵνα διὰ τῶν καλῶν ὑμῶν ἔργων βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλήσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθε· ταῦτα γὰρ ποιοῦντες οὐ μὴ πταίσητέ ποτε. 11. οὕτως γὰρ πλουσίως ἐπιχορηγηθήσεται ὑμῖν ἡ εἰσόδος εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. (III. 18.) αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος. ἀμήν.

I.

IGNATII

EPISTOLÆ QUOTQUOT EXSTANT GENUINÆ,

TEXTU DENUO

AD EXEMPLARIA SYRIACA ET ARMENA

RECOGNITO.

I.

ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΙΟΝ.

Ἰγνάτιος [ὁ καὶ Θεοφόρος] Πολυκάρπῳ ἐπισκόπῳ Σμύρνης, μᾶλλον ἐπεσκοπημένῳ ὑπὸ Θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, πλείστα χαίρειν.

1. Ἀποδεχόμενός σου τὴν ἐν Θεῷ γνώμην ἡδρασμένην ὥς ἐπὶ πέτραν ἀκίνητον ὑπερδοξάζω Θεόν, καταξιωθείς τοῦ προσώπου σου τοῦ ἀμώμου, οὗ ὀναίμην ἐν Θεῷ. Παρακαλῶ σε ἐν χάριτι, ἥ ἐνδέδυσαι, προσθεῖναι τῷ δρόμῳ σου καὶ πάντας παρακαλεῖν ἵνα σώζωνται. Ἐκδίδκει σου τὸν τόπον ἐν πάσῃ ἐπιμελείᾳ σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ. Τῆς ἐνώσεως φρόντιζε, ἧς οὐδὲν ἄμεινον. Πάντας βάσταζε, ὥς καὶ σὲ ὁ κύριος· πάντων ἀνέχου ἐν ἀγάπῃ, ὥσπερ καὶ ποιεῖς. Προσευχαῖς σχόλαζε ἀδιαλείπτως. Αἰτοῦ σύνεσιν πλείονα ἧς ἔχεις. Γρηγόρει ἀκοίμητον πνεῦμα κεκτημένος. Τοῖς κατ' ἄνδρα κατὰ ὁμοίθειαν Θεοῦ λάλει. Πάντων τὰς νόσους βάσταζε ὡς τέλειος ἀθλητής· ὅπου πλείων κόπος, πολὺ καὶ κέρδος. Καλοὺς μαθητὰς εἶν φιλῆς μόνον, χάρις σοι οὐκ ἔστιν· μᾶλλον τοὺς λοιμοτέρους ἐν πραότητι ὑπότασσε. Οὐ πᾶν τραῦμα τῇ αὐτῇ ἐμπλάστρῳ θεραπεύεται· τὸ παρόξυσμα ἐμβροχαῖς παῦε. Φρόνιμος

γίνου ὡς ὁ ὄφεις ἐν ἅπασι καὶ ἀκέραιος ὡς ἡ περιστέρα. Διὰ τοῦτο σαρκικὸς εἶ καὶ πνευματικὸς, ἵνα τὰ φαινόμενά σοι εἰς πρόσωπον κολακεύης· τὰ δὲ ἀόρατα αἰτεῖ ἵνα σοι φανερωθῇ, ὅπως μηδενὸς λείπη καὶ παντὸς χαρίσματος περισσεύης, ὃ καιρὸς ἀπαιτεῖν σε¹ ὡς κυβερνῆται ἀνέμους καὶ ὡς χειμαζόμενος λιμένα εἰς τὸ Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Νῆφε ὡς Θεοῦ ἀθλητῆς· τὸ ζέμα ἀφθαρσία καὶ ζωὴ αἰώνιος, περὶ ἧς καὶ σὺ πέπεισαι. Κατὰ πάντα σου ἀντίψυχον ἐγὼ καὶ τὰ δεσμά μου, ἃ ἠγάπησας. Οἱ δοκοῦντες ἀξιόπιστοι εἶναι καὶ ἑτεροδιδασκαλοῦντες μὴ σε καταπλησσέτωσαν. Στῇθι ἐν ἀληθείᾳ ὡς ἄκμων τυπτόμενος· μεγάλου ἐστὶν ἀθλητοῦ τὸ δέρεσθαι καὶ νικᾶν. Μάλιστα δὲ ἔνεκεν Θεοῦ πάντα ὑπομένειν ἡμᾶς δεῖ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὑπομείνῃ. Πλέον σπουδαῖος γίνου οὐ εἶ. Τοὺς καιροὺς καταμάνθανε. Τὸν ὑπὲρ καιρὸν προσδόκα τὸν ἄχρονον, τὸν ἀόρατον τὸν δι' ἡμᾶς ὁρατὸν, τὸν ἀψηλάφητον, τὸν ἀπαθῆ τὸν δι' ἡμᾶς παθητὸν, τὸν κατὰ πάντα τρόπον πάντα δι' ἡμᾶς ὑπομείναντα.

2. Χῆραι μὴ ἀμελείσθωσαν· μετὰ τὸν κύριον σὺ αὐτῶν φροντιστὴς ἔσο. Μηδὲν ἄνευ γνώμης σου γινέσθω, μηδὲ σὺ ἄνευ Θεοῦ γνώμης τι πράσσει, ὅπερ οὐδὲ πράσσεις. Εὐστάθει. Πυκνότερον συναγωγαὶ γινέσθωσαν. Ἐξ ὀνόματος πάντας ζῆτει. Δούλους καὶ δούλας μὴ ὑπερηφάνει, ἀλλὰ μηδὲ αὐτοὶ φυσιοῦσθωσαν, ἀλλ' ὡς εἰς δόξαν Θεοῦ πλέον δουλεύετωσαν, ἵνα κρείττους ἐλευθερίας ἀπὸ Θεοῦ τύχωσιν· μὴ ἐράτωσαν ἀπὸ

¹ e conjectura. vulgo ὁ καιρὸς ἀπαιτεῖ σε.

τοῦ κοινοῦ ἐλευθεροῦσθαι, ἵνα μὴ δούλοι εὐρεθῶσι τῆς ἐπιθυμίας. Τὰς κακοτέχνας¹ φεῦγε· μᾶλλον δὲ πρεσβυτίδων² ὁμιλίαν ποιοῦ. Ταῖς ἀδελφαῖς μου προσλάλει ἀγαπᾶν τὸν κύριον καὶ τοῖς συμβίοις ἀρκεῖσθαι σαρκὶ καὶ πνεύματι. Ὅμοίως καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου παράγγελλε ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἀγαπᾶν τὰς συμβίους ὡς ὁ κύριος τὴν ἐκκλησίαν. Εἴ τις δύναται ἐν ἀγνείᾳ μένειν εἰς τιμὴν τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου, ἐν ἀκαυχησίᾳ μενέτω. Ἐὰν καυχήσῃται, ἀπώλετο· καὶ ἐὰν γνωσθῇ πλὴν τοῦ ἐπισκόπου, ἔφθαρται. Πρέπει τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμουμέναις μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἔνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ἡ κατὰ θεὸν καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν. Πάντα εἰς τιμὴν θεοῦ γινέσθω.

3. Τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε, ἵνα καὶ ὁ θεὸς ὑμῖν. Ἀντίψυχον ἐγὼ τῶν ὑποτασσομένων τῷ ἐπισκόπῳ, πρεσβυτέροις, διακόνοις· μετ' αὐτῶν μοι τὸ μέρος γένοιτο ἔχειν παρὰ θεῷ. Συγκοπιᾶτε ἀλλήλοις, συναθλείτε, συντρέχετε, συμπάσχετε, συγκοιμᾶσθε, συνεγείρεσθε ὡς θεοῦ οἰκονόμοι καὶ πάρεδροι καὶ ὑπηρέται. Ἀρέσκετε ᾧ στρατεύεσθε, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ὁψώνια κομίζεσθε. Μὴ τις ὑμῶν δεσέρτωρ εὐρεθῇ. Τὸ βάπτισμα ὑμῶν μενέτω ὡς ὅπλα, ἡ πίστις ὡς περικεφαλαία, ἡ ἀγάπη ὡς δόρυ, ἡ ὑπομονὴ ὡς πανοπλία. Τὰ δεπόσιτα ὑμῶν τὰ ἀγαθὰ ἔργα ὑμῶν, ἵνα τὰ ἄκκεπτα ὑμῶν ἄξια κομίσῃσθε. Μακροθυμήσατε οὖν μετ' ἀλλήλων ἐν πραότητι, ὡς ὁ θεὸς μετ' ὑμῶν. Ὁναίμην ὑμῶν διὰ παντός.

¹ κακοτεχνίας vulgo. e conjectura emendavi.

² περὶ τούτων vulgo. πρεσβυτίδων e conjectura scripsi.

Ὁ χριστιανὸς ἐαυτοῦ ἐξουσίαν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ θεῶ
σχολάζει. Ἀσπάζομαι τὸν μέλλοντα καταξιοῦσθαι
τοῦ εἰς Ἀντιοχείαν πορεύεσθαι ἀντὶ ἐμοῦ, καθὼς ἐνετει-
λάνην σοι.

II.

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ.

Ἰγνάτιος [ὁ καὶ Θεοφορος] τῇ εὐλογημένῃ ἐν μεγέθει
 Θεοῦ πατρὸς καὶ πληρώματι, τῇ προωρισμένῃ πρὸ
 αἰώνων εἶναι διὰ παντὸς εἰς δόξαν παράμονον ἄτρε-
 πτον, ἡνυσμένην καὶ ἐκλελεγμένην ἐν προθέσει ἀλη-
 θινῷ, ἐν θελήματι τοῦ πατρὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ
 Θεοῦ ἡμῶν· τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἀξιομακαρίστῃ τῇ οὔσῃ
 ἐν Ἐφέσῃ πλείστα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἐν ἀμώμῳ χαρᾷ
 χαίρειν.

1. Ἀποδεξάμενος ἐν Θεῷ τὸ πολυαγάπητον ὄνομα ὃ
 κέκτησθε γνώμη δικαίᾳ κατὰ πίστιν καὶ ἀγάπην ἐν
 Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ σωτῆρι ἡμῶν, ὅτι μιμηταὶ ὄντες
 Θεοῦ, ἀναζωπυρηθέντες ἐν αἵματι, Θεοῦ τὸ συγγενικὸν
 ἔργον τελείως ἀπηρτίσατε· ἀκούσαντες γάρ με δεδε-
 μένον ἐντεύξεως¹ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος καὶ ἐλπίδος,
 ἐλπίζοντα τῇ προσευχῇ ὑμῶν [ἐπιτυχεῖν] ἐν Ῥώμῃ
 θηριομαχῆσαι, ἵνα διὰ τοῦ ἐπιτυχεῖν δυνηθῶ μαθητῆς
 εἶναι Θεοῦ, ἰδεῖν ἐσπουδάσατε· ἐπεὶ οὖν τὴν πολυπλη-
 θίαν ὑμῶν ἐν ὀνόματι Θεοῦ ἀπείληφα ἐν Ὀνησίμῳ, τῷ
 ἐν ἀγάπῃ ἀδιηγῆτόν ὑμῶν ἐπισκόπον, ὃν εὐχομαι κατὰ

¹ praeagnans dictio quasi scripsisset δεδ. καὶ κωλυόμενον ἐντ.

Ἰησοῦν Χριστὸν ὑμᾶς ἀγαπᾶν καὶ πάντας ὑμᾶς αὐτῷ ἐν ὁμοιότητι εἶναι, εὐλογητὸς γὰρ ὁ χαρισάμενος ὑμῖν ἀξίοις οὖσι τοιοῦτον ἐπίσκοπον κεκτήσθαι. ἀλλ' ἐπεὶ ἡ ἀγάπη οὐκ ἔα με σιωπᾶν περὶ ὑμῶν, διὰ τοῦτο προέλαβον παρακαλεῖν ὑμᾶς, ὅπως συντρέχητε τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ. Ὅταν γὰρ μηδεμία ἐπιθυμία ἐνεργῇται ἐν ὑμῖν δυναμένη ὑμᾶς βασανίσαι, ἄρα κατὰ Θεὸν ζητε. Περὶ ψῆμα ὑμῶν καὶ ἄγνισμα¹ ὑμῶν Ἐφεσίων, (τῆς)² ἐκκλησίας τῆς διαβοήτου τοῖς αἰῶσιν. Οἱ γὰρ σαρκικοὶ τὰ πνευματικὰ πράσσειν οὐ δύνανται, οὐδὲ οἱ πνευματικοὶ τὰ σαρκικά· ὥσπερ οὐδὲ ἡ πίστις τὰ τῆς ἀπιστίας, οὐδὲ ἡ ἀπιστία τὰ τῆς πίστεως. Ἄ δὲ καὶ κατὰ σάρκα πράσσετε, ταῦτα πνευματικὰ ἐστίν, ἐν Ἰησοῦ γὰρ Χριστῷ πάντα πράσσετε, ἡτοιμασμένοι εἰς οἰκοδομὴν Θεοῦ πατρὸς, ἀναφερόμενοι εἰς τὰ ὕψη διὰ τῆς μηχανῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστι σταυρὸς, σχοινίῳ χρώμενοι τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· ἡ δὲ πίστις ὑμῶν ἀναγωγεὺς ὑμῶν, ἡ δὲ ἀγάπη ὁδὸς ἡ ἀναφέρουσα εἰς Θεόν.

2. Ὑπὲρ τῶν ἄλλων [δὲ] ἀνθρώπων προσεύχεσθε — ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐλπίς μετανοίας — ἵνα Θεοῦ τύχωσιν. Ἐπιτρέψατε οὖν αὐτοῖς καὶ ἐκ τῶν ἔργων ὑμῶν μαθητευθῆναι. Πρὸς τὰς μεγαλορρήμοσύνας αὐτῶν ὑμεῖς ταπεινόφρονες καὶ πραεῖς, πρὸς τὰς βλασφημίας αὐτῶν ὑμεῖς τὰς προσευχὰς, πρὸς τὴν πλάνην αὐτῶν ὑμεῖς ἐδραῖοι τῇ πίστει, πρὸς τὸ ἄγριον αὐτῶν ὑμεῖς ἡμεροί, μὴ σπουδάζοντες ἀντιμιμήσασθαι αὐτούς. Τῇ ἐπιεικείᾳ δὲ μιμηταὶ τοῦ κυρίου σπουδάζωμεν εἶναι· οὐ τίς πλέον

¹ vulgo ἀγνίζομαι quod e conjectura emendavi.

² τῆς excidisse videtur.

ἀδικηθῇ; τίς ἀποστερηθῇ; τίς ἀτεθηθῇ; Οὐ γὰρ ἐπαγγελίας τὸ ἔργον, ἀλλ' ἐν δυνάμει πίστεως, ἐάν τις εὐρεθῇ καὶ εἰς τέλος. Ἐμεινόν ἐστι σιωπᾶν καὶ εἶναι ἢ λαλοῦντα μὴ εἶναι· ἵνα δι' ὧν λαλεῖ πράσῃ καὶ δι' ὧν σιγᾷ γινώσκηται. Προσκύνημα¹ τὸ ἐμὸν πνεῦμα τοῦ σταυροῦ, ὃ ἐστι σκάνδαλον τοῖς ἀπιστοῦσιν, ἡμῖν δὲ σωτηρία καὶ ζωὴ αἰώνιος.

3. Ἐλαθε τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἢ παρθενία Μαρίας καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς καὶ ὁ θάνατος τοῦ κυρίου, καὶ τρία μυστήρια κραυγῆς ἐν ἡσυχίᾳ Θεοῦ ἐπράχθη. Ἀπὸ τοῦ ἀστέρος καὶ τοῦ υἱοῦ ἐνταῦθα φανερουμένου ἠφανίζετο πᾶσα μαγεία καὶ πᾶς δεσμὸς ἐλύετο καὶ παλαιὰ βασιλεία καὶ κακίας ἄγνοια διεφθείρετο. Ἐνθεν τὰ πάντα συνεκινεῖτο διὰ τοῦ μελετᾶσθαι θανάτου κατὰ-λυσιν, ἀρχὴν δὲ ἐλάμβανε τὸ παρὰ Θεῷ ἀπηρτισμένον.

¹ vulgo περίψημι quod Syrum et Armenum sequutus mutavi; uterque enim 'adorat spiritus meus.'

III.

ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ.

Ἰγνάτιος [ὁ καὶ Θεοφόρος] τῇ ἐλεημένῃ ἐν μεγαλειότητι πατρὸς ὑψίστου ἐκκλησίᾳ, ἣτις προκάθηται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων ἀξιόθεος, ἀξιοπρεπής, ἀξιωμακάριστος, ἀξιέπαινος, ἀξιεπίτευκτος καὶ προκαθημένη ἐν ἀγάπῃ καὶ Χριστόνομος ἀμώμως, πλείστα χαίρειν.

1. Πάλαι ἐπευξάμενος Θεῷ ἐπιτυχεῖν ἰδεῖν ὑμῶν τὰ ἀξιόθεα πρόσωπα, νῦν δεδεμένος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐλπίζω ὑμᾶς ἀσπάσασθαι, ἄνπερ θέλημα ἦ τοῦ Θεοῦ ἀξιοθῆναί με εἰς τέλος εἶναι.¹ Ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ εὐοικονόμητός ἐστιν, ἄνπερ εἰς πέρας ἐπιτύχω τὸν κλῆρόν μου ἀνεμποδίστως ἀπολαβεῖν τῇ παθεῖν. Φοβοῦμαι γὰρ τὴν ὑμῶν ἀγάπην, μὴ αὐτὴ με ἀδικήσῃ. Ὑμῖν γὰρ εὐχερές ἐστιν, ὃ θέλετε ποιῆσαι, ἐμοὶ δὲ δύσκολόν ἐστι τοῦ Θεοῦ ἐπιτυχεῖν, ἄνπερ ὑμεῖς μὴ φείσησθέ μου. Οὐ γὰρ ἐγὼ ποτε ἕξω καιρὸν τοιοῦτον Θεοῦ ἐπιτυχεῖν οὔτε ὑμεῖς, εἰ σιωπήσητε, κρείττονι ἔργῳ ἔχετε ἐπιγραφῆναι. Ἐὰν γὰρ σιωπήσητε ἀπ'

¹ ita scripsi. εἶναι om. Syr. Arm. Θεοῦ ante ἀξιοθῆναι omittunt Syr. Arm. A. Latin. B.

ἐμοῦ, ἐγὼ γενήσομαι Θεοῦ λόγος· ἐὰν δὲ ἐρασθῇτε τῆς σαρκός μου, πάλιν ἔσομαι ἐμαντοῦ ἡχώ.¹ Πλέον μοι μὴ παράσχησθε τοῦ σπονδισθῆναι Θεῷ, ὥς ἔτι θυσιαστήριον ἑτοιμόν ἐστιν· ἵνα ἐν ἀγάπῃ χορὸς γενόμενοι ἄσητε τῷ πατρὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι τὸν ἐπίσκοπον κατηξίωσεν εἶναι Θεοῦ εἰς δύσιν ἀπὸ ἀνατολῆς μεταπεμφάμενος. Καλὸν τὸ δύναι ἀπὸ κόσμου πρὸς Θεόν, ἵνα εἰς αὐτὸν ἀνατείλω. Οὐδέποτε ἐβασκάνατε οὐδένα. Ἄλλους ἐδιδάξατε. Μόνον δύναμιν αἰτεῖσθέ μοι ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἵνα μὴ μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ θέλω, ἵνα μὴ μόνον λέγωμαι χριστιανὸς, ἀλλὰ καὶ εὐρεθῶ. Ἐὰν γὰρ εὐρεθῶ, καὶ λέγεσθαι δύναμαι² καὶ τότε πιστὸς εἶναι, ὅταν κόσμῳ μὴ φαίνωμαι. Οὐδὲν φαινόμενον ἀγαθόν. Οὐ πεισμονῆς τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἐστὶν ὁ χριστιανισμὸς, ὅταν μισῇται ὑπὸ κόσμου.

2. Ἐγὼ γράφω ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐντέλλομαι πᾶσιν, ὅτι ἐγὼ ἐκὼν ὑπὲρ Θεοῦ ὀποθνήσκω, εἴανπερ ὑμεῖς μὴ κωλύσητε. Παρακαλῶ ὑμᾶς, μὴ εὐνοια ἄκαιρος γένησθέ μοι. Ἀφετέ με θηρίων εἶναι, δι' ὧν ἔνεστι Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Σίτός εἰμι Θεοῦ καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος Θεοῦ εὐρεθῶ. Μᾶλλον κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται καὶ μηδὲν καταλίπωσι τοῦ σώματός μου, ἵνα μηδὲ κοιμηθῆς βαρὺς τινι γένωμαι. Τότε ἔσομαι μαθητῆς ἀληθῶς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτε οὐδὲ τὸ σῶμά μου ὁ κόσμος ὄψεται. Λιτανεύσατε τὸν κύριον ὑπὲρ ἐμοῦ,

¹ secundum Syrum. Interpolatores: ἔσομαι τρέχων.

² vulgo heic comma ponunt, quod deleui.

ἵνα διὰ τῶν ὀργάνων τούτων θεῶ θυσία εὔρεθῶ. Οὐχ ὥς Πέτρος καὶ Παῦλος διατάσσομαι ὑμῖν· ἐκεῖνοι ἀπόστολοι, ἐγὼ δὲ κατὰκριτος· ἐκεῖνοι ἐλεύθεροι, ἐγὼ δὲ μέχρι νῦν δοῦλος· ἀλλ' ἐὰν πάθω, ἀπελεύθερος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀναστήσομαι ἐν αὐτῷ ἐλεύθερος.

3. Καὶ νῦν μανθάνω δεδεμένος μηδὲν ἐπιθυμεῖν. Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ διὰ θαλάσσης καὶ γῆς, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, δεδεμένος δέκα λεοπάρδοις¹, οἱ καὶ εὐεργετούμενοι χεῖρους γίνονται. Ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο δεικαίωμαι. Ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων καὶ εὐχομαι ἔτοιμά μοι εὔρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν ἄλλων δειλαινόμενα οὐχ ἥψαντο. Καὶ αὐτὰ ἐκόντα μὴ θελήσῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι.

4. Συγγνώμην μοι ἔχετε· τί μοι συμφέρει ἐγὼ γινώσκω. Μηδὲν με ζηλώσῃ τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Πῦρ καὶ σταυρὸς, σκορπισμοὶ ὀστέων, θηρίων τε συστάσεις, συγκοπὴ μελῶν καὶ ἀλησμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, κακαὶ κολάσεις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Ὁ τοκετός μοι ἐπὶκειται. Ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλόϋλόν τι. Οὐχ ἥδομαι τροφῇ φθορᾶς οὐδὲ ἡδοναῖς τοῦ κόσμου τούτου. Ἄρτον θεοῦ θέλω, ὅς ἐστι σὰρξ Χριστοῦ καὶ πόμα θέλω τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὃ ἐστιν ἀγάπη ἁφθαρτος.

5. Ἀσπάζεται ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἀγάπη

¹ ὃ ἐστὶ στρατιωτῶν τάγμα vulgo additur.

τῶν ἐκκλησιῶν τῶν δεξαμένων με ὡς εἰς ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ γὰρ αἱ μὴ προσήκουσαί μοι τῇ ὁδῷ τῇ κατὰ σάρκα κατὰ πόλιν με προῆγον. Νῦν ἐγγὺς ὢν Ῥώμης πολλὰ φρονῶ ἐν Θεῷ· ἀλλ' ἐμαυτὸν μετρῶ, ἵνα μὴ ἐν καυχῇσει ἀπόλωμαι. Νῦν γάρ με δεῖ πλέον φοβεῖσθαι καὶ μὴ προσέχειν τοῖς φυσιοῦσί με. Οἱ γὰρ λέγοντές μοι μάρτυς¹ μαστιγοῦσί με. Ἀγαπῶ μὲν γὰρ τὸ παθεῖν, ἀλλ' οὐκ οἶδα εἰ ἄξιός εἰμι. Ὁ γὰρ ζῆλος πολλοῖς μὲν οὐ φαίνεται, ἐμὲ δὲ πολεμεῖ. Χρῆζω οὖν πρῶτοντος, ἐν ᾗ καταλύεται ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου. Δύναμαι ὑμῖν τὰ ἐπουράνια γράψαι, ἀλλὰ φοβοῦμαι, μὴ ὑμῖν βλάβην παραθῶ (συγγνωμονεῖτέ μοι), μήποτε οὐ δυνηθέντες χωρῆσαι στραγγαλωθῇτε. Καὶ γὰρ ἐγὼ οὐ καθότι δέδεμαι καὶ δύναμαι νοεῖν τὰ ἐπουράνια καὶ τὰς τοποθεσίας τὰς ἀγγελικὰς καὶ τὰς συστάσεις τὰς ἀρχοντικὰς, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, παρὰ τοῦτο μαθητὴς εἰμι· πολλὰ γάρ μοι λείπει, ἵνα Θεῷ τελειῶμαι. Ἐρρώσθε εἰς τέλος ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

¹ μάρτυς e conjectura. excidit propter similitudinem vocis proxime sequentis. vulgo nihil habetur, nisi quod Syrus τοιαῦτα addat.

II.

BASILIDIS FRAGMENTA

APUD

HIPPOLYTUM IN LIBRO SEPTIMO OPERIS ANTIHÆRETICI

SERVATA.

(Hippol. c. hæ. vii. 20—27. fol. 88—94 cod.)

BASILIDIS FRAGMENTA.

* * Ipsius Basilidis verba quantum fieri potuit literis majoribus expressa distinximus
ab iis quæ explicationis aut refutationis causa adjecit Hippolytus.

20. Βασιλειῶδης τοίνυν καὶ Ἰσιῶρος, ὁ Βασιλειῶδου παῖς
γνήσιος καὶ μαθητῆς, φασὶν¹, εἰρηκέναι Ματθίαν αὐτοῖς
λόγους ἀποκρύφους, οὓς ἤκουσε παρὰ τοῦ Σωτῆρος κατ'
ιδίαν διδαχθείς. Ἰδωμεν οὖν πῶς καταφανῶς Βασιλειῶδης
ομοῦ καὶ Ἰσιῶρος καὶ πᾶς ὁ τούτων χορὸς οὐχ ἀπλῶς
καταψεύδεται μόνον Ματθίου ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦ Σωτῆρος
αὐτοῦ.

Ἦν, φησὶν, ὅτε ἦν οὐδέν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ οὐδέν ἦν τι τῶν
ὄντων, ἀλλὰ ψιλῶς καὶ ἀνυπονοήτως δίχα παντὸς σοφί-
σματος ἦν ὅλως οὐδὲ ἔν. Ὅταν δὲ λέγω², φησὶ, τὸ ἦν,
οὐχ ὅτι ἦν λέγω, ἀλλ' ἵνα σημάνω τοῦτο ὅπερ βούλομαι
δείξαι. Λέγω, φησιν, ὅτι ἦν ὅλως οὐδέν. Ἔστι γάρ,
φησὶν, ἐκεῖνο οὐχ ἀπλῶς ἄρρητον, ὃ³ ὀνομάζεται· ἄρ-
ρητον γοῦν αὐτὸ καλοῦμεν, ἐκεῖνο δὲ οὐδὲ ἄρρητον· καὶ
γὰρ τὸ οὐδ' ἄρρητον⁴ οὐκ ἄρρητον ὀνομάζεται, ἀλλ'

¹ φησὶν cod. Emd. Miller.

² λέγει cod. Correxuit jam Jacobius.

³ ὃ add. Bernays qui vertit 'Id enim haud prorsus ineffabile est quod vocatur Ineffabile. Hoc itaque appellamus Ineffabile, alterum autem [id quod modo dixit ὅλως οὐδέν] ne ineffabile quidem. Etenim quod ne ineffabile quidem est, haud vocatur ineffabile, sed longe superat quodcumque usurpari potest vocabulum.' Distinguit Basilides inter ἄρρητον et οὐδ' ἄρρητον.

⁴ οὐκ ἄρρητον codex. emendavit Bernays.

ἔστι, φησὶν, ὑπεράνω παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου. Οὐδὲν γὰρ τῷ κόσμῳ, φησὶν, ἐξαρκεῖ τὰ ὀνόματα, οὕτως ἔστι πολυσχιδῆς, ἀλλὰ ἐπιλέλοιπε· καὶ οὐ δέχομαι, φησὶ, κατὰ πάντων εὐρεῖν κυρίως ὀνόματα, ἀλλὰ δεῖ¹ τῇ διανοίᾳ οὐ τοῖς ὀνόμασι² τῶν ὀνομαζομένων τὰς ιδιότητας ἀρρήτως ἐκλαμβάνειν. Ἡ γὰρ ὁμωνυμία ταραχὴν ἐμπεποίηκε καὶ πλάνην τῶν πραγμάτων τοῖς ἀκροωμένοις. Τοῦτο πρῶτον σφετέρισμα καὶ κλέμμα τοῦ περιπάτου λαβόντες, ἀπατῶσι τὴν ἄνοιαν τῶν συναγελαζομένων ἅμα αὐτοῖς· πολλαῖς γὰρ γενεαῖς Ἀριστοτέλης Βασιλείδου γεγεννημένος πρῶτος τὸν περὶ τῶν ὁμωνύμων ἐν ταῖς κατηγορίαις καταδέβληται λόγον, ὃν ὡς ἴδιον οὗτοι καὶ καινόν τινα ἐκ³ τῶν Ματθίου λόγων κρυφίων⁴ ἐνδίασαφοῦσιν.

21. Ἐπεὶ οὐδὲν ἦν⁵, οὐχ ὕλη, οὐκ οὐσία οὐκ ἀνούσιον, οὐχ ἀπλοῦν οὐ σύνθετον⁶, οὐ νοητὸν οὐκ ἀναίσθητον, οὐκ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐ θεὸς, οὐδὲ ὅλως τι τῶν ὀνομαζομένων ἢ δι' αἰσθήσεως λαμβανομένων ἢ νοητῶν πραγμάτων, ἀλλ' οὕτω καὶ ἔτι λεπτομεροτέρως⁷ πάντων ἀπλῶς περιγεγραμμένων, οὐκ ὦν θεὸς (ὃν Ἀριστοτέλης καλεῖ νόησιν νοήσεως, οὗτοι δὲ οὐκ ὄντα) ἀνοήτως, ἀναισθήτως, ἀβούλως, ἀπροαιρέτως, ἀπαθῶς, ἀνεπιθυμήτως κόσμον ἠθέλησε ποιῆσαι. Τὸ δὲ ἠθέλησε λέγω, φησὶ, σημασίας χάριν, ἀθελήτως καὶ ἀνοήτως καὶ ἀναισθήτως· κόσμον δὲ οὐ τὸν κατὰ πλάτος καὶ διαίρε-

¹ δὴ codex. emend. Bernays, qui paullo post αὐτοῖς codicis dispescuit in οὐ τοῖς.

² ὀνόματα codex. emend. Miller.

³ καὶ codex.

⁴ κρύφιον τινα codex.

⁵ ἦν add. Bernays. Apodosis incipit verbis οὐκ ὦν θεός.

⁶ οὐκ ἀσύνθετον codex. emend. Miller.

⁷ λεπτομερῶς cod. emend. Bernays.

σιν γεγεννημένον ὕστερον καὶ διεστῶτα, ἀλλὰ γὰρ σπέρμα κόσμον. Τὸ δὲ σπέρμα τοῦ κόσμου πάντα εἶχεν ἐν ἑαυτῷ, ὡς ὁ τοῦ σινάπεως κόκκος ἐν ἐλαχίστῳ συλλαβῶν ἔχει πάσας ὁμοῦ τὰς ρίζας, τὸ πρέμνον, τοὺς κλάδους, τὰ φύλλα τὰ ἀνεξαρίθμητα, μετὰ τὸν κόκκον [τὰ ἀπ']¹ τοῦ φυτοῦ γεννώμενα σπέρματα πάλιν ἄλλων καὶ ἄλλων πολλάκις φυτῶν κεκρυμμένα· οὕτως οὐκ ὦν θεὸς ἐποίησε κόσμον οὐκ ὦν ἐξ οὐκ ὄντων, καταβαλλόμενος καὶ ὑποστήσας σπέρμα τι² ἐν, ἔχον πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ κόσμου πανσπερμίαν. Ἵνα δὲ καταφανέστερον ποιήσω τοῦτο ὅπερ ἐκείνοι λέγουσι, καθάπερ ὦν ὄρνιθος ἐκποικιλλομένου³ τινὸς καὶ πολυχρωμάτου οἰονεὶ τοῦ ταῶνος ἢ ἄλλου τινὸς ἔτι μᾶλλον πολυμόρφου καὶ πολυχρωμάτου ἐν ὃν ὅμως⁴ ἔχει ἐν ἑαυτῷ πολλὰς οὐσιῶν πολυμόρφων καὶ πολυχρωμάτων καὶ πολυσυστάτων ιδέας, οὕτως ἔχει τὸ καταβληθὲν, φησὶν, ὑπὸ τοῦ οὐκ ὄντος θεοῦ οὐκ ὦν σπέρμα τοῦ κόσμου πολύμορφον ὁμοῦ καὶ πολυούσιον.

22. Πάντα οὖν ὅσα ἐστὶν εἰπεῖν καὶ ἔτι μὴ εὐρόντα παραλιπεῖν⁵ τῷ μέλλοντι κόσμῳ γενέσθαι ἀπὸ τοῦ σπέρματος ἔμελλεν ἀρμόζειν ἀναγκαίως καιροῖς ἰδίους κατὰ προσθήκην αὐξανομένου ὡς ὑπὸ τηλικούτου καὶ

¹ Uncis inclusa supplevit Millerus. In codice lacuna. Paullo post κεκρυμμένα scripsit Bernaysius pro eo quod in codice est κεχυμένα.

² σπέρματι ἐν ἔχον cod. v. infra: τοῦτο ἐστὶ τὸ σπέρμα ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν πανσπερμίαν.

³ Codex: ἐκ ποικίλλων. emend. Bernaysius.

⁴ οὕτως cod. emend. Miller.

⁵ Locum restituit Bernaysius. In cod. ita legitur: παραλιπεῖν ὅσα τῷ . . . ἀναγκαίοις καιροῖς . . . αὐξανομένου . . . εἰπεῖν οὐ νοῆσαι . . . καὶ ἐνυπῆρχε.

τοιούτου Θεοῦ, ὁποῖον οὐκ εἰπεῖν οὐδὲ νοήσει δυνατὴ γέγονε χωρῆσαι ἢ κτίσις, ἀεὶ ἐνυπῆρχε τεθησαυρισμένα τῷ σπέρματι καθάπερ νεογενεῖ παιδίῳ ὀδόντας ὕστερον ὁρῶμεν καὶ πατρικὴν προσγίνεσθαι οὐσίαν¹, καὶ φρένας καὶ ὅσα παρανξανομένῳ ἐκ νέου κατὰ μικρὸν ἀνθρώπῳ ἂ μὴ πρότερον ἦν γίνεται. Ἐπεὶ δὲ ἦν ἄπορον εἰπεῖν προβολὴν τινὰ τοῦ μὴ ὄντος Θεοῦ γεγονέναι τι οὐκ ὄν· φεύγει γὰρ πάνυ καὶ δέδοικε τὰς κατὰ προβολὴν τῶν γεγονότων οὐσίας ὁ Βασιλειῶδης· ποίας γὰρ προβολῆς χρεία ἢ ποίας ὑλικῆς ὑποθέσεως², ἵνα κόσμον Θεὸς ἐργάσῃται, καθάπερ ὁ ἀράχνης τὰ μηρύματα ἢ θνητὸς ἄνθρωπος χαλκὸν ἢ ξύλον ἢ τι τῶν τῆς ὕλης μερῶν ἐργαζόμενος λαμβάνει; ἀλλὰ εἶπε, φησὶ, καὶ ἐγένετο· καὶ τοῦτό ἐστιν³, λέγουσιν οἱ ἄνδρες οὗτοι, τὸ λεχθὲν ὑπὸ Μωσέως· ^a Γενηθήτω φῶς καὶ ἐγένετο φῶς. Πόθεν, φησὶ, γέγονε τὸ φῶς; ἐξ οὐδενός· οὐ γὰρ γέγραπται, φησὶ, πόθεν, ἀλλ' αὐτὸ μόνον ἐκ τῆς φωνῆς τοῦ λέγοντος· ὁ δὲ λέγων, φησὶν, οὐκ ἦν οὐδὲ τὸ γενόμενον ἦν. Γέγονε, φησὶν, ἐξ οὐκ ὄντων τὸ σπέρμα τοῦ κόσμου, ὁ λόγος ὁ λεχθείς Γενηθήτω φῶς. καὶ τοῦτο, φησὶν, ἐστὶ τὸ λεγόμενον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ^b Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Λαμβάνει τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ σπέρματος ἐκείνου καὶ φωτίζεται. Τοῦτό ἐστι τὸ σπέρμα, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν πανσπερμίαν· ὃ φησιν Ἀριστοτέλης γένος εἶναι εἰς ἀπείρους τεμνόμενον ἰδέας, ὡς τέμνομεν ἀπὸ

^a Genes. 1, 3.^b Joh. 1, 9.¹ c. προσγένεσιν οὐσίας. corr. Bernays.² cod. ὕλης ὑπόθεσις. emend. Bernays.³ εἰς τὸ γεν. cod.

τοῦ ζώου βοῦν, ἵππον, ἄνθρωπον· ὅπερ ἐστὶν οὐκ ὄν. Ὑποκειμένου τοίνυν τοῦ κοσμικοῦ σπέρματος ἐκείνοι λέγουσιν ὅτι ἂν λέγω, φησὶ, μετὰ ταῦτα γεγονέναι, μὴ ἐπιζήτει πόθεν. Εἶχε γὰρ πάντα τὰ σπέρματα ἐν ἑαυτῷ τεθησαυρισμένα καὶ κατακείμενα, οἷον οὐκ ὄν, ὑπὸ τε τοῦ οὐκ ὄντος Θεοῦ γενέσθαι προδεβουλευμένα. Ἰδωμεν οὖν τί λέγουσι πρῶτον ἢ τί δεύτερον ἢ τί τρίτον ἀπὸ¹ τοῦ σπέρματος τοῦ κοσμικοῦ γεγεννημένον. Ἦν, φησὶν, ἐν αὐτῷ τῷ σπέρματι υἰότης τριμερὴς κατὰ πάντα τῷ οὐκ ὄντι Θεῷ ὁμοούσιος², γενητὴ ἐξ οὐκ ὄντων. Ταύτης τῆς υἰότητος τῆς τριχῇ διηρημένης τὸ μὲν τι ἦν λεπτομερὲς, τὸ δὲ παχυμερὲς³, τὸ δὲ ἀποκαθάρσεως δεόμενον. Τὸ μὲν οὖν λεπτομερὲς εὐθέως πρῶτον ἅμα τῷ γενέσθαι τοῦ σπέρματος τὴν πρώτην καταβολὴν ὑπὸ τοῦ οὐκ⁴ ὄντος διέσφυξε⁵ καὶ ἀνῆλθε καὶ ἀνέδραμε κάτωθεν ἄνω, ποιητικῷ τινι χρησάμενος τάχει

ὥσὲι πτερὸν ἢ ἐνόημα,⁶

καὶ Ἐγένετο, φησὶ, πρὸς τὸν οὐκ ὄντα. Ἐκείνου γὰρ δι' ὑπερβολὴν κάλλους καὶ ὠραιότητος πᾶσα φύσις ὀρέγεται, ἄλλη δὲ ἄλλως. Ἡ δὲ παχυμερεστέρα ἔτι

¹ cod. ὁ ἀπό.

² αὐτῷ Bernaysius, c. ἑαυτῷ. Pro eodiciis Θεομοούσιος. Millerus Θεῷ ὁμοούσιος. Bernaysius librum decimum p. 320, 82. (ubi pro πάντων rescribit πάντα τῷ) in auxilium vocat: 'erat, inquit, in ipso semine Filietas triperita, omni ex parte consubstantialis Deo non enti.'

³ τὸ δὲ παχ. ex libro x. p. 319, 37. addidit Bernays.

⁴ οὐκ om. cod.

⁵ mallem διέφυγε: at recurrit vox illa hucusque medicis tantum usitata. inest significatio saliendi et pulsandi: est motus internus per quem evadit subtilissima materies.

⁶ Odyss. 7, 36.

μένουσα ἐν τῷ σπέρματι, μιμητική τις οὖσα, ἀναδρα-
μεῖν μὲν οὐκ ἠδυνήθη, πολὺ γὰρ ἐνδεεστέρα τῆς
λεπτομερείας ἧς εἶχεν ἢ δι' αὐτῆς¹ υἰότης ἀναδρα-
μοῦσα, ἀναδραμοῦσα δὲ² ἀπελείπετο. Ἐπτέρωσεν
οὖν αὐτὴν³ ἢ υἰότης ἢ παχυμερεστέρα τοιούτῳ τινὶ
πτερῶ, ὁποῖω διδάσκαλος ὁ Πλάτων Ἀριστοτέλους ἐν
Φαῖδρῳ⁴ τὴν ψυχὴν πτεροῖ καὶ καλεῖ τὸ τοιοῦτο Βασιλεί-
δης οὐ πτερὸν, ἀλλὰ πνεῦμα ἅγιον, ὃ εὐεργετεῖ ἢ υἰότης
ἐνδυσσάμενη καὶ εὐεργετεῖται. Εὐεργετεῖ μὲν, ὅτι κα-
θάπερ ὄρνιθος πτερὸν αὐτὸ καθ' αὐτὸ τοῦ ὄρνιθος
ἀπηλλαγμένον οὐκ ἂν γένοιτό ποτε ὑψηλὸν οὐδὲ με-
τάρσιον· οὐδ' αὖ ὄρνις ἀπολελυμένος τοῦ πτεροῦ οὐκ
ἂν ποτε γένοιτο ὑψηλὸς οὐδὲ μετάρσιος. Τοιοῦτόν
τινα τὸν λόγον ἔσχεν ἢ υἰότης πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν υἰότητα. Ἀναφερομένη
γὰρ ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἢ υἰότης ὥς ὑπὸ πτεροῦ
ἀναφέρει τὸ πτερὸν, τουτέστι τὸ πνεῦμα· καὶ πλη-
σίον γενομένη τῆς λεπτομεροῦς υἰότητος καὶ τοῦ Θεοῦ
τοῦ οὐκ ὄντος⁵ καὶ δημιουργήσαντος ἐξ οὐκ ὄν-
των, ἔχειν μὲν αὐτὸ μετ' αὐτῆς οὐκ ἠδύνατο· ἦν γὰρ
οὐχ ὁμοούσιον, οὐδὲ φύσιν εἶχεν αὐτῆς τῆς υἰότητος.⁶
ἀλλὰ ὥσπερ ἐστὶ παρὰ φύσιν καὶ ὀλέθριος τοῖς ἰχθύσιν

¹ Vulgo αὐτῆς, et ἀναῖρ. semel. emendavit Bernays coll. p. 241, 20.
δι' αὐτῆς ἀναδραμεῖν ὥσπερ ἡ πρώτη: crassior Filietas longe minorem
habet subtilitatem quam Filietas prima, quæ sua vi sursum fertur.

² δὲ om. codex.

³ αὐτὴν cod. emd. Jacobius.

⁴ Φαῖδωνι codex. Nihil ejusmodi exstat in Phædone.

⁵ οἰκοῦντος codex. corr. Jacobius: διοικοῦντος Miller.

⁶ Cod. ὁμοούσιον. οὐσ δὲ φύσιν εἶχε μετὰ τῆς υἰότητος. Miller Οὐσίας
δὲ φ. Jacobius οὐδὲ φύσιν.

αἷρ καθαρὸς καὶ ξηρὸς, οὕτω τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἦν
 παρὰ φύσιν ἐκεῖνο τὸ ἀρρήτων¹ ἀρρήτοτερον καὶ πάν-
 των ἀνώτερον ὀνομάτων τοῦ οὐκ ὄντος ὁμοῦ Θεοῦ
 χωρίον καὶ τῆς υἰότητος. Κατέλιπεν οὖν αὐτὸ πλη-
 σίον ἢ υἰότης² ἐκείνου τοῦ μακαρίου καὶ νοηθῆναι
 μὴ δυναμένον μηδὲ χαρακτηρισθῆναι τινὶ λόγῳ χω-
 ρίου, οὐ παντάπασιν ἔρημον οὐδὲ ἀπηλλαγμένον τῆς
 υἰότητος· ἀλλὰ γὰρ ὥσπερ εἰς ἄγγος ἐμβληθὲν μύρον
 εὐδδέστατον, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἐπιμελῶς ἐκκενωθείη,
 ὅμως ὁσμή τις ἔτι μένει τοῦ μύρου καὶ καταλείπεται
 καὶ ἡ κεχωρισμένον τοῦ ἀγγείου καὶ μύρου ὁσμήν το
 ἀγγείου ἔχει³ εἰ καὶ μὴ μύρον, οὕτως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
 μεμένηκε τῆς υἰότητος ἅμοιρον καὶ ἀπηλλαγμένον,
 ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῷ μύρου παραπλησίως τὴν δύναμιν,
 ὁσμήν· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον “Ὡς μύρον ἐπὶ
 κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὸν πώγωνα τοῦ Ἀαρὼν,
 ἢ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου φερομένη ὁσμή ἄνωθεν
 κάτω μέχρι τῆς ἀμορφίας καὶ τοῦ διαστήματος τοῦ
 καθ’ ἡμᾶς, ὅθεν ἤρξατο ἀνελθεῖν ἡ υἰότης οἶονεὶ ἐπὶ
 πτερύγων ἁετοῦ, φησὶ, καὶ τῶν μεταφρένων ἐνεχθεῖσα.
 Σπεύδει γὰρ, φησὶ, πάντα κάτωθεν ἄνω ἀπὸ τῶν χει-
 ρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα. Οὐδὲν δὲ οὕτως ἀκίνητόν ἐστι
 τῶν ἐν τοῖς κρείττοσιν⁴ ἵνα μὴ κατέλθῃ κάτω. Ἡ δὲ
 τρίτη υἰότης, φησὶν, ἢ ἀποκαθάρσεως δεομένη μεμένηκε
 τῷ μεγάλῳ τῆς πανσπερμίας σωρῷ, εὐεργετοῦσα καὶ

^a Psalm. 32, 2.

¹ ἀρρήτον codex. cf. 235, 51.

² cod. πλησίον υἰότητος ἐκείνου. emend. Bern. ³ ἔχει omittit cod.

⁴ ἀνοητόν ἐστι τῶν τοῖς. Ἐν ante τοῖς inseruerat Millerus.

εὐεργετουμένη. τίνα δὲ τὸν τρόπον εὐεργετεῖται καὶ εὐεργε-
τεῖ ὕστερον ἐροῦμεν κατὰ τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ γενόμενοι λόγον.

23. Ἐπεὶ οὖν γέγονε πρώτη καὶ δευτέρα ἀναδρομὴ
τῆς υἰότητος, καὶ μεμένηκεν αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
τὸν εἰρημένον τρόπον στερεωμάτων ὑπερκοσμίων καὶ
τοῦ κόσμου μεταξὺ τεταγμένον — διήρηται γὰρ ὑπὸ
Βασιλείδου τὰ ὄντα εἰς δύο τὰς προσεχεῖς καὶ πρώτας
διαιρέσεις, καὶ καλεῖται κατ' αὐτὸν τὸ μὲν τι κόσμος, τὸ
δὲ τι ὑπερκόσμια, τὸ δὲ μεταξὺ τοῦ κόσμου καὶ τῶν
ὑπερκοσμίων μεθόριον πνεῦμα, τοῦτο ὅπερ ἐστὶ καὶ
ἅγιον καὶ τῆς υἰότητος ἔχει μένουσαν ἐν ἑαυτῷ τὴν
ὁσμὴν — ἐντὸς¹ οὖν τοῦ στερεώματος ὃ ἐστὶν ὑπεράνω
τοῦ οὐρανοῦ διέσφυξε καὶ ἐγεννήθη² ἀπὸ τοῦ κοσμικοῦ
σπέρματος καὶ τῆς πανσπερμίας τοῦ σωροῦ ὁ μέγας
ἄρχων ἢ κεφαλὴ τοῦ κόσμου, κάλλος τι καὶ μέγεθος
καὶ δύναμις λαληθῆναι³ μὴ δυναμένη. Ἀρρῆτων γὰρ,
φησὶν, ἐστὶν ἀρρῆτότερος καὶ δυνατῶν δυνατώτερος
καὶ σοφῶν σοφώτερος καὶ ὅ, τι ἂν εἴπῃς πάντων τῶν
καλῶν κρείττων· οὗτος γεννηθεὶς ἐπῆρεν ἑαυτὸν, μετεώ-
ρισε καὶ ἠνέχθη ὅλος ἄνω μέχρι τοῦ στερεώματος·
ἔστη⁴ δὲ, τῆς ἀναδρομῆς καὶ τοῦ ὑψώματος τὸ στερέωμα
τέλος εἶναι νομίσας, καὶ μηδὲ εἶναι μετὰ ταῦτα ὅλως
μηδὲν⁵ ἐπινοήσας, ἐγένετο μὲν ὑποκειμένων πάντων ὅσα

¹ ὄντος codex. ἐντὸς corr. Bernaysius. Interpunctionem mutavi secundum p. 321, 98.

² ἐγενήθη cod. emend. Miller.

³ cod. ληθῆναι. emend. Bernaysius, e p. 321 5. κάλλει καὶ μεγέθει ἀνεκλαλήτῳ.

⁴ στερεώματος ἔστη cod. Millerus deleri vult ἔστη.

⁵ εἶναι add. cod. deleuit Miller.

ἦν λοιπὸν κοσμικὰ σοφώτερος, δυνατώτερος, ἐκπρεπέστερος, φωτεινότερος, πᾶν ὅτι ἂν εἴπῃς καλὸν διαφέρουν, χωρὶς μόνῃς τῆς ὑπολελειμμένης υἰότητος ἔτι ἐν τῇ πανσπερμίᾳ· ἡγνῶει γὰρ ὅτι ἐστὶν αὐτοῦ σοφώτερα καὶ δυνατώτερα καὶ κρείττω. Νομίσας οὖν αὐτὸς εἶναι κύριος καὶ δεσπότης καὶ σοφὸς ἀρχιτέκτων, τρέπεται εἰς τὴν καθ' ἕκαστα κτίσιν τοῦ κόσμου. Καὶ πρῶτον μὲν ἡξίωσε μὴ εἶναι μόνος, ἀλλὰ ἐποίησεν ἑαυτῷ καὶ ἐγέννησεν ἐκ τῶν ὑποκειμένων υἱὸν ἑαυτοῦ πολὺ κρείττονα καὶ σοφώτερον. Ταῦτα γὰρ ἦν πάντα προβουλεμένος ὁ οὐκ ὦν Θεός, ὅτε τὴν πανσπερμίαν κατέβαλεν. Ἰδὼν οὖν τὸν υἱὸν ἐθαύμασε καὶ ἡγάπησε καὶ κατεπλάγῃ· τοιοῦτον γάρ τι κάλλος ἐφαίνετο¹ υἱοῦ τῷ μεγάλῳ ἄρχοντι· καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν ἐκ δεξιῶν ὁ ἄρχων. Αὕτη ἐστὶν ἡ κατ' αὐτὸν² ὀγδοὰς λεγομένη, ὅπου ἐστὶν ὁ μέγας ἄρχων καθήμενος. Πᾶσαν οὖν τὴν ἐπουράνιον κτίσιν, τουτέστι τὴν αἰθέριον, αὐτὸς εἰργάσατο ὁ δημιουργὸς ὁ μέγας σοφός· ἐνήργει δὲ αὐτῷ καὶ ὑπετίθετο ὁ υἱὸς ὁ τούτου γενόμενος, ὦν αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ πολὺ σοφώτερος.

24. Αὕτη ἐστὶν ἡ κατὰ Ἀριστοτέλην σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ ἐντελέχεια, ψυχὴ ἐνεργοῦσα τῷ σώματι, ἥς δίχα τὸ σῶμα ἐργάζεσθαι οὐδὲν δύναται, μεῖζον καὶ ἐπιφανέστερον καὶ δυνατώτερον καὶ σοφώτερον τῆς ψυχῆς. Ὁν λόγον οὖν Ἀριστοτέλης ἀποδέδωκε περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος πρότερος, Βασιλείδης περὶ τοῦ μεγάλου ἄρχοντος καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν υἱοῦ διασαφεῖ· τὸν τε γὰρ υἱὸν ὁ ἄρχων

¹ ἐγένετο cod. Jacobius ita scribendum esse censet: κάλλος ἐγένετο τῷ υἱῷ τοῦ μεγάλου ἄρχοντος.

² αὐτοῦ cod. Mox infra recurrit (c. 24) τοῦ κατ' αὐτὸν υἱοῦ.

κατὰ Βασιλείδην γεγέννηκε, τῆς τε ψυχῆς ἔργον καὶ ἀποτέλεσμά φησιν¹ εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης φυσικοῦ σώματος ὀργανικοῦ ἐντελέχειαν. Ὡς οὖν ἡ ἐντελέχεια διοικεῖ τὸ σῶμα, οὕτως ὁ υἱὸς διοικεῖ κατὰ Βασιλείδην τὸν ἀρρήτων ἀρρήτотέρον Θεόν. Πάντα οὖν ἔστι προνοούμενα καὶ διοικούμενα ὑπὸ τῆς μεγαλειότητος² τοῦ ἄρχοντος τοῦ μεγάλου τὰ αἰθήρια ἅτινα μέχρι σελήνης ἐστίν· ἐκείθεν γὰρ ἄῤῥ αἰθέριος διακρίνεται. Κεκοσμημένων οὖν πάντων τῶν αἰθερίων πάλιν ἀπὸ τῆς πανσπερμίας ἄλλος ἄρχων ἀνέβη, μείζων μὲν³ πάντων τῶν ὑποκειμένων, χωρὶς μέντοι τῆς καταλελειμμένης υἰότητος, πολὺ δὲ ὑποδεέστερος τοῦ πρώτου ἄρχοντος. Ἔστι δὲ οὗτος καὶ ὁ ῥήτὸς ὑπ' αὐτῶν λεγόμενος.⁴ Καὶ καλεῖται ὁ τόπος οὗτος ἐβδομάς καὶ πάντων τῶν ὑποκειμένων οὗτός ἐστι διοικητὴς καὶ δημιουργὸς, ποιήσας καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ υἱὸν ἐκ τῆς πανσπερμίας καὶ αὐτὸν⁵ ἑαυτοῦ φρονιμώτερον καὶ σοφώτερον, παραπλησίως τοῖς ἐπὶ τοῦ πρώτου λελεγμένοις. Τὸ δὲ ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ὁ σωρὸς αὐτός ἐστί, φησὶ, καὶ ἡ πανσπερμία, καὶ γίνεται κατὰ φύσιν τὰ γινόμενα ὥς ἔφθασε⁶ τεχθῆναι ὑπὸ τοῦ τὰ μέλλοντα γίνεσθαι ὅτε δεῖ καὶ οἶα⁷ δεῖ καὶ ὥς δεῖ λελογισμένου.⁸ Καὶ τούτων ἔστιν ἐπιστάτης ἡ

¹ cod. τὴν τε ψυχὴν ἔργον κ. ἀπ. ὡς φησιν.

² μεγάλης cod. emend. Miller.

³ μέντοι codex. emend. Bernays coll. x. p. 322, 15.

⁴ cod. ἔστι δὲ καὶ οὗτος ἀρρήτος. v. infra p. 68. ἔστι ἡ μὲν ὀγδοὰς ἀρρήτος, ῥήτὸς δὲ ἡ ἐβδομάς.

⁵ αὐτὸς cod. emend. Miller.

⁶ φθάσαν cod.

⁷ hæc effeci e codicis scriptura λέγεσθαι ὅτε δικαιοὶ ἂν δεῖ. Confer Scott. Theolog. Critic. London, 1852, Part iv.

⁸ λελογισμένῳ codex.

φροντιστῆς ἢ δημιουργὸς οὐδεὶς. ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς ὁ λογισμὸς ἐκεῖνος ὃν¹ ὁ οὐκ ὦν ὅτε ἐποίει ἐλογίζετο.

25. Ἐπεὶ οὖν τετέλεσται κατ' αὐτοὺς ὁ κόσμος ὅλος καὶ τὰ ὑπερκόσμια καὶ ἔστιν ἐνδεὲς οὐδὲν, λείπεται δὲ ἐν τῇ πανσπερμῷ ἢ υἰότης ἢ τρίτη ἢ καταλελειμμένα εὐεργετεῖν καὶ εὐεργετεῖσθαι ἐν τῷ σπέρματι καὶ δεῖ² τὴν ὑπολελειμμένην υἰότητα ἀποκαλυφθῆναι καὶ ἀποκατασταθῆναι ἄνω ἐκεῖ ὑπὲρ τὸ μεθόριον πνεῦμα πρὸς τὴν υἰότητα τὴν λεπτομερῇ καὶ μιμητικῇ καὶ τὸν οὐκ ὄντα· ὡς γέγραπται, φησί· ^aΚαὶ ἡ κτίσις αὐτὴ συστενάζει καὶ συνωδίνει τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἐκδεχομένη. Υἱοὶ δὲ, φησὶν, ἐσμὲν ἡμεῖς οἱ πνευματικοὶ ἐνθάδε καταλελειμμένοι, διακοσμήσαι καὶ διατυπῶσαι καὶ διορθώσασθαι καὶ τελειῶσαι τὰς ψυχὰς τὰς³ φύσιν ἔχουσας μένειν ἐν τούτῳ τῷ διαστήματι. ^bΜέχρι μὲν οὖν Μωσέως ἀπὸ Ἀδὰμ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία, καθὼς γέγραπται· ἐβασίλευσε γὰρ ὁ μέγας ἄρχων ὁ ἔχων τὸ τέλος αὐτοῦ μέχρι στερεώματος, νομίζων αὐτὸς εἶναι Θεὸς μόνος καὶ ὑπὲρ αὐτὸν εἶναι μηδὲν, πάντα γὰρ ἦν φυλασσόμενα ἀποκρύφῳ σιωπῇ. Τοῦτο, φησὶν, ἐστὶ τὸ μυστήριον ὃ ταῖς προτέrais γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη, ἀλλὰ ἦν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις βασιλεὺς καὶ κύριος, ὡς ἐδόκει, τῶν ὅλων ὁ μέγας ἄρχων, ἡ ὀγδοάς. ^cἮν δὲ καὶ τούτου τοῦ διαστήματος βασιλεὺς καὶ κύριος ἡ ἐβδομάς καὶ ἔστιν

^a Rom. 8, 22.

^b Rom. 5, 13, 14.

¹ ὃν addidit Jacobi.

² δὴ cod. vide p. 131, 40.

³ cod. κατὰ: confer p. 242, 23: ὅσα φύσιν ἔχουσιν ἐν τούτῳ ἀθάνατοι διαμένειν μόνῳ.

ἡ μὲν ὀγδοὰς ἄρρητος, ῥητὸς¹ δὲ ἡ ἐβδομάς. Οὗτός ἐστι, φησὶν, ὁ τῆς ἐβδομάδος ἄρχων ὁ λαλήσας τῷ Μωυσῇ καὶ εἰπὼν· ^αἘγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς (οὕτως γὰρ θέλουσι γεγράφθαι) τουτέστι τοῦ ἀρρήτου τῆς ὀγδοάδος ἄρχοντος Θεοῦ. Πάντες οὖν οἱ προφηταὶ οἱ πρὸ τοῦ σωτήρος, φησὶν, ἐκείθεν ἐλάλησαν. Ἐπεὶ οὖν ἔδει ἀποκαλυφθῆναι, φησὶν, ἡμᾶς τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ περὶ ὧν ἐστέναξε, φησὶν, ἡ κτίσις καὶ ὠδινεν, ἀπεκδεχομένη τὴν ἀποκάλυψιν, ἦλθε τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὸν κόσμον καὶ διῆλθε διὰ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος καὶ² παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου· ἦλθε δὲ οὕτως³. καὶ οὐδὲν κατῆλθεν ἄνωθεν, οὐδὲ ἐξέστη ἡ μακαρία υἰότης ἐκείνου τοῦ ἀπερινοήτου καὶ μακαρίου οὐκ ὄντος Θεοῦ. Ἀλλὰ γὰρ καθάπερ ὁ νάφθας ὁ Ἰνδικὸς, ὀφθεὶς μόνον ἀπὸ πάνυ πολλοῦ διαστήματος συνάπτει πῦρ, οὕτω κάτωθεν ἀπὸ τῆς ἀμορφίας τοῦ σωροῦ διήκουσιν αἱ δυνάμεις μέχρις ἄνω τῆς υἰότητος. Ἀπτεὶ μὲν γὰρ καὶ λαμβάνει τὰ νοήματα κατὰ τὸν νάφθαν τὸν Ἰνδικόν, οἷον νάφθας τις ὧν ὁ τοῦ μεγάλου τῆς ὀγδοάδος ἄρχοντος υἱός, ἀπὸ τῆς μετὰ τὸ μεθόριον μακαρίας υἰότητος. Ἡ γὰρ ἐν μέσῳ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τῷ μεθόριῳ τῆς υἰότητος δύναμις ῥέοντα καὶ φερόμενα⁴ τὰ νοήματα τῆς υἰότητος μεταδίδωσι τῷ υἱῷ τοῦ μεγάλου ἄρχοντος.

^a Exod. 3, 6.

¹ cod. ῥητὸν. v. supra.

² καὶ hoc et præcedens om. codex.

³ i. e. quasi fortuito, frustra. Est ironica tota hæc Hippolyti sententia, ut plura alia quæ non ita facile separari possunt a Basilidis verbis.

⁴ φερόμενον cod. corr. Miller.

26. Ὡς ἦλθεν οὖν τὸ εὐαγγέλιον πρῶτον ἀπὸ τῆς υἰότητος, φησὶ, διὰ τοῦ παρακαθημένου τῷ ἄρχοντι υἱοῦ [τὸ] πρὸς τὸν ἄρχοντα, καὶ ἔμαθεν ὁ ἄρχων ὅτι οὐκ ἦν θεὸς τῶν ὅλων, ἀλλ' ἦν γεννητὸς καὶ ἔχων τὸν ὑπεράνω τὸν ¹ τοῦ ἀρρήτου καὶ ἀκατονομάστου ² οὐκ ὄντος καὶ τῆς υἰότητος κατακείμενον θησαυρὸν, καὶ ἐπέστρεψε καὶ ἐφοβήθη, συνιὲς ἐν οἷα ἦν ἀγνοία. Τοῦτό ἐστι, φησὶ, τὸ εἰρημένον· ^a Ἀρχὴ σοφίας φόβος κυρίου.³ Ἡρξάτο γὰρ σοφίζεσθαι κατηχούμενος ὑπὸ τοῦ παρακαθημένου Χριστοῦ, διδασκόμενος τίς ἐστὶν ὁ οὐκ ὢν, τίς ἡ υἰότης, τί τὸ ἅγιον πνεῦμα, τίς ἡ τῶν ὅλων κατασκευή, ποῦ ⁴ ταῦτα ἀποκατασταθήσεται. Αὕτη ἐστὶν ἡ σοφία ἐν μυστηρίῳ λεγομένη, περὶ ἧς, φησὶν, ἡ γραφὴ λέγει· ^b Οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος. Κατηχηθεὶς οὖν, φησὶν, ὁ ἄρχων καὶ διδαχθεὶς καὶ φοβηθεὶς, ἐξομολογήσατο περὶ ἁμαρτίας ἧς ἐποίησε μεγαλύνων ἑαυτόν.

^a Prov. 1, 5.

^b 1 Cor. 2, 13.

¹ τὸν om. cod. addidit P. Boetticherus.

² κατονομάστον codex. corr. Miller.

³ Verba hæc a Basilidianis amplius exposita apud Clementem, Strom. ii. 8. 36, ἀρχὴ σοφίας φόβος κυρίου. ἐνταῦθα οἱ ἀμφὶ τὸν Βασιλείδην τοῦτο ἐξηγούμενοι τὸ ῥητὸν αὐτόν φασιν ἄρχοντα ἐπακούσαντα τὴν φάσιν τοῦ διακονουμένου πνεύματος ἐκπλαγῆναι τῷ τε ἀκούσματι καὶ τῷ θεάματι παρ' ἐλπίδας (1. ἐλπίδα) εὐηγγελισμένον, καὶ τὴν ἐκπληξιν αὐτοῦ φόβον κληθῆναι ἀρχὴν γενόμενον σοφίας φυλοκρινητικῆς τε καὶ διακριτικῆς καὶ τελεωτικῆς καὶ ἀποκαταστατικῆς. οὐ γὰρ μόνον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκλογὴν διακρίνας ὁ ἐπὶ πᾶσι προπέμπει. Confer Neander I. p. 709 sq. at noli cum viro summo mutari ὁ ἐπὶ π. in τῷ ἐπὶ π. Διακρίνειν et Προπέμπειν, discernere et ad finem ducere, non est archontis, principium et finem ignorantis, sed Dei summi, τοῦ προνοούντος.

⁴ fortasse πῶς: at v. infra p. 73. ὅπου ἐστὶν ἡ ἀμορφία.

Τοῦτό ἐστι, φησὶ, τὸ εἰρημένον· ^αΤὴν ἁμαρτίαν μου ἐγνώρισα καὶ τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, ὑπὲρ ταύτης ἐξομολογήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπεὶ οὖν κατήχητο μὲν ὁ μέγας ἄρχων, κατήχητο δὲ καὶ δεδίδακτο πᾶσα ἡ τῆς ὀγδοάδος κτίσις καὶ ἐγνώρισθη τοῖς ἐπουρανίοις τὸ μυστήριον, ἔδει λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὴν ἐβδομάδα ἐλθεῖν τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα καὶ ὁ τῆς ἐβδομάδος παραπλησίως ἄρχων διδαχθῇ καὶ εὐαγγελισθῇσεται. Ἐπέλαμψεν ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου ἄρχοντος τῷ υἱῷ τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐβδομάδος, τὸ φῶς ὃ εἶχεν ἄψας αὐτὸς ¹ ἄνωθεν ἀπὸ τῆς υἰότητος, καὶ ἐφωτίσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐβδομάδος καὶ εὐηγγελίστατο τὸ εὐαγγέλιον τῷ ἄρχοντι τῆς ἐβδομάδος καὶ ὁμοίως κατὰ τὸν πρῶτον λόγον καὶ αὐτὸς ἐφοδῆθη καὶ ἐξομολογήσατο. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὰ ἐν τῇ ἐβδομάδι πάντα πεφώτιστο, καὶ διήγγελτο τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῖς· κτίσεις γάρ εἰσι κατ' αὐτὰ τὰ διαστήματα [καὶ] κατ' αὐτοὺς ἄπειροι καὶ ἀρχαὶ καὶ δυνάμεις καὶ ἐξουσίαι, περὶ ὧν μακρὸς ἐστι κατ' αὐτοὺς πᾶν λόγος λεγόμενος διὰ πολλῶν, ἔνθα καὶ τριακοσίους ἐξήκοντα πέντε οὐρανοὺς φάσκουσι καὶ τὸν μέγαν ἄρχοντα αὐτῶν εἶναι τὸν Ἀβρασάξ, διὰ τὸ περιέχειν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ψῆφον τξξ, ὡς δὴ τοῦ ὀνόματος τὴν ψῆφον περιέχειν πάντα, καὶ διὰ τοῦτον ² τὸν ἐνιαυτὸν τοσαύταις ἡμέραις συνεστάναι· ἀλλ' ἐπεὶ, φησὶ, ταῦθ' οὕτως ἐγένετο, ἔδει λοιπὸν καὶ τὴν ἀμορφίαν καθ' ἡμᾶς φωτισθῆναι καὶ τῇ υἰότητι τῇ ἐν τῇ ἀμορφίᾳ καταλελειμμένη οἷον ἐκτρώματι ἀποκαλυφθῆναι τὸ

^α Psalm. 31, 5.

¹ cod. αὐτούς.

² cod. τούτων.

μυστήριον, ὃ ταῖς προτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη, καθὼς γέγραπται, φησὶ· ^aΚατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθη μοι τὸ μυστήριον, καὶ· ^bἩκουσα ἄρρήτα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ εἰπεῖν. Κατήλθεν ἀπὸ τῆς ἐβδομάδος τὸ φῶς, τὸ κατελθὸν ἀπὸ τῆς ὀγδοάδος ἄνωθεν τῇ υἱῷ τῆς ἐβδομάδος, ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τῆς Μαρίας, καὶ ἐφωτίσθη συνεξαφθεὶς τῷ φωτὶ τῷ λάμπαντι εἰς αὐτόν. Τοῦτό ἐστι, φησὶ, τὸ εἰρημένον· ^cΠνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, τὸ ἀπὸ τῆς υἰότητος διὰ τοῦ μεθορίου πνεύματος ἐπὶ τὴν ὀγδοάδα καὶ τὴν ἐβδομάδα διελθὸν μέχρι τῆς Μαρίας· ^dκαὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, ἡ δύναμις τῆς κρίσεως ἀπὸ τῆς ἀκρωρείας ἄνωθεν τοῦ δημιουργοῦ μέχρι τῆς κτίσεως, ὃ ἐστι τοῦ υἱοῦ· μέχρι δὲ ἐκείνου φησὶ, συνεστηκέναι τὸν κόσμον οὕτως, μέχρις οὗ πᾶσα ἡ υἰότης ἡ καταλελειμμένη εἰς τὸ εὐεργετεῖν τὰς ψυχὰς ἐν ἀμορφίᾳ καὶ εὐεργετεῖσθαι, διαμορφουμένη κατακολουθήσῃ τῷ Ἰησοῦ καὶ ἀναδράμῃ καὶ ἔλθῃ ἀποκαθαρισθεῖσα· καὶ γίνεται λεπτομερεστάτη, ὥς δύνασθαι δι' αὐτῆς ἀναδραμεῖν ὥσπερ ἡ πρώτη. Πᾶσαν γὰρ ἔχει τὴν δύναμιν συνεστηριγμένην φυσικῶς τῷ φωτὶ τῷ λάμπαντι ἄνωθεν κάτω.

Ὅταν οὖν ἔλθῃ, φησὶ, πᾶσα υἰότης καὶ ἔσται ὑπὲρ τὸ μεθόριον, τὸ πνεῦμα, τότε ἐλεηθήσεται ἡ κτίσις· ^eΣτένει γὰρ μέχρι τοῦ νῦν καὶ βασανίζεται καὶ μένει τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, ἵνα πάντες ἀνέλθωσιν ἐντεῦθεν οἱ τῆς υἰότητος ἄνθρω-

^a Ephes. 3, 3.^b 2 Cor. 12, 4.^c Luc. 1, 35.^d Luc. 1, 35.^e Rom. 8, 22.

ποι· ἐπειδὴν γένηται τοῦτο, ἐπάξει¹, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν κόσμον ὅλον τὴν μεγάλην ἄγνοιαν, ἵνα μένη² πάντα κατὰ φύσιν καὶ μηδὲν μηδενὸς τῶν παρὰ φύσιν ἐπιθυμήσῃ. Ἀλλὰ γὰρ πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τούτου τοῦ διαστήματος, ὅσαι φύσιν ἔχουσιν ἐν τούτῳ ἀθάνατοι διαμένειν μόνῳ, μένουσιν³ οὐδὲν ἐπιστάμεναι τούτου τοῦ διαστήματος διάφορον οὐδὲ βέλτιον⁴, οὐδὲ ἀκοή τις ἔσται τῶν ὑπερκειμένων ἐν τοῖς ὑποκειμένοις⁵ οὐδὲ γνῶσις, ἵνα μὴ τῶν ἀδυνάτων αἱ ὑποκείμεναι ψυχαὶ ὀρεγόμεναι βασανίζονται, καθάπερ ἰχθὺς ἐπιθυμήσας ἐν τοῖς ὄρεσι μετὰ τῶν προβάτων νέμεσθαι· ἐγένετο ἂν, φησὶν, αὐτοῖς ἡ τοιαύτη ἐπιθυμία φθορά. Ἔστιν οὖν, φησὶν, ἄφθαρτα πάντα τὰ κατὰ χώραν⁶ μένοντα· φθαρτὰ δὲ, εἰς τὸν ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ὑπερπηδᾶν καὶ ὑπερβαίνειν βούλονται. Οὕτως οὐδὲν ὁ ἄρχων τῆς ἐβδομάδος γνώσεται τῶν ὑπερκειμένων· καταλήψεται γὰρ καὶ τοῦτον ἡ μεγάλη ἄγνοια, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' αὐτοῦ λύπη καὶ ὀδύνη καὶ στεναγμός· ἐπιθυμήσει γὰρ οὐδενὸς τῶν ἀδυνάτων οὐδὲ λυπηθήσεται. Καταλήψεται δὲ ὁμοίως καὶ τὸν μέγαν ἄρχοντα τῆς ὀγδοάδος ἡ ἄγνοια αὕτη καὶ πάσας τὰς ὑποκειμένας αὐτῷ κτίσεις παραπλησίως, ἵνα μηδὲν κατὰ μηδὲν⁷ ὀρέγηται τῶν

¹ ita pro ἐπαύξει codicis scripsit Miller.

² μὴ codicis in μένη mutavit Bernays.

³ fortasse μενοῦσιν ut ἐπάξει quod præcedit et ἔσται quod sequitur.

⁴ Codex corrupte: ἐπιστάμεναι. Τούτου τοῦ διαστήμ. διάφορα, οὐ βέλτιον. Jacobius frustra locum conjectura tentavit.

⁵ cod. ἀποκειμένοις. Millerus in nota corrigendum proposuit.

⁶ h. e. κατὰ φύσιν: ut infra οἰκείῳ τόπῳ.

⁷ cod. μηδένα.

παρὰ¹ φύσιν τινός, μηδὲ ὀδύνηται, καὶ οὕτως ἡ ἀποκατά-
 στασις ἔσται πάντων κατὰ φύσιν τεθεμελιωμένων μὲν
 ἐν τῷ σπέρματι τῶν ὅλων ἐν ἀρχῇ, ἀποκατασταμένων
 δὲ καιροῖς ἰδίους. Ὅτι δὲ, φησὶν, ἕκαστον ἰδίους ἔχει
 καιροὺς, μάρτυς² ἱκανὸς ὁ σωτὴρ λέγων· ἌΟὕπω ἦκει
 ἡ ὥρα μου· καὶ οἱ μάγοι τὸν ἀστέρα τεθεαμένοι· ἦν
 γὰρ, φησὶ, καὶ αὐτὸς ἐπὶ γένεσιν δι' ἀστέρων³ καὶ ὥρων
 ἀποκαταστάσεως ἐν τῷ μεγάλῳ προλελογισμένος σωρῶ.
 Οὗτός ἐστιν ὁ κατ' αὐτοὺς νενοημένος ἔσω ἄνθρωπος
 πνευματικὸς ἐν τῷ ψυχικῷ (ὅ ἐστιν υἰότης ἐνταῦθα
 ἀπολιποῦσα τὴν ψυχήν, οὐ θνητὴν ἀλλὰ αὐτοῦ μέ-
 νουσιν κατὰ φύσιν, καίπερ ἄνω λέλοιπεν ἡ πρώτη
 υἰότης τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ μεθόριον ἐν οἰκείῳ τόπῳ)
 ἰδίαν τότε περιβεβλημένος ψυχήν.

Ἵνα δὲ μηδὲν τῶν κατ' αὐτοῦ παραλείπωμεν, ὅσα καὶ
 περὶ εὐαγγελίου λέγουσιν ἐκθήσομαι. Εὐαγγέλιόν ἐστι
 κατ' αὐτοὺς ἡ τῶν ὑπερκοσμίων γνῶσις ὡς δεδῆλωται,
 ἣν ὁ μέγας ἄρχων οὐκ ἠπίστατο. Ὡς οὖν ἐδηλώθη
 αὐτῷ ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιόν ἐστι, τουτέστι τὸ μεθό-
 ριον καὶ ἡ υἰότης καὶ θεὸς ὁ τούτων αἷτιος πάντων
 ὁ οὐκ ὢν, ἐχάρη ἐπὶ τοῖς λεχθεῖσι καὶ ἠγαλλιάσατο·
 τοῦτο ἐστι κατ' αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιον. Ὁ δὲ Ἰησοῦς
 γεγένηται κατ' αὐτοὺς ὡς προειρήκαμεν. Γεγεννημένης
 δὲ τῆς γενέσεως τῆς προδεδηλωμένης, γέγονε πάντα
 ὁμοίως κατ' αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ σωτῆρος, ὡς ἐν τοῖς

^a Joh. 2, 4.

¹ cod. κατά. corr. Millerus.

² μάρτυς addidi. excidit propter vocis proxime præcedentis simili-
 tudinem.

³ ὑπὸ γένεσιν ἀστέρων codex.

εὐαγγελίοις γέγραπται. Γέγονε δὲ ταῦτα, φησὶν, ἵνα ἀπαρχὴ¹ τῆς φυλοκρινήσεως γένηται τῶν συγκεχυμένων ὁ Ἰησοῦς. Ἐπεὶ γάρ ἐστιν ὁ κόσμος διηρημένος εἰς ὀγδοάδα ἥτις ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τοῦ παντὸς κόσμου², ὁ μέγας ἄρχων, καὶ εἰς ἐβδομάδα, ἥτις ἐστὶν³ ὁ δημιουργὸς τῶν ὑποκειμένων, καὶ εἰς τοῦτο τὸ διάστημα τὸ καθ' ἡμᾶς, ὅπου ἐστὶν ἡ ἀμορφία, ἀναγκαῖον ἦν τὰ συγκεχυμένα φυλοκριθῆναι διὰ τῆς τοῦ Ἰησοῦ διαιρέσεως. Ἐπαθεν οὖν τοῦτο ὅπερ ἦν αὐτοῦ σωματικὸν μέρος, ὃ ἦν τῆς ἀμορφίας καὶ ἀπεκατέστη εἰς τὴν ἀμορφίαν. Ἀνέστη δὲ τοῦτο ὅπερ ἦν ψυχικὸν αὐτοῦ μέρος, ὅπερ ἦν τῆς ἐβδομάδος καὶ ἀπεκατέστη εἰς τὴν ἐβδομάδα· ἀνέστησε δὲ τοῦτο ὅπερ ἦν τῆς ἀκρωρείας οἰκεῖον τοῦ μεγαλοῦ ἄρχοντος καὶ ἔμεινε παρὰ τὸν ἄρχοντα τὸν μέγαν· ἀνῆνεγκε δὲ μέχρις ἄνω τοῦτο ὅπερ ἦν τοῦ μεθορίου πνεύματος καὶ ἔμεινεν ἐν τῷ μεθορίῳ πνεύματι. Ἀπεκαθάρθη δὲ ἡ υἱότης ἡ τρίτη δι' αὐτοῦ ἡ ἐγκαταλελειμμένη πρὸς τὸ εὐεργετεῖν καὶ εὐεργετεῖσθαι καὶ ἀνῆλθε πρὸς τὴν μακαρίαν υἱότητα διὰ πάντων τούτων διελθοῦσα. Ὅλη γὰρ αὐτῶν ἡ ὑπόθεσις σύγχυσις οἰονεῖ πανσπερμίας καὶ φυλοκρίνησις καὶ ἀποκατάστασις τῶν συγκεχυμένων εἰς τὰ οἰκεῖα. Τῆς οὖν φυλοκρινήσεως ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ Ἰησοῦς καὶ τὸ πάθος οὐκ ἄλλου τινὸς χάριν γέγονεν ἢ ὑπὸ τοῦ⁴

¹ cod. ἀπ' ἀρχῆς. emend. Bernaysius secundum p. 244, 97.

² addit cod. κεφαλὴ δὲ τοῦ παντὸς κόσμου.

³ cod. ἥτις ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τῆς ἐβδομάδος.

⁴ ἢ ante ὑπὸ inseruit Miller. Tota passionis Christi historia, secundum Basilidianos, erat necessaria quædam elementorum confusorum et restituendorum operatio, non igitur divinum Servatoris opus ad redimendum humanum genus libere susceptum.

φυλοκριθῆναι τὰ συγκεχυμένα. Τούτω γὰρ τῷ τρόπῳ φησὶν ὅλην τὴν υἰότητα τὴν καταλελεγμένην εἰς τὴν ἀμορφίαν πρὸς τὸ εὐεργετεῖν καὶ εὐεργετεῖσθαι διαφυλοκριθῆναι, ὃ τρόπῳ καὶ ὁ Ἰησοῦς πεφυλοκρίνεται.

Ταῦτα μὲν οὖν ἔστιν ἃ καὶ Βασιλείδης μυθεύει σχολάσας κατὰ τὴν Περίπατον¹, καὶ παρ' αὐτῶν τὴν τοσαύτην σοφίαν διδαχθεὶς ἐκαρποφόρησε τοιούτους καρπούς.

¹ emend. Bernaysius. cod. κατὰ τὴν Αἴγυπτον· quæ si sana essent, id quod sequitur παρ' αὐτῶν referri deberet ad philosophos græcos Alexandria commorantes, et priscorum græcorum philosophorum libros quos ibi invenit. At Hippolyti refutatio eospectat ut Basilidem e fontibus Aristotelicis hæresin suam hausisse demonstret. ὁ Περίπατος significare scholam Peripateticorum omnibus notum est: ita apud ipsum Hippolytum supra p. 223, 66: ἐπὶ τὴν ὕλην τοῦ Περιπάτου. In textum igitur viri ingeniosissimi conjecturam recepi.

III.

VALENTINI FRAGMENTA

APUD

HIPPOLYTUM IN LIBRO SEXTO OPERIS ANTIHÆRETICI

SERVATA.

(Hippol. c. hæc. vi. 29. sqq. fol. 71^v ad 77^v.
In ed. E. Milleri p. 184. ad p. 198.)

VALENTINI FRAGMENTA.

29. Οὐαλεντίνος καὶ Ἡρακλέων καὶ Πτολεμαῖος καὶ πᾶσα ἡ τούτων σχολή, οἱ Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος μαθηταί, ἀκολουθήσαντες τοῖς καθηγησαμένοις ἀριθμητικὴν τὴν διδασκαλίαν τὴν ἑαυτῶν κατεβάλλοντο. Καὶ γὰρ τούτων ἔστιν ἀρχὴ τῶν πάντων μονὰς ἀγέννητος, ἄφθαρτος, ἀκατάληπτος, ἀπερινόητος, γόνιμος καὶ πάντων τῆς γενέσεως αἰτία τῶν γενομένων. Καλεῖται δὲ ὑπ' αὐτῶν ἡ προειρημένη μονὰς Πατήρ. Διαφορὰ δέ τις εὐρίσκεται πολλή παρ' αὐτοῖς· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, ἴν' ᾗ παντάπασιν καθαρὸν τὸ δόγμα τοῦ Οὐαλεντίνου πυθαγορικόν, ἄθληυν¹ καὶ ἄζυγον καὶ μόνον τὸν πατέρα νομίζουσιν εἶναι· οἱ δὲ ἀδύνατον νομίζοντες δυνάσθαι ἐξ ἄρρενος μόνου γένεσιν ὅλως τῶν γεγεννημένων γενέσθαι τινός, καὶ τῷ πατρὶ τῶν ὅλων, ἵνα γένηται Πατήρ, Σιγὴν ἐξ ἀνάγκης συναριθμοῦσι τὴν σύζυγον. Ἀλλὰ περὶ μὲν Σιγῆς, πότερόν ποτε σύζυγός ἐστιν ἢ οὐκ ἔστιν, αὐτοὶ πρὸς ἑαυτοὺς τοῦτον ἐχέτωσαν τὸν ἀγῶνα· τὰ δὲ νῦν αὐτοὶ ἡμεῖς φυλάττοντες τὴν πυθαγόρειον ἀρχὴν, μίαν οὐσίαν καὶ ἄζυγον, ἄθληυν², ἀπροσδεῖν μνημονεύσαντες ὡς ἐκεῖνοι διδάσκουσιν ἐροῦμεν.

Ὅλως, φησὶ, γεννητὸν οὐδὲν, πατήρ δὲ ἦν μόνος ἀγέννητος, οὐ τόπον ἔχων, οὐ χρόνον, οὐ σύμβουλον, οὐκ ἄλλην τινὰ κατ' οὐδένα τῶν τρόπων νοηθῆναι δυνα-

¹ ἄθληυν codex.² cod. ἄθληυν.

μένην οὐσίαν· ἀλλὰ ἦν μόνος ἡρεμῶν ὡς λέγουσι καὶ ἀναπαυόμενος αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ μόνος. Ἐπεὶ δὲ ἦν γόνιμος, ἔδοξεν αὐτῷ ποτε τὸ κάλλιστον καὶ τελεώτατον ὃ εἶχεν ἐν αὐτῷ γεννῆσαι καὶ προαγαγεῖν· φιλέρημος γὰρ οὐκ ἦν. Ἀγάπη γὰρ, φησὶν, ἦν ὅλος· ἡ δὲ ἀγάπη οὐκ ἔστιν ἀγάπη, ἐὰν μὴ ἡ τὸ ἀγαπώμενον. Προέβαλεν οὖν καὶ ἐγέννησεν αὐτὸς ὁ Πατὴρ, ὥσπερ ἦν μόνος, Νοῦν καὶ Ἀλήθειαν, τουτέστι δυάδα, ἣτις κυρία καὶ ἀρχὴ γέγονε καὶ μήτηρ πάντων τῶν ἐντὸς πληρώματος καταριθμουμένων αἰώνων ὑπ' αὐτῶν. Προβληθεὶς δὲ ὁ Νοῦς καὶ ἡ Ἀλήθεια ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἀπὸ γονίμου γόνιμος, προέβαλε καὶ αὐτὸς Λόγον καὶ Ζωὴν, τὸν Πατέρα μιμούμενος· ὁ δὲ Λόγος καὶ ἡ Ζωὴ προσβάλλουσιν Ἀνθρώπον καὶ Ἐκκλησίαν. Ὁ δὲ Νοῦς καὶ ἡ Ἀλήθεια, ἐπεὶ εἶδον τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς τὰ ἴδια γεννήματα γόνιμα γεγεννημένα, ἡὐχαρίστησαν τῷ πατρὶ τῶν ὅλων καὶ προσφέρουσιν αὐτῷ τέλειον ἀριθμὸν, αἰῶνας δέκα. Τούτου γὰρ, φησὶ, τελειότερον ἀριθμὸν¹ ὁ Νοῦς καὶ ἡ Ἀλήθεια τῷ Πατρὶ προσενεγκεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν. Ἐδει γὰρ τέλειον ὄντα τὸν Πατέρα ἀριθμῷ δοξάζεσθαι τελείῳ, τέλειος δὲ ἐστὶν ὁ δέκα, ὅτι πρῶτον τῶν κατὰ πλῆθος γενομένων οὗτός ἐστι τέλος.² Τελειότερος δὲ ὁ Πατὴρ, ὅτι ἀγέννητος ὢν μόνος διὰ πρώτης τῆς μιᾶς συζυγίας τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ἀληθείας πάσας τὰς τῶν γενομένων προβαλεῖν ἠνέπρησε ρίζας.

30. Ἰδὼν οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος καὶ ἡ Ζωὴ ὅτι ὁ

¹ ἀριθμοῦ cod. corr. Miller.

² πρῶτος . . . . τέλειος cod. emend. P. Boetticher.

Νοῦς καὶ ἡ Ἀλήθεια δεδόξακαν τὸν πατέρα τῶν ὅλων ἐν ἀριθμῷ τελείῳ, δοξάσαι καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος μετὰ τῆς Ζωῆς ἠθέλησε τὸν ἑαυτοῦ πατέρα καὶ τὴν μητέρα, τὸν Νοῦν καὶ τὴν Ἀλήθειαν. Ἐπεὶ δὲ γεννητὸς ἦν ὁ Νοῦς καὶ ἡ Ἀλήθεια καὶ οὐκ εἶχε τὸ¹ πατρικὸν τέλειον, τὴν ἀγεννησίαν, οὐκέτι τελείῳ ἀριθμῷ ὁ Λόγος καὶ ἡ Ζωὴ δοξάζουσι τὸν ἑαυτῶν πατέρα τὸν Νοῦν, ἀλλὰ γὰρ ἀτελεῖ², δώδεκα γὰρ Αἰῶνας προσφέρουσιν³ ὁ Λόγος καὶ ἡ Ζωὴ τῷ Νοῖ καὶ τῇ Ἀληθείᾳ. Αὗται γὰρ πρῶται κατὰ Οὐαλεντίνον ρίζαι τῶν Αἰώνων γεγόνασι Νοῦς καὶ Ἀλήθεια, Λόγος καὶ Ζωή, Ἀνθρωπος καὶ Ἐκκλησία· δέκα⁴ δὲ οἱ τοῦ Νοῦς καὶ τῆς Ἀληθείας, δύο καὶ δέκα δὲ οἱ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς· εἴκοσι καὶ ὀκτὼ οἱ πάντες. Τοὺς δέκα καλοῦσιν⁵ ὀνόματα ταῦτα· Βύθιος καὶ Μίξις, Ἀγέρατος⁶ καὶ Ἐνωσις, Αὐτοφυῆς καὶ Ἡδονή, Ἀκίνητος καὶ Σύγκρισις, Μονογενὴς καὶ Μακαρία. Οὗτοι οἱ δέκα⁷ Αἰῶνες, οὓς τινες μὲν ὑπὸ τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ἀληθείας λέγουσι, τινὲς δὲ ὑπο τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς· τοὺς δὲ δώδεκα ἕτεροι μὲν⁸ ὑπὸ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἕτεροι δὲ ὑπὸ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς. Οἷς ταῦτα τὰ ὀνόματα χαρίζονται· Παράκλητος καὶ Πίστις, Πατρικὸς καὶ Ἐλπίς, Μητρικὸς

¹ τὸν cod. Emendationem proposuit Miller.

² cod. γὰρ ἀνατελεῖ. Emend. Bernays. ³ cod. αἰώνων προσφέρουσιν.

⁴ cod. δώδεκα. ⁵ cod. οἷς καλοῦσιν.

⁶ cod. Βυθὸς καὶ μίξις ἀκήρατος. v. Iren. I, 1. II, 19.; Eriph. Hær. xxxi. cap. 2. 6.

⁷ cod. οὔτοι δώδεκα.

⁸ cod. ἕτεροι δὲ τοὺς δώδεκα.

καὶ Ἀγάπη, Ἀείνους καὶ Σύνεσις, Ἐκκλησιαστικὸς καὶ Μακαριότης, Θελητὸς καὶ Σοφία.¹

Ἀπὸ δὲ τῶν δεκαδύο ὁ δωδέκατος καὶ νεώτατος πάντων τῶν εἰκοσιοκτὼ αἰώνων, Θῆλυς ὢν καὶ καλούμενος Σοφία, κατενόησε τὸ πλήθος καὶ τὴν δύναμιν τῶν γεγεννηκότων αἰώνων καὶ ἀνέδραμεν εἰς τὸ βάθος τὸ τοῦ Πατρός. Καὶ ἐνόησεν ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι πάντες αἰῶνες γεννητοὶ ὑπάρχοντες κατὰ συζυγίαν γεννῶσιν, ὁ δὲ Πατὴρ μόνος ἄζυγος ἐγέννησεν. Ἡθέλησε μιμήσασθαι τὸν Πατέρα καὶ ἐγέννησε καθ' ἑαυτὴν δίχα τοῦ συζύγου, ἵνα μηδὲν ἢ ἔργον ὑποδέεστερον τοῦ Πατρὸς εἰργασμένη, ἀγνοοῦσα ὅτι ὁ μὲν ἀγέννητος ὑπάρχων ἀρχὴ τῶν ὅλων καὶ ρίζα καὶ βάθος καὶ βυθὸς δυνατῶς εχει γεννῆσαι μόνος· γεννητὴ δὲ οὖσα ἡ Σοφία καὶ μετὰ πλείονας γενομένη τὴν τοῦ ἀγεννήτου δύναμιν οὐ δύναται ἔχειν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ ἀγεννήτῳ, φησὶν, ἔστι πάντα ὁμοῦ· ἐν δὲ τοῖς γεννητοῖς τὸ μὲν Θῆλύ ἐστιν οὐσίας προβλητικόν, τὸ δὲ ἄρρεν μορφωτικόν τῆς ὑπὸ τοῦ Θήλεως προβαλλομένης οὐσίας. Προέβαλεν² οὖν ἡ Σοφία τοῦτο μόνον ὅπερ ἡδύνατο, οὐσίαν ἀμορφον καὶ ἀκατασκεύαστον.³ Καὶ τοῦτό ἐστι, φησὶν, ὃ λέγει Μωϋσῆς· ^aἩ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος. Αὕτη ἐστι, φησὶν, ἡ ἀγαθὴ ἡ ἐπουράνιος

^a Gen. 1, 2.

¹ Hæc in codice et apud Millerum sic leguntur: παράκλητος καὶ πίστις πατρικῶς καὶ ἐλπίς μητρικῶς καὶ ἀγάπη αἰῶνος καὶ σύνεσις ἐκκλησιαστικὸς καὶ μακαριστὸς θελητὸς καὶ σοφία. v. Iren. & Epiph. ut supra.

² cod. προέβαλεν.

³ cod. εὐμορφον κ. ἐνκατασκ. unde emendavi.

Ἱερουσαλὴμ, εἰς ἣν ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς εἰσαγαγεῖν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ λέγων · ^a Εἰσάξω ὑμᾶς εἰς γῆν ἀγαθὴν ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα.

31. Γενομένης οὖν ἐντὸς πληρώματος ἀγνοίας κατὰ τὴν Σοφίαν καὶ ἀμορφίας κατὰ τὸ γέννημα τῆς Σοφίας θόρυβος ἐγένετο ἐν τῷ πληρώματι. Οἱ Αἰῶνες οἰόμενοι ὅτι παραπλησίως ἄμορφα καὶ ἀτελῆ γενήσεται τῶν Αἰώνων τὰ γεννήματα καὶ φθορά τις καταλήψεται οὐκ εἰς μακρὰν ποτε τοὺς Αἰῶνας· κατέφυγον ¹ οὖν πάντες οἱ Αἰῶνες ἐπὶ δέησιν τοῦ Πατρὸς, ἵνα λυπούμενην τὴν Σοφίαν ἀναπαύσῃ· ἔκλαιε γὰρ καὶ κατωδύρετο ἐπὶ τῷ γεγεννημένῳ ὑπ' αὐτῆς ἐκτρώματι· οὕτω γὰρ καλοῦσιν. Ἐλεήσας οὖν ὁ Πατὴρ τὰ δάκρυα τῆς Σοφίας καὶ προσδεξάμενος τῶν αἰώνων τὴν δέησιν ἐπιπροβαλεῖν κελεύει· οὐ γὰρ αὐτὸς, φησὶ, προέβαλεν, ἀλλὰ ὁ Νοῦς καὶ ἡ Ἀλήθεια, Χριστὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον εἰς μόρφωσιν καὶ διαίρεσιν τοῦ ἐκτρώματος καὶ παραμυθίαν καὶ διανάπαυσιν τῶν τῆς Σοφίας στεναγμῶν. Καὶ γίνονται τριάκοντα αἰῶνες μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τινὲς μὲν οὖν αὐτῶν ταύτην εἶναι θέλουσι τὴν τριακοντάδα τῶν Αἰώνων, τινὲς δὲ συννύαρχειν τῷ Πατρὶ Σιγὴν ² καὶ σὺν αὐτοῖς καταριθμείσθαι τοὺς Αἰῶνας θέλουσιν.

^a Exod. 33, 3.

¹ Ita emendavi. codex: θόρ. ἐγένετο ἐν τῷ πληρώματι οἱ Αἰῶνες οἱ γενόμενοι ὅτι . . . Κατέφυγον. Fortasse tamen lacuna erit statuenda, ita ut exciderit verbum finitum post Αἰῶνας.

² εἰς γῆν cod. correxit J. Bernays.

Ἐπιπροβληθεὶς οὖν ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὑπὸ τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ἀληθείας, εὐθέως τὸ ἔκτρωμα τὸ ἄμορφον τοῦτο τῆς Σοφίας μονογενὲς καὶ δίχα συζύγου γεγεννημένον ἀποχωρίζει τῶν ὅλων Αἰώνων, ἵνα μὴ βλέποντες αὐτὸ ταρασσονται διὰ τὴν ἀμορφίαν οἱ τέλειοι Αἰῶνες. Ἴν' οὖν μηδ' ὅλως τοῖς Αἰῶσι τοῖς τελείοις καταφανῇ τοῦ ἐκτρώματος ἡ ἀμορφία, πάλιν καὶ ὁ Πατὴρ ἐπιπροβάλλει Αἰῶνα ἓνα τὸν Σταυρὸν, ὃς γεγεννημένος μέγας ὡς μεγάλου καὶ τελείου πατρὸς, εἰς φρουρὰν καὶ χαράκωμα τῶν Αἰώνων προβεβλημένος, Ὅρος γίνεται τοῦ πληρώματος, ἔχων ἐντὸς ἑαυτοῦ πάντας ὁμοῦ τοὺς τριάκοντα Αἰῶνας· οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ προβεβλημένοι. Καλεῖται δὲ Ὅρος μὲν οὗτος, ὅτι ἀφορίζει ἀπὸ τοῦ πληρώματος¹ τὸ ἕξω ὑστέρημα· Μετοχὺς δὲ ὅτι μετέχει καὶ τοῦ ὑστερήματος· Σταυρὸς δὲ ὅτι πέπηγεν ἀκλινῶς καὶ ἀμετανοήτως, ὡς μὴ δύνασθαι μηδὲν τοῦ ὑστερήματος καταγενέσθαι² ἐγγὺς τῶν ἐντὸς πληρώματος Αἰώνων. Ἐξω οὖν τοῦ Ὅρου, τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Μετοχέως, ἐστὶν ἡ καλουμένη κατ' αὐτοὺς Ὅγδοα, ἣτις ἐστὶν ἡ ἐκτὸς πληρώματος Σοφία, ἣν ὁ Χριστὸς ἐπιπροβληθεὶς ἀπὸ τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ἀληθείας ἐμόρφωσε καὶ ἀπειργάσατο τέλειον Αἰῶνα οὐδενὸς³ τῶν ἐντὸς πληρώματος χείρονα οὐδενὶ δ' ἄνισον⁴ γενέσθαι. Ἐπειδὴ δὲ μεμόρφωτο ἡ Σοφία ἡ

¹ ἀπὸ τοῦ πληρ. ἕξω τὸ ὕστ. codex, unde emendavi.

² cod. καὶ γενέσθαι. emend. Bernays.

³ οὐδενὶ cod.

⁴ cod. χείρονον . . . . ον γενέσθαι quod Millerus πρόχειρον δυνάμενον esse auguratur.

ἔξω¹ καὶ οὐχ οἷόν τε ἦν² τὸν Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Νοὸς προβεβλημένα καὶ τῆς Ἀληθείας ἔξω τοῦ πληρώματος μένειν, ἀνέδραμεν ἀπὸ τῆς μεμορφωμένης ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα πρὸς τὸν Νοῦν καὶ τὴν Ἀλήθειαν ἐντὸς τοῦ Ὁροῦ ἢ μετὰ³ τῶν ἄλλων Αἰώνων δοξάζει τὸν Πατέρα.

32. Ἐπεὶ οὖν μία τις ἦν εἰρήνη καὶ συμφωνία πάντων τῶν ἐντὸς πληρώματος Αἰώνων, ἔδοξεν αὐτοῖς, μὴ μόνον κατὰ συζυγίαν δεδοξακέναι τὸν υἱὸν, δοξάσαι δὲ καὶ διὰ προσφορᾶς καρπῶν πρεπόντων τῷ Πατρί. Πάντες οὖν ἠυδόκησαν οἱ τριάκοντα Αἰῶνες ἓνα προβαλεῖν Αἰῶνα, κοινὸν τοῦ πληρώματος καρπὸν, ἵν' ἢ τῆς ἐνότητος⁴ αὐτῶν καὶ τῆς ὁμοφροσύνης καὶ εἰρήνης κοινωνῶς⁵ ὑπὸ πάντων Αἰώνων προβεβλημένος τῷ Πατρί. Οὗτός ἐστιν ὁ καλούμενος παρ' αὐτοῖς κοινὸς τοῦ πληρώματος Καρπὸς ὁ Ἰησοῦς (τοῦτο γὰρ ὄνομα αὐτῷ) ὁ ἀρχιερεὺς ὁ μέγας. Ἡ δὲ ἔξω τοῦ πληρώματος Σοφία ἐπιζητοῦσα τὸν Χριστὸν τὸν μεμορφώκοτα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐν φόβῳ μεγάλῳ κατέστη, ὅτι ἀπολείται κεχωρισμένου τοῦ μορφώσαντος αὐτὴν καὶ στηρίξαντος. Καὶ ἐλυπήθη καὶ ἐν ἀπορίᾳ ἐγένετο πολλῇ, λογιζομένη τίς ἦν ὁ μορφώσας, τί τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ποῦ ἀπῆλθε,

¹ Σοφία ἔξω cod. Proposuerat dubitans M.

² cod. ἴσον, quod e linea proxime præcedenti, ubi in codice deest, hic irrepsisse videtur, nisi cum Bernaysio οὐδ' ἴσον legere malis.

³ ἢ μετὰ . . . . δοξάζων cod.

⁴ νεότητος codex. emend. Bernays.

⁵ Καὶ μόνος codex. emendavi collat. cap. 34: ὁ κοινωνὸς τοῦ πληρώματος Καρπός.

τίς ὁ κώλύσας αὐτοὺς συμπαρεῖναι, τίς ἐφθόνησε τοῦ καλοῦ καὶ μακαρίου Θεάματος ἐκείνου. Ἐπὶ τούτοις καθεστῶσα τοῖς πάθεσι τρέπεται ἐπὶ δέησιν καὶ ἱκετείαν τοῦ ἀπολιπόντος αὐτήν. Δεομένης οὖν αὐτῆς κατηλέησεν ὁ Χριστὸς ὁ ἐντὸς πληρώματος ὢν καὶ οἱ ἄλλοι πάντες Αἰῶνες καὶ ἐκπέμπουσιν ἔξω τοῦ πληρώματος τὸν κοινὸν τοῦ πληρώματος Καρπὸν, σύζυγον τῆς ἔξω Σοφίας καὶ διορθωτὴν παθῶν ὧν ἔπαθεν ἐπιζητούσα τὸν Χριστόν. Γενόμενος οὖν ἔξω τοῦ πληρώματος [ὁ] Καρπὸς καὶ εὐρὼν αὐτήν ἐν πάθεσι τοῖς πρώτοις τέτρασι, φόβῳ¹ καὶ λύπῃ καὶ ἀπορίᾳ καὶ δεήσει, διωρθώσατο τὰ πάθη αὐτῆς · διορθούμενος δὲ ἑώρα ὅτι ἀπολέσθαι αὐτὰ αἰῶνια ὄντα καὶ τῆς Σοφίας ἴδια οὐ καλὸν, οὔτε ἐν πάθεσιν εἶναι τὴν Σοφίαν τοιοῦτοις, ἐν φόβῳ καὶ λύπῃ, ἱκετείᾳ, ἀπορίᾳ. Ἐποίησεν οὖν ὡς τηλικούτος αἰὼν καὶ παντὸς τοῦ πληρώματος ἕκγονος ἐκστήναι τὰ πάθη ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἐποίησεν αὐτὰ ὑποστάτους² οὐσίας. Καὶ τὸν μὲν φόβον ψυχικὴν ἐποίησεν οὐσίαν³, τὴν δὲ λύπην ὑλικὴν, τὴν δὲ ἀπορίαν δαιμόνων, τὴν δὲ ἐπιστροφήν καὶ δέησιν καὶ ἱκετείαν ὁδὸν ἐπὶ μετάνοιαν · καὶ δύναμιν ψυχικῆς οὐσίας, ἣτις καλεῖται δεξιὰ ἢ δημιουργὸς ἀπὸ τοῦ φόβου.⁴ τουτ-

¹ καὶ praemittit cod.: nominantur nunc quatuor illa πάθη.

² ὑποστάτας cod.

³ ἐπιθυμίαν cod. Nimirum ΘΥΣΙΑΝ, quod leviter corruptum fuit ex ΟΥΣΙΑΝ, librarius pravo praepositionis ἐπὶ additamento amplius corripuit in ΕΠΙΘΥΜΙΑΝ. Bernays.

⁴ scilicet ἐποίησεν. Hæc misere lacerata ita legebantur: ὁδὸν καὶ μετάνοιαν καὶ δύναμιν ψυχικῆς οὐσίας, ἣτις καλεῖται δεξιὰ ὁ δημιουργὸς

έστιν ὃ λέγει, φησιν, ἡ γραφή· ^αἈρχὴ Σοφίας φόβος κυρίου. Αὕτη γὰρ ἀρχὴ τῶν τῆς σοφίας παθῶν· ἐφοβήθη γὰρ, εἶτα ἐλυπήθη, εἶτα ἠπόρησε· καὶ οὕτως ἐπὶ δέησιν καὶ ἱκετείαν κατέφυγεν. Ἔστι δὲ πυρώδης, φησιν, ἡ ψυχικὴ οὐσία, καλεῖται δὲ καὶ Τόπος ὑπ' αὐτῶν καὶ Ἑβδομάς καὶ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγουσι περὶ τοῦ Θεοῦ¹, ταῦτα εἶναι τοῦ ψυχικοῦ ὃν φησιν εἶναι τοῦ κόσμου δημιουργόν· ἔστι δὲ πυρώδης. Λέγει, φησὶ, καὶ Μωϋσῆς·
^βΚύριος ὁ Θεός σου πῦρ ἐστι φλέγον καὶ καταναλίσκον. Καὶ γὰρ τοῦτο οὕτως γεγράφηται θέλει.

Διπλῇ δέ τίς ἐστι, φησιν, ἡ δύναμις τοῦ πυρός· ἔστι γὰρ πῦρ παμφάγον, κατασβεσθῆναι μὴ δυνάμενον. Κατὰ τοῦτο τοίνυν τὸ μέρος θνητὴ ἐστιν² ἡ ψυχὴ μεσότης τις οὐσα· ἔστι δὲ καὶ³ ἑβδομάς καὶ κατάπανσις· ὑποκάτω γάρ ἐστι τῆς Ὀγδοάδος, ὅπου ἐστὶν ἡ Σοφία ἡ μεταμεμορφωμένη⁴, καὶ ὁ κοινὸς τοῦ πληρώματος Καρπός· ὑπεράνω δὲ τῆς ὕλης, ἥ⁵ ἐστὶ δημιουργός.

^a Prov. 1, 7.^b Deut. 9, 3.

ἀπὸ τοῦ φόβου. Totus locus sic vertendus: 'Et ex eis (sc. passionibus Sophiæ) effecit essentias substantiales; e Metu quidem effecit essentiam animale, e Doloire autem materiale essentiam, porro ex Inopia dæmonum [sc. essentiam v. p. 192, 7: τῆς δὲ τῶν δαιμόνων οὐσίας ἥτις ἐστὶν ἐκ τῆς ἀπορίας], denique e Reversione, Precibus, et Supplicatione viam ad conversionem. Vim (igitur) animalis essentiae, quæ vis appellatur Dextera vel Demiurgus, e Metu effecit.' Negligenter hæc scripta, at sana esse credo. Ultima verba lumen accipiunt ex iis quæ in Theodotianis excerptis apud Clementem leguntur de discrimine δυνάμεων δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν § 43. 28. 40.

¹ τούτου cod.² θνητὴ τίς ἐστιν cod.³ ἔστι γὰρ ἑβδ. cod.⁴ ἡμέρα μεμορφωμένη⁵ ἡ cod.

Ἐὰν ἐξομοιωθῇ τοῖς ἄνω, τῇ Ὀγδοάδι, ἀθάνατος ἐγένετο καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ὀγδοάδα, ἣτις ἐστὶ, φησὶν, Ἱερουσαλὴμ ἐπουράνιος· εἰς δὲ ἐξομοιωθῇ τῇ ὕλῃ, τουτέστι τοῖς πάθεσι τοῖς ὑλικοῖς, φθαρτὴ ἐστὶ¹ καὶ ἀπώλετο.

33. Ὡςπερ οὖν τῆς ψυχικῆς οὐσίας ἡ πρώτη καὶ μεγίστη δύναμις γέγονε καὶ εἰκὼν *² διάβολος, ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, τῆς δὲ τῶν δαιμόνων οὐσίας, ἣτις ἐστὶν ἐκ τῆς ἀπορίας, ὁ Βεελζεβούλ. Ὡν ἡν³ ἡ Σοφία ἄνωθεν ἀπὸ τῆς Ὀγδοάδος ἐνεργούσα ἕως τῆς Ἐβδομάδος⁴ οὐδὲν οἶδε, λέγουσιν, ὁ δημιουργὸς ὅλως, ἀλλ' ἐστὶν ἄνους καὶ μωρὸς κατ' αὐτοὺς καὶ τί πράσσει ἢ ἐργάζεται οὐκ οἶδεν. Ἀγνοοῦντι δὲ αὐτῷ ὅτι δὴ⁵ ποιεῖ ἡ Σοφία ἐνέργησε πάντα καὶ ἐνίσχυσε, καὶ ἐκείνης ἐνεργούσης αὐτὸς ᾤετο ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν τὴν κτίσιν τοῦ κόσμου· ὅθεν ἤρξατο λέγειν· Ἄγε ὁ Θεὸς καὶ πλὴν ἐμοῦ ἄλλος οὐκ ἐστίν.

^a Deut. 32, 39.

¹ ἔσται cod. Quæ præcedunt male interpuncta apud M.

² Excidisse quædam vidit Millerus; ea secundum p. 191, 78, p. 192, 18—21, et ex universa Valentinianorum doctrina sic supplenda videntur: Ὡςπερ οὖν τῆς ψυχικῆς οὐσίας ἡ πρώτη καὶ μεγίστη δύναμις γέγονεν, εἰκὼν [πατρὸς, δημιουργὸς, οὕτως τῆς ὑλικῆς οὐσίας δύναμις, δημιουργοῦ εἰκὼν,] διάβολος κ.τ.λ. Etenim non Diabolum sed Demiurgum animalis essentiae vim esse, exponitur supra p. 191, 78; Patris autem imaginem esse Demiurgum secundum Valentinianos patet e fragmentis Theodotianis apud Clementem § 47: καὶ πρῶτον πάντων προβάλλεται εἰκόνα τοῦ πατρὸς, θεὸν δὲ οὗ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Bernays. ³ om. cod. Ὡν ἡν.

⁴ Scilicet inferioris mundi usque ad septem cœla. In codice interpunctio maxima post Ἐβδομάδος.

⁵ cod. ὅτι δέ.

34. Ἔστιν οὖν κατὰ Οὐαλεντίνου ἡ τετρακτὺς “πηγὴ τῆς ἀενάου φύσεως ριζώματ' ἔχουσα”¹ καὶ ἡ Σοφία, ἀφ' ἧς ἡ κτίσις ἡ ψυχικὴ καὶ ὑλικὴ συνέστηκε νῦν. Καλεῖται δὲ ἡ μὲν Σοφία Πνεῦμα, ὁ δὲ Δημιουργὸς Ψυχὴ, ὁ Διάβολος δὲ ὁ Ἄρχων τοῦ κόσμου, Βεελζεβούλ ὁ τῶν δαιμόνων.

Ταῦτά ἐστιν ἃ λέγουσιν· ἔτι πρὸς τούτοις ἀριθμητικὴν ποιοῦμενοι τὴν πᾶσαν αὐτῶν διδασκαλίαν, ὡς προεῖπον, ἐντὸς πληρώματος Αἰῶνας τρίακοντα, πάλιν ἐπιπροβεβηκέναι αὐτοῖς κατὰ ἀναλογίαν Αἰῶνας ἄλλους, ἵν' ᾗ τὸ πλήρωμα ἐν ἀριθμῷ τελείῳ συνηθροισμένον. Ὡς γὰρ οἱ Πυθαγορικοὶ διεῖλον εἰς δώδεκα καὶ τρίακοντα καὶ ἐξήκοντα καὶ λεπτὰ λεπτῶν εἰσιν ἐκείνοις, δεδῆλωται· οὕτως οὗτοι τὰ ἐντὸς πληρώματος ὑποδιαίρουσιν.

Ὑποδιήρηται δὲ καὶ τὰ ἐν τῇ Ὀγδοάδι καὶ προβεβῆκασιν ἡ Σοφία, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων τῶν ζώντων² κατ' αὐτοὺς, καὶ ὁ κοινὸς τοῦ πληρώματος Καρπὸς, ὁ Λόγος, οἵτινές εἰσιν ἄγγελοι ἐπουράνιοι, πολιτευόμενοι ἐν Ἱερουσαλημ τῇ ἄνω τῇ ἐν οὐρανοῖς· αὕτη γάρ ἐστιν³ ἡ ἔξω Σοφία καὶ ὁ νυμφίος αὐτῆς ὁ κοινὸς⁴ τοῦ πληρώματος Καρπός. Προέβαλε καὶ ὁ Δημιουργὸς ψυχάς· αὕτη γὰρ οὐσία ψυχῶν. Οὗτός ἐστι κατ' αὐτοὺς Ἀβραάμ καὶ ταῦτα τοῦ Ἀβραάμ τὰ τέκνα· Ἐκ τῆς ὑλικῆς οὐσίας οὖν καὶ διαβολικῆς ἐποίησεν ὁ Δημιουργὸς ταῖς ψυχαῖς τὰ σώματα. Τοῦτό ἐστι τὸ εἶρη-

¹ Ex Pythag. Carm. aur. 48. v. Hippol. p. 179, 32. ἡ ante κατὰ Οὐαλ. positum legitur.

² ζώντων pro ζώων τῶν codicis. Ita etiam correxit Bernaysius, ad Genes. 3, 20. respicere auctorem docens.

³ Ἱερουσαλήμ addit codex.

⁴ κοινωνός cod.

μένον· ^a Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Οὗτός ἐστι κατ' αὐτοὺς ὁ ἔσω ἄνθρωπος ὁ ψυχικὸς ἐν τῷ σώματι κατοικῶν τῷ ὑλικῷ· ὁ δὲ ὑλικὸς ἐστίν¹ φθαρτὸς, τελέως² ἐκ τῆς διαβολικῆς οὐσίας πεπλασμένος. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ ὑλικὸς ἄνθρωπος οἶονεὶ κατ' αὐτοὺς πανδοχεῖον ἢ κατοικητήριον, ποτὲ μὲν ψυχῆς μόνης, ποτὲ δὲ ψυχῆς καὶ δαιμόνων, ποτὲ δὲ ψυχῆς καὶ λόγων, οἵτινές εἰσι λόγοι ἄνωθεν κατεσπαρμένοι ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τοῦ πληρώματος Καρποῦ καὶ τῆς Σοφίας εἰς τοῦτον τὸν κόσμον, κατοικοῦντες ἐν σώματι χοϊκῷ μετὰ ψυχῆς, ὅταν δαίμονες μὴ συνοικῶσι τῇ ψυχῇ.³ Τοῦτό ἐστι, φησὶ, τὸ γεγραμμένον ἐν τῇ γραφῇ. ^bΤούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα καὶ κύριον τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα δώῃ ὑμῖν ὁ Θεὸς κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, τουτέστι τὸν

^a Gen. 2, 7.

^b Eph. 3, 14—18, confer varias lectt. ap. Lachm.

¹ cod. ὁ ἐστίν ὑλικός.

² τέλειος cod. emend. Miller.

³ Cf. nobilissimum Valentini fragmentum apud Clement. Strom. ii. 22. 114. pag. 744.: εἷς ἐστὶν ἀγαθός, οὗ παρουσία ἢ διὰ τοῦ νιοῦ φανέρωσις καὶ δι' αὐτοῦ μόνον δύναται ἢ ἡ καρδιά καθαρὰ γενέσθαι, παντὸς πονηροῦ πνεύματος ἐξωθουμένου τῆς καρδίας. πολλὰ γὰρ ἐνοικοῦντα αὐτῇ πνεύματα οὐκ ἐξ ἀκαθαρτέων, ἕκαστον δὲ αὐτῶν τὰ ἴδια ἐκτελεῖ ἔργα πολλαχῶς ἐνυφιστάμενων ἐπιθυμίαις οὐ προσηκούσαις. καὶ μοι δοκεῖ ὁμοίον τι πάσχειν τῷ πανδοχεῖν ἢ καρδιά. καὶ γὰρ ἐκεῖνο κατατιτράται τε καὶ ὀρύττεται καὶ πολλὰκις κόπρου πίμπλαται ἀνθρώπων ἀσελγῶς ἐμμενόντων καὶ μηδεμίαν πρόνοιαν ποιουμένων τοῦ χωρίου καθάπερ ἀλλοτριῶν καθεστῶτος. τὸν τρόπον τοῦτον καὶ ἡ καρδιά μέχρι μὴ προνοίας τυγχάνει ἀκάθαρτος οὕσα πολλῶν οὕσα δαιμόνων οἰκητήριον, ἐπειδὴν δὲ ἐπισκέψῃται αὐτὴν ὁ μόνος ἀγαθὸς πατὴρ ἡγιασται καὶ φωτὶ διαλάμπει καὶ οὕτω μακαρίζεται ὁ ἔχων τὴν τοιαύτην καρδίαν ὅτι ὕψεται τὸν Θεόν. “Quantum mutatus ab illo!” Hippolyteus scilicet farrago ab ipsius Valentini sermone.

ψυχικόν, οὐ τὸν σωματικόν, ἵνα ἐξισχύσητε νοῆσαι τι τὸ Βάθος, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ τῶν ὄλων, καὶ τί τὸ πλάτος, ὅπερ ἐστὶν ὁ Σταυρὸς, ὁ Ὅρος τοῦ πληρώματος, ἢ τί τὸ μῆκος, τουτέστι τὸ πλήρωμα τῶν Αἰώνων. Διὰ τοῦτο ^αὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστὶ· μωρία δὲ, φησὶν, ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ Δημιουργοῦ, μωρὸς γὰρ ἦν καὶ ἄνους καὶ ἐνόμιζεν αὐτὸς δημιουργεῖν τὸν κόσμον, ἀγνοῶν ὅτι πάντα ἡ Σοφία ἡ μήτηρ, ἡ Ὁγδοὰς, ἐνεργεῖ αὐτῷ πρὸς τὴν κτίσιν τοῦ κόσμου οὐκ εἰδότι.

35. Πάντες οὖν οἱ προφηῆται καὶ ὁ νόμος ἐλάλησαν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, μωροῦ λέγει Θεοῦ, μωροὶ οὐδὲν εἰδότες. Διὰ τοῦτο, φησὶ, λέγει ὁ σωτήρ· ^β Πάντες οἱ πρὸ ἐμοῦ ἐληλυθότες κλέπται καὶ λησταί εἰσι. Καὶ ὁ ἀπόστολος· Τὸ μυστήριον ὃ ταῖς προτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη. Οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, τῶν προφητῶν εἶρηκε περὶ τούτων οὐδὲν ὧν ἡμεῖς λέγομεν· ἡγνοεῖτο γὰρ πάντα, ἅτε δὴ ἀπὸ μόνου τοῦ Δημιουργοῦ λελαλημένα. Ὅτε οὖν τέλος ἔλαβεν ἡ κτίσις καὶ ἔδει λοιπὸν γενέσθαι τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τοῦ Δημιουργοῦ, τὴν ἐγκεκαλυμμένην, ἣν, φησὶν, ἐγκεκάλυπτο ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος καὶ εἶχε κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν· ὁπότε οὖν ἔδει ἀρθῆναι τὸ κάλυμμα καὶ ὀφθῆναι ταῦτα τὰ μυστήρια, γεγέννηται ὁ Ἰησοῦς διὰ Μαρίας τῆς παρθένου κατὰ τὸ εἰρημένον· ^γ Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ (πνεῦμά ἐστιν ἡ

^α 1 Cor. 2, 14.^β Joh. 10, 8.^γ Eph. 3, 9, 10. Rom. 16, 25.^δ Luc. 1, 35.

Σοφία) καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι (ὑψιστός ἐστιν ὁ Δημιουργός)· διὸ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται. Γεγέννηται γὰρ οὐκ ἀπὸ ὑψίστου μόνον, ὥσπερ οἱ κατὰ τὸν Ἀδὰμ κτισθέντες ἀπὸ μόνου ἐκτίσθησαν τοῦ ὑψίστου [ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ὑψίστου], τουτέστι τῆς Σοφίας καὶ¹ τοῦ Δημιουργοῦ, ὁ Ἰησοῦς² ὁ καινὸς ἄνθρωπος, ὁ ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου, τουτέστι τῆς Σοφίας, καὶ τοῦ Δημιουργοῦ, ἵνα τὴν μὲν πλάσιν καὶ κατασκευὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ ὁ Δημιουργὸς καταρτίσῃ, τὴν δὲ οὐσίαν αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα παράσχῃ τὸ ἅγιον καὶ γένηται Λόγος ἐπουράνιος ἀπὸ τῆς Ὀγδοάδος γεννηθεὶς διὰ Μαρίας.

Περὶ τούτου ζήτησις μεγάλη ἐστὶν αὐτοῖς καὶ σχισμάτων καὶ διαφορᾶς ἀφορμή. Καὶ γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ διδασκαλία αὐτῶν διηρημένη, καὶ καλεῖται ἡ μὲν ἀνατολική τις διδασκαλία κατ' αὐτοὺς, ἡ δὲ ἰταλιωτική. Οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, ὧν ἐστὶν Ἡρακλέων καὶ Πτολεμαῖος, ψυχικόν φασὶ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ γεγονέναι καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος τὸ Πνεῦμα ὡς περιστερά κατελήλυθε, τουτέστιν ὁ Λόγος ὁ τῆς μητρὸς ἄνωθεν, τῆς Σοφίας, καὶ γέγονε τῷ ψυχικῷ καὶ ἐγήγερκεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Τοῦτό ἐστι, φησὶ, τὸ εἰρημένον· ^αὉ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν· καὶ τὰ ψυχικά. Ὁ χοῦς γὰρ ὑπὸ κατάραν ἐλήλυθε. ^βΓῇ γὰρ, φησὶν, εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ.

Οἱ δ' αὖ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς λέγουσιν, ὧν ἐστὶν Ἀξιόνικος

^a Rom. 8, 11.

^b Gen. 3, 19.

¹ τῆς Σοφίας καὶ delevit Miller, lacunam non suspicatus quam vidit Bernaysius, quamque recepimus uncis inclusam.

² Ὁ δὲ Ἰησοῦς cod. correxit Miller.

καὶ Βαρδησιάνης¹, ὅτι πνευματικὸν ἦν τὸ σῶμα τοῦ σω-
τῆρος. Πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἦλθεν ἐπὶ τὴν Μαρίαν,
τουτέστιν ἡ Σοφία, καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου, ἡ δη-
μιουργικὴ τέχνη, ἵνα διαπλασθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος
τῇ Μαρίᾳ δοθέν.

36. Ταῦτα οὖν ἐκείνοι ζητεῖσιν κατ' αὐτοὺς καὶ εἴ-
τινι ἄλλῳ γένηται φίλον ζητεῖν.

Ἄλλ' ἔτι² λέγει ὡς διώρθωτο μὲν τὰ κατὰ τοὺς αἰῶ-
νας ἔσω σφάλματα, διώρθωτο δὲ καὶ κατὰ τὴν Ὀγ-
δοάδα, τὴν ἔξω Σοφίαν, διώρθωτο δὲ καὶ κατὰ τὴν
Ἑβδομάδα· ἐδιδάχθη γὰρ ὑπὸ τῆς Σοφίας ὁ Δημιουρ-
γός, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς Θεὸς μόνος ὡς ἐνόμιζε καὶ
πλὴν αὐτοῦ ἕτερος οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ἔγνω διδαχθεὶς
ὑπὸ τῆς Σοφίας τὸν κρείττονα· κατηχήθη³ γὰρ ὑπ'
αὐτῆς καὶ ἐμυήθη καὶ ἐδιδάχθη τὸ μέγα τοῦ Πατρὸς
καὶ τῶν Αἰώνων μυστήριον καὶ ἐξεῖπεν αὐτὸ οὐδενί·
τουτέστιν, ὡς φησιν, ὃ λέγει πρὸς Μωσῆν· ἂ'Εγὼ
ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς
Ἰακώβ καὶ τὸ ὄνομά μου οὐκ ἀπήγγειλα αὐτοῖς,
τουτέστι τὸ μυστήριον οὐκ εἶπα, οὐδὲ ἐξηγησάμην τίς
ἐστιν ὁ Θεός, ἀλλ' ἐφύλαξα παρ' ἐμαυτῷ ἐν ἀποκρύφῳ
τὸ μυστήριον ὃ ἤκουσα παρὰ τῆς Σοφίας· ἔδει οὖν
διορθωμένων τῶν ἄνω κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν καὶ
τὰ ἐνθάδε τυχεῖν διορθώσεως. Τούτου χάριν ἐγεννήθη

^a Exod. 3, 6.

¹ Ἀρδησιάνης cod. cf. p. 253. Milleri.

² ἐπεὶ codex. Non est proprie ἀνακόλουθον, sequitur enim apodosis
infra verbis: ἔδει οὖν διορθωμένων τῶν ἄνω, &c.

³ κατήχθη cod.

Ἰησοῦς ὁ σωτὴρ διὰ τῆς Μαρίας, ἵνα διορθώσῃται τὰ¹ ἐνθάδε. Ὡσπερ ὁ Χριστὸς ὁ ἄνωθεν ἐπιπροβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Νοὸς καὶ τῆς Ἀληθείας διωρθώσατο τὰ πάθη τῆς ἕξω Σοφίας, τουτέστι τοῦ ἐκτρώματος · καὶ πάλιν ὁ διὰ Μαρίας γεγεννημένος ὁ σωτὴρ ἦλθε διορθώσασθαι τὰ πάθη² τῆς ψυχῆς. Εἰσὶν οὖν τρεῖς Χριστοὶ, ὁ ἐπιπροβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Νοὸς καὶ τῆς Ἀληθείας μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος · καὶ ὁ κοινὸς τοῦ πληρώματος Καρπὸς ἰσόζυγος τῆς ἕξω Σοφίας, ἣτις καλεῖται καὶ αὕτῃ Πνεῦμα ἅγιον ὑποδεέστερον τοῦ πρώτου · καὶ τρίτος ὁ διὰ Μαρίας γεννηθεὶς εἰς ἐπανόρθωσιν τῆς κτίσεως τῆς καθ' ἡμᾶς.

37. Διὰ πλείονων νομίζω αὐτάρκως τὴν Οὐαλεντίνου αἵρεσιν Πυθαγόρειον οὔσαν ὑποτετυπῶσθαι. Δοκεῖ δὲ καὶ δι' ἐλέγχων τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ἐκθέμενον παύσασθαι. Πλάτων τοίνυν περὶ τοῦ παντὸς ἐκτιθέμενος μυστήρια, γράφει πρὸς Διονύσιον³ τοιοῦτόν τινα τρόπον λέγων· “Φραστέον δὴ σοι δι' αἰνιγμῶν, ἵν' ἂν τι ἢ δέλτος ἢ πόντου ἢ γῆς ἐν πτυχῇς πάθῃ, ὁ ἀναγνοὺς μὴ γνῶ· ὧδε γὰρ ἔχει· περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντα ἐστὶ καρκίνου ἕνεκα πάντα καρκίνος αἷτιος πάντων τῶν καλῶν. Δεύτερον περὶ τὰ δεύτερα καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα. Τοῦ δὲ βασιλέως πέρι ὧν εἶπον οὐδὲν ἐστὶ τοιοῦτον. Τὸ δὲ μετὰ τοῦτο ἡ ψυχὴ ἐπιζητεῖ μαθεῖν ὁποῖα ἅττα ἐστὶ, βλέπουσα εἰς τὰ ἑαυτῆς συγγενῇ, ὧν οὐδὲν ἱκανῶς ἔχει. Τουτέστιν, ὃ παῖ Διονυσίου καὶ Δωρίδος, τὸ ἐρώτημα, ὃ πάντων αἷτιόν ἐστι κακῶν· μᾶλλον δὲ ἡ περὶ τούτου φροντίς ἐν τῇ ψυχῇ ἐγγινομένη, ἣν ἐὰν μή τις ἐξαιρέθῃ, τῆς ἀληθείας

¹ τὰ, e conjectura addidi.

² πλήθη cod.

³ Plato, tom. ix. ed. Bekker., Londin. 1826, pag. 76. Quantula codici sit tribuenda fides, e plurimis locis corruptis patet, quos apud Millerum invenies.

ὄντως οὐ μή ποτε τύχη. Ὁ δὲ θαυμαστὸν αὐτοῦ γέγονεν, ἀκουσον. Εἰσὶ γὰρ ἄνδρες ταῦτα ἀκηκοότες μαθεῖν μὲν δυνατοὶ, δυνατοὶ δὲ μνημονεῦσαι καὶ βασανίσαντες πάντη πάντως κρῖναι γέροντες ἤδη· οἳ φασὶ τὰ μὲν τότε πιστὰ εἶναι δόξαντα, νῦν ἄπιστα, τὰ δὲ τότε ἄπιστα, νῦν τοῦναντίον. Πρὸς ταῦτα οὖν σκοπῶν εὐλαβοῦ μή ποτέ σοι μεταμελήσῃ τῶνδε ἀναξίως ἐκπεσόντων. Διὰ τοῦτο ἐγὼ περὶ τούτων γέγραφα οὐδὲν, οὐδὲ ἐστι Πλάτωνος σύγγραμμα οὐδὲν οὐδὲ ἔσται πώποτε. Τὰ δὲ νῦν λεγόμενα Σωκράτους ἐστι καλοῦ καὶ νέου γεγονότος.” Τούτοις περιτυχὼν Οὐαληντῖνος ὑπεστήσατο τὸν πάντων βασιλέα, ὃν ἔφη Πλάτων οὗτος, πατέρα καὶ βυθὸν, καὶ πλάστην¹ τῶν ὅλων Αἰώνων. Δεύτερον περὶ τὰ δευτέρα τοῦ Πλάτωνος εἰρηκότος, τὰ δευτέρα Οὐαληντῖνος τὸ ἐντὸς Ὁρου πλήρωμα ὑπέθετο, πάντας Αἰῶνας· ²καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα τὴν ἔξω τοῦ Ὁρου καὶ τοῦ πληρώματος διαταγὴν συνέθηκε πᾶσαν· καὶ δεδήλωκεν αὐτὴν δι’ ἐλαχίστων Οὐαληντῖνος ἐν ψαλμῷ, κάτωθεν ἀρξάμενος, οὐχ ὥσπερ ὁ Πλάτων ἀνωθεν, λέγων οὕτως·

Αἰθήρης πάντα βλέπω κρεμάμενα,³

¹ καὶ πᾶσι γῆν cod. Bernays. in Ep. crit. p. 437. proposuerat Σιγὴν pro πᾶσι γῆν. At verum vidit Scottius emendans πλάστην pro πᾶσι γῆν: collatis quæ leguntur, p. 212, 13. πλάστην γίνεσθαι καὶ γεννήτορα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς.

² cod. τοῦ ἐντὸς Ὁρου τὸν Ὁρον ὑπέθετο πάντας αἰῶνας.

³ Metrici psalmi fragmentum habemus, ut vidit P. Boetticher. Metrum est hujuscemodi: — — — — —. Primus versus ita legitur: Οἶρος πάντα κρεμάμενα πνεύματι βλέπω. Scottius pro Θέρος legi vult ἀέρος: at non ex aere pendent omnia, cum ipse aer pendat ex æthere qui Valentino est αἶθρη. Θέρος igitur mutilum est αἰθέρος quæ scioli est mutatio ex αἶθρης. Πνεύματι porro aut glossa est, aut ex iis quæ sequuntur male huc translatus. Oculis video (βλέπω) omnia ex æthere pendere: mente vero perspicio (ροῶ) spiritum omnium rerum esse principium. Restituto igitur αἶθρης et ejecto πνεύματι, levissima transpositione versus metricus sponte exsilit.

Πάντα δ' ὀχοούμενα πνεύματι νοῶ
 Σάρκα μὲν ἐκ ψυχῆς κρεμαμένην
 Ψυχὴν δ' ἀέρος ἐξεχομένην¹
 Ἀέρα δ' ἐξ αἰθρης κρεμάμενον.
 Ἐκ δὲ βυθοῦ καρποὺς φερομένους,
 Ἐκ μήτρας δὲ βρέφος φερόμενον.

Οὕτως ταῦτα νοῶν· σάρξ ἐστὶν ἡ ὕλη κατ' αὐτοὺς, ἥτις κρέμαται ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ Δημιουργοῦ. Ψυχὴ δὲ ἀέρος ἐξέχεται, τουτέστιν ὁ Δημιουργὸς τοῦ πνεύματος ἔξω πληρώματος. Ἀὖρ δὲ αἰθρης ἐξέχεται, τουτέστιν ἡ ἔξω Σοφία τοῦ ἐντὸς Ὁροῦ καὶ παντὸς πληρώματος. Ἐκ δὲ βυθοῦ καρποὶ φέρονται, ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς πᾶσα προβολὴ τῶν αἰώνων γενομένη.

Τὰ μὲν οὖν τῷ Οὐαλεντίνῳ δοκοῦντα ἱκανῶς λέλεκται
 *² σχολῆς προκύψασιν ἐξειπεῖν, ἄλλου ἄλλως δογματίσαν-
 τος τὰ δόξαντα αὐτοῖς.

¹ ἐξειχομένην cod., unde ἐξοχομένην fecit Miller, invito metro quod ignorabat.

² Post λέλεκται evidens est lacuna, nam subinde discipulorum Valentini mentio fit. Locus igitur ita fere restituendus esse videtur: [μακρὸν δὲ τὰ δοκοῦντα τοῖς ἐκ τῆς] σχολῆς προκύψασιν ἐξειπεῖν. Bernays. Scottius coniecerat Προκύψασιν ἐξευρεῖν: ingeniose, ut solet, at corruptelam non sanans. Juvat hic coronidis vice in uno conspectu lectori ante oculos ponere locos a viro doctissimo emendatos (in Ephemeridibus theologicis T. K. Arnoldii, cui titulus: The Theological Critic, anni 1852), collatis eis quæ in margine adnotata nunc expressi.

c. 30. p. 82. (M. 188, 88.) ἄμορφον καὶ ἀκατασκεύαστον, ut nos: Sc. typographi sphalma suspicatur, equidem codicis errorem (quod correximus ἢ μεταμεμορφ.).

c. 32. p. 87. (M. 191, 97.) Pro σοφία ἡμέρα μεμορφομένη, Sc. vult σοφία ἢ μεμορφομένη.

c. 34. p. 89. (M. 193, 35.) Pro κοινῶς legit κοινὸς, ut nos.

c. 36. p. 93. (M. p. 196, 21.) κατήχησιν correxit, ut nos, κατηχήθη.

„ p. 94. (M. p. 196, 36.) πλήθη „ „ πάθη.

Eodem modo in Basilidis fragmentis locum corruptissimum, p. 242, 33.: ἐπιστάμεναι. τούτου τοῦ διαστήματος διάφορα οὐ βέλτιον eadem ratione sanavit ut nostro margini adscriptum erat: item p. 243. ἀπαρχή, ut Bernaysius, ex ἀπ' ἀρχῆς correxit. Sed fugit me corruptela quam vir ingeniosissimus solus sustulit, verbi καταλελειμένην, p. 244, 1. Nam quod scripsit καταλελειμένην, probatur collato loco simillimo, p. 241, 1. ἔδει . . . τῇ νύκτι τῇ ἐν τῇ ἀμορφίᾳ καταλελειμένην οἶον ἐκτράματι ἀποκαλυφθῆναι τὸ μυστήριον. In corrigendis igitur adnotavi.

IV.

MARCIONIS FRAGMENTUM

APUD

HIPPOLYTUM IN LIBRO SEXTO OPERIS ANTIHÆRETICI

SERVATUM.

(Hippol. adv. hæ. vii. 31.)

MARCIONIS FRAGMENTUM.

Τούτοις (id est τοῖς Ἐμπεδοκλέους λόγοις) κατακο-
λουθῶν Μαρκίων τὴν γένεσιν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παν-
τάπασι παρητήσατο, ἄτοπον εἶναι νομίζων ὑπὸ τὸ πλά-
σμα τοῦ ὀλεθρίου τούτου νείκους γεγονέναι τὸν λόγον
τὸν τῇ φιλίᾳ συναγωνιζόμενον, τουτέστι τῷ ἀγαθῷ,
ἀλλὰ χωρὶς γενέσεως ἔτει πεντεκαίδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας
Τιβερίου Καίσαρος κατεληλυθότα αὐτὸν ἄνωθεν, μέσον
ὄντα κακοῦ καὶ ἀγαθοῦ, διδάσκειν ἐν ταῖς συναγωγαῖς.
Εἰ γὰρ μεσίτης¹ ἐστίν, ἀπήλλακται, φησὶ, πάσης τῆς
τοῦ κακοῦ φύσεως. Κακὸς δ' ἐστίν, ὡς λέγει, ὁ δη-
μιουργὸς καὶ τούτου τὰ ποιήματα. Διὰ τοῦτο ἀγέ-
νητος κατῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, φησὶν, ἵνα ἡ πάσης ἀπηλ-
λαγμένος κακίας. Ἀπήλλακται δὲ, φησὶ, καὶ τῆς τοῦ
ἀγαθοῦ φύσεως, ἵνα ἡ μεσίτης¹, ὥς φησιν ὁ Παῦλος,
καὶ ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ· ^aΤί με λέγετε ἀγαθόν;
εἰς ἐστίν ἀγαθός.

^a Luc. 18, 19. cf. Lachmannum et Angerum.

¹ codex μεσότης. emendavi ad fidem loci Galat. 3, 19. Nemo unquam Marcionem accusavit apostoli verba corrupisse.

V.

EPISTOLA AD DIOGNETUM.

ACCEDIT

FRAGMENTUM ALIUS AUCTORIS.

EPISTOLA AD DIOGNETUM.

PRÆFATIO.

QUAM e codice anno 1560 e Novo Monasterio Ægatiæ in bibliothecam Argentoratensem illato primus ediderat anno 1532 Henricus Stephanus epistola ad Diognetum, postea ad fidem apographi Berneriani ex eodem codice facti recensuerat Sylburgius, post varias virorum doctorum curas nuper denuo inspecto libro Argentoratensi publici juris fecit Justini editor E. Otto. Nos epistolam damus ex emendatione et nostra et Caroli Lachmanni atque Mauriti Hauptii, quo aptior qui Lachmanni cathedram ascenderet inveniri nemo potuit.

Justini cui H. Stephanus adscripserat non esse hæc fragmenta dudum constat, nos Marcionis Pontici putamus.

Tempus si quærimus quo scripta sit epistola, locus gravissimus occurrit capite quinto: οἱ Χριστιανοὶ ὑπὸ Ἰουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται, quæ verba ad bellum Judaicum ultimum referenda sunt a Bar Chochba anno 134 contra Hadrianum imperatorem suscepto, quo Christianos solos a Bar Chochba si caperentur necatos fuisse Justinus auctor est Apolog. pag. 146. Steph. Verum quum anno 136 Judæi præne debellati essent utpote Hierosolymis expulsi (anno 137 Æliam Capitolinam urbem exstructam meminerimus), inter tres tantum annos ancipites hærare possumus, 134, 135, 136, si ætatem epistolæ reperire conamur.

At si consideremus quæ profert epistolæ nostræ auctor de religione Judaica nullo modo cum fide Christianorum connexa, patrem orthodoxum talia scripsisse magnopere dubitabimus, in

neminem nisi in Marcionem hæc placita quadrare mox visuri. Accedit quod a nemine epistolæ hujus mentionem injectam invenimus, quod optime explicatur, si ab homine hæretico scriptam sumamus. De Marcionis vero ætate hæc habeto. “Anno quinto decimo,” ait Tertullianus adv. Marc. 1, 19., “Tiberii Christus Jesus de cælo manare dignatus est spiritus salutaris, Marcionis salutem (qui ita voluit) quoto quidem anno Antonini majoris de Ponto suo exhalavit aura canicularis non curavi investigare; de quo tamen constat, Antoninianus hæreticus est, sub Pio impius. A Tiberio autem usque ad Antoninum anni sunt cxv. et dimidium anni cum dimidio mensis: tantundem temporis ponunt inter Christum et Marcionem.” Licere puto Pium illum pro imperatore (138—161) vel pro episcopo habere qui inde ab anno 132 vel 133 usque ad 150 sedit; ejusdem enim ævi uterque. Sed vix aliud quidquam jure suo ex hoc Tertulliani loco elicies nisi hoc, Marcionem Pio vel imperatori vel episcopo cœvum esse. Jam audiamus Clementem Alexandrinum Strom. vii. 17. 106.: ἡ μὲν τοῦ κυρίου κατὰ τὴν παρουσίαν διδασκαλία ἀπὸ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου Καίσαρος ἀρξαμένη μεσοῦντων τῶν Αὐγούστων χρόνων τελειοῦται, ἡ δὲ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ μέχρι γε τῆς Παύλου λειτουργίας ἐπὶ Νέρωνος τελειοῦται· κάτω δὲ περὶ τοὺς Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως χρόνους οἱ τὰς αἱρέσεις ἐπινοήσαντες γεγόνاسι καὶ μέχρι γε τῆς Ἀντωνίνου τοῦ πρεσβυτέρου διέτειναν ἡλικίας, καθάπερ ὁ Βασιλείδης, καὶ Γλαυκίαν ἐπιγράφεται διδάσκαλον, ὡς αὐχοῦσιν αὐτοὶ τὸν Πέτρου ἐρμηνέα. Ὡσαύτως δὲ καὶ Θύαλεντῖνον Θεοῦδᾶ διακηκοέναι φέρουσι, γνωρίμος δὲ οὗτος γεγόνει Παύλου. Μαρκίῳ γὰρ κατὰ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ἡλικίαν γενόμενος ὡς πρεσβύταις νεώτερος συνεγένετο. Μόνον (ita Lachmannus pro μεθ’ ὃν quod absurdum) Σίμων ἐπ’ ὀλίγον κηρύσσοντος τοῦ Πέτρου ὑπήκουσεν. In iis quæ proxime præcedunt, ante Is. Vossium legebatur ὡς πρεσβύτης νεώτεροις, quod sensu carere inter omnes constat. Deinde quod supra legitur, Θεοῦδᾶ διακηκοέναι, viris summis Bentleio et Grabio debetur, codices enim præbent Θεοδάδι ἀκηκοέναι. Quod vero in principio legimus, μεσοῦντων τῶν Αὐγούστων χρόνων, certissima est eaque ingeniosissima Pearsonii conjectura, illud Αὐγούστου emendantis, duce ipso

Clemente Strom. I. 21, 143. Scilicet xv. annos ante Augusti finem natus, decimo quinto Tiberii anno moritur, ita ut duo illi imperatores Servatoris vitam æqualibus partibus inter se dividant. Diserte vero Epiphanius adv. Hæres. xxii. (xlii.) opp. ii. p. 302. Marcionem Hygino mortuo Romam venisse auctor est, id est anno cxxxii. exeunte vel cxxxiii. ineunte, ut e tabulis meis chronologicis mox edendis patebit. Jam videmus optime Marcionem a Justino in apologia majori anno 138 scripta nominari potuisse. Nunc etiam locum alium Tertulliani in usus nostros convertere possumus, quem quum emendatione egeret nondum afferre voluimus: de præscript. hæreticorum cap. 30.: “Ubi tunc Marcion, Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus? Ubi tunc Valentinus, Platonicae sectator? Nam constat illos neque adeo olim fuisse, Antonini fere principatu et in catholicae primo doctrinam credidisse apud ecclesiam Romanensem sub episcopatu Eleutherii benedicti (cf. Tertull. de pudic. 13. bonus pastor et papa benedictus), donec ob inquietam eorum semper curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel et iterum ejecti (Marcion quidem cum ducentis sestertiis quæ ecclesiæ intulerat) novissime in perpetuum dissidium relegati venena doctrinarum suarum disseminaverunt.” Ubi pro ELEUTHERII scribe ALTERIVS PII vel ut Lachmannus emendationem meam probans malebat, ALIVS PII, et omnia concordabunt, nam Antoninus major ab anno 138 ad annum 151 regnabat, Pius episcopus inde ab anno 133 usque ad annum 150 sedit, ut ejusdem ætatis fuisse eos videamus.

At anno 138 a Justino Marcionem tanquam hæresiarcham in apologia majori nominari supra vidimus: jam si anno 132 Romam venit, quum aliquot annos ibi cum ecclesia catholica eum vixisse constet, vix ante annum 136 hæreticæ pravitatis vestigia sequi eum cœpisse probabile est i. e. eodem anno, ante quem epistolam nostram scribi non potuisse supra probavimus. Accedit quod Diognetus vix alius esse potest quam philosophus ille clarissimus, Marci Aurelii inde a tenera juventute præceptor, ut hinc etiam in eandem fere ætatem deducamur.

Textum quem hic exhibeo ad fidem unius qui exstat codicis anno 1847 cum constituissem, una cum libello critico atque historico germanice conscripto ad Lachmannum meum misi ut summo philologo meas qualescunque conjecturas proponerem, dubia omnia probato amici acumini commendans. Epistolam ad Diognetum suam fecit, propria manu exscribendo totum exemplar, additis suis atque Hauptii, qui illo tempore cum eo Berolini degebat, uberrimis emendationibus. Quem textum nunc ad illud exemplar expressum Lectoris iudicio submitto: quæ Lachmanni et Hauptii ingenio debentur, littera L. notavi.

Unicum nostrum codicem Henricus Stephanus, et eodem fere tempore, post Stephanum tamen, exscripsit atque edidit Jacobus Beurerus Friburgensis. Post inspectam Beureri editionem quum Stephanus, Parisiis degens, suæ editioni subiungeret adnotationes, codicem ante oculos non habebat. Ipsius verba lege in Adnott. p. 90. gg. Qui quidem codex tunc temporis in Maurimonasteriensi abbazia (quæ Alsatiæ est) adservatus quod seculo decimo octavo exeunte in Argentoratensium bibliothecam ablatu fuerit, mirum nemini videri potest. Mirandum potius, quod vir doctissimus, Ottonem dico, qui bis Epistolam ad Diognetum edidit (ac nuperrime quidem in Justini operibus) hac de re dubitaverit. Beureri apographum idem est quod Lugduni servatur: non uno enim loco a Beureri exemplari discedit. Codex vero Argentoratensis decimo tertio seculo scriptus vel quarto, idem est, quem sexto decimo exscripserunt duo illi doctissimi viri, accuratius tamen Beurerus. Glasgoviæ adservari codicem, qui nostram Epistolam exhibeat (et apographum quidem, uti conjicit Otto, Beurerianum), Hænelii est somnium. Codex quem indicat nil nisi Sibyllina quædam, aliaque apocrypha continet. Cessent igitur conjecturæ de librorum lectione. Codex est unicus, textus, corruptus quidem, at, quod Ottonis imprimis et Beureri sollertiæ debetur, certissimus.

Α.

ΠΡΟΣ ΔΙΟΓΝΗΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

1. Ἐπειδὴ ὁρῶ, κράτιστε Διόγνητε, ¹ ὑπερεσπουδακότα σε τὴν θεοσέβειαν τῶν Χριστιανῶν μαθεῖν, καὶ πάννυ σαφῶς καὶ ἐπιμελῶς πυνθανόμενον περὶ αὐτῶν, τίνι τε θεῷ πεποιθότες καὶ πῶς θρησκεύοντες αὐτὸν τόν² τε κόσμον ὑπερορῶσι πάντες καὶ θανάτου καταφρονοῦσιν, καὶ οὔτε τοὺς νομιζομένους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θεοὺς λογίζονται οὔτε τὴν Ἰουδαίων δεισιδαιμονίαν φυλάττουσιν, καὶ τίνα τὴν φιλοστοργίαν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους, καὶ τί δήποτε καινὸν τοῦτο γένος ἢ ἐπιτήδευμα εἰσηλθεν εἰς τὸν βίον νῦν καὶ οὐ πρότερον, ἀποδέχομαι τε³ τῆς προθυμίας σε ταύτης καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ καὶ τὸ λέγειν καὶ τὸ ἀκούειν ἡμῖν χορηγοῦντος αἰτοῦμαι δοθῆναι ἐμοὶ μὲν εἰπεῖν οὕτως ὥς μάλιστα ἂν ἀκούσαντά σε⁴ βελτίω γενέσθαι, σοὶ δέ⁵ οὕτως ἀκοῦσαι ὥς μὴ λυπηθῆναι τὸν εἰπόντα.

2. Ἄγε δὴ καθάρας σεαυτὸν ἀπὸ πάντων τῶν προκατεχόντων σου τὴν διάνοιαν λογισμῶν, καὶ τὴν ἀπατῶσάν σε συνήθειαν ἀποσκευασάμενος, καὶ γενόμενος

¹ ὥς add. ante ὑπερεσπ.

² τόν add. L.

³ γε.

⁴ ἀκοῦσαι σε, emd. Steph.

⁵ σοὶ τε, cum Steph. et Sylb.

ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς καινὸς ἄνθρωπος, ὡς ἂν καὶ λόγου καινοῦ, καθάπερ καὶ αὐτὸς ὠμολόγησας, ἀκροατῆς ἐσόμενος, ἴδε μὴ μόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ καὶ τῇ φρονήσει, τίνος ὑποστάσεως ἢ τίνος εἵδους τυγχάνουσιν οὓς ἐρεῖτε¹ καὶ νομίζετε Θεούς. οὐχ ὁ μὲν τις λίθος ἐστὶν ὅμοιος τῷ πατουμένῳ, ὁ δ' ἐστὶ χαλκὸς οὐ κρείττων τῶν εἰς τὴν χρῆσιν ἡμῖν κεχαλκευμένων σκευῶν, ὁ δὲ ξύλον ἤδη καὶ σεσηπός, ὁ δὲ ἄργυρος χρήζων ἀνθρώπου τοῦ φυλάξαντος² ἵνα μὴ κλαπῇ, ὁ δὲ σίδηρος ὑπὸ ἰοῦ διεφθαρμένος, ὁ δὲ ὄστρακον, οὐδὲν τοῦ κατεσκευασμένου πρὸς τὴν ἀτιμοτάτην ὑπηρεσίαν εὐπρεπέστερον ; οὐ φθαρτῆς ὕλης ταῦτα πάντα, οὐχ ὑπὸ σιδήρου καὶ πυρὸς κεχαλκευμένα ; οὐχ ὁ μὲν αὐτῶν λιθοξόος, ὁ δὲ χαλκεύς, ὁ δὲ ἀργυροκόπος, ὁ δὲ κεραμεὺς ἔπλασεν ; οὐ πρὶν ἢ ταῖς τέχναις τούτων εἰς τὴν μορφήν τούτων ἐκτυπωθῆναι ἢν ἕκαστον³ αὐτῶν ἐκάστῳ εἰκάζειν⁴ μεταμεμορφωμένον ; οὐ τὰ νῦν ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης ὄντα σκεύη γένοιτ' ἂν, εἰ τύχοι τῶν αὐτῶν τεχνιτῶν, ὅμοια τούτοις⁵ ; οὐ ταῦτα πάλιν τὰ ὑφ' ὑμῶν προσκυνούμενα δύναιτ' ἂν ὑπὸ ἀνθρώπων σκεύη ὅμοια γενέσθαι τοῖς λοιποῖς ; οὐ κωφα πάντα, οὐ τυφλά, οὐκ ἄψυχα, οὐκ ἀναίσθητα, οὐκ ἀκίνητα, οὐ πάντα σηπόμενα, οὐ πάντα φθειρόμενα ; ταῦτα Θεοὺς καλεῖτε, τούτοις δουλεύετε, τούτοις προσκυνεῖτε, τέλεον δ' αὐτοῖς ἐξομοιοῦτε.⁶ διὰ τοῦτο μισεῖτε Χριστιανούς, ὅτι τούτους οὐχ ἡγοῦνται Θεούς. ὑμεῖς

¹ L. mavult αἰνεῖτε. Sylb. αἰρεῖτε.

³ ἢν ἕκαστος, emd. cum Marano.

⁵ τοιούτοις, emd. Steph.

² φυλάξαντος, emd. Steph.

⁴ ἔτι καὶ νῦν, emd. L.

⁶ ἐξομοιοῦσθε.

γὰρ αἰνεῖν¹ νομίζοντες καὶ σεβόμενοι² οὐ πολὺ πλέον αὐτῶν καταφρονεῖτε; οὐ πολὺ μᾶλλον αὐτοὺς χλευάζετε καὶ ὑβρίζετε, τοὺς μὲν λιθίνους καὶ ὀστρακίνοὺς σέβοντες ἀφυλάκτους³, τοὺς δὲ ἀργυρέους καὶ χρυσοὺς ἐγκλείοντες ταῖς νυξίν, καὶ ταῖς ἡμέραις φύλακας παρακαθίσαντες, ἵνα μὴ κλαπῶσιν; αἷς δὲ δοκεῖτε τιμαῖς προσφέρειν, εἰ μὲν αἰσθάνονται, κολάζετε μᾶλλον αὐτούς· εἰ δὲ ἀναισθητοῦσιν, ἐλέγχοντες αἵματι καὶ κνίσαις αὐτοὺς θρησκεύετε. ταῦθ' ὑμῶν τις ὑπομεινάτω, ταῦτα ἀνασχέσθω τις ἑαυτῷ γενέσθαι. ἀλλὰ ἄνθρωπος μὲν οὐδὲ εἰς ταύτης τῆς κολάσεως ἐκὼν ἀνέξεται· αἰσθησιν γὰρ ἔχει καὶ λογισμὸν. ὁ δὲ λίθος ἀνέχεται· ἀναισθητεῖ γάρ. οὐκοῦν τὴν αἰσθησιν αὐτοῦ ἐλέγχετε.

Περὶ μὲν οὖν τοῦ μὴ δεδουλωθῆαι Χριστιανοὺς τοιούτοις θεοῖς πολλὰ μὲν ἂν⁴ καὶ ἄλλα εἰπεῖν ἔχοιμι· εἰ δέ τινα μὴ δοκοῖη καὶ ταῦτα ἱκανά περισσὸν ἡγοῦμαι καὶ τὸ πλείω λέγειν. 3. ἐξῆς δὲ περὶ τοῦ μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ Ἰουδαίοις θεοσεβεῖν αὐτοὺς οἶμαί σε μάλιστα ποθεῖν ἀκοῦσαι.

Ἰουδαῖοι τοίνυν εἰ μὲν ἀπέχονται ταύτης τῆς προειρημένης λατρείας, καὶ κτίστην⁵ θεὸν ἓνα τῶν παντῶν σέβειν καὶ δεσπότην ἀξιοῦσι φρονίμως⁶. εἰ δὲ τοῖς προειρημένοις ὁμοιοτρόπως τὴν θρησκείαν προσάγουσιν αὐτῷ, ταύτης⁷ διαμαρτάνουσιν. ἃ γὰρ τοῖς ἀναισθήτοις καὶ κωφοῖς προσφέροντες οἱ Ἕλληνες ἀφροσύνης δεῖγμα παρέχουσιν, ταῦθ' οὗτοι καθάπερ προσδεομένῳ τῷ θεῷ

¹ οἱ νῦν, emd. L.² οἰόμενοι, emd. L.³ ἀφυλάκτως, emd. St.⁴ ἂν add. L.⁵ καὶ εἰς, emd. L. καὶ servavi.⁶ φρονεῖν.⁷ ταύτην.

λογιζόμενοι παρέχειν μωρίαν εικότως μᾶλλον ἡγοῦντ' ἄν¹, οὐ θεοσέβειαν. ὁ γὰρ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ πᾶσιν ἡμῖν χορηγῶν ὧν προσδεόμεθα, οὐδενὸς ἂν προσδέοιτο τούτων ὧν τοῖς οἰομένοις διδόναι παρέχει αὐτός· οἱ δέ γε θυσίας αὐτῷ δι' αἵματος καὶ κνίσσης καὶ ὀλοκαυτωμάτων ἐπιτελεῖν οἰόμενοι, καὶ ταύταις ταῖς τιμαῖς αὐτὸν γεραίρειν, οὐδέν μοι δοκοῦσι διαφέρειν τῶν εἰς τὰ κωφὰ τὴν αὐτὴν ἐνδεικνυμένων² φιλοτιμίαν, τῶν μὲν³ μὴ δυναμένων τῆς τιμῆς μεταλαμβάνειν, τῶν δὲ δοκούντων⁴ παρέχειν τῷ μηδενὸς προσδεομένῳ.

4. Ἀλλὰ μὴν τό τε⁵ περὶ τὰς βρώσεις αὐτῶν ψοφοδεές, καὶ τὴν περὶ τὰ σάββατα δεισιδαιμονίαν, καὶ τὴν τῆς περιτομῆς ἀλαζονείαν, καὶ τὴν τῆς νηστείας καὶ νουμηνίας εἰρωνείαν, καταγέλαστα καὶ οὐδενὸς⁶ ἄξια λόγου οὐ νομίζω σε χρῆζειν παρ' ἐμοῦ μαθεῖν. τὸ μὲν⁷ γὰρ τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κτισθέντων εἰς χρῆσιν ἀνθρώπων ἃ μὲν ὡς καλῶς κτισθέντα παραδέχασθαι, ἃ δ' ὡς ἄχρηστα καὶ περισσὰ παραιτεῖσθαι, πῶς οὐ μέθης⁸ ἐστίν; τὸ δὲ καταψεύδεσθαι Θεοῦ, ὡς κωλύοντος ἐν τῇ τῶν σαββάτων ἡμέρᾳ καλόν τι ποιεῖν, πῶς οὐκ ἀσεβές; τὸ δὲ καὶ τὴν μείωσιν τῆς σαρκὸς μαρτύριον ἐκλογῆς ἀλαζονεύεσθαι, ὡς διὰ τοῦτο ἐξαιρέτως ἡγαπημένους ὑπὸ Θεοῦ, πῶς οὐ χλεύης ἄξιον; τὸ δὲ παρεδρεύοντας αὐτοὺς ἄστροις καὶ σελήνῃ τὴν παρα-

¹ εἰκὸς μᾶλλον ἡγοῦντ' ἄν. εἰκότως emendaverat St.

² ἐνδεικνύμενοι vel -μένοις, emd. St.

⁴ τὸ δὲ δοκεῖν τινά, emd. L.

⁶ οὐδεν. — οὐ om. ante νομίζω, emd. St.

³ μὲν add. L.

⁵ τόγε.

⁷ τε.

⁸ θέμις, emd. L.

τηρησιν τῶν μηνῶν καὶ τῶν ἡμερῶν ποιεῖσθαι, καὶ τὰς οἰκονομίας Θεοῦ καὶ τὰς τῶν καιρῶν ἀλλαγὰς καταδιαιρεῖν πρὸς τὰς αὐτῶν¹ ὁρμάς, ἃς μὲν εἰς ἐορτάς, ἃς δὲ εἰς πένθη, τίς ἂν Θεοσεβείας καὶ οὐκ ἀφροσύνης πολὺ πλέον ἡγήσαιο² δεῖγμα ;

Τῆς μὲν οὖν κοινῆς εἰκαιότητος καὶ ἀπάτης, καὶ τῆς Ἰουδαίων πολυπραγμοσύνης καὶ ἀλαζονείας, ὡς³ ὀρθῶς ἀπέχονται Χριστιανοί, ἀρκούντως σε νομίζω μεμαθηκέναι, τὸ δὲ τῆς ἰδίας αὐτῶν Θεοσεβείας μυστήριον μὴ προσδοκήσης δύνασθαι παρὰ ἀνθρώπου μαθεῖν.

5. Χριστιανοὶ γὰρ οὔτε γῇ οὔτε φωνῇ οὔτε ἔθεσι⁴ διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσὶν ἀνθρώπων· οὔτε γάρ που πόλεις ἰδίας κατοικοῦσιν, οὔτε διαλέκτῳ τινὶ παρηλλαγμένα χρῶνται, οὔτε βίον παράσημον ἀσκούσιν. οὐ μὴν ἐπινοία τινὶ καὶ φροντίδι πολυπραγμόνων ἀνθρώπων μάθημα⁵ τοῦτ' αὐτοῖς ἐστὶν εὐρημένον⁶, οὐδὲ δόγματος ἀνθρωπίνου προεστᾶσιν ὥσπερ ἔνιοι. κατοικοῦντες δὲ πόλεις Ἑλληνίδας τε καὶ βαρβάρους ὡς ἕκαστος ἐκκληρώθη, καὶ τοῖς⁷ ἐγχωρίοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἔν τε ἐσθῆτι καὶ διαίτῃ καὶ τῷ λοιπῷ βίῳ, θαυμαστὴν καὶ ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς ἐαυτῶν πολιτείας. πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι· μετέχουσι πάντων ὡς πολῖται, καὶ πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι· πᾶσα ξένη πατρίς ἐστὶν αὐτῶν, καὶ πᾶσα πατρίς ξένη. γαμοῦσιν

¹ αὐτῶν.   ² ἡγήσεται τὸ, emd. L.   ³ ὡς om.   ⁴ ἔσθεσι, emd. St.

⁵ μαθήματι, emd. Otto.   ⁶ εἰρημένον.   ⁷ καὶ ἐν τοῖς, emd. Sylb.

ὡς πάντες καὶ¹ τεκνογονοῦσιν, ἀλλ' οὐ ρίπτουσι τὰ γεννώμενα. τράπεζαν κοινὴν παρατίθενται, ἀλλ' οὐ κοίτην.² ἐν σαρκὶ τυγχάνουσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ σάρκα ζῶσιν. ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. πείθονται τοῖς ὀρισμένοις νόμοις, καὶ τοῖς ἰδίοις βίοις νικῶσι τοὺς νόμους. ἀγνοοῦνται καὶ κατακρίνονται· θανατοῦνται, καὶ ζωοποιοῦνται. πτωχεύουσιν, καὶ πλουτίζουσι πολλούς· πάντων ὑστεροῦνται, καὶ ἐν πᾶσι περισσεύουσιν. ἀτιμοῦνται, καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις δοξάζονται· βλασφημοῦνται, καὶ δικαιοῦνται. λοιδοροῦνται, καὶ εὐλογοῦσιν· ὑβρίζονται, καὶ τιμῶσιν. ἀγαθοποιῶντες ὡς κακοὶ κολάζονται· κολαζόμενοι χαίρουσιν ὡς ζωοποιούμενοι. ὑπὸ Ἰουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐχθρας εἰπεῖν οἱ μισοῦντες οὐκ ἔχουσιν. 6. ἀπλῶς δ' εἰπεῖν ὅπερ ἔστιν ἐν σώματι ψυχὴ, τοῦτ' εἰσὶν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί. ἔσπαρται κατὰ πάντων τῶν τοῦ σώματος μελῶν ἡ ψυχὴ, καὶ Χριστιανοὶ κατὰ τὰς τοῦ κόσμου πόλεις. οἰκεῖ μὲν ἐν τῷ σώματι ψυχὴ, οὐκ ἔστι δὲ ἐκ τοῦ σώματος· καὶ Χριστιανοὶ ἐν κόσμῳ οἰκοῦσιν, οὐκ εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ κόσμου. ἀόρατος ἡ ψυχὴ ἐν ὁρατῷ φρουρεῖται τῷ σώματι· καὶ Χριστιανοὶ γινώσκονται μὲν ὄντες³ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀόρατος δὲ αὐτῶν ἡ θεοσέβεια μένει. μισεῖ τὴν ψυχὴν ἡ σὰρξ καὶ πολεμεῖ μηδὲν ἀδικουμένην, διότι ταῖς ἡδοναῖς κωλύεται χρῆσθαι· μισεῖ καὶ Χριστιανούς ὁ κόσμος μηδὲν ἀδικούμενος, ὅτι ταῖς ἡδοναῖς ἀντιτάσσονται. ἡ

¹ καὶ om.² κοινὴν, emd. Maran.³ μένοντες, emd. St.

ψυχὴ τὴν μισοῦσαν ἀγαπᾷ σάρκα καὶ τὰ μέλη· καὶ Χριστιανοὶ τοὺς μισοῦντας ἀγαπῶσιν. ἐγκέκλεισται μὲν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, συνέχει δὲ αὐτὴ τὸ σῶμα· καὶ Χριστιανοὶ κατέχονται μὲν ὡς ἐν φρουρᾷ τῷ κόσμῳ, αὐτοὶδὲ συνέχουσι τὸν κόσμον. ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ἐν θνητῷ σκηνώματι κατοικεῖ· καὶ Χριστιανοὶ παροικοῦσιν ἐν φθαρτοῖς, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀφθαρσίαν προσδεχόμενοι. κακουργουμένη σιτίοις καὶ ποτοῖς ἡ ψυχὴ βελτιοῦται· καὶ Χριστιανοὶ κολαζόμενοι καθ' ἡμέραν πλεονάζουσι μᾶλλον.

Εἰς τοιαύτην¹ αὐτοὺς τάξιν ἔθετο ὁ Θεός, ἣν οὐ θεμιτὸν αὐτοῖς παραιτήσασθαι· 7. οὐ γὰρ ἐπίγειον, ὡς ἔφην, εὔρημα τοῦτ' αὐτοῖς παρεδόθη, οὐδὲ θνητὴν ἐπίνοιαν φυλάσσειν οὕτως ἀξιοῦσιν ἐπιμελῶς, οὐδὲ ἀνθρωπίνων οἰκονομίαν μυστηρίων πεπίστευνται, ἀλλ' αὐτὸς ἀληθῶς ὁ παντοκράτωρ καὶ παντοκτίστης καὶ ἀόρατος Θεὸς αὐτὸς ἀπ' οὐρανῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν λόγον τὸν ἅγιον καὶ ἀπερινόητον ἀνθρώποις ἐνίδρυσε καὶ ἐγκατεστήριξε ταῖς καρδίαις αὐτῶν, οὐ καθάπερ ἂν τις εἰκάσειεν ἄνθρωπος², ὑπηρέτην τινὰ πέμψας ἢ ἄγγελον ἢ ἄρχοντα, ἢ τινὰ τῶν διεπόντων τὰ ἐπίγεια, ἢ τινὰ τῶν πεπιστευμένων τὰς ἐν οὐρανοῖς διοικήσεις, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τεχνίτην καὶ δημιουργὸν τῶν ὅλων, ᾧ τοὺς οὐρανοὺς ἔκτισεν, ᾧ τὴν θάλασσαν ἰδίῳ ὅροις ἐνέκλεισεν, οὗ τὰ μυστήρια πιστῶς πάντα φυλάσσει τὰ στοιχεῖα, παρ' οὗ τὰ μέτρα τῶν τῆς ἡμέρας δρόμων ἥλιος³ εἴληφε φυλάσσειν, ᾧ πειθαρχεῖ σελήνη

¹ τοσαύτην, emd. L.² ἀνθρώποις.³ ἥλιος om., emd. Steph.

νυκτὶ φαίνειν κελεύοντι, ἃ̃ πειθαρχεῖ τὰ ἄστροι τῷ τῆς
σελήνης ἀκολουθοῦντα δρόμῳ, ἃ̃ πάντα διατέτακται καὶ
διώρισται καὶ ὑποτέτακται, οὐρανοὶ καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς,
γῇ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, θάλασσα καὶ τὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ,
πῦρ ἀὴρ ἄβυσσος, τὰ ἐν ὕψεσι, τὰ ἐν βάθεσι, τὰ ἐν
τῷ μεταξύ. τοῦτον πρὸς αὐτοὺς ἀπέστειλεν. ἄρά γε,
ὡς ἀνθρώπων ἂν τις λογίσαιτο, ἐπὶ τυραννίδι καὶ φόβῳ
καὶ καταπλήξει; οὐμενοῦν, ἀλλ' ἐν ἐπικείᾳ καὶ¹ πρᾶν-
τητι ὡς βασιλεὺς πέμπων υἱὸν βασιλέα ἔπεμψεν, ὡς
θεὸν ἔπεμψεν, ὡς ἄνθρωπον² πρὸς ἀνθρώπους ἔπεμψεν,
ὡς σώζων ἔπεμψεν, ὡς πείθων οὐ βιαζόμενος (βία
γὰρ οὐ πρόσεστι τῷ θεῷ), ἔπεμψεν ὡς καλῶν οὐ
διώκων, ἔπεμψεν ὡς ἀγαπῶν οὐ κρίνων· πέμψει γὰρ
αὐτὸν κρινοῦντα³, καὶ τίς αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ὑπο-
στήσεται;

* * * * *

οὕτως καὶ ἐν τῷ ἀντιγράφῳ εὗρον ἐγκοπὴν, παλαιολόγου
ὄντος.

παραβαλλομένους θερίοις, ἵνα ἀρνήσωνται τὸν κύριον,
καὶ μὴ νικωμένους; οὐχ ὁρᾷς, ὅσῳ πλείονες κολάζονται,
τοσούτῳ πλεονάζοντας ἄλλους; ταῦτα ἀνθρώπου οὐ
δοκεῖ τὰ ἔργα, ταῦτα δυνάμεις ἐστὶ θεοῦ, ταῦτα τῆς πα-
ρουσίας αὐτοῦ δείγματα.⁴

8. Τίς γὰρ ὅπως ἀνθρώπων ἠπίστατο τί ποτ' ἐστὶ
θεὸς πρὶν αὐτὸν ἐλθεῖν; ἢ τοὺς κενοὺς καὶ ληρώδεις
ἐκείνων λόγους ἀποδέχοι τῶν ἀξιολύτων φιλοσόφων;
ὧν οἱ μὲν τινες πῦρ ἔφασαν εἶναι τὸν θεόν (οὐ μέλ-
λουσι χωρήσειν αὐτοί, τοῦτο καλοῦσι θεόν), οἱ δὲ

¹ καὶ post -κεία om.

³ κρίνοντα.

² ἄνθρωπον om., emd. L.

⁴ δόγματα, emd. St.

ὕδωρ, οἱ δ' ἄλλο τι τῶν στοιχείων τῶν ἐκτισμένων ὑπὸ Θεοῦ. καίτοι γε εἴ τις τούτων τῶν λόγων ἀποδεκτός ἐστίν, δύναιτ' ἂν καὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων ἐν ἑκάστον ὁμοίως ἀποφαίνεσθαι Θεός.¹ ἀλλὰ ταῦτα μὲν τερατεία καὶ πλάνη τῶν γοήτων ἐστίν, ἀνθρώπων δὲ οὐδεὶς οὔτε εἶδεν οὔτε ἐγνώρισεν· αὐτὸς δὲ ἑαυτὸν ἐπέδειξεν, ἐπέδειξε δὲ διὰ πίστεως, ἥ μόνῃ Θεὸν ἰδεῖν συγκεχώρηταί.

Ὁ γὰρ δεσπότης καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων Θεός, ὁ ποιήσας τὰ πάντα καὶ κατὰ τάξιν διακρίνας, οὐ μόνον φιλόανθρωπος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ μακρόθυμος. ἀλλ' οὗτος ἦν μὲν αἰὶ τοιοῦτος καὶ ἔστι καὶ ἔσται, χρηστὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ ἀόργητος καὶ ἀληθής, καὶ μόνος ἀγαθὸς ἐστίν, ἐννοήσας δὲ μεγάλην καὶ ἄφραστον ἔννοιαν ἀνεκοινώσατο² μόνῳ τῷ παιδί. ἐν ὅσῳ μὲν οὖν κατέιχεν ἐν μυστηρίῳ καὶ διετήρει τὴν σοφὴν αὐτοῦ βουλήν, ἀμελεῖν ἡμῶν καὶ ἀφροντιστεῖν ἐδόκει· ἐπεὶ δὲ ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ παιδὸς καὶ ἐφανέρωσε τὰ ἐξ ἀρχῆς ἡτοιμασμένα, πάνθ' ἅμα παρέσχεν ἡμῖν, καὶ μετασχεῖν τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ, καὶ ἰδεῖν καὶ νοῆσαι ἃ τίς ἂν³ πώποτε προσεδόκησεν ἡμῶν; πάντ' οὖν ἤδη⁴ παρ' ἑαυτῷ σὺν τῷ παιδί οἰκονομικῶς⁵ μέχρι μὲν τοῦ⁶ πρόσθεν χρόνου εἴασεν ἡμᾶς ὡς ἐβουλόμεθα ἀτάκτοις φοραῖς φέρεσθαι, ἡδοναῖς καὶ ἐπιθυμίαις ἀπαγομένους, οὐ παντῶς ἐφηδόμενος τοῖς ἀμαρτήμασιν ἡμῶν, ἀλλ' ἀνεχόμενος, οὐδὲ τῷ τότε τῆς ἀδικίας καιρῷ

¹ Θεόν.² ἢ ἐκοινώσατο, emd. St.³ καὶ ποιῆσαι τίς ἂν.⁴ ἤδη, emd. L.⁵ οἰκονομικῶς, emd. L.⁶ μὲν οὖν τοῦ, emd. L.

συνευδοκῶν, ἀλλὰ τὸν νῦν¹ τῆς δικαιοσύνης δημιουργῶν,
 ἵνα ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἐλεγχθέντες ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων
 ἀνάξιοι ζωῆς νῦν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος ἀξιω-
 θῶμεν, καὶ τὸ καθ' ἑαυτοὺς φανερώσαντες ἀδύνατον
 εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ τῇ δυνάμει τοῦ
 Θεοῦ δυνατοὶ γεννηθῶμεν· ἐπεὶ δὲ πεπλήρωτο μὲν ἡ
 ἡμετέρα ἀδικία, καὶ τελείως πεφανέρωτο ὅτι ὁ μισθὸς
 αὐτῆς κόλασις καὶ θάνατος προσεδοκάτο, ἦλθε δὲ
 ὁ καιρὸς ὃν Θεὸς προέθετο λοιπὸν φανερώσαι τὴν
 ἑαυτοῦ χρηστότητα καὶ δύναμιν, ὃ τῆς² ὑπερβαλούσης
 φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης³ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐμίσησεν
 ἡμᾶς οὐδὲ ἀπόσωτο οὐδὲ ἐμνησικακήσεν, ἀλλὰ ἐμα-
 κροθύμησεν, ἠνέσχετο, ἐλεῶν⁴ αὐτὸς τὰς ἡμετέρας
 ἀμαρτίας ἀνεδέξατο, αὐτὸς τὸν ἴδιον υἱὸν ἀπέδοτο
 λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν, τὸν ἅγιον ὑπὲρ ἀνόμων, τὸν ἄκακον
 ὑπὲρ τῶν κακῶν, τὸν δίκαιον ὑπὲρ τῶν ἀδίκων, τὸν
 ἄφθαρτον ὑπὲρ τῶν φθαρτῶν, τὸν ἀθάνατον ὑπὲρ τῶν
 θνητῶν. τί γὰρ ἄλλο τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἠδυνήθη
 καλύψαι ἢ ἐκείνου δικαιοσύνη; ἐν τίνι δικαιωθῆναι
 δυνατὸν τοὺς ἀνόμους ἡμᾶς καὶ ἀσεβεῖς ἢ ἐν μόνῳ
 τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ; ὃ τῆς γλυκείας ἀνταλλαγῆς, ὃ τῆς
 ἀνεξιχνιάστου δημιουργίας, ὃ τῶν ἀπροσδοκῆτων εὐ-
 εργεσιῶν, ἵνα ἀνομία μὲν πολλῶν ἐν δικαίῳ ἐνὶ κρυβῇ,
 δικαιοσύνη δὲ ἐνὸς πολλοὺς ἀνόμους δικαιώσῃ. ἐλέγ-
 ξας οὖν ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ τὸ ἀδύνατον τῆς
 ἡμετέρας φύσεως εἰς τὸ τυχεῖν ζωῆς, νῦν δὲ σωτήρα
 δείξας δυνατὸν σώζειν καὶ τὰ ἀδύνατα, ἐξ ἀμφοτέρων

¹ τὸν νοῦν, emd. Hengel.

³ μία ἀγάπη.

² ὃ] ὡς.

⁴ ἐλεῶν] λέγων, emd. L.

ἐβουλήθη πιστεύειν ἡμᾶς τῇ χρηστότητι αὐτοῦ, αὐτὸν ἡγεῖσθαι τροφέα πατέρα διδάσκαλον σύμβουλον ἱατρὸν νοῦν φῶς τιμὴν δόξαν ἰσχὺν ζώην, περὶ ἐνδύσεως καὶ τροφῆς μὴ μεριμνᾶν.

10. Ταύτην καὶ σὺ τὴν πίστιν ἐπιποθήσαιο, καὶ λάβοις¹ πρῶτον μὲν ἐπίγνωσιν πατρός· ὁ γὰρ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους ἡγάπησεν, δι' οὓς ἐποίησε τὸν κόσμον, οἷς ὑπέταξε πάντα τὰ ἐν αὐτῷ², οἷς λόγον ἔδωκεν, οἷς νοῦν, οἷς νόμοις ἄνω πρὸς αὐτὸν³ ὁρᾶν ἐπέτρεψεν, οὓς ἐκ τῆς ἰδίας εἰκόνας ἔπλασεν, πρὸς οὓς ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, οἷς τὴν ἐν οὐρανῷ βασιλείαν ἐπηγγείλατο⁴. ἦν καὶ δώσει τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτόν· ἐπιγνοὺς δὲ τίνος οἶει πληρωθήσεσθαι χαρᾶς, ἢ πῶς ἀγαπήσεις τὸν οὕτω προαγαπήσαντά σε; ἀγαπήσας δὲ μιμητὴς ἔσῃ αὐτοῦ τῆς χρηστότητος. καὶ μὴ θαυμάσης εἰ δύναται μιμητὴς ἄνθρωπος γενέσθαι Θεοῦ· δύναται Θελόντος αὐτοῦ. οὐ γὰρ τὸ καταδυναστεύειν τῶν πλησίων οὐδὲ τὸ πλεόν ἔχειν βούλεσθαι τῶν ἀσθενεστέρων οὐδὲ τὸ πλουτεῖν καὶ βιάζεσθαι τοὺς ὑποδεεστέρους εὐδαιμονεῖν ἐστίν, οὐδὲ ἐν τούτοις δύναται τις μιμήσασθαι Θεόν, ἀλλὰ ταῦτα ἐκτὸς τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος· ἀλλ' ὅστις τὸ τοῦ πλησίου ἀναδέχεται βάρος, ὃς ἐν ᾧ κρείσσων ἐστὶν ἕτερον τὸν ἐλαττούμενον εὐεργετεῖν ἐθέλει, ὃς ἅ⁵ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβὼν ἔχει, ταῦτα τοῖς ἐπιδεομένοις χορηγῶν

¹ ἐὰν ποθήσης καὶ λάβῃς, emd. L.

² αὐτῷ] lacunam duarum triumve literarum supplevit Boehle.

³ αὐτόν. L. mavult. οὐρανὸν compendiose scriptum οὐνόν.

⁴ ἐπηγγείλατο καί.

⁵ ὅσα, emd. L.

Θεὸς γίνεται τῶν λαμβανόντων, οὗτος μιμητὴς ἐστὶ
 Θεοῦ. τότε θεάσῃ τυγχάνων ἐπὶ γῆς ὅτι Θεὸς ἐν οὐ-
 ρανοῖς πολιτεύεται, τότε μυστήρια Θεοῦ λαλεῖν ἄρξῃ,
 τότε τοὺς κολαζομένους ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν ἀρνήσασθαι
 Θεὸν καὶ ἀγαπήσεις καὶ θαυμάσεις, τότε τῆς ἀπάτης
 τοῦ κόσμου καὶ τῆς πλάνης καταγνώσῃ, ὅταν τὸ ἀλη-
 θὲς ἐν οὐρανῷ ζῇ ἐπιγνῶς¹, ὅταν τοῦ δοκοῦντος ἐνθάδε
 θανάτου καταφρονήσῃς, ὅταν τὸν ὄντως θάνατον φο-
 βηθῇς, ὃς φυλάσσεται τοῖς κατακριθησομένοις εἰς τὸ
 πῦρ τὸ αἰώνιον, ὃ τοὺς παραδοθέντας αὐτῷ μέχρι τέλους
 κολάσει. τότε τοὺς ὑπομένοντας ὑπὲρ δικαιοσύνης θαυ-
 μάσεις τὸ πῦρ τὸ προσκαιρον², καὶ μακαρίσεις, ὅταν
 ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἐπιγνῶς.

¹ ἐπιγνώσῃ, emd. L.

² πρόσκαιρον] πρὸς . . .

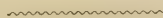
καὶ ὥδε ἐγκοπὴν εἶχε τὸ ἀντίγραφον.

Desinit Epistolæ ad Diognetum fragmentum.

B.

COHORTATIONIS AD GENTES, FORTASSE HIPPOLYTI,
CONCLUSIO,

QUÆ NUNC IN CODICE POST ILLUD EPISTOLÆ AD DIOGNETUM
FRAGMENTUM LEGITUR.

* * * * *

Οὐ ξένα ὁμιλῶ οὐδὲ παραλόγως ζηλῶ¹, ἀλλὰ ἀπο-
στόλων γενόμενος μαθητῆς γίνομαι διδάσκαλος ἔθνων,
τὰ παραδοθέντα ἀξίοις ὑπηρετῶν² γινομένοις ἀληθείας
μαθηταῖς. τίς γὰρ ὀρθῶς διδαχθεὶς καὶ λόγῳ προς-
φιλῆς γεννηθεὶς³ οὐκ ἐπιζητεῖ σαφῶς μαθεῖν τὰ διὰ
λόγου δειχθέντα φανερώς μαθηταῖς; οἷς ἐφάνέρωσεν
ὁ λόγος φανείς, παρῤῥησία λαλῶν, ὑπὸ ἀπίστων
μὴ νοούμενος, μαθηταῖς δὲ διηχούμενος⁴, οἱ πιστοὶ
λογισθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἔγνωσαν πατρὸς μυστήρια.
οὗ χάριν ἀπέστειλε λόγον, ἵνα κόσμῳ φανῇ ὅς⁵ ὑπὸ
λαοῦ ἀτιμασθεὶς, διὰ ἀποστόλων κηρυχθεὶς, ὑπὸ ἔθνων
ἐπιστεύθη· οὗτος ὁ ἀπ' ἀρχῆς, ὁ καινὸς φανείς, καὶ
παλαιὸς εὑρεθεὶς καὶ πάντοτε νέος ἐν ἀγίῳ καρδίαις
γεννώμενος· οὗτος ὁ αἰεὶ, ὁ⁶ σήμερον υἱὸς λογισθεὶς, δι'
οὗ πλουτίζεται ἡ ἐκκλησία καὶ χάρις ἀπλουμένη ἐν
ἀγίοις πληθύνεται, παρέχουσα νοῦν, φανεροῦσα μυ-

¹ ζητῶ.

² ὑπηρετῶ, emd. L.

³ προσφιλεῖ γεννηθείς.

⁴ διηγούμενος οἱ. Διηχ. L. est.

⁵ φανῇ· ὅς.

⁶ ὁ om., addidit L.

στήρια, διαγγέλλουσα καιρούς, χαίρουσα ἐπὶ πιστοῖς, ἐπιζητοῦσι δωρουμένη, οἷς ὅρκια¹ πίστεως οὐ θραύεται οὐδὲ ὅρια πατέρων παρορίζεται. εἴτα φόβος νόμου ἄδεται καὶ προφητῶν χάρις γινώσκεται καὶ εὐαγγελίων πίστις ἰδρυται καὶ ἀποστόλων παράδοσις φυλάσσεται καὶ ἐκκλησίας χαρὰ² σκιρτᾷ. ἦν χάριν μὴ λυπῶν ἐπιγνώσῃ ἂν λόγος ὁμιλεῖ δι' ᾧ βούλεται, ὅτε θέλει. ὅσα γὰρ θελήματι τοῦ κελεύοντος λόγου ἐκινήθημεν ἐξειπεῖν μετὰ πόνου, ἐξ ἀγάπης, τῶν ἀποκαλυφθέντων ἡμῖν γινόμεθα ὑμῖν κοινωνοί. οἷς ἐντυχόντες καὶ ἀκούσαντες μετὰ σπουδῆς εἴσεσθε ὅσα παρέχει ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν ὀρθῶς, οἱ γενομένοι παράδεισος τρυφῆς, πάγκαρπον ξύλον εὐθαλοῦν ἀνατείλαντες ἐν ἑαυτοῖς, ποικίλοις καρποῖς κεκοσμημένοι. ἐν γὰρ τούτῳ τῷ χωρίῳ ξύλον γνώσεως καὶ ξύλον ζωῆς πεφύτευται· ἀλλ' οὐ τὸ τῆς γνώσεως ἀναιρεῖ, ἀλλ' ἡ παρακοὴ ἀναιρεῖ. οὐδὲ γὰρ ἄσημα τὰ γεγραμμένα, ὡς Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ξύλον γνώσεως καὶ ξύλον³ ζωῆς ἐν μέσῳ παραδείσου ἐφύτευσεν, διὰ γνώσεως ζωὴν ἐπιδεικνύς· ἢ μὴ καθαρῶς χρησάμενοι οἱ ἀπ' ἀρχῆς πλάνη τοῦ ὅφους γεγύμνωνται. οὔτε⁴ γὰρ ζωὴ ἄνευ γνώσεως, οὔτε⁵ γνώσις ἀσφαλῆς ἄνευ ζωῆς ἀληθοῦς· διὸ πλησίον ἐκάτερον πεφύτῃται. ἦν δύναμιν ἐνιδὼν ὁ ἀπόστολος τήν τε ἄνευ ἀληθείας προστάγματος εἰς ζωὴν ἀσκουμένην γνῶσιν μεμφόμενος λέγει ^a “ ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ.” ὁ γὰρ νομί-

^a 1 Cor. 8, 1.

¹ ὅρια, emd. L.

² χαρὰ] χάρις, emd. L.

³ γνώσεως καὶ ξύλον om.

⁴ οὐδέ.

⁵ οὐδέ.

ζῶν εἰδέναι τι ἄνευ γνώσεως ἀληθοῦς καὶ μαρτυρουμένης
 ὑπὸ τῆς ζωῆς οὐκ ἔγνω, καὶ ὑπὸ τοῦ ὄψεως πλανᾶται μὴ
 ἀγαπήσας τὸ ζῆν· ὁ δὲ μετὰ φόβου ἐπιγνοὺς καὶ ζῶν
 ἐπιζητῶν ἐπ' ἐλπίδι φυτεύει, καρπὸν προσδοκῶν. ἦτω
 οὖν σοι καρδία γνώσις, ζωὴ δὲ λόγος ἀληθῆς χορηγού-
 μενος·¹ οὐ ξύλον φέρων καὶ καρποῦ ἐρῶν² τρυγήσεις
 αἰεὶ τὰ παρὰ Θεῷ εὐπορούμενα³, ὧν ὄφισι οὐχ ἄπτεται,
 οὐδὲ πλάνη⁴ συγχρωτίζεται Εὐα⁵ οὐδὲ φθείρεται, ἀλλὰ
 παρθένος πιστεύεται· καὶ σωτήριον δείκνυται, καὶ ἀπό-
 στολοι συνετίζονται, καὶ τὸ κυρίου πάσχα προέρχεται,
 καὶ κληροὶ⁶ συνάγονται καὶ πάντα⁷ μετὰ κόσμου ἀρμό-
 ζεται, καὶ διδάσκων ἀγίους ὁ λόγος εὐφραίνεται, δι' οὗ
 πατὴρ δοξάζεται, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

¹ χωρούμενος.   ² καρπὸν ῥῶν, supplev. jam Beurer. in Apographo.

³ πορούμενα vel ποθούμενα.

⁴ πλάνη.

⁵ οὐδὲ Εὐα φθ.

⁶ καὶ κηροί. L. proponit πηροί. Sylb. χοροί conjecerat.

⁷ πάντα om.

VI.

HEGESIPPI

FRAGMENTUM DE CANONE NOVI TESTAMENTI

QUOD DICITUR

MURATORIANUM.

HEGESIPPI FRAGMENTUM.

PRÆFATIO..

ANNO 1740 Muratorius in antiquitatum Italicarum tomo tertio fragmentum quoddam Latinum e codice Ambrosiano, antea Bobbiensi, publici juris fecit, quod de canone novi testamenti agens a Græco versum esse recte vidit: si vero ex opere Caji presbyteri Romani Eusebio teste contra Proclum Montani asseclam scripto superstes voluit, erroris facile convincitur, quum Cajus apocalypsin canonicam nostram Johannis apostoli esse negaret, quam recipere se auctor fragmenti nostri profitetur, ac præterea Cajus sæculi tertii christiani ineuntis auctor Pium Romæ episcopum anno 150 mortuum suo tempore vixisse dicere non potuisset. Post aliquas Laurentii Moshemii curas primus Eberhardus Stosch anno 1755 ad explicandum ἀποσπασμάτιον illud animum adjecit, qui ob rejectam de Cajo auctore Muratorii conjectura laudem meretur, sed male totum e Græco versum negavit. Et quid dicemus de Simone de Magistris, Danielis græci e codice chigiano a. 1772 editore, qui Papiam Hierapolitanum auctorem somniabatur, quasi qui circa annum 128 scripsit de Montanistis verba facere potuisset? Neque qui nostro sæculo de canone hoc muratoriano loquuti sunt rem multum juvisse nobis videntur si Routhium exceperis solita doctrina in Reliquiis sacris fragmentum nostrum illustrantem et qui ante paucos hos annos textum denuo examinavit in Ephemeridibus theologicis (Studien und Kritiken) vir doctissimus. At ne hi quidem auctoris quæ fragmento vestigia invenerunt.

Quid enim si Hegesippo vindicaremus? qui ipse est auctor Antinorum, cujus templa viderat, suo tempore vixisse, et se ipsum ecclesiae Romanae historiam usque ad Anicetum qui Pio (133—150) successit anno 151 deduxisse, Eleutherum vero Sotero successisse (171) qui ipse successor fuerat Aniceti (163). Hoc enim docet fragmentum apud Eusebium (II. E. iv. 22.) male intellectum ab Hieronymo in libello de viris illustribus cap. 22. Hic igitur Hermam, Pii fratrem, “nuperrime, nostris temporibus,” Pastorem conscripsisse optime dicere potuit. Hunc quinque libris τὴν ἀπλανῆ παράδοσιν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἀπλουστάτῃ συντάξει γραφῆς ὑπομνηματίζαμενον vocat Eusebius hist. eccl. iv. 8., quibus fragmenti nostri stylus certe non refragatur, satis ille incomptus et revera ἀπλούστατος. Præclare denique in opere traditiones apostolicas colligente locum invenisse quæ de libris sacris a maioribus memoriae prodita erant, quis negarit? Verum hæc omnia Hegesippi esse posse fragmentum nostrum probant, sed non esse revera. Habemus autem et Eusebii et Hieronymi locos, quibus verum nos auguratos quodammodo probare queamus. Audi Eusebium hist. eccl. iv. 22.: οὐ μόνον Ἡγήσιππος, ἀλλὰ καὶ Εἰρηναῖος καὶ ὁ πᾶς τῶν ἀρχαίων χόρος πανάρετον, σοφίαν τὰς Σολομῶνος παροιμίας ἐκάλουν (quod et nostrum facere videmus). καὶ περὶ τῶν λεγόμενων δὲ ἀποκρύφων διαλαμβάνων (scilicet ὁ Ἡγήσιππος) ἐπὶ τῶν αὐτοῦ χρόνων πρὸς τινῶν αἱρετικῶν ἀναπεπλάσθαι τινὰ τούτων ἱστορεῖ. Nonne de ipso fragmento nostro loqui Eusebius videtur, quo Pauli nomine a Marcionitis fictæ epistolæ ad Laodiceos et Alexandrinos perhibentur et Valentinus Marcioni psalmos conscripsisse narratur in canonem sacrum ut ab hæretico profectos non recipiendos? Et jam si Hieronymum legimus, ecclesiasticam narrare historiam invenimus, Johannem quum cogeretur a fratribus ut scriberet, ita facturum se respondisse, si indicto jejunio in commune omnes deum deprecarentur, quo expleto, revelatione saturatum illud proœmium e cælo veniens eructavisse: In principio erat verbum etc. (Proœm. comment. super Matthæum.). Idem Hieronymus de viris illust.

cap. 9 Johannem ait novissimum omnium scripsisse evangelium rogatum ab Asiæ episcopis adversus Cerinthum etc. Hæc si legimus, luce clarius videtur, Hieronymum ad fragmentum nostrum alludere, ubi plane eadem narrantur. Si sua ex historia se ecclesiastica hausisse dicit, quum apud Eusebium non compareant et ecclesiasticam historiam præter eusebianam et hegesippeam quæ ante Hieronymum scripta fuerit non noverimus, manifestum est eum ipsum Hegesippum laudare.

Sed non integrum historiæ fragmentum ad nos pervenit. Debebant hoc dudum intellexisse qui non modo initio protasin apodoseos adhuc exstantis deesse viderent, sed in medio fragmento etiam apodosin protaseos alicujus servatæ. Ita legimus :

“Epistola sane Judæ et superscripti Johannis duæ in catholica (leg. catholicis) habentur. Et sapientia ab amicis Salomonis in honorem ipsius scripta. Apocalypses etiam Johannis et Petri tantum recipimus.”

Quum epistolæ Johanneæ a veteribus si separantur ita tantum separantur, ut secunda et tertia junctæ opponantur primæ, nunquam vero prima et secunda tertiæ, quum præterea e prima Johannis epistola exordium exscripserat Hegesippus, et quum denique vocula “sane” periodum aliquam requirit cujus sensus auctori intra rectos fines coercendus videtur—omnino concedendum fuerit comma aliquod excidisse de catholicis epistolis communi ecclesiarum consensu receptis agens. Quod post verbum “habentur” addendum, et ita fortasse expressum crediderim: “una cum ejusdem Johannis prima et Petri una et Jacobi”—ut Hegesippo primo loco epistolas catholicas eas recensuerit quæ receptæ quidem essent sed dubitanter, deinde eas de quibus nulla unquam exstitit controversia.

Sapientiam a veteribus Proverbia Salomonis dici non est quod uberius exponam, ne lectores ignorantiae incusare videar: iis igitur quæ de Sapientia habet Hegesippus a Salomonis amicis in ejus honorem conscripta, respicit ad Prov. 25, 1: αὐται αἱ παιδεῖαι (al. παροιμίαι) Σολομῶντος αἱ ἀδιάκριτοι, ἃς ἐξεγράψαντο οἱ φίλοι Ἐζεκίου τοῦ βασιλέως τῶν Ἰουδαίων. Hunc locum male interpre-

tatus Hegesippus, vel non bene memoria recolens, non Ezechiae sed Salomonis amicos Sapientiae auctores facit. Quæ cui fini inserviant hoc loco posita quum auctor de epistolis catholicis loquutus ad apocalypses transiturus est, equidem certe non intelligo: exciderint igitur quædam necesse est. Si epistolam illam celeberrimam ad Hebræos datam jam a Clemente Romano in usus suos converti meminerimus et ab ecclesia Romana non quidem pro Pauli apostoli sed pro canonica haberi sciamus, hoc fragmenti loco illius epistolæ mentionem injectum iri exspectamus. Et mirifice omnia quadrant, si ita lacunam ad sensum supplemus:

“Epistola ad Hebræos data non tanquam Pauli apostoli opus recipitur, sed ut a quodam amico vel discipulo conscripta ejus epistolis adjecta habetur. Nam et Sapientia ab amicis Salomonis in honorem ipsius scripta.”

i. e. sicut Proverbia salomontea sunt sed non a Salomone sed ab amicis ejus conscripta, ita in novo testamento epistola ad Hebræos data Paulina quidem est, verum non ab ipso Paulo, sed ab aliquo ejus amico concinnata. Non pigebit contulisse quæ Bleekius habet (Hebräerbrief, pag. 156. et paragrapho 45. introductionis).

Quibus ita expositis ordine procedentes quanta maxima possumus brevitate in canonem hunc muratorianum commentaturi sumus, de quo fusius egimus in libro germanice scripto et mox edendo.

Initium fragmenti, “quibus tamen interfuit et ita posuit,” ultima tantum verba exhibet, eaque corrupta, de Marco evangelista. Supplementi ansam vero præbent quæ de Luca sequuntur qui “dominum tamen *nec ipse* vidit in carne:” quæ Græce esse debebant τὸν δὲ κύριον οὐδὲ αὐτὸς vel οὐδὲ οὗτος εἶδεν ἐν σαρκί. At porro notanda sunt quæ de quarto evangelio post hæc leguntur. Manifesto enim Johannes qui evangelium testis oculatus scripsit Matthæo Marco Lucæ opponitur tanquam qui ea tantum enarrasset quæ non vidissent ipsi sed ab aliis receperissent tradita. Neget hoc qui verba Hegesippi legerit:

“Johannes ex discipulis,” et paulo post de eodem: “Sic enim visorem se et auditorem profitetur.” Adeo graviter inculcatur, Johannem re vera testem oculatum scripsisse! quod facere vix poterat Hegesippus, si etiam Matthæi evangelium ab uno ex duodecim apostolis scriptum antea dixisset. Neque est cur primum evangelium apostolo tribuisse antiquissimos patres credamus, quum etiam Papias auctorem apostolum esse taceat. Neque hoc certum an traditio Matthæum unum ex iis fuisse dixerit qui dominum in terris viderent. Restituendum igitur fragmentum nostrum collatis quæ ex Papiæ Eusebius affert (iii. 39.) hunc in modum esse videtur:

“[Secundum evangelii librum Marcus composuit, qui dominum in carne non vidit (vel: nec ipse), sed cum Petri interpres fuisset, sicut meminerat quæ ab illo prædicante audiverat,] quibus tamen *non* interfuit, et ita posuit.”

E Papiæ verbis videmus Marcum ante Petri obitum nihil scripsisse, neque ante excidium Hierosolymorum adeo multum intererat christianorum quæ de vita servatoris tradita haberent literis consignare, quum adventum Christi alterum finemque mundi expectarent, quâ opinione Judaici regni eversione correctâ posteris prospicere cœperunt. Cæterum Marcus plane ut Matthæus et Lucas plerumque, ut hoc obiter addam, quæ apostoli in catechesibus suis narrassent sequuti sunt in conscribendis evangeliis, unum eundemque enim fontem omnibus fuisse res ipsa docet.

Quæ de Johanne habet Hegesippus, evangelii ipsius quarti fine firmantur, ubi non unus homo loquitur sed plures. Nam capitis ultimi versum 25. non esse Johannis clarum est, quum v. 24^a jam perorasset Johannes οὗτός ἐστιν ὁ μαθητὴς ὁ γράψας ταῦτα. Quæ sequuntur 24^b: καὶ οἶδαμεν ὅτι ἀληθὴς ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ, recognoscentium sunt, ut cum Hegesippo loquar. Eorundem esse credo quæ cap. 20. 30. 31. habentur: πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεία ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν ὧν τῶν μαθητῶν, ἀ οὐκ ἐστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἵνα πιστεύοιτες ζωὴν

ἐχρητῇ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Hæc loco inepto intrusa, quum capitis vigesimi primi initium cum iis quæ cap. 20, 26—29. narrata sunt artissime cohæreat, neque appareat cur Johannes caput vigesimum primum aut non scripserit aut serius addiderit. Ut dicam quod sentio cap. 20, 30. 31. et cap. 21, 24^b. 25. ab recognoscentibus profecta sunt, hæc ab his, ab illis illa, et nihil sibi volunt esse nisi recognoscentium adsensus librique conclusio. Utraque formula servata quamvis una suffecisset, quia pia antiquitas nihil minus facere vellet, quod a majoribus acceptum habebatur. Hegesippi narrationem ex ipsis his locis Johanneis evangelii effictam credere maxime foret absonum a temporis indole ipsiusque viri ingenio qui non defendendam evangelii auctoritatem sibi sumpsit sed simpliciter quæ tradita a patribus erant narrare voluit.

“Principia evangeliorum diversa,” quum de prima Christi infantia taceant Johannes et Marcus neque eadem narrent Lucas et Matthæus. Ceterum, ut bene Routhius docuit, auctori primæ epistolæ Johanneæ exordium adducenti evangelium jam scriptum esse videbatur cum epistolam illam mitteret Johannes. Si porro “per ordinem” scripsisse Johannem docet Hegesippus, denuo tribus reliquis evangelistis eum opponit, ut qui non “per ordinem” scripserint, cui magnopere assentior. Mittamus modo Matthæi dignitatem apostolicam quinquaginta demum post Hermæ Pastoris ætatem annis ecclesiæ universæ primum obtrusam, ac deinde, licet nullo antiquissimi temporis testimonio fulta sit, ad tædium usque decantatam, et Johanni credamus nos temporum duci.

Ubi de actis apostolorum agit, prorsus egregie rem gessisse putandus est Hegesippus. Quod nulli quantum sciam hodiernorum theologorum mirum visum est, cur Lucas de Petri Paulique morte plane taceat, noster inde explicat quod non præsens adfuerit Lucas cum necarentur illi apostolorum principes. Equidem si nostrum Actorum librum secundam, non ultimam, operis partem credo, Græci sermonis leges scio a meis partibus stare. Dicit enim Lucas τὸν μὲν πρῶτον non τὸν πρότερον

λόγον ἐποιήσάμην, ut tertius adhuc scribendus ejus animo manifesto obversetur. Ceterum in duas partes dispescendum esse librum actorum, unam (cap. 1—12.) de ecclesiæ primordiis quibus non interfuerat, alteram (13—28.) de Paulo præcipue agentem ejusque imprimis itineribus quibus interfuerat, quisque videt, et posterioris per se patet majorem esse auctoritatem. Τὸν τρίτον λόγον Lucam nunquam scripsit, temporum calamitate vel alia re præventus.

Paulinas epistolas tredecim genuinas cognovit in canone Hegesippus easdem quas nos habemus. Ordo quo enumerat is est ut primo loco ponat quæ contra christianorum ex ethnicis conversorum errores scriptæ sunt ad Corinthios, Ephesios, Philippenses, Colossenses—secundo vero quæ christianis judaizantibus redarguendis inserviunt ad Galatas et Thessalonicenses datæ—tertio eam quæ omnium maxime dogmatica est et locos theologicos non obiter sed data opera tractat, epistolam ad Romanos missam. Et hæ quidem ecclesiis fuerant destinatæ, singulis contra discipulis quæ supersunt pastorales et illa qua Philemoni Onesimum commendat Paulus, quas ordine chronologico enumerat Hegesippus. Eundem ordinem ex parte sequitur codex ille vetus qui epistolam ad Hebræos missam Pauli epistolam ad Galatas datam sequi voluit, utramque scilicet Judaizantium doctrinis oppositam.

Quod ad epistolas Paulo suppositas attinet, persuasissimum nobis est Laodiceenam nihil esse aliud quam Ephesinam nostram a Marcione mutilatam (v. Hahn Marcion p. 64. sqq. Tertullianique disputatio). Quæ Fabricius sub hoc nomine evulgavit in codice apocrypho p. 873. sqq. homo aliquis male sedulus sed orthodoxus ex epistolis Paulinis nostris corrasit, ut haberent christiani quæ pro epistola ad Laodiceenos data et ab ipso Paulo (ad Coloss. 4, 16.) laudata venderent. Epistola ad Alexandrinos missa non ut quidam opinati sunt ea est quam nos epistolam ad Hebræos vocamus, de qua re et nos supra egimus et præclare exposuit Bleekius; scimus enim hanc a Marcione plane rejectam esse. Sed revera, licet heic de ea sermo non sit, ἡ πρὸς Ἑβραίους

Alexandriam missa est, contra quam opinionem quæ Bleekius protulit argumenta non magna opera refelli possunt. Primo loco docet Bleekius Alexandriæ Judæos veterum rituum cæremoniarum haud adeo tenaces fuisse, ut tali epistola opus fuisset e litera ad spiritum eos traducente, quum jam Philonis ætate i. e. Cajo Caligula regnante Alexandrini omnia ἀλληγορικῶς i. e. secundum spiritum interpretari consuessent. Bene hæc monuit de indole synagogæ Alexandrinæ, verum non id agit epistola, ut literam nihil valere probet, sed id ut spiritum non cum Judæorum et Judaizantium sed cum Christianorum Paulinorum placitis et doctrinis concordare asserat: non spiritum literæ, sed spiritum spiritui opponit, si rem christianam christianis, non latinis verbis appellare licet. Videmus igitur in ecclesiam Alexandrinam omnia præcipue quadrare. Neque ex eo quod templum lectoribus omnibus ante oculos positum esse præsumitur, argumentum contra nos sumi posse Bleekio concedimus, quum inde ab Oniæ temporibus Judæi Alexandrini suum templum haberent Heliopoli. Et meminerint quæso lectores, capite nono templum describi ab Hierosolymitano diversum, quod aliud esse nequit quam Heliopolitanum, de quo videndus Josephus. Quod tertio loco posuit Bleekius, Ἑβραῖους vocari Judæos Palæstinenses, ceteros Ἑλληνιστάς, id plane nihili est, quum fortasse Hierosolymis Hebræi ab Hellenistis distinguerentur, sed quovis alio loco Hellenes vix Hellenistarum nomine gentem adeo exosam insignivissent. Adi præ ceteris Josephum antiqq. xix. 5. Contra Bleekium pro Alexandria pugnare nobis videtur locus Hebr. 13, 18, 19. προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν . . . περισσοτέρως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν, qui auctorem epistolæ ex ea ecclesia cui scribit oriundum fuisse vel insignem in illa locum tenuisse indicat. Jam quum Apollonem Alexandrinum auctorem epistolæ esse ipse Bleekius luculentissime probaverit, vix alii quam Alexandrini esse poterunt Ἑβραῖοι illi, Apollonis cives, quum ecclesiam urbis limitibus contineri inde eluceat, quod magistratus vel ἡγουμένους Hebr. 13, 7. 17., habebat quæ in cœtum ruralem et dispersum non æque bene quadrant. Si

vero ecclesia Alexandrina prima fere omnium epistolam nostram Pauli manu scriptam fuisse sibi persuaderi passa est, multum abest ut hoc contra nos pugnet, neque concedere possumus Alexandrinos, si vere ipsis scripsisset Apollos, oblivisci nequivisse, Apollonem et non Paulum epistolæ illius quam tanti faciebant auctorem esse. Prima enim Alexandriæ ecclesia solis fere Judæis constituisse videtur et quum neget antiquitas eam ab apostolo fundatam sed Marcum apostolorum discipulum prima christianæ religionis semina ibi sparsisse perhibeat, non errabimus si ad seriorem ætatem ejus primordia referamus i. e. anno fere 66 : jam quum ante Hierosolymorum excidium scripta sit epistola nostra, non multum temporis inde a conversione elapsum erat, ut christianos multum antiquæ fæcis retinuisse perquam probabile sit. Mox Judæorum re publica eversa, Græci Alexandrini conversi ad fidem quavis ratione adeo præ Judæis excellebant, ut si quæ alia ecclesia Alexandrina Græcorum fieret, res Judæorum parum curantium : qui quum apud Judæos tantum despectos de auctore epistolæ verum discere potuissent a quibus discere nolebant, facile videtur, cur Alexandriæ opinio recta mox in desuetudinem abierit.

Ceterum si quis Barnabam nostræ epistolæ cum Tertulliano maluerit esse auctorem, hoc ei concedi debet, ab antiquissima traditione virum illum apostolicum Alexandrinæ ecclesiæ adjudicari.

De epistolis catholicis supra jam egimus, quarum prior Petri, Jacobi et prior Johannis unanimiter ab universa ecclesia receptæ fuerunt. Jacobi epistolam homiliæ cuidam simillimam librorum novi testamenti omnium antiquissimam esse credimus, scriptam paulo post æræ christianæ annum 43 vel 44, quo ubique terrarum fere magna Judæorum cædes fuerat, ut Josephus retulit.

Quæ epistola si partibus non satis inter se connexis constare visa est nonnullis sua luce fulgebit si lectiones aliquas perversas mutemus. Primo loco 1, 1—13. sursum corda attollere ad deum monet Jacobus bonorum omnium datorem, nunquam pios

homines tentantem: secundo religionem illam insanam refutat, quæ doceat dummodo ore confiteatur quæ majores et lex tradiderunt hominem esse salutis securum. Tertia pars, 3, 1. —4, 10. *πρόσωπον* habet minime *τηλαυγές* sed facili negotio restituendum. De quo loco quid sentiam dixi in Hippolyto meo de apostolorum ætate agens. Quæ vero 3, 2. leguntur, *οὗτε ἀλυκὸν γλυκὺ ποιῆσαι ὕδωρ*, a recepta mutata in *οὕτως οὐδεμία πηγὴ ἀλυκὸν καὶ γλυκὺ π.* ὕδωρ, nihil sunt nisi glossema commati undecimo adscriptum, ubi *ὁπῇ* et *βρύει* explicationis egere visa sunt. Deinde 4, 2. cum Lachmanno pro *φονεύετε* scriptum fuisse credo *φθονεῖτε*. Addere placet 4, 5. post *γραφῇ* quæ sequuntur non esse locum e libro aliquo sacro vel apocrypho exscriptum, sed ipsius Jacobi verba. *Λέγειν* enim ibi absolute quod aiunt positum ut Matth. 11, 7.; Joh. 13, 22. Quarta pars 4, 13.—5, 20. mere parænetica est.

De priori quam vocare consuevimus Petri epistola memini Niebulrium monere e regione quadam orientali eam missam esse, quum titulus provincias Asiæ ordine geographico enumeret ab oriente incipiens. Non ipsa Babylone eam scriptam sed e vicino aliquo Babylonis vico apparet e loco 5, 13.: *ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτή*; si enim ipse Babylone degisset dum hæc scriberet Petrus, de uxore non opus erat addere eam Babylone esse. Cave 3, 7. *συγκληρονόμοι* in *συγκληρονόμοις* mutas, imo scribe *συγκληρονόμω* ad *σκεύει* relatum, ut jam Bentleyum scripsisse nunc demum Cantabrigiæ vidi.

Apocalypsin Johannis apostoli esse non minus quam evangelium universa clamat antiquitas: utriusque stylum non eundem esse nihil obstat, quum apocalypsin anno 68 vel 69, evangelium sub finem sæculi primi scripserit apostolus, ut viginti annorum spatium intermedium habeamus ad diversitatem eam in homine judæo et serius Græcam linguam addiscente explicandam. Adde quod raro ipsi scripserint apostoli sed dictaverint discipulis aut illis plana reliquerint quo modo quæ ipsi indicassent scribere vellent, modo postea probarent ipsi.

Ultima fragmenti verba hactenus intacta. Arsinoi est Ἀρσι-

νοέως i. e. Arsinoitæ nomi incolæ. Valentinum Ægyptium et quidem παραλιώτην fuisse Epiphanius Hær. 35, 2. testis, apud quem pro Φρεβωνίτης legentem videtur Φαρβαιθίτης: Valentinum psalmos scripsisse post Grabium ex Routhio discere est Reliqq. i. 431. Fragmentum psalmi hujuscemodi exhibemus in Valentini fragmentis. Ita omnia consona, modo verba ‘vel Mitiadis’ transposita concedamus, quæ heic sensum perturbant, postea vero loco a nobis indicato posita sensum creant aptissimum. Nam ibi de Cataphrygibus i. e. Montanistis sermonem esse vel sine conjectura clarum, quorum constitutor erat Mitiades teste Eusebio 5, 16. quod nomen etiam 5, 3. pro Alcibiade reponendum, quum Alcibiades ibi per scribarum incuriam e proxime præcedentibus irreperit. Mox Montanus hæreticorum illorum princeps habebatur ut fragmentum nostrum e prima barbarum illarum phrygicarum ætate esse vel hoc argumento solo evinci possit i. e. sæculo secundo medio ortum.

Probandum esse atque argumentis firmandum, quod ex græco fragmentum nostrum latine expressum habeamus, non crediderim, nisi Reussium nuper legissem asserentem, futilem hanc esse conjecturam vel potius fictionem. Quæ certe incautius scripsit vir alioquin doctus. Nisi forte græca hæc esse negaverit, a græco homine latini sermonis ignaro serviliter reddita:—“alia plura quæ in catholicam ecclesiam recipi non *potest*,” vel hæc: “nihil tamen *differt* (διαφέρει scil.) credentium fidei.”

Quibus locis certum est non scribarum aliqua incuria illatum esse mendum. Videbit hoc, quicumque accuratius in barbaram sermonis indolem inquisiverit, scribæ tribuendam esse eorum verborum earumque formularum culpam quæ deterrimæ latinitatis sunt ac prorsus σολοικά, græcismorum vero omnium ei, qui ex græca in latinam linguam transtulit.

FRAGMENTUM CANONIS

EX MURATORII ANTIQ. t. iii. p. 854. (Ed. Mediol. 1740) DESCRIPTUM ET CUM
CODICE AMBROSIANO (T. 101. fol. 10.sq.) COLLATUM ANNO 1847,

A

M. HERTZ,

PHILOS. DOCTORE IN UNIV. BEROL.

Lineolæ insertæ singularum in cod. regularum fines significant.¹

MURATORIUS.

CODEX.

. . . .² *quibus* tamen interfuit,
et ita posuit. | Tertio Euan-
gelii Librum secundo Lucam³ |
Lucas iste Medicus post *asc-*
ensum *Christi* | cum eo Paulus
quasi ut iuris studiosum | se-
cundum adsumsisset numeni
suo | ex opinione coneriset.
Dominum tamen nec ipse |
uidit in carne, & *idem prout*
assequi potuit. | Ita et *a* na-
tiuitate Johannis incipet di-
cere. | Quarti Euangeliorum,
Johannis ex *Discipulis*.⁴ | Co-
hortantibus condiscipulis et
Episcopis suis | dixit Conieiu-

u
a

n

ac

 $\overline{\chi\rho i}$ c
RIS $\overline{dnn}$

dñi

idē pro^{nt} asequi

ad

decipolis

e

 $\overline{eps}$

¹ Cum *omnia* litt. maiusculis cod. exhibeat, Muratorium arbitrarie eas posuisse non est quod annotem; itidem uirgulas omittit codex, nisi ubi adesse significavi.

² in init. fol. nihil deest.

³ lin. 2. rubramento scripta.

⁴ hæc lin. et ipsa rubr. scripta.

MURATORIUS.	CODEX.			
nate <i>mihi</i> hodie triduo, &	hi . o			
quid cuique fuerit reuelatum,				
alterutrum nobis <i>enarremus</i>			enna	
Eadem nocte reue latum An-				
<i>drae</i> ¹ ex Apostolis, ut recog-	i	om.		
nos centibus cunctis Johannis	n̄ta	i	br	
suo nomine <i>cuncta describeret.</i>				
Et ideo licèt uaria sin gulis				
Euangeliorum Libris Principia				
doceantur, nihil tamen dif-				
fert creden tium Fidei, cum			æ	
uno ac principali <i>spiritu</i> de cla-	spu			
rata sint in omnibus omnia de				
Natiui tate, de Passione de Re-				
surrectione de <i>conuersatione</i>			uēs	
cum <i>Discipulis</i> suis <i>et de ge-</i>	dec	ac		
mino eius Aduentu. ² Primo in				
humilitate despectus, quod <i>ro</i>	i		fu ? fo ?	
³ . . . secundum <i>potestate</i> ⁴ <i>Re-</i>	tēt			
<i>gali prae clarum, quod futurum</i>	om.	o		
est. Quid ergo mirum, si				
Johannes tam constanter sin-	c	u		
gula etiam in Epistolis suis	m		u	
proferat dicens in semetipso				
Quae uidimus oculis nostris,				
& auribus audiuius, & ma-				
nus nostrae palpauerunt, haec				
scripsimus. ⁵ ⁶ Sic enim non so-			æ	
lūm uisorem <i>sed auditorem</i>	u	sed au		

¹ hæ litt. ex corr. in litura.

² In fin. regulæ spatiū undecim fere litterarum uacuum remanet.

³ litt. fere euanidæ in init. lin. : legendæ autem distincte : ita ut ro (fo) [...] nil sit nisi : fuit (vel foit). ⁴ duo vel tres litteræ h. l. erasæ.

⁵ In fin. pag. SCRIPSIMJ (=mus, sed uix dignosci potē.) (est igitur ni fallor scripsimus bis).

BIS (hoc fere euanidum).

⁶ inc. pag. b.

MURATORIUS.

CODEX.

sed et scriptorem omnium mirabilium *Domini* per ordinem profitetur.² Acta autem omnium Apostolorum | sub uno Libro scripta sunt Lucas optime *Theophille* comprehendit, quia sub praesentia eius singula | gerebantur, sicut & semote Passionem Petri | euidenter declarat, *sed* profectionem Pauli *ab Ur|be* ad Spaniam proficiscentis. Epistola autem | Pauli, quae, a quo loco, uel qua ex causa directe | sint uoluntatibus⁴ intelligere ipse declarant. | Primum omnium Corinthiis *schisma* haeresis interdicens, deinceps Callactis circumcisionem | Romanis autem ordine⁵ Scripturarum, sed *et*⁶ | principium earum⁷ esse *Christum* intimans,⁸ | prolixius scripsit, de quibus *singulis* necesse est a nobis disputari; cum ipse Beatus | Apostolus⁹

dn̄s *ni fallor*.¹

e

bt

b

ofi

conprin

ute (e *semierasum*)

sed[&] pr

aD³

es (s *erasum*)

e

ulæ

e

e

scÿsme he

psb (*sic*)

Læt ut videtur.

om.

χρστ

e

sincolis

ad

e

om.

¹ s atramento maculatū, sed satis bene dignoscendū.

² . om. sed ACTA initiali paulo maiore scriptū.

³ litt. hæc in ras. ex corr. sup. lin. eminens; uid. d ex b corr.; quamuis credas secundum s in urbes erasū ad potius in ab h.l. mutari debuisse.

⁴ voluntatibus in uolentibus correctum.

⁵ inter r et d litt. ni erasæ: orridine.

⁶ et corr. in ras.

⁷ tres litt. (sed ni f.) h.l. erasæ.

⁸ quatuor fere litt. in fine regulæ spatium uacuum relictum.

⁹ o ex u corr. ni fallor.

MURATORIUS.	CODEX.			
Paulus sequens praedecessoris	o	<i>uidetur u</i>		
sui Johannis ordinem, non-				
nisi <i>nominatim septem</i> ¹ Eccle-	ñomen (d erasum)			
s ⁱ is scribat ordine tali <i>Ad Co-</i>	sēs om. acoren			
<i>rinthios</i> prima ad <i>Ephesios</i>			efesius	
secunda ad Philippenses ter-	o i		e ex i corr.	
tia ad <i>Colossenses</i> quarta ad	osensis			
<i>Galatas</i> quin ta, ad <i>Tessa-</i>	c tensaolenecinsis (sic)			
<i>lonicenses</i> sexta ad Romanos ²				
septima ³ Verum Corinthiis et			enthe	
<i>Tessalonicen</i> sibus licet pro cor-	^h tesaolecensibus			
rebtione iteretur una tamen				
per omnem orbem terrae Ec-	e			
clesia diffusa esse denosci-		i		
tur Et Johannes enim in				
<i>A pocalypsi</i> licet septem Ec-	alebsy (sic)			
clesiis scribat tamen omnibus	e			
dicit Verum ad <i>Philemonem</i>			fi	
una, et ad <i>Titum</i> una, & ad	a' attitū			
<i>Timotheum</i> duas pro affec tu	y o			
et dilectione, in honore tamen				
Ecclesiae Ca tholicae, in ordi-	om. e			
natione Ecclesiasticae ⁴ ⁵ <i>dis-</i>	om. des-			
<i>ciplinæ sanctificatae</i> sunt Fer-	cepline scī om.			
tur etiam ad Laudecenses				
alia ad Alexandrinos Pauli no-				
mine <i>fictae</i> ad <i>haeresem</i> Mar-	fincte hēsem			
cionis et alia plu ra quæ in				
<i>Catholicam Ecclesiam</i> recipi	c=ā (h eras.) om. e			
nōn potest. Fel enim cum				

¹ sempt=ē (in litura : a.)² J (uidetur us potius quam os)³ . om. (spat. tamen uacuo relicto et initiali paulo maiore.)⁴ in fin. lin. et pag. sex fere litt. spatium vacuum relictum.⁵ inc. fol. ii.

MURATORIUS.

CODEx.

melle misceri non con|gruit.
Epistola sane Judae, & super-
scripti | Johannis duas in Ca-
tholica habentur.¹ Et sapi|en-
tia ab amicis Salomonis in
honorem ipsius | scripta Apo-
calypsis etiam Johannis, et Pe-
tri tantum recipimus quam
quidam ex nos|tris legi in Ec-
clesia nolunt Pastorem uero |
nuperrime temporibus nostris
in Urbe | Roma Herma con-
scripsit, sedente Cathe|dra Ur-
bis Romae ecclesiae Pio Epis-
copo fratre | eius. Et ideo legi
eum quidem ²oportet se pu|b-
licare uerò in Ecclesia Populo
neque inter | Prophetas com-
pletum numero neque inter |
Apostolos in finem temporum
potest.³ | Arsinoi autem, seu
Valentini,⁴ uel Mitiadis⁵ | nihil
in totum recipimus, qui etiam
nouum | Psalmorum Librum
Marcioni conscripse|runt una
cum Basilide Assianum Cata-
fry|gum constitutorem.

om.

serictio (sic)

calapse etiam (sic)

i ex e corr.

om.

nuperrim e = tem (t erasum.)

aecl

ex ter corr.

ofe = t (s in litura)

c nt

c

apo-

om.

t

eps

p

om.

n

e

¹ inter habentur Et non est lacuna.

² oportet spatio paulum maiore a quidem separatur, initiali supra cett. litt. eminente: QUIDE OPORTET.

³ in fine lineae quinque litt. spatium uacuum.

⁴ punctum pro virgula.

⁵ m = tia = s (ni s et ipsum ex corr. add.); mihi uidetur: mitia-
dis correctum ex motiaces (motiace).

Textus HEGESIPPI e latine restitutus.

[ΠΡΩΤΟΝ εὐαγγελίου
βιβλίον . . . . .

ΔΕΥΤΕΡΟΝ εὐαγγελίου
βιβλίον Μάρκος συνέταξε,
ὃς Πέτρου ἐρμηνευτῆς γε-
νόμενος, ὡς ἐμνημόνευσεν
ἂ μὲν αὐτοῦ κηρύσσοντος
ἤκουσεν] οἷς δὲ αὐτὸς οὐ
παρῆν, οὕτως καὶ ἔθηκεν.

ΤΡΙΤΟΝ εὐαγγελίου βι-
βλίον κατὰ Λουκᾶν Λουκᾶς
ἐκεῖνος ὁ ἱατρὸς, ἐπειδὴ περ
μετὰ τὴν Χριστοῦ ἀνά-
ληψιν Παῦλος αὐτὸν παρ-
έλαβεν ὥστεὶ συνοδοιπόρον
δεύτερον, τῷ αὐτοῦ ὀνο-
ματι καθεξῆς συνέγραψεν.
Τὸν δὲ κύριον οὐδ' αὐτὸς
εἶδεν ἐν σαρκί· καὶ διὰ
τοῦτο ὡς δυνατὸς ἦν πα-
ρακολουθεῖν, οὕτως καὶ
ἀπὸ τῆς Ἰωάννου γενέσεως
ἤρξατο λέγειν.

Τὸ ΤΕΤΑΡΤΟΝ τῶν εὐ-

Textus restauratus et suppletus.

[PRIMUM evangelii li-
brum . . . . .

SECUNDUM evangelii li-
brum Marcus composuit,
qui dominum in carne non
vidit sed cum Petri inter-
pres fuisset, sicut memine-
rat quæ ab illo prædicante
audiverat] quibus tamen
ipse non interfuit, ita et
posuit.

TERTIUM evangelii librum
secundum Lucam Lucas
iste medicus post ascensum
Christi cum eum Paulus
quasi itineris socium secun-
dum adsumsisset, nomine
suo ex ordine conscripsit.
Dominum tamen nec ipse
vidit in carne: et ideo
prout assequi potuit ita et
a nativitate Johannis in-
cipit dicere.

QUARTUM evangeliorum

Textus Codicis.

I. QUIBUS TAMEN INTERFUIT ET ITA POSUIT

TERTIO EUANGELII LIBRUM SECUNDO LUCAN

LUCAS ISTE MEDICUS POST ASCENSUM XPI.

CUM EO PAULUS QUASI UT IURIS STUDIOSUM

SECUNDUM ADSUMSISSET NUMENI SUO

EX OPINIONE CONCRISSET. DN̄M TAMEN NEC IPSE

UIDIT IN CARNE ET IDĒ PROUT ASEQUI POTUIT.

ITA ET AD NATIUITATE IOHANNIS INCIPET DICERE.

QUARTI EUANGELIORUM. IOHANNIS EX DECIPOLIS.

Textus HEGESIPPI e. lat. restit.

αγγελίων Ἰωάννου ἐνὸς
ἐκ τῶν μαθητῶν. Οὗτος
τοῖς αὐτοῦ συμμαθηταῖς
καὶ ἐπισκόποις παρακα-
λοῦσιν αὐτὸν εἶπεν· συν-
νηστεύετε ἔμοι σήμερον
εἰς ἡμέρας τρεῖς, καὶ ὅτι οὖν
ἂν ἐκάστῳ ἀποκαλυφθῇ,
ἐκάτερον ἡμῖν διηγησό-
μεθα. Τῇ αὐτῇ νυκτὶ
ἀπεκαλύφθη Ἀνδρέα ἐκ
τῶν ἀποστόλων ὅτι πάντων
ἐπιγινωσκόντων, Ἰωάννης
τῷ αὐτοῦ ὀνόματι πάντα
διηγῆσαιο. Διὰ τοῦτο
καὶ διαφοραὶ ὑφ' ἐνὸς ἐκά-
στου τῶν εὐαγγελίων βι-
βλίων ἀρχαὶ δηλῶνται, οὐ-
δὲν δὲ τῇ τῶν πιστευόντων
διαφέρει πίστει· διότι ἐνὶ
καὶ ἡγεμονικῷ πνεύματι
ἐδηλώθη ἐν πᾶσι πάντα
περὶ τῆς γενέσεως, περὶ
τοῦ πάθους, περὶ τῆς ἀνα-
στάσεως, περὶ τῆς τοῦ κυ-
ρίου μετὰ τῶν μαθητῶν
ὁμιλίας, καὶ περὶ τῆς δι-
πλῆς αὐτοῦ παρουσίας, τῆς

Textus restaur. et suppl.

Johannis ex discipulis.
Is cohortantibus condisci-
pulis et episcopis suis dixit:
conjejunate mihi hodie tri-
duo, et quid cuique fuerit
revelatum, alterutrum no-
bis enarremus. Eadem
nocte revelatum Andreæ
ex apostolis, ut recognos-
centibus cunctis Johannes
suo nomine cuncta descri-
beret. Et ideo licet varia
a singulis evangeliorum
libris principia doceantur,
nihil tamen differt creden-
tium fidei, cum uno ac
principali spiritu declarata
sint in omnibus omnia de
nativitate, de passione, de
resurrectione, de conversa-
tione *domini* cum discipulis
suis, et de gemino eius ad-

Textus Codicis.

COHORTANTIBUS CONDESCIPULIS ET EP̄S SUIS

DIXIT CONIEIUNATE MIHI. ODIE TRIDUO ET QUID

CUIQUE FUERIT REUELATUM ALTERUTRUM

NOBIS ENNARREMUS EADEM NOCTE REUE

LATUM ANDREAE EX APOSTOLIS UT RECOGNIS

CENTIBUS CUNTIS JOHANNIS SUO NOMINE

CUNCTA DISCRIBERET ET IDEO LICET UARIA SIN

GULIS EUANGELIORUM LIBRIS PRINCIPIA

DOCEANTUR NIHIIL TAMEN DIFFERT CREDEN

TIUM FIDEI CUM UNO AC PRINCIPALI SP̄U DE

CLARATA SINT IN OMNIBUS OMNIA DE NATIUI

TATE DE PASSIONE DE RESURRECTIONE

DE CONUERSATIONE CUM DECIPULIS SUIS

ET DE GEMINO EIUS ADUENTU

Textus HEGESIPPI e. lat. restit.

μὲν πρώτης ἐν ταπεινοτητι
καταφρονηθείσης, ἣ ἐγέ-
νετο, τῆς δὲ δευτέρας βα-
σιλικῇ δυνάμει λαμπρᾶς,
ἣ μέλλει ἔσεσθαι. Τί οὖν
θαυμαστόν, εἰ Ἰωάννης οὕ-
τως ἐπιμελῶς πάντα καὶ
ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ προ-
φέρει λέγων· “Ὁ ἐω-
ράκαμεν τοῖς ὀφθαλ-
μοῖς ἡμῶν καὶ τοῖς ὦσιν
ἡμῶν ἀκηκόαμεν, καὶ αἱ
χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφη-
σαν, τοῦτο ἐγράψαμεν
ὑμῖν.” Οὕτως γὰρ οὐ
μόνον θεατὴν ἑαυτὸν καὶ
ἀκροατὴν, ἀλλὰ καὶ γρα-
φέα πάντων τῶν θαυμα-
στῶν τοῦ κυρίου κατὰ τά-
ξιν ὁμολογεῖ.

Τὰς ΠΡΑΞΕΙΣ πάντων
τῶν ἀποστόλων ὑπὸ μιᾷ
βιβλῷ γραφομένας Λου-
κᾶς τῷ κρατίστῳ Θεοφίλῳ
συλλαμβάνει, ἕως γε αὐ-
τοῦ παρόντος ἐπράσσοντο·
ὥς λείπειν οὐ μόνον τὸ
τοῦ Πέτρου πάθος ἀλλὰ

Textus restaur. et suppl.

ventu, primo in humilitate
despecto, quod fuit, secundo
potestate regali præclaro,
quod futurum est. Quid
ergo mirum, si Johannes
tam instanter singula etiam
in epistola sua proferat,
dicens in semetipsum :
“*quæ vidimus oculis nostris
et auribus audivimus et ma-
nus nostræ palpaverunt hæc
scripsimus.*” Sic enim non
solum visorem se et audi-
torem sed et scriptorem
omnium mirabilium Do-
mini per ordinem profite-
tur.

ACTA autem omnium
apostolorum sub uno libro
scripta Lucas optimo Theo-
philo comprehendit, quoad
sub præsentia eius singula
gerebantur: sicut *desse*
non modo passionem Pe-
tri evidenter declarat, sed

Textus Codicis.

PRIMO IN HUMILITATE DISPECTUS QUOD FO.
SECUNDUM POTESTATE REGALI PRE
CLARUM QUOD FOTURUM EST. QUID ERGO
MIRUM SI JOHANNES TAM CONSTANTER
SINGULA ETIAM IN EPISTULIS SUIS PROFERAM
DICENS IN SEMETIPSU QUAE UIDIMUS OCULIS
NOSTRIS ET AURIBUS AUDIUI MUS ET MANUS
NOSTRAE PALPAUERUNT HAEC SCRIPSIMUS
SIC ENIM NON SOLUM UISUREM SED ET AULITOREM
SED ET SCRIPTOREM OMNIUM MIRABILIU DÑS PER ORDI
NEM PROFETETUR ACTA AUTEM OMNIUM APOSTOLORUM
SUB UNO LIBRO SCRIBTA SUNT LUCAS OBTIME THEOFI
LE CONPRINDIT QUIA SUB PRAESENTIA EIUS SINGULA
GEREBANTUR SICUT ET SEMOTE PASSIONEM PETRI
EUIDENTER DECLARAT SED ET PROFECTIONEM PAULI AD

Textus HEGESIPPI e. lat. restit.

καὶ τὴν Παύλου ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς Σπανίαν ἀποδημοῦντος πορείαν σαφῶς δηλοῖ.

ἘΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΑΥΛΟΥ τί-
νες, ἀπὸ τίνος τόπου ἢ διὰ
τίνα αἰτίαν ἐπέμφθησαν,
τοῖς εἰδέναι βουλομένοις
αὐτὸς δηλοῖ, πρῶτον μὲν,
Κορινθίοις τὸ τῆς αἰρέσεως
σχίσμα ἐπιτιμήσας, εἶτα
τοῖς Γαλάταις τὴν περι-
τομήν· τοῖς δὲ Ῥωμαίοις
τὴν τῶν γραφῶν οἰκονο-
μίαν ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτῶν
ἀρχὴν εἶναι Χριστὸν ση-
μαίνων διὰ πλειόνων ἔγρα-
ψεν. Περὶ ὧν ἐκάστων
οὐ χρὴ ἡμᾶς διαλέγεσθαι
διὰ τί ἂν ὁ μακάριος ἀπό-
στολος Παῦλος, τῇ τοῦ αὐ-
τοῦ προκαταρξαμένου Ἰω-
άννου τάξει ἀκολουθῶν,
ὀνομαστὶ ἐπὶ τὰ μόνον ἐκ-
κλησίαις γράφῃ, τοιαύτη
μὲν τάξει· πρῶτην Κο-
ρινθίοις, δευτέραν Ἐφε-
σίοις, Φιλιππησίοις τρίτην,

Textus restaur. et suppl.

et profectionem Pauli *ab*
urbe ad Spaniam profici-
scientis.

EPISTOLÆ autem Pauli
quæ, a quo loco vel qua ex
causa *directæ* sint volen-
tibus intelligere ipse *decla-*
rat, primum omnium Co-
rinthiis schisma hæresis
interdicens, deinceps *Ga-*
latis circumcisionem: Ro-
manis autem *ordinem* scrip-
turarum sed et principium
earum esse Christum inti-
mans, prolixius scripsit.
De quibus singulis *non* ne-
cesse est a nobis disputari,
cur beatus apostolus Pau-
lus, sequens *prædecessoris*
sui Johannis ordinem, non-
nisi nominatim septem ec-
clesiis scribat, ordine tali:
ad Corinthios *primam*, ad
Ephesios *secundam*, ad
Philippenses *tertiam*, ad

Textus Codicis.

URBE AD SPANIAM PROFICESCENTIS EPISTULAE AUTEM
PAULI QUAE A QUO LOCO UEL QUA EX CAUSA DIRECTE
SINT UOLENTIBUS INTELLEGERE IPSE DECLARANT.
PRIMUM OMNIUM CORINTHEIS SCYSME HERESIS IN
TERDICENS DEINCEPSB CALLAETIS CIRCUMCISIONE
ROMANIS AUTEM ORDINE SCRIPTURARUM SED ET
PRINCIPIUM EARUM ESSE $\overline{\text{XPM}}$ INTIMANS
PROLEXIUS SCRIPSIT DE QUIBUS SINCOLIS NECES
SE EST AD NOBIS DESPUTARI CUM IPSE BEATUS
APOSTOLUS PAULUS SEQUENS PRODECESSORIS SUI
JOHANNIS ORDINEM NONNISI NOMENATIM SEMPTĒ
ECCLESIIIS SCRIBAT ORDINE TALI A CORENTHIOS
PRIMA AD EFESIUS SECONDA AD PHILIPPINSES TER

Textus HEGESIPPI e. lat. restit.

Κολοσσαῖσι τετάρτην, Γαλάταις πεμπτὴν, Θεσσαλονικεῦσι ἑκτὴν, Ῥωμαίοις ἑβδόμην· ἀλλὰ Κορινθίοις καὶ Θεσσαλονικεῦσι καὶ ἐπὶ καθόρθωσιν δευτερώση, μία δὲ περὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διεσπαρμένη ἐκκλησία γινώσκεται. Καὶ γὰρ Ἰωάννης ἐν τῇ ἀποκαλύψει εἶπερ ἑπτὰ ἐκκλησίαις γράφει πᾶσι δὲ λέγει. Ἀλλὰ καὶ πρὸς Φιλήμονα μία καὶ πρὸς Τίτον μία, καὶ πρὸς Τιμόθεον δύο, ἐπὶ μὲν φιλότῃ καὶ ἀγάπῃ γραφεῖσαι, εἰς δὲ τιμὴν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀγωγῆς διάταξιν ἡγιασμέναι εἰσίν. Φέρεται καὶ τις πρὸς Λαοδικήνους ἐπιστολὴ καὶ ἑτέρα τις πρὸς Ἀλεξανδρεῖς, ὑπὸ τῷ Παύλου ὀνόματι ἀναπεπλασμέναι κατὰ τὴν Μαρκίωνος αἵρεσιν, καὶ πλείονα ἄλλα, ἃ εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλη-

Textus restaur. et suppl.

Colossenses quartam, ad Galatas quintam, ad Thessalonicenses sextam, ad Romanos septimam, verum Corinthiis et Thessalonicensibus (licet pro correptione) iteretur; una tamen per omnem orbem terræ ecclesia diffusa esse dignoscitur. Et Johannes enim in apocalypsi licet septem ecclesiis scribat tamen omnibus dicit. Verum et ad Philemonem una, et ad Titum una, et ad Timotheum duæ pro affectu et dilectione, in honorem tamen ecclesiæ catholicæ et in ordinationem ecclesiasticæ disciplinæ sanctificatæ sunt. Fertur etiam ad Laodicensēs, alia ad Alexandrinos, Pauli nomine fictæ ad hæresen Marcionis, et alia plura quæ in catholicam ecclesiam recipi

Textus Codicis.

TIA AD COLOSENSIS QUARTA AD CALATAS QUIN
TA AD TENSAOLENECINSIS SEXTA AD ROMANUS
SEPTIMA VERUM CORENTHEIS ET THESAOLECEN
SIBUS LICET PRO CORREPTIONE ITERETUR UNA
TAMEN PER OMNEM ORBEM TERRAE ECCLESIA
DEFFUSA ESSE DENOSCITUR ET JOHANNIS ENIM IN A
POCALEBSY LICET SEPTEM ECCLESEIS SCRIBAT
TAMEN OMNIBUS DICIT UERUM AD FILEMONEM UNA.
ET ATTITŪ UNA ET AD TYMOTHEUM DUAS PRO AFFEC
TO ET DILECTIONE IN HONORE TAMEN ECCLESIAE CA
THOLICE IN ORDINATIONE ECLESIASTICE

II. DESCEPLINE SCIFICATE SUNT FERTUR ETIAM AD
LAUDECENSES ALIA AD ALEXANDRINOS PAULI NO
MINE FINCTE AD IHERESEM MARCIONIS ET ALIA PLU
RA QUAE IN CATHOLICAM ECCESIAM RECEPI NON

Textus HEGESIPPI e lat. restit.

σίαν ἀποδέχεσθαι οὐ δύ-
νατόν ἐστιν. Τὴν χολὴν
γὰρ τῷ μέλιτι μιγνύναι οὐ
συμφέρει.

Ἡ μὲν Ἰούδα ἐπιστολὴ
καὶ αἱ τοῦ προειρημένου
Ἰωάννου δύο ἐν καθολικαῖς
ἔχονται [ἅμα τῇ τοῦ αὐτοῦ
Ἰωάννου πρώτῃ, καὶ τῇ
Πέτρου καὶ τῇ Ἰακώβου.
Ἐπιστολὴ δὲ καθ' Ἑβραίους
ἀφ' ἡμῶν οὐχ ὡς Παύλου
ἀποστόλου οὕσα παραλαμ-
βάνεται, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τινος
αὐτοῦ φίλου ἢ μαθητοῦ
γραφείσα ταῖς αὐτοῦ ἐπι-
στολαῖς προσθεῖσα ἔχεται].
Καὶ ἡ Σοφία ὑπὸ φίλων
Σολομῶνος εἰς αὐτοῦ τιμὴν
γέγραπται.

ἈΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ μὲν τὴν
Ἰωάννου καὶ τὴν Πέτρου
μόνον ἀποδεχόμεθα, ἣν τι-
νες τῶν ἡμετέρων ἀναγι-
νώσκεισθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
οὐ θέλουσιν.

Τὸν δὲ ΠΟΙΜΕΝΑ νεω-
στὶ ἐπὶ τῶν ἡμῶν χρόνων

Textus restaur. et suppl.

non potest. Fel enim cum
melle misceri non con-
gruit.

EPISTOLA sane Judæ et
supra scripti Johannis duæ
in catholicis habentur [una
cum eiusdem Johannis pri-
ma et Petri una et Jacobi.
Epistola vero ad Hebræos
a plurimis ecclesiis non
tamquam Pauli apostoli
recipitur, sed ut a quodam
amico vel discipulo con-
scripta epistolis eius adie-
cta habetur]. Et Sapien-
tia ab amicis Salomonis in
honorem ipsius scripta.

APOCALYPSES etiam Jo-
hannis et Petri tantum
recipimus, quam quidam
ex nostris legi in ecclesia
nolunt.

PASTOREM vero nuper-
rime temporibus nostris in

Textus Codicis.

POTEST FEL ENIM CUM MELLE MISCERI NON CON
CRUIT EPISTOLA SANE IUDAE ET SUPERSCRICTIO
JOHANNIS DUAS IN CATHOLICA HABENTUR ET SAPI
ENTIA AB AMICIS SALOMONIS IN HONOREM IPSIUS
SCRIPTA APOCALAPSE ETIAM JOHANIS ET PE
TRI TANTUM RECIPIMUS QUAM QUIDAM EX NOS
TRIS LEGI IN ECLESIA NOLUNT PASTOREM UERO
NUPERRIM E TEMPORIBUS NOSTRIS IN URBE

Textus HEGESIPPI e lat. restit.

ἐν τῇ πόλει Ῥώμῃ Ἑρμᾶς
 συνέγραψεν, καθημένου ἐν
 τῇ τῆς πόλεως Ῥώμης ἐκ-
 κλησίας καθέδρᾳ Πίου ἐπι-
 σκόπου, αὐτοῦ ἀδελφοῦ.
 Καὶ διὰ τοῦτο χρὴ μὲν
 ἀναγινώσκειν αὐτὸν, ἀλλὰ
 δημοσιεύεσθαι δὴ ἔν ἐκ-
 κλησίᾳ τῷ λαῷ οὔτε ἐν
 προφήταις, πληρωθέντος
 τοῦ ἀριθμοῦ, οὔτε ἐν ἀπο-
 στόλοις εἰς τέλος αἰῶνος
 δύναται.

Τοῦ δὲ Ἀρσινοέως ἡ
 Οὐαλεντίνου οὐδὲν καθό-
 λον ἀποδεχόμεθα, ὃς καὶ
 νέον ψαλμῶν βιβλίον ἅμα
 Βασιλείδῃ τῷ Μαρκίῳ
 συνέγραψεν· ἡ Μιλτιάδου
 τοῦ Ἀσιανοῦ τοῦ τοὺς κα-
 τὰ Φρύγας καθισταμένου.

Textus restaur. et suppl.

urbe Roma Hermas con-
 scripsit, sedente in cathedra
 urbis Romæ ecclesiæ Pio
 Episcopo, fratre ejus, et
 ideo legi eum quidem oportet,
 sed publicari vero in
 ecclesia populo neque inter
 prophetas, completo nu-
 mero, neque inter apostolos
 in finem temporis potest.

Arsinoei autem seu Va-
 lentini nihil in totum reci-
 pimus, qui etiam novum
 Psalmorum librum Mar-
 cioni conscripsit una cum
 Basilide, vel Miltiadis Asi-
 ani, Cataphrygum consti-
 tutoris.

Textus Codicis.

ROMA HERMA CONSCRIPSIT SEDENTE CATHE
TRA URBIS ROMAE AECLESIAE PIO EPS FRATRE
EIUS ET IDEO LEGI EUM QUIDEM OPORTET SE PU
PLICARE UERO IN ECLESIA POPULO NEQUE INTER
PROFETAS CONPLETUM NUMERO NEQUE INTER
APOSTOLOS IN FINEM TEMPORUM POTEST
ARSINOI AUTEM SEU UALEENTINI UEL MITIADIS
NIHIL IN TOTUM RECIPEMUS QUI ETIAM NOUUM
PSALMORUM LIBRUM MARCIONI CONSCRIPSE
RUNT UNA CUM BASILIDE ASSIANUM CATAFRY
CUM CONSTITUTOREM.

VII.

CLEMENTIS

HYPOTYPOSEON LIBRORUM OCTO

QUÆ SUPERSUNT.

CLEMENTIS HYPOTYPOSEON

QUÆ SUPERSUNT.

PRÆFATIO.

CLEMENTIS ALEXANDRINI *στρωματέων* feruntur in editionibus nostris libri octo, verum relatum habemus apud Photium fuisse codices, qui post septimum loco octavi qui vocatur libri dissertationem *τὸς ὁ σωζόμενος πλούσιος* exhiberent. Photius hanc rem non ulterius prosequitur, notat tamen octavum librum *στρωματέων* et titulo et universa ratione differre a septem Stromatum libris inter se congruentibus. Primus Daniel Heinsius in præfatione versioni Clementis latinæ ab Herveto et C. Strozza confictæ præmissâ aliud docendi genus in octavo, aliud in septem prioribus libris *στρωματέων* inveniri contendit, et octavum *ὑποτυπώσεων* partem esse auguratus est. Quem qui sequeretur repertus est nemo, verum Excerpta ex Theodoto hypotyposeon esse partem censuit Valesius in adnotatione ad locum Eusebii de Pantæno (H. E. v. ii.). Simili modo Klotzius et Redepenningius Theodotiana illa et Eclogas propheticas ejusdem operis gravissimi fuisse non probaverunt quidem, at asseruerunt.

Dubitari nequit Clementem in deperdito Hypotyposeon initio de indole et consilio hujus operis egisse: tanto magis dolendum Stromateon quoque initium esse mutilum: nam in eo pariter existimandus est auctor rationem exposuisse quæ inter utrumque opus existat. At satis luculenter tamen hoc in omnibus fere septem libris Stromateon fecit. Quos quidem locos omnes jam exscribemus.

Libro I, 1. 14 et 15: ἡ μὲν τῶνδέ μοι τῶν ὑπομνημάτων (i. e. *στρωματέων*) γραφὴ ἀσθενὴς μὲν εἶ οἶδ' ὅτι παραβαλλομένη

πρὸς τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τὸ κεχαριτωμένον, οὐ κατηξιώθημεν ὑπακούσαι, εἰκὼν δ' ἂν εἴη ἀναμιμνήσκουσα τοὺς ἀρχετύπους τὸν θύρσω πεπληγότα. . . . ἔστι δὲ ἃ καὶ αἰνίζεται μοι γραφὴ καὶ τοῖς μὲν παραστήσεται, τὰ δὲ μόνον ἐρεῖ, πειράσεται δὲ καὶ λανθάνουσα εἰπεῖν καὶ ἐπικρυπτομένη ἐκφῆναι καὶ δεῖξαι σιωπῶσα. τὰ τε παρὰ τῶν ἐπισήμων δογματιζόμενα αἵρέσεων παραθήσεται καὶ τούτοις ἀντερῇ πάνθ' ὅσα προοικονομηθῆναι καθήκει τῆς κατὰ τὴν ἐποπτικὴν θεωρίαν γνώσεως, ἣ προβήσεται ἡμῖν κατὰ τὸν εὐκλεῆ καὶ σεμνὸν τῆς παραδόσεως κανόνα ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως προϋούσιν, ἀναγκαίως ἔχοντα προδιαληφθῆναι τῆς φυσικῆς θεωρίας προπαρατιθεμένη καὶ τὰ ἐμποδὼν ἰστάμενα τῇ ἀκολουθίᾳ προαπολλυμένη· ὥς ἐτοίμους ἔχειν τὰς ἀκοὰς πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς γνωστικῆς παραδόσεως. . . . οὐδὲ ὀκνήσει συγχρήσασθαι φιλοσοφίας καὶ τῆς ἄλλης προπαιδείας τοῖς καλλίστοις τὰ ὑπομνήματα ἡμῶν.

Atque ibidem paragrapho 18: Περιέξουσιν δὲ οἱ στρωματεῖς ἀναμεμιγμένην τὴν ἀλήθειαν τοῖς φιλοσοφίας δόγμασι, μᾶλλον δὲ ἐγκεκαλυμμένην καὶ ἐπικεκρυμμένην, καθάπερ τῷ λεπύρῳ τὸ ἐδώδιμον τοῦ καρύου.

Finem libri primi I, 29. 182 ipse indicat: ἀλλ' ὁ μὲν κατὰ τὴν ἀληθὴ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων πρῶτος ἡμῖν στρωματεὺς ἐνταυθοὶ περιγεγράφθω.

Eadem ratione in secundi libri fine II, 23. 146: περιγεγράφθω καὶ ὁ δεύτερος ἡμῖν ἐνθάδε στρωματεὺς διὰ τὸ μῆκός τε καὶ πλήθος τῶν κεφαλαίων.

Item III, 18. 110: καὶ ὁ τρίτος ἡμῖν τῶν κατὰ τὴν ἀληθὴ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων στρωματεὺς τοῦτο ἔχει τὸ πέρας.

Gravissimus locus IV, 1, 1—3. . . . ὥς ἐν ἐπιδρομῇ τὸν ἠθικὸν συμπερανάμενοι λόγον κεφαλαιωδῶς παραστήσωμεν τὴν εἰς Ἑλλήνας ἐκ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας διαδοθεῖσαν ὠφέλειαν. μεθ' ἣν ὑποτύπωσιν ἣ τε πρὸς τοὺς Ἑλλήνας καὶ ἣ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους κατ' ἐπιτομὴν τῶν γραφῶν ἐκθεσις παραδοθήσεται καὶ ὅσα ἐν τοῖς πρὸ τούτου στρωματεῦσι κατὰ τὴν τοῦ προοιμίου εἰσβολὴν ἐν ἐνὶ προθεμένους τελειώσιν ὑπομνήματι τῷ πλήθει τῶν

πραγμάτων ἀναγκαίως δουλεύουσαι περιλαβεῖν οὐκ ἐξεγένετο. Ἐπὶ τούτοις ὕστερον, πληρωθείσης ὡς ἐνὶ μάλιστα τῆς κατὰ τὰ προκείμενα ἡμῖν ὑποτυπώσεως, τὰ περὶ ἀρχῶν φυσιολογηθέντα τοῖς τε Ἑλλησι τοῖς τε ἄλλοις βαρβάροις, ὅσον ἦκον εἰς ἡμᾶς αἱ δόξαι, ἐξιστορητέον, καὶ πρὸς τὰ κυριώτατα τῶν τοῖς φιλοσόφοις ἐπινενοημένων ἐγχειρητέον. οἷς ἐπόμενον ἂν εἴη μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῆς Θεολογίας τὰ περὶ προφητείας παραδεδομένα διαλαβεῖν, ὡς καὶ τὰς γραφὰς, αἷς πεπιστεύκαμεν, κυρίας οὐσας ἐξ αὐθεντίας παντοκρατορικῆς ἐπιδείξαντας, προῖναι δι' αὐτῶν εἰρμῶ δύνασθαι, καὶ ἀπάσαις ἐντεῦθεν ταῖς αἰρέσεσιν ἓνα δεικνύναι Θεὸν καὶ κύριον παντοκράτορα, τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν, πρὸς δὲ καὶ τοῦ μακαρίου εὐαγγελίου γνησίως κεκηρυγμένον. πολλὰ δὲ ἡμᾶς αἱ πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους ἀντιρρήσεις ἐκδέχονται, πειρωμένους τά τε ὑπ' αὐτῶν προκομιζόμενα ἐγγράφως διαλύεσθαι, πείθειν τε αὐτοὺς καὶ ἄκουτας, δι' αὐτῶν ἐλέγχοντας τῶν γραφῶν. Τελειωθείσης τοίνυν τῆς προθέσεως ἡμῖν ἀπάσης. . . . τότε δὴ τὴν τῷ ὄντι γνωστικὴν φυσιολογίαν μέτειμεν. . . . ἡ γοῦν κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας κανόνα γνωστικῆς παραδόσεως φυσιολογία, μᾶλλον δὲ ἐποπτεία, ἐκ τοῦ περὶ κοσμογονίας ἡρτῆται λόγου, ἐνθὲνδε ἀναβαίνουσα ἐπὶ τὸ Θεολογικὸν εἶδος. ὅθεν εἰκότως τὴν ἀρχὴν τῆς παραδόσεως ἀπὸ τῆς προφητευθείσης ποιησόμεθα γενέσεως, ἐν μέρει καὶ τὰ τῶν ἑτεροδόξων παρατιθέμενοι, καὶ ὡς οἷόν τε ἡμῖν διαλύεσθαι πειρώμενοι. ἀλλὰ γὰρ τὸ μὲν γεγράψεται, ἦν Θεὸς γε ἐθέλη καὶ ὅπως ἂν ἐμπνέη, νυνὶ δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον μετιτέον καὶ τὸν ἠθικὸν ἀποπληρωτέον λόγον.

Item V, 14. 142: ὧδε μὲν οὖν καὶ ὁ πέμπτος ἡμῖν τῶν κατὰ τὴν ἀληθὴ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων στρωματεὺς περαιούσθω.

Sexto denique et septimo libro ita præfatur VI, 1. 1: Ὁ δὲ δὴ ἕκτος ὁμοῦ καὶ ὁ ἑβδομος ἡμῖν τῶν κατὰ τὴν ἀληθὴ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων στρωματεὺς διαγράψας ὡς ἐνὶ μάλιστα τὸν ἠθικὸν λόγον ἐν τούτοις περαιούμενον etc.

Ad finem libri sexti: καθάπερ οὖν ἀνδριάντα ὑποπλασάμενοι τοῦ γνωστικοῦ, ἥδη μὲν ἐπεδείξαμεν ὅς ἐστι μέγεθός τε καὶ κάλλος ἡθους αὐτοῦ ὡς ἐν ὑπογραφῇ δηλώσαντες· ὁποῖος γὰρ κατὰ τὴν

Θεωρίαν, ἐν τοῖς φυσικοῖς μετὰ ταῦτα δηλωθήσεται, ἐπὶ περὶ γενέσεως κόσμου διαλαμβάνειν ἀρξώμεθα.

Fine septimi libri: καὶ δὴ μετὰ τὸν ἑβδομον τοῦτον ἡμῖν στρωματέα τῶν ἐξῆς ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς ποιησόμεθα τὸν λόγον, ubi conferendum libri huius septimi initium: τῶν λέξεων τῶν προφητικῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐκ ἐπιμνησθισόμεθα, κατὰ τοὺς ἐπικαίρους τόπους ὕστερον ταῖς γραφαῖς συγχρησόμενοι, τὰ δ' ἐξ αὐτῶν δηλούμενα σημανοῦμεν κεφαλαιωδῶς τὸν χριστιανισμόν ὑπογράφοντες.

Quæ omnia si quis legerit, vix intelliget qui fieri poterit, ut Clemente palam professo se septimo libro στρωματέων opus absolvere octavus aliquis ejusdem operis liber effectus fuerit. Ait Clemens se post stromata alium quendam librum scribere exorsurum esse, qui quas res tractaturus sit satis dilucide exponit. Ethicæ disquisitioni destinata fuerant stromata, quæ sequi debebat disputatio physica et exegetica. Universam scripturam sacram commentario succincto illustravisse Clementem testes exstant gravissimi Eusebius et Photius, quorum Eusebius ne ἀντιλεγόμενα quidem novi testamenti prætermissa fuisse auctor est. Laudantur a veteribus hypotyposeon liber tertius, cui prioris ad Corinthios epistolæ expositionem infuisse inde videmus, liber quartus et posterioris ad Corinthios epistolæ explanatio: in Galatas commentatum libro quinto cum invenimus, e sexto varia quæ de Jacobo, Petro, Simone Mago tradita erant citantur: septimi apud Œcumenium mentio fit qui quædam ad epistolas ad Timotheum datas a Clemente adscripta hinc exscripsit; de Jacobo Johanne Petro nonnulla ibi dicta servavit Eusebius. Jam quum commentario in biblia struendo præmisisset Clemens dissertationem quandam Græcorum philosophorum περὶ ἀρχῶν placita exponentem, vix me errare crediderim, si duo supponam, primum ea quæ nunc pro octavo stromateon libro nobis venduntur partem introductionis illius philosophicæ περὶ ἀρχῶν fuisse hypotyposibus præmissæ, deinde librum hunc primum ut e Photio videmus cum toto hypotyposeon volumine hæreticæ pæne pravitatis incusatum ab

hominibus orthodoxis prius abjectum esse quam cæteros libros exegeticos, et ideo factum esse ut qui primitus liber secundus erat jam primus vocaretur, ut septimus quem ultimos novi testamenti auctores tractasse modo videmus e Clementis mente octavus foret. Miror hæc fugisse doctissimum Reinkensium in eleganti quam nuperrime de Clemente edidit commentatione.

Eclogarum propheticarum quæ feruntur priorem tantum partem (§ 1—37) primo hypotyposeon libro adjudicandam esse censemus. Noluimus tamen cætera suis locis inserere, quum vereremur ne opus nimis arduum et a nemine unquam bene perficiendum susciperemus. Sueto igitur ordine eclogas illas integras, ut inveniuntur, typis excudi curavimus. Ordinem tantum paragraphorum inde ab tricesima octava paragrapho editionis Klotzianæ paululum immutavimus, sed pristino ordine accurate indicato. Habebimus igitur tabulam sequentem.

Hypotyp. libri primi fragmenta.

Artis logicæ brevis adumbratio sub octavi *στωματέων* libri nomine nobis servata.

Excerpta ex Theodoto.

Ἐκλογαὶ ἐκ τῶν προφητικῶν (§ 1—37).

Additamentum ad Eclogas propheticas proprie sic dicendas (§ 38—63).

Hypotyp. libri secundi fragmenta.

Notæ in vetus testamentum.

Hypotyp. libri tertii fragmenta.

Commentarius in evangelia.

Hypotyp. libri quarti fragmenta.

Notæ in epistolas ad Romanos et 1 Cor. datas.

Hypotyp. libri quinti fragmenta.

In posteriorem ad Corinthios.

Hypotyp. liber sextus.

In epist. ad Galatas :

fortasse in Ephes. Philipp. Coloss. Thess.

Hypotyp. libri septimus.

In epist. ad Hebræos :

item in acta apostolorum.

Hypotyp. liber octavus.

In epistolas catholicas, et in pastorales quæ vocantur, in Barnabæ quæ fertur epistolam, et in Apocalypses Johannis. et Petri.

PHOTII

DE CLEMENTIS HYPOTYPOSEON LIBRIS JUDICIUM.

(Bibl. Cod. 109 et 111.)

Ἀνεγνώσθη Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως πρεσβυτέρου τεύχη βιβλίων τρία, ὧν τὸ μὲν ἐπιγραφὴν ἔλαχεν Ὑποτυώσεις, τὸ δὲ Στραματέυς, τὸ δὲ Παιδαγωγός.

Αἱ μὲν οὖν Ὑποτυώσεις διαλαμβάνουσι περὶ ῥητῶν τινῶν τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας γραφῆς, ὧν καὶ κεφαλαιωδῶς δῆθεν¹ ἐξήγησιν καὶ ἐρμηνείαν ποιεῖται· καὶ ἐν τισὶ μὲν αὐτῶν ὀρθῶς δοκεῖ λέγειν, ἐν τισὶ δὲ παντελῶς εἰς ἀσεβεῖς καὶ μυθώδεις λόγους ἐκφέρεται. ὕλην τε γὰρ ἄχρονον καὶ ἰδέας ὡς ἀπὸ τινῶν ῥητῶν εἰσαγομένας δοξάζει, καὶ τὸν υἱὸν εἰς κτίσμα κατὰγει. ἔτι δὲ μετεμψυχώσεις καὶ

¹ codd. ὡς δῆθεν, duabus ultimis literis vocis κεφαλαιωδῶς male repetitis.

πολλοὺς πρὸ τοῦ Ἀδὰμ κόσμους τερατεύεται. καὶ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ τὴν Εὐάν, οὐχ ὡς ὁ ἐκκλησιαστικὸς λόγος βούλεται, ἀλλ' αἰσχυρῶς τε καὶ ἀθέως ἀποφαίνεται· μίγνυσθαί τε τοὺς ἀγγέλους γυναιξὶ, καὶ παιδοποιεῖν ἐξ αὐτῶν ὄνειροπολεῖ. καὶ μὴ σαρκωθῆναι τὸν λόγον ἀλλὰ δόξαι, λόγους τε τοῦ πατρὸς δύο τερατολογῶν ἀπελέγχεται, ὧν τὸν ἥττονα τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφανῆναι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνον. φησὶ γάρ·

“λέγεται μὲν καὶ ὁ υἱὸς λόγος, ὁμωνύμως τῷ πατρικῇ λόγῳ, ἀλλ' οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ σὰρξ γενόμενος· οὐδὲ μὴν ὁ πατρῷος λόγος, ἀλλὰ δυναμὶς τις τοῦ Θεοῦ, οἷον ἀπόρροια τοῦ λόγου αὐτοῦ, νοῦς γενόμενος τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας διαπεφοίτηκε.”

Καὶ ταῦτα πάντα πειρᾶται ἀπὸ ῥητῶν τινῶν κατασκευάζειν τῆς γραφῆς· καὶ ἄλλα δὲ μυρία φλυαρεῖ καὶ βλασφημεῖ, εἴτε αὐτὸς, εἴτε τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὑποκριθεὶς. ἐποιήθησαν δὲ αὐτῷ αἱ βλάσφημοι αὗται τερατολογίαι ἐν τόμοις ὀκτώ. λέγει δὲ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν πολλάκις καὶ σποράδην, καὶ συγκεχυμένως ὥσπερ ἔμπληκτος παράγει τὰ ῥητά. ὁ δὲ ὅλος σκοπὸς ὡσανεὶ ἐρμηνεῖαι τυγχάνουσι τῆς Γενέσεως, τῆς Ἐξόδου, τῶν Ψαλμῶν, τοῦ θείου Παύλου τῶν ἐπιστολῶν, καὶ τῶν καθολικῶν καὶ τοῦ καθόλου τόμου Ἐκκλησιαστικοῦ.¹ Μαθητῆς δὲ, ὡς καὶ αὐτὸς φησι, γέγονε Πανταίνου. ἀλλὰ ταῦτα μὲν αἱ Ὑποτυπώσεις.

¹ cod. καὶ τῶν καθολικῶν καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ. Quod summus conjecit Beckerus : τῶν καθολικῶν καὶ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ, corruptelam certe non sanat. Nam de libro Koheleth hoc loco, post Paulinas epistolas sermo esse non potuit. Non hoc sibi proposuisse Photium, ut singulos enumeraret libros, inde maxime apparet quod ne Evangeliorum quidem mentionem facit : concludere igitur periodum debebat generali quadam dictione : et revera omnes libros biblicos commentatus est Clemens.

Ὁ δὲ Παιδαγωγὸς . . . . .

Οἱ δὲ Στρωματεῖς εἰσὶ μὲν καὶ αὐτοὶ ἐν ὀκτὼ λόγοις καθ' Ἑλλήνων καὶ αἱρέσεων τὸν ἀγῶνα εἰσενηνεγμένοι, σποράδην δὲ καὶ ὥσπερ οὐκ ἐν τάξει τῶν κεφαλαίων παράθεσιν κἀνταῦθα ποιεῖται, καὶ τὴν αἰτίαν ὥσπερ ἀποδιδούς ἐν τῷ τέλει τοῦ ἐσδόμου λόγου αὐταῖς λέξεσιν οὕτως λέγει “τούτων ἡμῖν προδιηνυσμένων . . . . τῶν ἀγίων παραδόσεων εὔρεσιν” καὶ τὰ ἐξῆς. ἡ μὲν οὖν τοῦ διερρήμιμένως αὐτὰ κατατάξαι αὐτῷ αἰτία αὕτη, ὥς φησι, γέγονεν.

Εὖρον μέντοιγε ἔν τινι παλαιῷ βιβλίῳ τὴν αὐτὴν πραγματείαν οὐχὶ Στρωματεῖς μόνον ἐπιγραφομένην, ἀλλ' ὀλοκλήρως οὕτως·

“Τίτου Φλαβίου Κλήμεντος πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας τῶν κατὰ τὴν ἀληθῇ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων Στρωματέων· α'. β'. γ'. δ'. ε'. σ'. ζ'. καὶ η'.”

Ἄλλ' ὁ μὲν πρῶτος μέχρι τοῦ ἐσδόμου τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἐπιγραφὴν καὶ ἐνιαῖοι τυγχάνουσιν ἐν ἅπασιν τοῖς βιβλίοις. ὁ μέντοι ὀγδοὸς διαφορὸς τέ ἐστι καὶ τῇ ἐπιγραφῇ καὶ τῷ ἐδάφει, ἐν τισὶ μὲν γὰρ “Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος;” ἐπιγράφεται, καὶ ἄρχεται οὕτως·

Οἱ μὲν τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους καὶ ἐξῆς, ἐν τισὶ δὲ Στρωματεὺς ὀγδοὸς, ὥσπερ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐπτὰ, ἐπιγράφεται, καὶ ἀπάρχεται·

Ἄλλ' οὐδὲ οἱ παλαιάτατοι τῶν φιλοσόφων καὶ τὰ ἐξῆς. αὕτη δὲ ἡ τῶν Στρωματέων βίβλος ἐνιαχοῦ οὐχ ὑγιῶς διαλαμβάνει, οὐ μέντοι γε ὥσπερ αἱ Ὑποτυπώσεις, ἀλλὰ πρὸς καὶ πολλὰ τῶν ἐκεῖ διαμάχεται.

CLEMENTIS

HYPOTYPOSEON LIBRI PRIMI FRAGMENTA

FRAGMENTUM PRIUS QUOD VULGO STROMATEON LIBER OCTAVUS
FERTUR, SIVE ISAGOGÉ DIALECTICA.

ARGUMENTUM.

C. I. Oportet omnes, qui se cum philosophicis tum theologicis quæstionibus exercent, id agere ut certum aliquid inveniant (1—2.). C. II. illud primum obtineri potest clavis et perspicuis tam rerum quam nominum definitionibus (§ 3. 4.). C. III. deinde per demonstrationem adhibitam; quæ quo modo a syllogismo distinguatur exponit (§ 5—8.). C. IV. in omni quæstione explicanda primo rei, de qua quæritur, definitio ponenda, ad ambiguitatem, quæ in terminis sæpe occurrit, vitandam (§ 9—14.). C. V. specimen dat demonstrationis in discutienda quæstione de Scepticorum ἀποχῆ (§ 15. 16.). C. VI. de genere, speciebus, differentiis, et quid sit eorum opus in definitionibus (§ 17—21.). C. VII. de caussis dubitandi sive assensum sustinendi (§ 22.). C. VIII. qua methodo cum res tum nomina ad certas classes reduci possint (§ 23, 24.). C. IX. de diversis generibus (§ 25—33.).

ISAGOGE DIALECTICA.

*

*

*

*

*

I. 1. Ἄλλ' οὐδὲ οἱ παλαιάτατοι τῶν φιλοσόφων ἐπὶ τὸ ἀμφισβητεῖν καὶ ἀπορεῖν ἐφέροντο· ἥπου γ' ἂν ἡμεῖς οἱ τῆς ὄντως ἀληθοῦς ἀντεχόμενοι φιλοσοφίας, οἷς ἀντικρυς ἡ γραφὴ εὐρέσεως χάριν ἐπὶ τὸ διερευνᾶσθαι τὸ ζητεῖν παρεγγυᾷ; οἱ μὲν γὰρ νεώτεροι τῶν παρ' Ἑλλησι φιλοσόφων ὑπὸ φιλοτιμίας κενῆς τε καὶ ἀτελοῦς ἐλεγκτικῶς ἅμα καὶ ἐριστικῶς εἰς τὴν ἄχρηστον ἐξάγονται φλυαρίαν, ἔμπαλιν δὲ ἡ βάρβαρος φιλοσοφία τὴν πᾶσαν ἔριν ἐκβάλλουσα· ζητεῖτε, εἶπεν, καὶ εὐρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοίγῃσεται ὑμῖν, αἰτεῖσθε¹ καὶ δοθήσεται ὑμῖν. κρούει μὲν οὖν κατὰ τὴν ζήτησιν ὁ πρὸς ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν λόγος τὴν θύραν τῆς ἀληθείας κατὰ τὸ φαινόμενον, διοιχθέντος δὲ τοῦ ἐμποδῶν κατὰ τὴν ἔρευναν ἐπιστημονικὴ ἐγγίνεται θεωρία. 2. Τοῖς οὕτως οἶμαι κρούουσιν ἀνοίγνυται τὸ ζητούμενον καὶ τοῖς οὕτως αἰτοῦσιν τὰς πεύσεις κατὰ τὰς γραφὰς ἐφ' ὃ βαίνουσιν ἐκ τοῦ Θεοῦ γίνεται ἡ δόσις τῆς Θεοδωρήτου γνώσεως καταληπτικῶς διὰ τῆς λογικῆς ὄντως ἐκλαμπύσεως ζητήσεως. οὐ γὰρ εὐρεῖν μὲν οἶόν τε μὴ ζητῆσαι δὲ, οὐδὲ ζητῆσαι μὲν οὐχὶ δὲ διερευνήσασθαι, οὐδὲ διερευνήσασθαι μὲν οὐχὶ δὲ διαπτύξαι καὶ ἀναπετάσαι δι' ἐρωτήσεως εἰς σαφήνειαν ἄγοντα τὸ

¹ αἰτεῖτε apud Mth. 7, 7. et Luc. 11, 9. Herm. Mand. 9. αἰτοῦ.

ζητούμενον, οὐδ' αὖ διὰ πάσης ἐξετάσεως χωρήσαντα μὴ οὐχὶ λοιπὸν ἔπαθλον λαβεῖν τὴν ἐπιστήμην τοῦ ζητουμένου. ἀλλ' ἔστι μὲν εὐρεῖν τὸν ζητήσαντα, ζητῆσαι δὲ, εἰ μὴ οἰηθείη πρότερον εἰδέναι.¹ πόθω δὲ ἐντεῦθεν ἀγόμενος πρὸς τὴν εὔρεσιν τοῦ καλοῦ εὐγνωμόνως ζητεῖ, ἀφιλουείκως, ἀφιλοδοξῶς, ἐρωτώμενος καὶ ἀποκρινόμενος, πρὸς δὲ καὶ αὐτὰ ἐπισκεπτόμενος τὰ λεγόμενα. ἐχομένους γὰρ καθήκει οὐ μόνον τῶν γραφῶν τῶν δείων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐννοιῶν τῶν κοινῶν τὰς ζητήσεις ποιεῖσθαι, εἰς τι πέρας ὠφέλιμον τῆς εὐρέσεως καταληγούσης. ἐκδέχεται γὰρ ἄλλος τόπος τε καὶ ὄχλος τοὺς παραχώδεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἀγοραίους εὐρησιλογίας· τὸν δὲ τῆς ἀληθείας ἐραστήν τε ἅμα καὶ γνώριμον εἰρηνικὸν εἶναι καὶ ταῖς ζητήσεσι προσῆκεν δι' ἀποδείξεως ἐπιστημονικῆς ἀφιλαύτως καὶ φιλαλήθως εἰς γνώσιν προσιόντα καταληπτικὴν.

II. 3. Τίς ἂν οὖν ἄλλη βελτίων ἢ ἐναργεστέρα μέθοδος εἰς ἀρχὴν τῆς τοιῶσδε εἴη ἂν διδασκαλίας ἢ τὸ προταθὲν ὄνομα λόγῳ διελθεῖν οὕτω σαφῶς, ὥς πάντας ἀκολουθῆσαι τοὺς ὁμοφώνους; ἂρ' οὖν τοιοῦτόν ἐστιν ὄνομα τῆς ἀποδείξεως, οἷόνπερ τὸ βλίτυρι², φωνὴ μόνον οὐδὲν σημαίνουσα; καὶ πως³ οὐθ' ὁ φιλόσοφος οὐθ' ὁ ῥήτωρ, ἀλλ' οὐδὲ ὁ δικαστής, ὥς ἄσημον ὄνομα προφέρεται τὴν ἀπόδειξιν, οὐδε τις τῶν δικαζομένων ἀγνοεῖ τὸ σημαίνόμενον, ὅτι οὐχ ὑπάρχει· αὐτίκα ὥς ὑπόστατον πορίζονται τὴν ἀπόδειξιν οἱ φιλόσοφοι, ἄλλος ἄλλως. 4. περὶ παντὸς τοίνυν τοῦ ζητουμένου εἴ τις ὀρθῶς διαλαμβάνει,

¹ codd. μὴ ante εἰδέναι: transposui particulam.

² cf. Diog. Laert. Zeno, 7, 57: λόγος αἰεὶ σημαντικός ἐστι, λέξεις δὲ καὶ ἀσήμαντος, ὥς ἡ βλίτυρι. P.

³ pro πῶς, sine interrog. Sylb.

οὐκ ἂν ἐφ' ἐτέραν ἀρχὴν ὁμολογουμένην μᾶλλον ἀνα-
γάγοι τὸν λόγον ἢ τὸ πᾶσι τοῖς ὁμοεθνέσι τε καὶ ὁμο-
φώνοις ἐκ τῆς προσηγορίας ὁμολογούμενον σημαίνεσθαι.
εἶτα ἐντεῦθεν ὀρμηθέντα ζητεῖν ἀνάγκη, εἰ ὑπάρχει τὸ
σημαινόμενον ὑπὸ τοῦ λόγου¹ εἴτε καὶ μὴ, ἐφεξῆς δέ,
εἴπερ ὑπάρχειν δειχθεῖν, ζητητέον τούτου τὴν φύσιν
ἀκριβῶς, ὅποια τίς ἐστίν, καὶ μὴ ποτε ὑπερβαίνει τὴν
δοθείσαν τάξιν· εἰ δ' οὐκ ἀρκεῖ, τοῦτο μόνον ἀπλῶς
εἰπεῖν περὶ τοῦ ζητουμένου τὸ δόξαν, ἔξεστι γὰρ καὶ
τὸν ἀντικαθιστάμενον ἐπ' ἴσης ἀνταποφύγησθαι ὃ βού-
λεται, ἀλλὰ πιστώσασθαι χρὴ τὸ λεχθέν· εἰ μὲν εἰς
ὁμοίως ἀμφισβητούμενον ἀναφέροίτο αὐτοῦ ἢ κρίσις
κάκείου πάλιν ὁμοίως εἰς ἀμφισβητούμενον ἕτερον, εἰς
ἄπειρον προδῆσεται καὶ ἀναπόδεικτον ἔσται· εἰ δ' εἰς
ὁμολογούμενον ἅπασιν ἢ τοῦ ὁμολογουμένου πίστις
ἀναφέροίτο, ἐκεῖνο τὴν ἀρχὴν τῆς διδασκαλίας ποιητέον.
πᾶν οὖν τὸ προβληθὲν ὄνομα μεταλαμβάνειν χρὴ εἰς
λόγον ὁμολογούμενόν τε καὶ σαφῇ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς
σκέψεως, ἀρχὴν μὲν τῆς διδασκαλίας ἐσόμενον ἐξηγη-
σόμενον δέ² τὴν τῶν ζητουμένων εὕρεσιν. Φέρε οὖν προ-
βεβλήσθω ὁ ἥλιος τοῦτομα. φασὶν οὖν οἱ Στωικοὶ τοῦτ'
εἶναι ἄναμμα³ νοερὸν ἐκ θαλαττίων ὑδάτων. ἄρ' οὐκ

¹ codd. τοῦ τόπου ὁ λόγος. Heins. conj. τοῦτό που ὁ λόγος.

² c. Sylb. pro τε codd.

³ Plutarchus de Placit. philosoph. ii. p. 20 de sole: οἱ Στωϊκοί, ἄναμμα νοερὸν, ἐκ θαλάσσης. Diogenes Laertius Zenone vii. 145.: τρέφεσθαι δὲ τὰ ἔμπυρα ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα. τὸν μὲν ἥλιον ἐκ τῆς μεγάλης θαλάσσης νοερὸν ὄντα ἄναμμα, τὴν δὲ σελήνην ἐκ ποτίμων ὑδάτων, ἀερομικτῇ τυγχάνουσιν καὶ πρόσγειον οὔσαι, ὡς ὁ Ποσειδώνιος ἐν τῷ ἕκτῳ τοῦ φυσικοῦ λόγου· τὰ δὲ ἄλλα ἀπὸ τῆς γῆς. Cf. Cicero de nat. deor. ii. Potter.

ἀσαφέστερος ὁ λόγος αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ἄλλης ἀποδείξεως δεόμενος εἰ ἀληθὴς ἐστίν; ἄμεινον οὖν εἰπεῖν κοινῶ καὶ σαφεῖ τῷ λόγῳ ἥλιον ὀνομάζεσθαι τὸ λαμπρότατον τῶν κατ' οὐρανὸν ἰόντων, πιστότερος γὰρ οἶμαι καὶ σαφέστερος καὶ πᾶσιν ὁμοίως ὁμολογούμενος ὁ λόγος οὗτος.

III. 5. Ὡσαύτως¹ δὲ καὶ τὴν ἀπόδειξιν πάντες ἄνθρωποι ὁμολογήσαιεν λόγον² εἶναι τοῖς ἀμφισβητουμένοις ἐκ τῶν ὁμολογούμενων ἐκπορίζοντα τὴν πίστιν. οὐ μόνον δὲ ἀπόδειξις καὶ πίστις καὶ γνῶσις, ἀλλὰ καὶ πρόγνωσις λέγεται διχῶς, ἡ μὲν ἐπιστημονικὴ τε καὶ βεβαία, ἄλλη δὲ μόνον ἐλπιστικὴ. κυριώτατα μὲν οὖν ἀπόδειξις λέγεται ἢ τὴν ἐπιστημονικὴν πίστιν ἐντιθεῖσα ταῖς τῶν μαθανόντων ψυχαῖς, δοξαστικὴ δὲ ἢ ἑτέρα, ὥς καὶ ἄνθρωπος ὁ μὲν ὄντως ἄνθρωπος ὁ τὰς κοινὰς φρένας κεκτημένος, ὁ δὲ ἄγριος καὶ θηριώδης. οὕτω τοὶ καὶ ὁ κωμικὸς ἔλεγεν·

Ὡς χάριεν ἔστ' ἄνθρωπος ἂν ἄνθρωπος ᾗ.³

καὶ ἐπὶ βοὸς καὶ ἵππου καὶ κυνὸς ὁ αὐτὸς λόγος παρὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ ζώου ἢ κακίαν. εἰς γὰρ τὴν τοῦ γένους τελειότητα βλέποντες ἐπὶ τὰ κυριώτατα τῶν σημαινομένων ἐρχόμεθα. αὐτίκα ἰατρὸν νοοῦμεν, ᾧ μηδὲν τῆς ἰατρικῆς δυνάμεως ἔνδει, γνωστικὸν δὲ ᾧ μηδὲν λείπει τῆς ἐπιστημονικῆς εἰδήσεως. 6. Καὶ διαφέρει ἔνδειξις συλλογισμοῦ ἢ τὸ μὲν ἐνδεικνύμενον ἐνός ἐστι δηλωτικόν, ἐν ὑπάρχον καὶ αὐτὸ, ὥς τοῦ μηκέτι

¹ c. Pott. pro ὥς αὐτως.

² εὐλογον codd. Viderat Sylb.

³ Stobæus, ed. Gaisford i. p. 145, et Plutarchus Menandro tribuunt; apud priorem legitur ἢ χάριεν ἔστ' ἄνθρωπος. Codd. barbare: ὥς χάριεις ἐστὶν ἄνθρωπος ἔστ' ἂν ἄνθρ. ᾗ.

εἶναι παρθένον ἔνδειξιν εἶναι τὸ κυεῖν φαμέν, τὸ¹ δὲ συλλογισμῷ λαμβανόμενον ἐν ὑπάρχον ἔπεται πλείοσιν, ὥς τοῦ Πίθωνος προδιδόναι Βυζαντίους, εἰ οὕτως ἔτυχεν, οὐχ ἐν ἀλλὰ πλείῳ λαμβάνεται τὰ δηλωτικά· καὶ τὸ μὲν περαίνειν ἐξ ὁμολογουμένων συλλογίζεσθαι ἐστίν, τὸ δέ γε ἐξ ἀληθῶν τι περαίνειν ἀποδεικνύειν ἐστίν, ὥστ' εἶναι σύνθετόν τινα τῆς ἀποδείξεως τὴν ὄνησιν ἔκ τε τοῦ τὰ λαμβανόμενα πρὸς τὰ ζητούμενα ἀληθῆ λαμβάνειν κακ τοῦ τὸ συμπέρασμα αὐτοῖς ἀκόλουθον ἐπιφέρεισθαι. εἰ δὴ τοι μὴ ὑπάρχοι τὸ πρότερον, ἔποιτο δὲ αὐτῷ τὸ δεύτερον², οὐκ ἀπέδειξεν μὲν, συνελογίσατο δέ. τὸ μὲν γὰρ οἰκεῖον ἐπενεγκεῖν συμπέρασμα τοῖς λήμμασιν συλλογίσασθαι μόνον ἐστίν, τὸ δὲ καὶ τῶν λημμάτων ἕκαστον ὑπάρχειν ἀληθές οὐ συλλογίσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποδεδειχέναι. περαίνειν δ' ἐστίν, ὥς καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλόν, τὸ ἄγειν ἐπὶ τὸ πέρασ. ἔστι δὲ δήπου πέρασ ἐν ἐκάστῳ λόγῳ τὸ ζητούμενον, ὃ δὴ καὶ συμπέρασμα καλεῖται. οὐδεὶς δὲ ἀπλοῦς καὶ πρῶτος λόγος ὀνομάζεται συλλογισμὸς, καὶ ἀληθὴς ἦ, ἀλλ' ἔστι τοῦλάχιστον ἐκ τριῶν τοιούτων σύνθετον, δυεῖν μὲν ὥς λημμάτων, ἐνὸς δὲ ὥς συμπεράσματος, ἥτοι δὲ πάντα ἀποδείξεως δεῖται ἢ καὶ τινα ἐξ αὐτῶν ἐστι πιστά. 7. Ἄλλ' εἰ μὲν τὸ πρότερον, ἐκάστης ἀποδείξεως ἀπόδειξιν αἰτοῦντες εἰς ἄπειρον ἐκδησόμεθα καὶ οὕτως

¹ c. Sylb., cod. τῷ.

² c. Pott. pro πρότερον ἢ μὴ ἔποιτο αὐτῷ. Similia quædam occurrunt apud Aristot. Anal. Post. I, 2 ubi post enumeratas demonstrationis condiciones (quæ tamen plures sunt quam quas Clemens requirit) hæc addit: συλλογισμὸς μὲν γὰρ ἔσται καὶ ἄνευ τούτων, ἀπόδειξις δὲ οὐκ ἔσται· οὐ γὰρ ποιήσει ἐπιστήμην. Potter.

ἀνατραπήσεται ἢ ἀπόδειξις· εἰ δὲ τὸ δεύτερον, ταῦτα αὐτὰ τὰ ἐξ αὐτῶν πιστὰ τῶν ἀποδείξεων ἀρχαὶ γενήσονται. αὐτίκα οἱ φιλόσοφοι ἀναποδείκτους ὁμολογοῦσι τὰς τῶν ὅλων ἀρχάς. ὥστ' εἴπερ ἐστὶν ἀπόδειξις, ἀνάγκη πᾶσα, πρότερον εἶναί τι πιστὸν ἐξ ἑαυτοῦ, ὃ δὴ πρῶτον καὶ ἀναπόδεικτον λέγεται.¹ ἐπὶ τὴν ἀναπόδεικτον ἄρα πίστιν ἢ πᾶσα ἀπόδειξις ἀνάγεται. εἶεν δ' ἂν καὶ ἄλλαι τῶν ἀποδείξεων ἀρχαὶ μετὰ τὴν ἐκ πίστεως πηγὴν τὰ πρὸς αἴσθησίν τε καὶ νόησιν ἐναργῶς φαινόμενα. τὰ μὲν γὰρ πρὸς αἴσθησιν συμφέαντα ἐστὶν ἀπλᾶ τε καὶ ἅλута, τὰ δὲ πρὸς νόησιν ἀπλᾶ τε καὶ λογικὰ καὶ πρῶτα, τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν γεννώμενα σύνθετα μὲν, οὐδὲν δ' ἦττον ἐναργῆ καὶ πιστὰ καὶ λογικώτερα τῶν πρώτων. ἀκολουθοῦ καὶ μαχομένου οὖν ἐστὶν, ἥνπερ ἰδίαν λόγου δύναμιν πεφυκυῖαν ἅπαντες ἔχομεν φύσει. ἐὰν οὖν τις εὐρεθῇ λόγος τοιοῦτος οἷος ἐκ τῶν ἤδη πιστῶν τοῖς οὐπω² πιστοῖς ἐκπορίζεσθαι τὴν πίστιν δυνάμενος, αὐτὸν τοῦτον εἶναι φήσομεν οὐσίαν ἀποδείξεως. εἴρηται δὲ ὥς καὶ τὸ τῆς πίστεως καὶ τὸ τῆς ἀποδείξεως γένος διττὸν, τὸ μὲν πειθὼ μόνον ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων, τὸ δὲ ἐπιστήμην ἀπεργαζόμενον. εἰ μὲν οὖν ἐκ τῶν πρὸς αἴσθησιν καὶ νόησιν ἐναργῶν ἄρξαιτό τις, κἄπειτα τὸ οἰκεῖον ἐπενέγκοι συμπέρασμα ὄντως ἀποδείκνυσιν, εἰ δ' ἐξ ἐνδόξων μόνον, οὐ μὴν πρώτων γε, τουτέστιν οὔτε πρὸς αἴσθησιν οὔτε πρὸς νόησιν ἐναργῶν, εἰ μὲν οἰκεῖον ἐπιφέροι συμπέρασμα, συλλογιεῖται μὲν, οὐ μὴν ἐπιστημονικὴν γε ποιήσεται τὴν ἀπόδειξιν, εἰ δ' οὐκ οἰκεῖον, οὐδὲ

¹ Nam, ut ait Aristot. *Analyt. Post.* i. init.: πᾶσα διδασκαλία καὶ πᾶσα μάθησις διανοητικὴ ἐκ προϋπαρχούσης γίνεται γνώσεως. *Potter.*

² emd. *Sylb. codd.* οὕτω.

συλλογιέται τὴν ἀρχήν. 8. Διαφέρει δ' ἀναλύσεως¹ ἀπόδειξις ἕκαστον μὲν γὰρ τῶν ἀποδεικνυμένων, διὰ τινῶν ἀποδεικνυμένων ἀποδείκνυται, προαποδεδειγμένων κακείνων ὑφ' ἑτέρων, ἄχρισ ἂν εἰς τὰ ἐξ ἑαυτῶν πιστὰ ἀναδράμωμεν ἢ εἰς τὰ πρὸς αἴσθησίν τε καὶ νόησιν ἐναργῆ, ὅπερ ἀνάλυσις ὀνομάζεται· ἀπόδειξις δέ ἐστιν, ὅταν ἀπὸ τῶν πρώτων τὸ ζητούμενον ἀφικνῇται διὰ πάντων τῶν ἐν μέσῳ. χρὴ τοίνυν τὸν ἀποδεικτικὸν ἄνδρα τῆς μὲν ἀληθείας ὥς τῶν λημμάτων πολλὴν ποιήσασθαι πρόνοιαν. τῶν δὲ ὀνομάτων ἀφροντιστεῖν εἴτε ἀξιώματά τις ἐθέλοι καλεῖν εἴτε προτάσεις εἴτε λήμματα· ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ, τίνων ὑποκειμένων τι περαίνεται, πολλὴν ὡσαύτως πεποιῆσθαι τὴν πρόνοιαν, εἴτε δὲ περαίνοντα λόγον εἴτε περαντικὸν εἴτε συλλογιστικὸν ἐθέλοι τις ὀνομάζειν, αὐτὸν ἥκιστα φροντίζειν. δύο γὰρ ταῦτα ἐν ἅπασι χρῆναί φημι τὸν ἀποδεικτικὸν φυλάττειν, τὰ μὲν λήμματα ἀληθῆ λαμβάνειν, ἀκόλουθον δ' αὐτοῖς ἐπιφέρειν συμπέρασμα· ὅπερ τινὲς καὶ ἐπιφορὰν² καλοῦσιν· τὸ ἐπιφερόμενον τοῖς λήμμασιν. Περὶ παντὸς τοῦ ζητουμένου καθ' ἕκαστον πρὸς ἐλλημα

¹ cf. Aristot. *Analyt. Post.* II. 22. *Potter.*

² Stoicorum hæc est vox. Philoponus in *prior. Analyt.* refert Stoicos *καυροτέρην βαδίζειν* et sibi propria in dialecticis habere vocabula quæ cum Aristotelicis comparat hunc in modum :

Peripatetici		Stoici		Peripatetici		Stoici
πρέγματα	} vocant	τυγχάνοντα		ἐπόμενον	} vocant	λήνον
νοήματα		ἐκφορικά		συνημμένον		τροπικόν
φωνὰς		λεκτά		μετάληψιν		πρόσληψιν
						συμπέρασμα
ἡγούμενον utrisque commune est.						

Hinc λόγος Stoicis consistit ἐκ λήματος ἢ λημμάτων καὶ προσλήψεως καὶ ἐπιφορᾶς, ut ait in Zenone Diogenes Laertius. *Potter.*

διαφόρων μὲν δεῖ τῶν λημμάτων, οἰκείων δὲ τῷ προβληθέντι, καὶ τὸ προβληθὲν αὐτὸ εἰς λόγον μεταλαμβάνειν ἀναγκαῖον, τὸν τε λόγον τοῦτον ὁμολογούμενον ἅπασιν εἶναι προσήκει¹. τῶν δὲ λημμάτων μὴ οἰκείων τῷ προβλήματι λαμβανομένων οὐκ ἐνδέχεται καλῶς οὐδὲν αὐτῷ ἐξευρεῖν, ἀγνοουμένου ὅλου τοῦ προβλήματος, ὃ καὶ ζήτημα καλεῖται τῆς φύσεως. ἐν πᾶσιν οὖν τοῖς ζητούμενοις ἔν τι² προγινωσκόμενον, τὸ πάντως ἐξ ἑαυτοῦ πιστὸν ὄν, ἀναποδείκτως πιστεύεται, ὃ χρὴ ποιεῖσθαι τῆς ζητήσεως αὐτῶν ὀρμητήριον καὶ τῶν εὐρῆσθαι δοκούντων κριτήριον.

IV. 9 Πᾶσα γὰρ ζήτησις ἐκ προϋπαρχούσης γνώσεως· εὐρίσκεται δὲ εἶναι³ τὴν γνῶσιν τὴν προϋπάρξασαν τοῦ ζητουμένου παντὸς ποτὲ μὲν τῆς οὐσίας ψιλῶς, ἀγνοουμένων δὲ τῶν ἔργων αὐτῆς, οἷον λίθων ἢ πάντων ζώων ὦν τὰς ἐνεργείας ἀγνοοῦμεν, ἢ παθῶν ἢ δυνάμεων ἢ ἀπλῶς εἰπεῖν τῶν ἐνυπαρχόντων τοῖς οὐσίαις· ἐνίοτε δὲ γινώσκεσθαι μὲν τι τούτων τῶν δυνάμεων ἢ παθῶν ἢ τινὰ τούτων, ὥς τῆς ψυχῆς τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ πάθη, ἀγνοεῖσθαι δὲ καὶ ζητεῖσθαι τὴν οὐσίαν. ἐν πολλοῖς δὲ τῆς νοήσεως αὐτῆς τῆς ἡμετέρας ὑποτιθεμένης ἑαυτῇ ταῦτα πάντα, τὴν ζήτησιν εἶναι τίνι τῶν οὐσιῶν ἂν οὕτως ἐνυπάρχη⁴. ἀμφοτέρων γὰρ τῆς τε οὐσίας τῆς τε ἐνεργείας τὰς ἐπινοίας ἐν τῇ διανοίᾳ λαβόντες οὕτως

¹ c. Pottero. codd. : λήμμασιν περὶ παντὸς . . . πρόβλημα. Διαφόρων . . . λημμάτων, οἰκεῖον δὲ τῷ πρωβλ. καὶ προβληθὲν αὐτῷ. Heinsius praeiverat, corrigendo οἰκείων.

² edd. ζητ. ἔστι τι προγ.

³ edd. ἐκ προϋπαρχούσης εὐρίσκεται γνώσεως· εἶναι δὲ τὴν γνῶσιν. Ceterum repetuntur haec extremo capite IV.

⁴ edd. ἂν οὕτω μὲν ὑπάρχη, ἀμφ. Lowth. corr. τίνα pro τίνι.

ἐπὶ τὴν ζήτησιν ἐρχόμεθα. ἔστιν δὲ ὧν καὶ τὰς ἐνεργείας εἰδότες ἅμα ταῖς οὐσίαις ἀγνοοῦμεν τὰ παθήματα. ἔστιν οὖν ἡ μέθοδος τῆς εὐρήσεως τοιαύτη. ἀρκτέον γὰρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ γνωρίζειν τὰ προβλήματα. πολλάκις γοῦν ἐξαπατᾷ τὸ τῆς λέξεως σχῆμα καὶ συγχεῖ καὶ ταραττει τὴν διάνοιαν, ὥστε μὴ ῥαδίως εὐρίσκειν ἐκ ποίας ἐστὶ διαφορᾶς, οἷον εἰ μὴ ζῶον τὸ κνούμενον¹. ἔχοντες γὰρ καὶ ζῶον τι νόημα καὶ κνουμένου ζητοῦμεν, εἰ τῷ κνουμένῳ ζῶῳ εἶναι ὑπάρχει, τουτὸ δ' ἐστὶν, εἰ τῇ κνουμένη οὐσίᾳ τὸ τε κινεῖσθαι δύνασθαι καὶ ἔτι τὸ αἰσθάνεσθαι ὑπάρχει. ὥστε ἐνεργειῶν ἐστὶ καὶ παθῶν ἡ ζήτησις ἐπὶ προγίνωσκωμένης οὐσίας. 10. Εὐθέως οὖν τὸν προβάλλοντα ἀντερωτητέον, τί ποτε καλεῖ ζῶον, μάλιστα γὰρ τοῦτο ποιητέον, ἐπειδὰν εἰς διαφόρους χρήσεις ἡγμένον ἴδωμεν τοῦνομα, καὶ διερευνητέον εἴτε ἀμφισβητούμενόν ἐστι τὸ σημαινόμενον ἐκ τῆς προσηγορίας εἰθ' ὁμολογούμενον ἅπασιν. εἰ γὰρ ζῶον εἴποι καλεῖν ὃ τί περ ἂν αὐξάνῃ καὶ τρέφεται, πάλιν αὖ προσανερωτήσομεν, εἰ καὶ τὰ φυτὰ νομίζοι ζῶα, κᾶπειτα φάντος μὲν οὕτως, ἐπιδεικνύειν ἤδη χρὴ τί τὸ κνούμενόν τε καὶ τρεφόμενον. Πλάτων² γὰρ καὶ τὰ φυτὰ ζῶα καλεῖ τοῦ

¹ Plutarch. de placitis philos. v, 15. *Potter.*

² Platonis verba quæ respicere videtur Clemens exstant in Timæo p. 1078: τῆς ἀνθρωπίνης ξυγγενῇ φύσεως φύσιν ἄλλαις ἰδέαις καὶ αἰσθήσεσι κεραννύντες, ὥςθ' ἕτερον ζῶον εἶναι φυτεύουσιν· ἃ νῦν ἡμεῖς δένδρα καὶ φυτὰ καὶ σπέρματα φυτευθέντα ὑπὸ γεωργίας τιθασσῶς πρὸς ἡμᾶς ἔσχε. πρὶν δ' ἦν μόνα τὰ τῶν ἀγρίων γένη, πρεσβύτερα τῶν ἡμέρων ὄντα. πᾶν γὰρ ὅ,τι περ ἂν μετασχῇ τοῦ ζῆν, ζῶον μὲν ἐν δίκῃ λέγοιτο ὀρθότατα· μετέχει γε μὴν τοῦτο, ὃ νῦν λέγομεν, τοῦ τρίτου ψυχῆς εἶδους, ὃ μεταξὺ φρενῶν ὀμφαλοῦ τε ἰδρῦσθαι λόγος· ᾧ δόξης μὲν λογισμοῦ τε

τρίτου τῆς ψυχῆς εἶδους τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μόνον¹ οὐ
 μετέχοντα, Ἀριστοτέλης² δὲ τῆς φυτικῆς τε καὶ θρε-
 πτικῆς ψυχῆς μετέχειν οἶεται τὰ φυτὰ, ζῶα δ' ἤδη προς-
 αγορεύειν οὐκ ἀξιοῖ. τὸ γὰρ δὴ τῆς ἐτέρας ψυχῆς τῆς
 αἰσθητικῆς μετέχον τοῦτο μόνον ἀξιοῖ καλεῖσθαι ζῶον.
 οὐ μὲν οἷ γε Στωϊκοὶ τὴν φυτικὴν δύναμιν ἤδη ψυχὴν
 ὀνομάζουσιν. ἀποφῆσαντος δὲ τοῦ προβαλόντος εἶναι
 ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, δείξομεν ἑαυτῷ μαχόμενα λέγειν. τῷ
 γὰρ τρέφεσθαι τε καὶ αὐξάνεσθαι τὸ ζῶον ὀρισάμενος,
 ἀλλὰ καὶ τὸ φυτὸν οὐκ εἶναι ζῶον ἀποφηνάμενος, οὐδὲν
 ἄλλο ἔοικεν λέγειν, ἢ ὅτι τὸ τρεφόμενόν τε καὶ αὐξανό-
 μενον καὶ ζῶόν ἐστι καὶ οὐ ζῶον. τί οὖν βούλεται μαθεῖν
 εἰπάτω, ὅρα γε εἰ αὖξεται καὶ τρέφεται τὸ κατὰ γαστρὸς
 ἢ εἰ αἰσθήσεώς τινος ἢ καὶ τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως
 αὐτῷ μέτεστιν. κατὰ μὲν γὰρ Πλάτωνα τὸ φυτὸν ἔμ-
 ψυχόν τε καὶ ζῶον, κατὰ δὲ Ἀριστοτέλη ζῶον μὲν
 οὐπω, λείπει γὰρ αὐτῷ τὸ αἰσθητικόν, ἔμψυχον δὲ ἤδη·
 ἔστι γοῦν αὐτῷ τὸ ζῶον οὐσία ἔμψυχος αἰσθητική·
 κατὰ δὲ τοὺς Στωικοὺς οὔτε ἔμψυχον οὔτε ζῶόν ἐστι
 τὸ φυτὸν, ἔμψυχος γὰρ οὐσία τὸ ζῶον. 11. Εἰ τοίνυν
 ἔμψυχον τὸ ζῶον, ἡ ψυχὴ δὲ φύσις αἰσθητικὴ, δῆλον
 ὥς αἰσθητικὸν ἤδη τὸ ἔμψυχον. εἰ μὲν οὖν ἀντερωτηθεῖς

καὶ νοῦ μέτεστι μηδὲν, αἰσθήσεως δὲ ἰδέας καὶ ἀλγεινῆς μετὰ ἐπιθυ-
 μῶν. πάσχον γὰρ διατελεῖ πάντα. *Potter.*

¹ edd. μόνον μετέχ.

² Aristot. de anima II, 3: ὑπάρχει τοῖς φυτοῖς τὸ θρεπτικὸν μόνον
 ἐτέροις δὲ αὐτὸ τε καὶ τὸ αἰσθητικόν. εἰ δὲ τὸ αἰσθητικόν, καὶ τὸ ὀρεκτικόν·
 ὀρεῖς μὲν γὰρ ἐπιθυμίας καὶ θυμὸς καὶ βούλησις. τὰ δὲ ζῶα πάντα μίαν
 ἔχει τῶν αἰσθήσεων τὴν ἀφῆν. ᾧ δὲ αἰσθησις ὑπάρχει, τούτῳ ἡδονή τε καὶ
 λύπη καὶ τὸ ἡδύ τε καὶ λυπηρόν· οἷς δὲ ταῦτα, καὶ ἡ ἐπιθυμία. *Potter.*

ὁ ζητήσας, εἰ ζῶον τὸ κατὰ γαστρὸς ἔτι καλεῖ τὸ ζῶον, ἐπὶ τὸ τρεφόμενον καὶ αὖξον ἔχει τὴν ἀπόκρισιν· εἰ δὲ φάσκοι τοῦτ' εἶναι ὁ ζητεῖ, πότερον αἰσθητικὸν ἤδη τὸ κυούμενον ἢ καὶ καθ' ὁρμὴν τινὰ ἐστὶ κινητικὸν ἑαυτοῦ, ἤδη σαφῶς γίνεται ἡ διερεύνησις τοῦ πράγματος, οὐ μενούσης ἔτι τῆς περὶ τοῦνομα ἀπάτης· μὴ ἀποκρινόμενος δὲ πρὸς τὸ ἀντερωτηθὲν, μηδὲ βουλόμενος τί ποτέ ἐστὶν εἰπεῖν ὁ νοῶν ἢ κατὰ τίνος ἐπιφέρων πράγματος τὸ ζῶον ὄνομα τὴν πρότασιν ἐποιήσατο, κελεύων δ' ἡμᾶς αὐτοὺς διελέσθαι, ἐριστικὸς ὑπάρχων γνωρισθείη. εἰ δὴ δυοῖν τρόποιιν ὑπαρχόντων, ἑτέρου μὲν τοῦ κατ' ἐρώτησίν τε καὶ ἀπόκρισιν, ἑτέρου δὲ τοῦ κατὰ διέξοδον, ἡρνηται τὸ ἕτερον, ἐπακουσάτω πάντα τὰ εἰς τὸ πρόβλημα διεξιόντων ἡμῶν, εἴτ' ἐπειδὰν τελεώσωμεν, ἐξεσταὶ αὐτῷ τότε περὶ ἐνὸς ἐκάστου ἐν μέρει διαλαμβάνειν.

12. Εἰ δὲ διακόπτειν ἐπιχειροίῃ τὴν ἐξέτασιν πυνθανόμενος, δηλὸς ἐστὶν οὐδὲν ἀκούειν βουλόμενος· ἀλλ' εἰ μὲν ἀποκρίνεσθαι ἔλοιτο, πάντων πρῶτον ἐρωτητέον αὐτὸν, ἐφ' ὅ,τι φέρει πρᾶγμα τὸ ζῶον ὄνομα· καπειδὰν τοῦτο ἀποκρίνηται, πάλιν ἐρωτητέον, ὅ,τί ποτε αὐτῷ σημαίνει τὸ κυούμενον ἢ τὸ κατὰ γαστρός; εἰ τὰ διαπεπλασμένα ἤδη καὶ τὰ ζῶα ἢ καὶ τὸ σπέρμα αὐτὸ τὸ¹ κατὰδεσλημένον τὸ κατὰ γαστρὸς αὐτῷ σημαίνει βούλεται, ἢ μόνα τὰ διηρθρωμένα τε καὶ ἤδη διαπεπλασμένα τὰ ἔμβρυα καλούμενα; ἀποκριναμένου δὲ καὶ πρὸς τοῦτο περαίνειν ἤδη τὸ προκείμενον ἐφεξῆς καὶ διδάσκειν χρή. εἰ δὲ

¹ could. τὸ κυούμενον ἢ τὸ κ. γ. ἢ τὰ διαπεπλ. ἤδη καὶ τὰ ζῶα (cum Pott.) καὶ τὸ σπ. αὐτό. Potterus ita legendum proponit: τὸ κυούμενον ἢ το κατὰ γ. . . . καὶ τὸ σπέρμα αὖ τὸ κ.

ἡμᾶς λέγειν βούλοιτο αὐτὸς μὴ ἀποκρινάμενος, ἀκου-
 σάτω· ἐπεὶ σὺ μὴ βούλει λέγειν καθ' ὅτου σημαινομένου
 λέγεις ὁ προὔβαλες· οὕτω γὰρ ἂν οὐ περὶ σημαινομένων
 ἐγὼ ἐποιούμην τὸν λόγον, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν ἤδη τῶν
 πραγμάτων ἐσκοπούμην· γίνωσκε τοιοῦτόν τι ποιήσας
 οἶον εἰ καὶ προὔβαλες εἰ ζῶον ὁ κύων. εἰκότως γὰρ ἂν
 εἴποιμι ποίου κυνός. ἐγὼ γὰρ καὶ περὶ τοῦ χερσαίου καὶ
 τοῦ θαλαττίου καὶ τοῦ κατ' οὐρανὸν ἄστρου, ἀλλὰ καὶ
 Διογένους καὶ τῶν ἄλλων ἐφεξῆς δίειμι κυνῶν. οὐ γὰρ
 ἂν μαντευσαίμην, πότερον ὑπὲρ πάντων ἐρωτᾷς ἢ τινός.
 ὅπερ οὖν ἐξ ὑστέρου ποιήσεις, τοῦτ' ἤδη μαθὼν¹, περὶ
 ποίου ζητεῖς σαφῶς εἰπέ. εἰ δὲ περὶ ὀνόματα στρέφη
 τὸ κυούμενον αὐτὸ δὴ τοῦτο τοῦνομα, παντὶ δῆλον ὅτι
 μήτε ζῶόν ἐστι μήτε φυτὸν, ἀλλ' ὀνομά τε καὶ φωνή
 καὶ σῶμα καὶ ὄν καὶ τί καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ζῶον. καὶ
 εἴπερ τοῦτο προὔβαλες, ἔχεις τὴν ἀπόκρισιν. 13. Οὐ
 μὴν οὐδὲ τὸ σημαινόμενον ἐκ τοῦ “κυούμενον” ὀνοματός
 ἐστι ζῶον, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἀσώματόν τέ ἐστι καὶ
 λεκτέον καὶ πρᾶγμα καὶ νόημα καὶ πάντα μᾶλλον ἢ
 ζῶον. ἄλλη δέ τις εἴη τοῦ ζώου φύσις· ἐναργῶς γὰρ
 ἐδείκνυτο τοῦ πράγματος αὐτοῦ τοῦ ζητουμένου, λέγω
 δὲ τῷ ἐμδρύφῃ τῆς φύσεως ὁποία τίς ἐστιν, ἕτερον ὑπάρ-
 χον πρόβλημα τὸ περὶ τῶν σημαινομένων ἐκ τοῦ ‘ζῶον’
 ὀνόματος. λέγω τοῖνυν· εἰ τοῦτο λέγεις “ζῶον” τὸ δυ-
 νάμενον αἰσθάνεσθαι τε καὶ κινηθῆναι καθ' ὁρμὴν, ζῶόν
 ἐστίν οὐχ ἀπλῶς τὸ κινούμενον καθ' ὁρμὴν καὶ αἰσθανόμε-
 νον· δύναται γὰρ καὶ κοιμᾶσθαι ἢ μὴ παρόντων τῶν αἰσθη-
 τῶν μὴ αἰσθάνεσθαι, τὸ δὲ δυνάμενον ἥτοι ὁρμᾶν ἢ καὶ

¹ c. Lowthio. codd. μαθεῖν.

αἰσθάνεσθαι πεφυκὸς ζῶου γνῶρισμα. τοιοῦτον γάρ τι σημαίνεται ἐκ τούτων, πρῶτον μὲν, εἰ τὸ κινούμενον μὴ αἰσθάνεσθαι ἢ καθ' ὁρμὴν¹ κινεῖσθαι δύναται ὅπερ πρόκειται σκοπεῖσθαι, ἕτερον δὲ εἰ τὸ κινούμενον αἰσθέσθαι² ποτὲ ἢ κινηθήσεσθαι δύναται καθ' ὁρμὴν, καθ' ὃ σημαίνοντα οὐδεὶς ζητεῖ ἐναργῶς ὄν. ἐζήτητο δὲ πότερον ζῶόν ἐστιν ἤδη τὸ ἔμβρυον ἢ φυτὸν ἔτι, κᾶπειτα μετελήφθη τοῦ ζῶου τοῦνομα εἰς λόγον, ἵν' ἢ σαφές. αἰσθήσει δὴ καὶ κινήσει τῇ καθ' ὁρμὴν εὐρόντες αὐτὸ διαφέρουν τοῦ μὴ ζῶου, πάλιν τοῦτο διωρισάμεθα τῶν παρακειμένων αὐτῷ πραγμάτων ἕτερον μὲν εἶναι φάμενοι τὸ δυνάμει τοιοῦτον, ὃ μήπω μὲν ἐστὶν αἰσθανόμενόν τε καὶ κινούμενον, ἔσται δέ ποτε τοιοῦτον, ἕτερον δὲ τὸ κατ' ἐνέργειαν ὑπάρχον ἤδη τοιοῦτον, τούτου δὲ τὸ μὲν ἤδη ἐνεργοῦν, τὸ δὲ ἐνεργεῖν μὲν δυνάμενον, ἡσυχάζον δὲ ἢ κοιμώμενον. τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ζητούμενον. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ τρέφεσθαι τὸ ἔμβρυον ζῶον εἶναι λεκτέον, ὃ τῆς οὐσίας ἐστίν, ἀποχωρούντων τοῦ ζητουμένου, τοῖς δ' ἄλλως συμβεβηκόσιν προσεχόντων τὸν νοῦν. 14. Κοινὴ δ' ἐπὶ πᾶσι τοῖς εὐρίσκεσθαι λεγομένοις τέτακται ἢ ἀπόδειξις, ἥτις ἐστὶ λόγος ἐξ ἐτέρων ἑτερόν τι πιστούμενος. ἐξ ὧν δὲ χρὴ πιστουῖσθαι τὸ ζητούμενον, ὁμολογεῖσθαι τε καὶ γινώσκεσθαι δεῖ τῷ μαθάνοντι. ἀρχὴ δὲ τούτων ἀπάντων ἐστὶ τὸ πρὸς αἴσθησίν τε καὶ νόησιν ἐναργές. ἢ μὲν οὖν πρώτη ἀπόδειξις ἐκ τούτων ἀπάντων σύγκειται, ἢ δ' ἐκ τῶν ἤδη φθασάντων ἀποδεδείχθαι, διὰ τῆςδε πάλιν ἑτερόν τι περαίνουσα πιστὴ μὲν οὐδὲν

¹ Transposui c. P. codd. καθ' ὁρμὴν post τὸ κινούμενον.

² edd. αἰσθεσθαι solæce.

ἡττόν ἐστι τῆς προτέρας, οὐ μὴν καὶ πρώτη ὀνομάζεσθαι δύναται, διότι μὴδ' ἐκ πρώτων περαίνεται προτάσεων. τὸ μὲν οὖν πρῶτον εἶδος τῆς τῶν ζητουμένων διαφορᾶς τριῶν ὄντων ἐδείχθη, λέγω δὲ τὸ τῆς οὐσίας γνωσκομένης ἀγνοεῖσθαι τι τῶν ἔργων ἢ παθῶν αὐτῆς, δευτέρα δ' ἦν διαφορὰ προβλημάτων ἐφ' οὗ τὰ μὲν ἔργα καὶ πάθη γινώσκουμεν ἅπαντες, ἀγνοοῦμεν δὲ τὴν οὐσίαν, οἷον ἐν τίνι τοῦ σώματος μορίῳ τὸ ἡγεμονικόν ἐστι τῆς ψυχῆς.¹

V. 15. Ἡ δὲ αὐτὴ ἐπιχείρησις τῆς ἀποδείξεως καπὶ τούτου τοῦ προβλήματος. φασὶν οὖν τινὲς μὴ ἐγχωρεῖν πλείους ἀρχὰς ἐνὸς εἶναι ζῶου. ὁμογενεῖς μὲν οὖν ἀρχὰς οὐκ ἐγχωρεῖ πλείους ὑπάρχειν ἐνὸς ζῶου, διαφερούσας δὲ τοῖς γένεσιν οὐδὲν ἄτοπον. πρὸς τοὺς Πυρρῶνίους² εἴη, φασὶν, ἢ ἐποχὴ βέβαιον εἶναι μὴδὲν, δῆλον ὅτι ἀφ' ἑαυτῆς ἀρξαμένη, πρῶτον ἀκυρώσει ἑαυτήν. ἢ τοίνυν δίδωσιν ἀληθές τι εἶναι καὶ οὐ περὶ πάντων ἐφεκτέον ἢ ἐνίσταται μὴδὲν εἶναι ἀληθὲς λέγουσα, καὶ δῆλον ὅτι οὐδ' αὐτὴ πρότερον ἀληθεύσει. ἤτοι γὰρ αὕτη ἀληθεύει ἢ οὐκ ἀληθεύει. ἀλλ' εἰ μὲν ἀλη-

¹ Plut. de plac. philos. iv. 5. *Potter*.

² Diogenes Laert. ix, 61. 62: ὅθεν γενναϊότατα δοκεῖ, φιλοσοφῆσαι τὸ τῆς ἀκαταληψίας καὶ ἐποχῆς εἶδος εἰσαγαγόν, ὡς Ἀσκάσιος ὁ Ἀεθιρίτης φησιν· οὐδὲν γὰρ ἔφασκεν οὔτε καλὸν οὔτε αἰσχρὸν οὔτε δίκαιον οὔτε ἄδικον. καὶ ὁμοίως ἐπὶ πάντων, μὴδὲν εἶναι τῇ ἀληθείᾳ, νόμῳ δὲ καὶ ἔθει πάντα τοὺς ἀνθρώπους πρᾶττειν· οὐ γὰρ μᾶλλον τότε ἢ τότε εἶναι ἕκαστον. ἀκόλουθος δ' ἦν καὶ τῷ βίῳ, μὴδὲν ἐκτρεπόμενος μὴδὲ φυλαττόμενος, ἅπαντα ὑφιστάμενος, ἀμάξας εἰ τύχοι καὶ κρημνοὺς καὶ κύνας καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴδὲν ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιτρέπων. σώζεσθαι μέντοι (καθά φασιν οἱ περὶ τὸν Καρύστιον Ἀντίγονον) ὑπὸ τῶν γνωρίμων παρακολουθούτων. Δινεσίδημος δὲ φησὶ φιλοσοφεῖν μὲν αὐτὸν κατὰ τὸν τῆς ἐποχῆς λόγον, μὴ μέντοιγε ἀπροοράτως ἔκιστα πρᾶττειν. *Potter*.

θεύει δίδωσιν ἄκουσά τι εἶναι ἀληθές, εἰ δὲ μὴ ἀληθεύει, ἀληθῇ ἀπολείπει ἅπερ ἀνελεῖν ἐβούλετο. ἐν ᾧ γὰρ ψευδὴς δείκνυται ἢ ἀναιρουῖσα ἐποχὴ, ἐν τούτῳ τὰ ἀναιρούμενα ἀληθῇ δείκνυται, ὥς ὁ ὄνειρος ὁ λέγων ψευδεῖς εἶναι πάντας τοὺς ὀνείρους. αὐτῆς¹ γὰρ ἀναιρετική οὖσα τῶν ἄλλων γίνεται κυρωτική.² καὶ ὅλως εἰ ἔστιν ἀληθὴς ἀφ' ἑαυτῆς ποιήσεται τὴν ἀρχὴν οὐκ ἄλλου τινὸς οὖσα ἐποχὴ, ἀλλ' ἑαυτῆς πρῶτον, ἔπειτα εἰ καταλαμβάνεται ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν ἢ ὅτι ἐπέχει, δῆλός ἐστι μὴ ἐπέχειν. πῶς δ' ἂν καὶ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν ἀφίκετο περὶ πάντων ἐπέχων; πῶς δ' ἂν καὶ ἀπεκρίνετο³ πρὸς τὸ ἐρωτηθέν; περὶ γὰρ αὐτοῦ τούτου δῆλός ἐστιν οὐκ ἐπέχων, ναὶ μὴν καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ἐπέχει, ὃ καὶ εἰ δεῖ πειθόμενον αὐτοῖς περὶ πάντων ἐπέχειν περὶ αὐτῆς πρότερον τῆς ἐποχῆς ἐφέξομεν, εἴτε πιστέον αὐτῇ εἴτε καὶ μή. 16. Ἔτι εἰ τοῦτο αὐτό ἐστι τὸ ἀληθές τὸ μὴ εἰδέναι τὸ ἀληθές, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἀληθές τι παρ' ἐκείνου δίδοται. εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἀμφισβητήσιμον ἐρεῖ τὸ ἀγνοεῖν τὰ ἀληθές, ἐν αὐτῷ τούτῳ δίδωσιν εἶναι τὸ ἀληθές γνώριμον, ἐν ᾧ τὴν περὶ αὐτοῦ ἐποχὴν φαίνεται βεβαιῶν.⁴ αἵρεσίς ἐστι πρόσκλισις δογμάτων ἢ, ὥς τινες, πρόσκλισις δόγμασι πολλοῖς ἀκολουθίαν πρὸς ἄλληλα καὶ τὰ φαινόμενα περιέχουσι⁵ πρὸς τὸ εὖ ζῆν συντείνουσα. καὶ τὸ μὲν δόγμα ἐστὶ κατάληψις τις λογικῇ, κατάληψις δὲ ἕξις

¹ c. Sylb. codd. αὐτοῦ.² c. Sylb. pro κυρωτική.³ τὴν ἀρχὴν εἰς usque ad ἀπεκρίν. om. c. cod. Flor. Potterus, male : sed ἀπεκρίνετο bene cum Flor. corr. pro ἀποκρίναιτο.⁴ c. P. codd. μὴ ante βεβ.⁵ c. P. pro περιέχουσα.

καὶ συγκατάθεσις τῆς διανοίας· οὐ μόνον οἱ ἐφεκτικοί¹, ἀλλὰ καὶ πᾶς δογματικὸς ἔν τισιν ἐπέχειν εἴωθεν ἥτοι παρὰ γνώμης ἀσθένειαν ἢ παρὰ πραγμάτων ἀσάφειαν ἢ παρὰ τὴν τῶν λόγων ἰσοσθενίαν.

[Αἱ τῶν ζητήσεων ἔφοδοι καὶ ἀρχαὶ περὶ ταῦτα καὶ ἐν τούτοις εἰσι.]²

VI. 17. Προτακτέον δὴ καὶ τῶν ὄρων καὶ τῶν ἀποδείξεων καὶ διαιρέσεων, ποσαχῶς λέγεται τὸ ζητούμενον, τά τε ὁμώνυμα χωριστέον³ καὶ τὰ συνώνυμα εὐκρινῶς τακτέον κατὰ τῆς σημασίας. ἔπειτα ζητητέον, εἰ τῶν πρὸς ἕτερα θεωρουμένων ἐστὶν τὸ προκείμενον ἢ καθ' αὐτὸ λαμβάνεται· ἐπὶ τούτοις, εἰ ἔστι, τί ἐστὶ, τί αὐτῷ συμβέβηκεν, ἢ καὶ οὕτως· εἰ ἔστι, τί ἐστὶ, διότι ἐστίν. πρὸς δὲ τὴν τούτων θεωρίαν ἢ τῶν καθ' ἕκαστα γνώσις καὶ ἢ τῶν καθόλου συνεπιβάλλει⁴ καὶ τὰ πρότερα καὶ τὰ ἐπὶ τὰς διαφορὰς καὶ αἱ διαιρέσεις αὐτῶν. ἢ μὲν οὖν ἐπαγωγὴ φέρει τὸ καθ' ὅλου καὶ τὸν ὀρισμὸν. αἱ δὲ διαιρέσεις τὰ εἶδη καὶ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ ἄτομον, ἢ δὲ θεωρία τοῦ ποσαχῶς τὴν λήψιν τοῦ οἰκείου, αἱ δὲ διαφορήσεις τὰς κατ' αὐτὰς διαφορὰς καὶ τὰς ἀποδείξεις καὶ ἄλλως τὴν θεωρίαν συναύξουσιν τά τε παρέπόμενα αὐτῇ. ἐκ πάντων δὲ ἐπιστήμη τε παρίσταται καὶ ἀλήθεια. πάλιν τὸ κεφαλαιωθὲν ἐκ τῆς διαιρέσεως ὅρος γίνεται, λαμβάνεται γὰρ καὶ πρότερος τῆς διαιρέσεως καὶ ὕστερος ὁ διορισμὸς, πρότερος μὲν ὅταν συγχωρηθῇ ἢ προτεθῇ,

¹ c. Sylb. pro ἐφεκτοί.

² Uncis inclusi glossam indicantem hic desinere dissertationem de principiis. Nihil deest in textu.

³ c. Sylb. pro χειρ.

⁴ c. Lowth. codd. συνυποβ.

ὕστερος δὲ ὅταν ἀποδειχθῇ.¹ καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν δὲ ἐκ τοῦ καθ' ἕκαστα κεφαλαιοῦται τὸ καθόλου. ἀρχὴ γὰρ τῆς ἐπαγωγῆς ἡ αἴσθησις, πέρας δὲ τὸ καθόλου. ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγή οὐ τὸ τί ἐστὶ δείκνυσιν, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἢ οὐκ ἔστιν, ἡ διαίρεσις δὲ ὅ,τι² ἐστὶ παρίστησιν. ὃ τε διορισμὸς ὁμοίως τῇ διαιρέσει τὴν οὐσίαν καὶ τὸ τί ἐστὶ διδάσκει, οὐχὶ δὲ τὸ εἰ ἔστιν, ἢ τε ἀπόδειξις τὰ τρία τό τε εἰ ἔστιν καὶ τὸ τί ἐστὶν καὶ τὸ διὰ τί ἐστὶν σαφηνίζει. εἰσὶ δὲ ἔνιοι καὶ τῆς αἰτίας ἐμπεριεκτικοὶ ὅροι. 18. Ἐπεὶ δὲ ἐπίστασθαί ἐστιν ὅταν ἴδωμεν τὴν αἰτίαν, αἰτίαι δὲ τέσσαρες³, ἡ ὕλη, τὸ κινεῖν, τὸ εἶδος, τὸ τέλος, τετραχῶς ἔσται ὁ διορισμὸς. ληπτέον οὖν πρῶτον τὸ γένος, ἐν ᾧ ἐστὶ τῶν ἐπάνω τὰ ἐγγύτατα, μετὰ τοῦτο τὴν προσεχῇ διαφοράν. ἡ δὲ συνέχεια τῶν διαφορῶν τεμνομένη καὶ ἀποδιαιρουμένη τὸ τί ἦν εἶναι ἐκπληροῖ. οὐκ ἀνάγκη δὲ πάσας λέγειν ἐκάστου τὰς διαφοράς, ἀλλὰ τὰς εἰδοποιούσας. ἡ γεωμετρικὴ ἀνάλυσις καὶ σύνθεσις τῇ διαλεκτικῇ διαιρέσει καὶ ὁρισμῷ ἔοικεν, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς διαιρέσεως ἐπὶ τὰ ἀπλούστερα καὶ ἀρχικώτερα ἀνατρέχουμεν. τὸ γοῦν γένος τοῦ ζητουμένου πράγματος διαιροῦμεν εἰς τὰ ἐνυπάρχοντα αὐτῷ εἶδη, οἷον ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῶον γένος ὃν εἰς τὰ ἐμφαινόμενα εἶδη διαιροῦμεν τὸ θνητὸν καὶ ἀθάνατον, καὶ οὕτως αἰεὶ τὰ σύνθετα δοκοῦντα εἶναι γένη εἰς τὰ ἀπλούστερα εἶδη τέμνοντες ἐπὶ τὸ ζητούμενον⁴

¹ Arist. Anal. Post. II. 13 fere κατὰ λέξιν repetit Clemens. Potter.

² c. P. codd. ὅτι. ³ juxta Arist. II. 11. αἰτίαι δὲ τέσσαρες, etc.

⁴ c. Lowth. et P. codd. μὴ ante ζητ. Potter.

καὶ μηκέτι τομὴν ἐπιδεχόμενον¹ παραγινόμεθα. τὸ γὰρ ζῶον εἰς τὸ θνητὸν καὶ ἀθάνατον διελόντες εἶτα μέντοι τὸ θνητὸν εἰς τὸ χερσαῖον καὶ ἔνυδρον, καὶ πάλιν τὸ χερσαῖον εἰς τὸ πτηνὸν καὶ πεζὸν καὶ οὕτως τὸ προσεχὲς τῷ ζητούμενῳ εἶδος, ὃ καὶ περιλαμβάνει τὸ ζητούμενον, διαιροῦντες ἀφιζόμεθα τέμνοντες ἐπὶ τὸ ἀπλούστατον εἶδος, ὅπερ ἄλλο μὲν οὐδὲν, μόνον δὲ τὸ ζητούμενον περιλαμβάνει. πάλιν γὰρ τὸ πεζὸν εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον διαιρούμεθα. καῖπειτα τὰ προσεχῆ τῶν ἐκ τῆς διαιρέσεως λαμβανομένων εἰδῶν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκλεγόμενοι καὶ ἐπισυνθέντες εἰς ἓνα λόγον τὸν ὅρον τοῦ ἀνθρώπου ἀποδίδομεν, ὅς ἐστι ζῶον θνητὸν, χερσαῖον, πεζόν, λογικόν. 19. Ὅθεν ὕλης μὲν τάξιν ἐπέχει ἡ διαίρεσις τῷ ὄρῳ², τὴν ἀπλότητα τοῦ ὀνόματος ἀναζητοῦσα, τεχνίτου δὲ καὶ δημιουργοῦ ὁ ὅρος, ἐπισυντιθεὶς καὶ κατασκευάζων καὶ τὴν γινώσιν τοῦ ὄντος παριστάς. οὐ τούτων τῶν πραγμάτων οὔτε τῶν ἰδεῶν οἱ ὅροι, ἀλλὰ γὰρ τῶν πραγμάτων ὧν ἔχομεν καθολικὰς διανοίας, τούτων τῶν διανοιῶν τοὺς ἐρμηνευτικούς λόγους εἶναί φαμεν, τούτων γὰρ τῶν διανοιῶν καὶ αἱ διαιρέσεις γίνονται. τῶν δὲ διαιρέσεων ἡ μὲν τις εἰς εἶδη διαιρεῖ τὸ διαιρούμενον ὡς γένος, ἡ δὲ τις εἰς μέρη ὡς ὅλον, ἡ δὲ εἰς τὰ συμβεβηκότα. ἡ μὲν οὖν τοῦ ὅλου εἰς τὰ μέρη διαίρεσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ μέγεθος ἐπινοεῖται, ἡ δὲ εἰς τὰ συμβεβηκότα οὐδέποτε ὅλη δύναται διαληφθῆναι, εἴ γε καὶ οὐσίαν ἐκάστω δεῖ

¹ P. ἀποδεχόμενον.

² edd. et interpretes male comma post διαίρεσις. v. § 21. init. διαφορά, σημείου τάξιν ἐπέχουσα τῷ ὄρῳ.

πάντως τῶν ὄντων ὑπάρχειν. ὅθεν ἀδόκιμοι ἄμφω αὐται αἱ διαιρέσεις, μόνη δὲ εὐδοκιμεῖ ἡ τοῦ γένους εἰς εἶδη τομὴ, ὑφ' ἧς χαρακτηρίζεται ἢ τε ταυτότης ἢ κατὰ γένος ἢ τε ἑτερότης ἢ κατὰ τὰς ἰδικὰς διαφοράς. τὸ εἶδος ἀεὶ ἐν τινὶ μέρει θεωρεῖται, οὐ μὴν ἀνάπαλιν, εἴ τι μέρος ἐστί τινος, τοῦτο καὶ εἶδος γενήσεται. ἡ γὰρ χεὶρ μέρος μὲν ἐστί τοῦ ἀνθρώπου, εἶδος δὲ οὐκ ἔστιν, καὶ τὸ μὲν γένος ἐν τοῖς εἶδεσιν ἐνυπάρχει, τὸ γὰρ ζῶον καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ βοῖ, τὸ δὲ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν οὐκ ἐνυπάρχει, οὐ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐν τοῖς ποσὶν ὑπάρχει. διὸ κυριώτερον τὸ εἶδος τοῦ μέρους· καὶ ὅσα τοῦ γένους κατηγορεῖται, ταῦτα πάντα καὶ τοῦ εἶδους κατηγορηθήσεται. 20. Ἄριστον μὲν οὖν εἰς δύο διαιρεῖν¹ εἶδη τὸ γένος, εἰ δὲ μὴ, εἰς τρία. τὰ τοίνυν εἶδη γενικώτερον μὲν διαιρούμενα χαρακτηρίζεται τῷ τε ταυτῷ καὶ θατέρῳ, ἔπειτα δὲ διὰ τῶν γενικῶς σημαινόμενων διαιρούμενα χαρακτηρίζεται. ἕκαστον γὰρ τῶν εἰδῶν ἥτοι οὐσία ἐστίν, ὥσπερ ὅταν λέγωμεν, τῶν ὄντων τὰ μὲν σώματά ἐστι, τὰ δὲ ἀσώματα, ἢ πόσον ἢ πρὸς τί ἢ πού ἢ πότε ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν. παντὸς οὐ τινὸς οὖν ἐπιστήμων τίς ἐστι, τούτου καὶ τὸν ὅρον ἀποδώσει, ὡς ὁ γε μὴ δυνάμενος λόγῳ περιλαβεῖν καὶ ὀρίσασθαι ὅτιοῦν, τούτου ἐπιστήμων οὐκ ἂν ποτε εἴη. ἐκ δὲ τῆς τοῦ ὅρου ἀγνοίας καὶ τὰς πολλὰς ἀμφισχητήσεις γίνεσθαι καὶ τὰς ἀπάτας συμβαίνει. εἰ γὰρ ὁ τὸ πρᾶγμα εἰδὼς ἔχει κατὰ διάνοιαν τὴν εἰδησιν αὐτοῦ, δύναται δὲ καὶ λόγῳ σαφηνίσαι ὃ διανοεῖται, ἢ δὲ τῆς

¹ c. P. codd. θεωρεῖν.

διανοίας ἐρμηνεία ὅρος ἐστίν, ἀναγκαῖόν ἐστι τὸν εἰδόμενον τὸ πρᾶγμα δύνασθαι αὐτοῦ καὶ τὸν ὅρον ἀποδιδόναι.

21. Προσλαμβάνεται δὲ ὅροις καὶ ἡ διαφορὰ, σημείου τάξιν ἐπέχουσα τῷ ὄρω. τῷ γοῦν τοῦ ἀνθρώπου ὄρω τὸ γελαστικὸν προστεθὲν ποιεῖ τὸ ὅλον ζῶον λογικόν, θνητόν, χερσαῖον, πεζόν, γελαστικόν. σημεία γάρ ἐστι τὰ κατὰ διαφορὰν προσαγόμενα τῷ ὄρω οἰκείων πραγμάτων, τὴν δὲ φύσιν αὐτῶν τῶν πραγμάτων οὐκ ἐνδείκνυται. αὐτίκα ἰδίου ἀπόδοσιν φασιν εἶναι τὴν διαφοράν. καὶ καθὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων διαφέρει τὸ ἔχον τὴν διαφοράν, ὃ μόνῳ ὑπάρχει καὶ ἀντικατηγορεῖται τοῦ πράγματος ἐν τοῖς ὅροις, ἀνάγκη τὸ πρῶτον γένος ὡς ἀρχηγὸν καὶ ὑπόστατον δεῖ παραλαμβάνειν. ἐν μὲν οὖν τοῖς μακροτέροις ὅροις τὸ πλῆθος τῶν εἰδῶν τῶν ἐξευρισκομένων διὰ τῶν δέκα κατηγοριῶν, ἐν δὲ τοῖς ἐλαχίστοις τὰ προηγούμενα τῶν προσεχῶν εἰδῶν ληφθέντα, τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν διασημαίνει τοῦ πράγματος, ὃ δὲ ἐλάχιστος ἐκ τριῶν συνέστηκεν, τοῦ γένους καὶ δυεῖν τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰδῶν. γίνεται δὲ τοῦτο διὰ συντομίαν. φαμέν οὖν, ἄνθρωπος ἐστὶ τὸ ζῶον γελαστικόν. τό τε ἐξαιρέτως συμβεβηκὸς τῷ ὀριζομένῳ προσπαραληπτέον ἢ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν αὐτοῦ ἢ τὸ ἴδιον ἔργον αὐτοῦ καὶ τοιούτων τινῶν ἄλλων. ἐξηγητικὸς οὖν ὁ ὅρος ὢν τῆς τοῦ πράγματος οὐσίας περιλαβεῖν μὲν ἀκριβῶς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ἀδυνατεῖ, διὰ δὲ τῶν κυριωτάτων εἰδῶν τὴν δῆλωσιν τῆς οὐσίας ποιεῖται καὶ σχεδὸν ἐν ποιότητι ὁ ὅρος μὴν οὐσίαν ἔχει.

VII. 20. Τὰ ποιητικὰ τῆς ἐποχῆς αἷτια δύο ἐστὶν τὰ

ἀνωτάτω, ἐν μὲν τὸ πολύτροπον καὶ ἄστατον τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης, ὅπερ γεννητικὸν εἶναι πέφυκεν τῆς διαφωνίας ἥτοι τῆς ἀλλήλων πρὸς ἀλλήλους ἢ τῆς ἑαυτῶν πρὸς ἑαυτοὺς, δεύτερον δὲ ἢ ἐν τοῖς οὖσι διαφωνία, ἢ καὶ εἰκότως ἐμπειρητικὴ καθέστηκεν τῆς ἐποχῆς. μήτε γὰρ πάσαις ταῖς φαντασίαις πιστεύειν δυννηθέντες διὰ τὴν μάχην, μήτε πάσαις ἀπιστεῖν διὰ τὸ καὶ τὴν λέγουσαν πάσας ἀπίστους ὑπάρχειν ἐξ ἀπασῶν οὖσαν συμπεριγράφεσθαι πάσαις, μήτε τισὶ μὲν πιστεύειν, τισὶ δὲ ἀπιστεῖν διὰ τὴν ἰσότητα, κατήχθημεν εἰς ἐποχὴν. τούτων δὲ αὐτῶν τῶν ἀρχικωτάτων τῆς ἐποχῆς τὸ μὲν ἀθέβαιον τῆς διανοίας γεννητικὸν ἐστὶ διαφωνίας, ἢ δὲ διαφωνία προσεχὲς αἷτιον τῆς ἐποχῆς, ὅθεν πλήρης μὲν ὁ βίος δικαστηρίων τε καὶ βουλευτηρίων καὶ καθόλου τῆς περὶ τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ καὶ κακὰ αἰρέσεως, ἅπερ ἠπορημένης ἐστὶ διανοίας καὶ πρὸς¹ τῶν ἀντικειμένων πραγμάτων εἰς ἀσθένειαν μετοκλαζούσης τεκμήρια. πλήρεις δ' αἱ θῆκαι τῶν βιβλίων, καὶ αἱ συντάξεις καὶ αἱ πραγματεῖαι τῶν διαφωνούντων ἐν τοῖς δόγμασι καὶ πεπεικότων ἑαυτοὺς τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν γινώσκειν.

VIII. 23. ²Τρία ἐστὶ περὶ τὴν φωνὴν· τὰ τε ὀνόματα σύμβολα ὄντα τῶν νοημάτων κατὰ τὸ προηγούμενον, κατ' ἐπακολουθήμα δὲ καὶ τῶν ὑποκειμένων· δεύτερον δὲ τὰ νοήματα ὁμοιώματα καὶ ἐκτυπώματα τῶν ὑποκειμένων ὄντα· ὅθεν ἅπασιν καὶ τὰ νοήματα τὰ αὐτὰ ἐστὶ διὰ τὸ τὴν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων ἅπασιν ἐγγίνεσθαι τύπωσιν, οὐκ ἔτι δὲ καὶ τὰ ὀνόματα διὰ

¹ cum Pottero. codd. πρὸς τὴν τῶν.   ² conf. Arist. de interpr. c. 1.

τὰς διαλέκτους τὰς διαφόρους· τρίτον δὲ τὰ ὑποκείμενα πράγματα, ἀφ' ὧν ἡμῖν τὰ νοήματα ἐντυπούνται. τὰ μὲν οὖν ὀνόματα ἢ γραμματικὴ εἰς τὰ καθολικὰ στοιχεῖα $\overline{\kappa\zeta}$ ἀνάγει. ὠρισμένα γὰρ χρὴ εἶναι τὰ στοιχεῖα· τῶν γὰρ καθ' ἕκαστα, ἀπείρων ὄντων, μὴ εἶναι ἐπιστήμην¹, ἴδιον δὲ ἐπιστήμης καθολικοῖς ἐπερείδεσθαι θεωρήμασι² καὶ ὠρισμένοις. ὅθεν τὰ καθ' ἕκαστα εἰς τὰ καθόλου ἀνάγεται· ἢ δὲ τῶν φιλοσόφων πραγματεία περί τε τὰ νοήματα καὶ τὰ ὑποκείμενα καταγίνεται. ἐπεὶ³ δὲ τούτων τὰ καθ' ἕκαστα ἄπειρα, στοιχεῖά τινα καὶ τούτων εὗρεθῇ, ὑφ' ἃ πᾶν τὸ ζητούμενον ὑπάγεται. καὶ εἰ μὲν φαίνοιτο ὑφ' ἓν τι ὑποδεδικὸς τῶν στοιχείων ἢ καὶ πλείω, ἀποφανοῦμεθα αὐτὸ εἶναι, εἰ δὲ πάντα διαφύγοι, μηδαμῇ εἶναι. τῶν λεγομένων τὰ μὲν⁴ κατὰ συμπλοκὴν λέγεται, τὰ δὲ ἄνευ συμπλοκῆς. τὰ μὲν οὖν κατὰ συμπλοκὴν, οἷον ἄνθρωπος τρέχει, τὰ δὲ ἄνευ συμπλοκῆς λέγεται ὡς τὸ “ἄνθρωπος” καὶ ὡς τὸ “τρέχει” καὶ ὅσα λόγον οὐκ ἀποτελεῖ, ὅς⁵ δὴ τὰληθές ἢ τὸ ψεῦδος ἔχει. τῶν δὲ ἄνευ⁶ συμπλοκῆς λεγομένων τὰ μὲν οὐσίαν σημαίνει, τὰ δὲ ποῖον, τὰ δὲ πόσον, τὰ δὲ πρὸς τί, τὰ δὲ ποῦ, τὰ δὲ πότε, τὰ δὲ κεῖσθαι, τὰ δὲ

¹ suppl. *δηλον* vel simile quid.   ² cf. Arist. Anal. Post. i. 4. *P.*

³ c. Pott. pro ἐπὶ cod.

⁴ In codd. lacuna post τὰ μὲν usque ad τὰ δὲ, supplevit *P.* ex Arist. Cat. 2.

⁵ c. Lowth. codd. *ὁ*. Arist. Cat. 4: τῶν κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγομένων οὐδὲν οὔτε ἀληθές οὔτε ψευδές ἐστίν, οἷον· ἄνθρωπος, λευκὸν, τρέχει, νικᾷ. *Potter.*

⁶ c. *P.* codd. μετά. Arist. Cat. 4: τῶν κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγομένων ἕκαστον ἦται οὐσίαν σημαίνει, etc. *Potter.*

ἔχειν, τὰ δὲ ποιεῖν, τὰ δὲ πάσχειν, ἃ δὴ καὶ στοιχεῖα τῶν ὄντων φαμέν τῶν ἐν ὕλῃ καὶ μετὰ τὰς ἀρχάς. ἔστι γὰρ λόγῳ θεωρητὰ ταῦτα, τὰ δὲ αὔλα νῶ μόνῳ ληπτὰ ἔστι κατὰ τὴν πρώτην ἐπιβολήν. 24. Τῶν δὲ ὑπὸ τὰς δέκα κατηγορίας ὑποτασσομένων τὰ μὲν καθ' αὐτὰ λέγεται, ὡς αἱ ἐννέα κατηγορίαι, τὰ δὲ πρὸς τι. καὶ πάλιν τῶν ὑπὸ ταύτας τὰς δέκα κατηγορίας τὰ μὲν ἔστι συνώνυμα¹, ὡς βούς καὶ ἄνθρωπος, καθὼς ζῶον, ἔστι γὰρ συνώνυμα, ὧν τό τε ὄνομα ἀμφοῖν κοινὸν τὸ ζῶον, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός, τουτέστιν ὁ ὅρος, τουτέστιν οὐσία ἐμψυχος. ἑτερώνυμα δὲ ὅσα περὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον ἐν διαφόροις ἐστὶν ὀνόμασιν, οἷον ἀνάθασις καὶ κατάθασις. ὁδὸς γὰρ ἡ αὐτὴ ἦτοι εἰς τὸ ἄνω ἢ εἰς τὸ κάτω. τὸ δ' ἄλλο εἶδος τῶν ἑτερονύμων, οἷον ἵππος καὶ μέλας, καὶ ὄνομα καὶ λόγον ἕτερον ἀλλήλων ἔχοντα μηδὲ τοῦ ὑποκειμένου κοινωνοῦντα, ἕτερα δὲ λεκτέον, οὐχ ἑτερώνυμα. πολυνώνυμα δὲ τὰ τὸν μὲν λόγον τὸν αὐτὸν ἔχοντα, ὄνομα δὲ διάφορον ὡς ἄορ, ξίφος, φάσγανον. παρωνώνυμα δ' ἐστὶ τὰ παρά τι ἕτερον ὀνομασμένα ὡς ἀπὸ τῆς ἀνδρείας ὁ ἀνδρεῖος. τὰ δὲ ὁμώνυμα² τῷ αὐτῷ ὀνόματι χρώμενα, λόγον δὲ οὐ τὸν αὐτὸν ἔχοντα, οἷον ἄνθρωπος τό τε ζῶον καὶ ὁ γεγραμμένος. τῶν δὲ ὁμωνύμων τὰ μὲν ἀπὸ τύχης ὁμωνυμεῖ, ὡς Αἴας ὁ Λοκρὸς καὶ ὁ Σαλαμίνιος, τὰ δὲ

¹ Aristot. *ibid.* I. 2 : συνώνυμα λέγεται, ὧν τό τε ὄνομα κοινὸν καὶ ὁ κατὰ τοῦτομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός. οἷον ζῶον ὅτε ἄνθρωπος καὶ ὁ βῶς. *Potter.*

² *Ibid.* I. 1 : ὁμώνυμα λέγεται, ὧν ὄνομα μόνον κοινὸν, ὁ δὲ κατὰ τοῦτομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος. οἷον ζῶον ὅτε ἄνθρωπος καὶ τὸ γεγραμμένον. *Potter.*

ἀπὸ διανοίας· καὶ τούτων τὰ μὲν καθ' ὁμοιότητα, ὡς ἄνθρωπος τό τε ζῶον καὶ ὁ γεγραμμένος, τὰ δὲ κατὰ ἀναλογίαν, ὡς πόδες Ἰδης¹ καὶ οἱ ἡμέτεροι πόδες διὰ το κατωτέρω εἶναι, τὰ δὲ κατ' ἐνέργειαν, ὡς ποῦς πλοίου, δι' οὗ τὸ πλοῖον πλεῖ καὶ ποῦς ὁ ἡμέτερος, δι' οὗ κινούμεθα. λέγεται ὁμώνυμα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ, ὡς ἀπὸ τοῦ ἱατροῦ τὸ βιβλίον καὶ τὸ σμιλίον ἱατρικὰ, ἀπὸ τοῦ χρωμένου ἱατροῦ καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν λόγον τὸν ἱατρικόν.

IX. 25. Τῶν αἰτίων τὰ μὲν προκαταρκτικά, τὰ δὲ συνεκτικά, τὰ δὲ συνεργὰ, τὰ δὲ ὧν οὐκ ἄνευ. προκαταρκτικά μὲν τὰ πρῶτως ἀφορμὴν παρεχόμενα εἰς τὸ γίνεσθαι τι, καθάπερ τὸ κάλλος τοῖς ἀκολάστοις τοῦ ἔρωτος, ὁφθὲν γὰρ αὐτοῖς τὴν ἐρωτικὴν διάθεσιν ἔμποιεῖ μόνον, οὐ μὴν κατηναγκασμένως. συνεκτικά δὲ ἅπερ συνωνύμως² καὶ αὐτοτελῇ καλεῖται, ἐπειδήπερ αὐτάρκως δι' αὐτοῦ ποιητικόν ἐστι τοῦ ἀποτελέσματος. ἐξῆς δὲ πάντα τὰ αἷτια ἐπὶ τοῦ μαθάνοντος δεικτέον. ὁ μὲν πατήρ αἰτιόν ἐστι προκαταρκτικὸν τῆς μαθήσεως, ὁ διδάσκαλος δὲ συνεκτικόν, ἡ δὲ τοῦ μαθάνοντος φύσις συνεργὸν αἷτιον, ὁ δὲ χρόνος τῶν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ἐπέχει. αἷτιον δὲ κυρίως λέγεται τὸ παρεκτικόν τινος ἐνεργητικῶς, ἐπεὶ καὶ τὸν σίδηρον τμητικὸν φάμεν εἶναι, οὐ μόνον ἐν τῷ τέμνειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μὴ τέμνειν. οὕτως οὖν καὶ τὸ παρεκτικὸν ἄμφω σημαίνει καὶ τὸ ἤδη ἐνεργοῦν καὶ τὸ μηδέπω μὲν, δυνάμει δὲ κεχρημένον τοῦ ἐνεργῆσαι. 26. Οἱ μὲν οὖν σω-

¹ II. v, 59. P. ποῦς πλοίου est gubernaculum.

² c. P. codd. συνώνυμα. v. infra.

μάτων, οἱ δ' ἀσώματων φασὶν εἶναι τὰ αἷτια, οἱ δὲ τὸ μὲν σῶμα κυρίως αἰτιόν φασι, τὸ δὲ ἀσώματος καταχρηστικῶς καὶ οἷον αἰτιωδῶς. ἄλλοι δ' ἔμπαλιν ἀναστρέφουσι τὰ μὲν ἀσώματα κυρίως αἷτια λέγοντες, καταχρηστικῶς δὲ τὰ σώματα, οἷον τὴν τομὴν ἐνέργειαν οὔσαν ἀσώματος εἶναι καὶ αἷτιαν εἶναι τοῦ τέμνειν ἐνεργείας οὔσης καὶ ἀσώματος καὶ τοῦ * τέμνεσθαι ὁμοίως τῇ τε μαχαίρᾳ καὶ τῷ τεμνομένῳ σώμασιν οὔσιν· τὸ τίνων ἐστὶν αἷτιον, λέγεται τριχῶς· τὸ μὲν ὃ ἐστὶν αἷτιον, οἷον ὁ ἀνδριαντοποιὸς, δὲ οὐ ἐστὶν αἷτιον τοῦ γίνεσθαι τὸν ἀνδριάντα, τὸ δὲ ἔξ ἐστὶν αἷτιον, ὥσπερ ἡ ὕλη, τῷ χαλκῷ γὰρ αἷτιός ἐστι τοῦ γίνεσθαι τὸν ἀνδριάντα. τὸ γίνεσθαι οὖν καὶ τὸ τέμνεσθαι τὰ οὐ ἐστὶν αἷτια ἐνέργειαι οὔσαι ἀσώματοί εἰσιν. εἰς ὃν λόγον κατηγορημάτων, ἢ ὥς τινες, λεκτῶν.¹ λεκτὰ γὰρ τὰ κατηγορήματα καλοῦσιν Κλεάνθης καὶ Ἀρχέδημος τὰ αἷτια· ἢ ὅπερ καὶ μᾶλλον τὰ μὲν κατηγορημάτων αἷτια λεχθήσεται, οἷον τὸ τέμνεται οὐ πτώσις τὸ τέμνεσθαι, τὰ δ' ἀξιωμάτων ὡς τὸ ναῦς γίνεταί² οὐ πάλιν ἡ πτώσις ἐστι, τὸ ναῦν γίνεσθαι· Ἀριστοτέλης δὲ προσηγορίαν * *³ οἷον τῶν τοιούτων, οἰκίας, νεῶς, καύσεως, τομῆς· ἡ πτώσις δὲ ἀσώματος εἶναι

¹ Vox a Stoicis usurpari solita. Λεκτὰ et κατηγορήματα distinguit in Zenone Laertius vii. 43. Λεκτὰ apud Stoicos secundum Philoponum est synonymum ταῖς φωναῖς. Laertius in Zenone definit vii. 63. λεκτὸν esse τὸ κατὰ φαντασίαν λογικὴν ὑφιστάμενον. Ibidem etiam λεκτὸν et κατηγορήματα distinguit. Cf. Suidas v. κατηγορήματα et Sextus Empir. adv. Math. p. 232. Potter. Vide Lersch Sprachphilos. ii. 31—55. 69.

² c. Lowth. codd. τοῦ ναῦς γίνεσθαι.

³ Lacunam indicavi: viderat Lowth.

ὁμολογεῖται, διὸ καὶ τὸ σόφισμα ἐκεῖνο οὕτως λύεται· ὁ λέγεις, διέρχεταιί σου διὰ τοῦ στόματος, ὅπερ ἀληθές, οἰκίαν δὲ λέγεις, οἰκία ἄρα διὰ τοῦ στόματός σου διέρχεται, ὅπερ ψεῦδος· οὔτε γὰρ τὴν οἰκίαν λέγομεν σῶμα οὔσαν, ἀλλὰ τὴν πτῶσιν ἀσώματον οὔσαν, ἧς οἰκία τυγχάνει. 27. Καὶ τὸν οἰκοδόμον οἰκοδομεῖν λέγομεν κατὰ τὴν ἐπὶ τὸ γενησόμενον ἀναφοράν. οὕτως φαμὲν χλαμύδα ὑφαίνεσθαι, τὸ γὰρ ποιοῦν ἐνεργείας δηλωτικὸν ὑπάρχει. οὐκ ἔστι δὲ ἐτέρου μὲν τὸ ποιοῦν, ἐτέρου δὲ τὸ αἷτιον, ἀλλὰ ταυτοῦ, τῆς χλαμύδος καὶ τῆς οἰκίας, καθ' ὃ γὰρ αἷτιος τοῦ γίνεσθαι κατὰ τοῦτο καὶ ποιητικὸς ἔστι τοῦ γίνεσθαι. τὸ δὲ αὐτὸ ἄρα αἷτιον καὶ ποιητικὸν καὶ δι' ὅ. καὶ εἰ μὲν τί ἐστιν αἷτιον καὶ ποιητικόν, τοῦτο πάντως ἐστὶ καὶ δι' ὅ, εἰ δε τί ἐστι δι' ὅ, οὐ πάντως τοῦτο καὶ αἷτιον. πολλὰ γοῦν ἐφ' ἐν ἀποτέλεσμα συντρέχει, δι' ἃ γίνεται τὸ τέλος, ἀλλ' οὐκ ἔστι πάντα αἷτια. οὐ γὰρ ἂν ἐτεκνοκτόνησεν Μήδεια, εἰ μὴ ὠργίσθη, οὐδ' ἂν ὠργίσθη, εἰ μὴ ἐζήλωσεν, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ ἠράσθη, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ Ἰάσων ἐπλευσεν εἰς Κολχούς, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ Ἀργὸν κατεσκευάσθη, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ τὰ ξύλα ἐκ τοῦ Πηλείου ἐτμήθη. ἐν τούτοις γὰρ ἅπασιν τοῦ δι' ὁ¹ τυγχάνοντος οὐ πάντα τῆς τεκνοκτονίας αἷτια τυγχάνει, μόνη δὲ ἡ Μήδεια, διὸ τὸ μὴ κωλῦον ἀνέργητόν ἐστιν, διὸ οὐκ ἔστιν αἷτιον τὸ μὴ κωλῦον, ἀλλὰ τὸ κωλῦον. ἐν γὰρ τῷ ἐνεργεῖν καὶ δρᾶν τι τὸ αἷτιον νοεῖται. ἔτι τὸ μὴ κωλῦον κεχώρισται τοῦ γινομένου, τὸ δὲ αἷτιον πρὸς τὸ γινόμενον. οὐκ ἂν οὖν εἴη αἷτιον τὸ μὴ κωλῦον.

¹ c. Sylb. codd. διό.

28. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπιτελεῖται, ὅτι τὸ δυνάμενον κωλύειν οὐ πάρεστιν. τετραχῶς τὸ αἷτιον λέγεται τὸ ποιοῦν, ὡς ὁ ἀνδριαντοποιὸς, καὶ ἡ ὕλη ὡς ὁ χαλκὸς, καὶ τὸ εἶδος ὡς ὁ χαρακτήρ, καὶ τὸ τέλος ὡς ἡ τιμὴ τοῦ γυμνασιάρχου. τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, λόγον ὁ χαλκὸς ἐπέχει πρὸς τὸ γενέσθαι τὸν ἀνδριάντα καὶ ὁμοίως ἐστὶν αἷτιον. πᾶν γὰρ οὗ χωρὶς οὐκ ἐνδεχόμενον γενέσθαι τὸ ἀποτέλεσμα κατὰ ἀνάγκην ἐστὶν αἷτιον, αἷτιον δὲ οὐχ ἀπλῶς. οὐ γάρ ἐστι συνεκτικὸν τὸ οὗ μὴ ἄνευ, συνεργὸν δέ· πᾶν δὲ τὸ ἐνεργοῦν παρέχει τὸ ἀποτέλεσμα μετ' ἐπιτηδειότητος τοῦ πάσχοντος, διατίθησι μὲν γὰρ τὸ αἷτιον, πάσχει δὲ ἕκαστον εἰς ὃ πέφυκέν τι παρεκτικῆς τῆς ἐπιτηδειότητος οὔσης καὶ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ἐπεχούσης. ἄπράκτον οὖν τὸ αἷτιον ἄνευ τῆς ἐπιτηδειότητος, οὐκ ἐστὶν δὲ αἷτια, ἀλλὰ συνεργὸς, ἐπεὶ πᾶν αἷτιον ἐν τῷ δρᾶν νοεῖται. αὐτὴν δὲ οὐκ ἂν ποιοίῃ ἡ γῆ, ὥστε οὐδὲ αἷτια ἂν εἶη ἑαυτῆς. καταγέλαστον δὲ τὸ λέγειν μὴ τὸ πῦρ αἷτιον τῆς καύσεως, ἀλλὰ τὰ ξύλα, μὴδὲ τὴν μάχαιραν τῆς τομῆς, ἀλλὰ τὴν σάρκα, μὴδὲ τοῦ καταπαλαισθῆναι τὸν ἀθλητὴν, τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀντιπάλου, τὴν ἑαυτοῦ δὲ ἀσθένειαν. τὸ συνεκτικὸν αἷτιον οὐ δεῖται χρόνου, τὸ γὰρ καυτήριον ἅμα τῷ κατὰ τῆς σαρκὸς ἐπερεισθῆναι τὴν ἀλγηδόνα παρέχει. τῶν προκαταρκτικῶν τὰ μὲν χρόνου δεῖται, ἄχρῃς ἂν γένηται τὸ ἀποτέλεσμα, τὰ δὲ οὐ δεῖται, ὡς ἡ πτώσις τοῦ κατάγματος. μή τι οὖν οὐ κατὰ στέρησιν χρόνου ἄχρονα λέγεται ταῦτα, ἀλλὰ κατὰ μείωσιν, ὡς καὶ τὸ ἐξαίφνης, μὴδὲ αὐτὸ χωρὶς χρόνου γενόμενον. 29. Πᾶν αἷτιον ὡς αἷτιον

διανοία ληπτὸν τυγχάνει ἐπὶ τινος καὶ πρὸς τι νοεῖται, τινὸς μέντοι ἀποτελέσματος, καθάπερ ἡ μάχαιρα τοῦ τέμνειν, πρὸς τινι δὲ καθάπερ τῷ ἐπιτηδεύειν ἔχοντι, καθάπερ τὸ πῦρ τῷ ξύλῳ, τὸν ἀδάμαντα γὰρ οὐ καύσει. τὸ αἷτιον τῶν πρὸς τι, κατὰ γὰρ τὴν πρὸς ἕτερον νοεῖται σχέσιν, ὥστε δυεῖν ἐπιβάλλομεν, ἵνα τὸ αἷτιον ὡς αἷτιον νοήσωμεν, ὃ αὐτὸς καὶ περὶ τοῦ δημιουργοῦ καὶ ποιητοῦ λόγος καὶ πατρός. οὐκ ἔστιν αὐτό τι ἑαυτοῦ αἷτιον οὐδὲ ἑαυτοῦ τις πατήρ, ἐπεὶ τὸ πρῶτον γενήσεται δεύτερον, τό γε μὴν αἷτιον ἐνεργεῖ καὶ διατίθησι, τὸ ὑπὸ τοῦ αἰτίου γένόμενον πάσχει καὶ διατίθεται. οὐ δύναται δὲ τὸ αὐτὸ πρὸς ἑαυτῷ λαμβανόμενον ἐνεργεῖν ἅμα καὶ διατίθεσθαι οὐδὲ υἱὸς εἶναι καὶ πατήρ. καὶ ἄλλως τὸ αἷτιον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γινομένου προχρονεῖ κατὰ τὴν οὐσίαν, ὡς ἡ μάχαιρα τῆς τομῆς. οὐ δύναται δὲ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ προχρονεῖν τῇ ὕλῃ καθὼ αἷτιόν ἐστιν, ἅμα καὶ ὑστερεῖν καὶ ὑστεροχρονεῖν, καθὼ τῆς αἰτίας ἐστὶν ἔργον. διαφέρει τε τὸ εἶναι τοῦ γενέσθαι. οὕτως καὶ αἷτιον μὲν τοῦ γινομένου, πατήρ δὲ υἱοῦ. οὐκ ἐνδέχεται γὰρ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ εἶναι ἅμα καὶ γίνεσθαι. οὐθὲν οὖν ἐστὶν ἑαυτοῦ αἷτιον. 30. Ἀλλήλων οὐκ ἔστι τὰ αἷτια, ἀλλήλοις δὲ αἷτια. ἡ γὰρ σπληνικὴ διάθεσις προῦποκειμένη οὐ πυρετοῦ αἷτιος, ἀλλὰ τοῦ γίνεσθαι τὸν πυρετόν. καὶ ὁ πυρετὸς προῦποκείμενος οὐ σπληνὸς, ἀλλὰ τοῦ αὔξεσθαι τὴν διάθεσιν. οὕτως καὶ αἱ ἀρεταὶ ἀλλήλαις αἷτιαι τοῦ¹ μὴ

¹ c. Sylb. codd. τῷ. P. male defendit lectionem. Vide quæ proxime sequuntur.

χωρίζεσθαι διὰ τὴν ἀντακολουθίαν, καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ψαλίδος λίθοι ἀλλήλοις εἰσὶν αἷτιοι τοῦ μένειν κατηγορήματος, ἀλλήλων δὲ οὐκ εἰσὶν αἷτιοι, καὶ ὁ διδάσκαλος δὲ καὶ ὁ μανθάνων ἀλλήλοις εἰσὶν αἷτιοι τοῦ προκόπτειν κατηγορήματος. λέγεται δὲ ἀλλήλοις αἷτια ποτὲ μὲν τῶν αὐτῶν, ὡς ὁ ἔμπορος καὶ ὁ κάπηλος ἀλλήλοις εἰσὶν αἷτιοι τοῦ κερδαίνειν, ποτὲ δὲ ἄλλου καὶ ἄλλου καθάπερ ἡ μάχαιρα καὶ ἡ σὰρξ, ἡ μὲν γὰρ τῇ σαρκὶ τοῦ τέμνεσθαι, ἡ σὰρξ δὲ τῇ μαχαίρᾳ τοῦ τέμνειν. τὸ ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὁφθαλμοῦ καὶ ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς· ὁ μὲν γὰρ πλήξας τινὰ θανασίμως αἷτιός ἐστιν αὐτῷ τοῦ θανάτου ἢ τοῦ γίνεσθαι τὸν θάνατον, ἀντιπληγείς δὲ ὑπ' αὐτοῦ θανασίμως ἔσχεν αὐτὸν ἀνταίτιον, οὐ καθὼ ἐγένετο αὐτῷ αἷτιος, καθ' ἕτερον δέ. αἷτιος μὲν γὰρ αὐτῷ θανάτου γίνεται, οὐχ ὁ θάνατος δὲ τούτῳ πάλιν τὴν θανασίμην ἀντεπέθηκεν πληγὴν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τρωθεὶς, ὥστ' ἄλλου μὲν αὐτὸς γέγονεν αἷτιος, ἄλλον δὲ ἔσχεν αἷτιον· καὶ ὁ ἀδικήσας ἄλλου μὲν αἷτιος καθίσταται τοῦ ἀδικηθέντος, ὁ δὲ ἀντιτιμωρεῖσθαι κελεύων νόμος οὐκ ἀδικήματος, ἀλλὰ τῷ μὲν ἐκδικίας, τῷ δὲ παιδείας. ὥστε οὐκ ἀλλήλων τὰ αἷτια ὡς αἷτια, ἀ δέ ἐστιν αἷτια. 31. Ἐτι ζητεῖται εἰ πολλὰ κατὰ σύνοδον ἐνὸς αἷτια, γίνεται πολλά. οἱ γὰρ ἄνθρωποι συνέλκοντες¹ αἷτιοί εἰσι τοῦ καθέλκεσθαι τὴν ναῦν, ἀλλὰ σὺν τοῖς ἄλλοις, εἰ μή τι καὶ τὸ συναίτιον αἷτιον. ἄλλοι δέ φασιν, εἰ πολλὰ αἷτια, κατ' ἰδίαν ἕκαστον ἐνὸς αἷτιον γίνεται. τοῦ γοῦν εὐδαιμονεῖν ἐνὸς

^a Exod. 21, 24.

¹ cum Sylb. pro συνελόντες.

ὄντος αἰτία τυγχάνουσιν αἱ ἀρεταὶ πολλαὶ οὖσαι, καὶ
 τοῦ θερμαίνεσθαι καὶ τοῦ ἀλγεῖν ὁμοίως πολλὰ τὰ αἰτία.
 μή τι οὖν αἱ πολλαὶ ἀρεταὶ μία ἐστὶ κατὰ δύναμιν καὶ
 τὰ θερμαίνοντα καὶ τὰ ἀλγοῦντα, καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῶν
 ἀρετῶν κατὰ γένος ἐν τυγχάνον ἐνὸς αἰτίου γίνεται τοῦ
 εὐδαιμονεῖν. τῷ ὄντι δὲ προκαταρκτικὰ μὲν αἰτία ἐνὸς
 γίνεται πλείονα κατὰ γένος καὶ κατ' εἶδος. καὶ κατὰ
 γένος μὲν τοῦ νοσεῖν ὅπως οἶον, οἶον ψῦξις, ἔκλυσις, κόπος,
 ἀπεψία, μέθη, κατ' εἶδος δὲ τοῦ πυρετοῦ. τὰ δὲ συν-
 εκτικὰ αἰτία κατὰ γένος μόνον, οὐκ ἔτι δὲ καὶ κατ' εἶδος.
 τοῦ γὰρ εὐωδιάζεσθαι κατὰ γένος ἐνὸς ὄντος πολλὰ τὰ
 αἰτία κατ' εἶδος, οἶον λιβανωτὸς, ρόδον, κρόκος, στύραξ,
 σμύρνα, μύρον, τὸ γὰρ ρόδον οὐκ ἂν οὕτως εὐώδες εἴη ὥς
 ἡ σμύρνα. 32. Τὸ δὲ αὐτὸ τῶν ἐναντίων αἰτίον γίνε-
 ται, ποτὲ μὲν παρὰ τὸ μέγεθος τοῦ αἰτίου καὶ τὴν
 δύναμιν, ποτὲ δὲ παρὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ πάσχοντος.
 παρὰ μὲν τὴν ποῖαν δύναμιν ἢ αὐτὴ χορδὴ παρὰ τὴν
 ἐπίτασιν ἢ τὴν ἄνεσιν ὀξὺν ἢ βαρὺν ἀποδίδωσι τὸν
 φθόγγον, παρὰ δὲ τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν πασχόντων τὸ
 μέλι γλυκάζει μὲν τοὺς ὑγιαίνοντας, πικράζει δὲ τοὺς
 πυρέσσοντας, καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς οἶνος τοὺς μὲν εἰς
 ὀργὴν, τοὺς δὲ εἰς διάχυσιν ἄγει, καὶ ὁ αὐτὸς ἥλιος τήκει
 μὲν τὸν κηρὸν, ξηραίνει δὲ τὸν πηλόν. τῶν οὖν αἰτίων
 τὰ μὲν ἐστὶ πρόδηλα, τὰ δὲ ἐπιλογισμῷ λαμβανόμενα,
 τὰ δὲ ἄδηλα, τὰ δὲ ἀναλογισμῷ. καὶ τῶν ἀδήλων τὰ
 μὲν πρὸς καιρὸν ἄδηλα κατὰ μὲν τινα καιρὸν ἀποκεκρυμ-
 μένα, κατὰ δέ τινα πάλιν ἔκδηλα βλεπόμενα, τὰ δὲ
 φύσει ἄδηλα τὰ κατὰ μηδένα καιρὸν πρόδηλα γενέσθαι
 δυνάμενα. καὶ τῶν μὲν φύσει τὰ μὲν καταληπτὰ, ἅπερ

οὐκ ἄδηλά τινες ἐκάλουν διὰ σημείων ἀναλογιστικῶς λαμβανόμενα, καθάπερ ἡ συμμετρία τῶν λόγῳ θεωρητῶν πόρων, τὰ δὲ ἀκατάληπτα τὰ κατὰ μηδένα τρόπον ὑπὸ κατάληψιν πεσεῖν δυνάμενα, ἃ δὴ καὶ ἄδηλα ἐν τῷ καθάπαξ λέγεσθαι· καὶ τὰ μὲν προκαταρκτικά, τὰ δὲ συνεκτικά, τὰ δὲ συναίτια, τὰ δὲ συνεργά. καὶ τὰ μὲν τοῦ κατὰ φύσιν, τὰ δὲ τοῦ παρὰ φύσιν, τὰ δὲ νόσου· καὶ κατὰ τὸ ὑποβεβηκὸς τὰ μὲν παθῶν, τὰ δὲ τοῦ μεγέθους αὐτῶν, τὰ δὲ χρόνων καὶ καιρῶν. 33. Τῶν μὲν οὖν προκαταρκτικῶν αἰρομένων μένει τὸ ἀποτέλεσμα, συνεκτικὸν δὲ ἐστὶν αἷτιον, οὗ παρόντος μένει τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ αἰρομένου αἴρεται. τὸ δὲ συνεκτικὸν συνωνύμως καὶ αὐτοτελὲς καλοῦσιν, ἐπειδὴ αὐτάρκως δι' αὐτοῦ¹ ποιητικὸν ἐστὶ τοῦ ἀποτελέσματος. εἰ δὲ τὸ αἷτιον αὐτοτελοῦς ἐνεργείας ἐστὶ δηλωτικόν, τὸ συνεργὸν ὑπερσείαν σημαίνει καὶ τὴν σὺν ἐτέρῳ λειτουργίαν. εἰ μὲν οὖν μηδὲν παρέχεται, οὐδὲ συνεργὸν λεχθήσεται· εἰ δὲ παρέχεται, τοῦτου πάντως γίνεται αἷτιον, οὗ καὶ παρέχεται, τουτέστιν τοῦ δι' αὐτοῦ γινομένου. ἔστιν οὖν συνεργὸν, οὗ παρόντος ἐγένετο τὸ ἀποτέλεσμα, προδήλως μὲν οὖν προδήλου², ἀδήλως δὲ ἀδήλου. καὶ τὸ συναίτιον δὲ ἐκ τοῦ γένους ἐστὶ τῶν αἰτίων, καθάπερ ὁ συστρατιώτης στρατιώτης καὶ ὁ συνέφησος ἔφησος. τὸ μὲν οὖν συνεργὸν αἷτιον τῷ συνεκτικῷ πρὸς τὴν ἐπίτασιν βοηθεῖ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γινομένου, τὸ δὲ συναίτιον οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἐννοίας, δύναται γὰρ συναίτιον ὑπάρχειν, καὶ μὴ συνεκτικὸν αἷτιον ἢ τι. νοεῖται γὰρ σὺν

¹ codd. αὐτοῦ.² c. P. codd. παρόντος.

ἑτέρῳ τὸ συναίτιον οὐδ' αὐτῷ δυναμένῳ κατ' ἰδίαν ποιῆσαι
τὸ ἀποτέλεσμα αἷτιον ὃν σὺν αἰτίῳ. διαφέρει δὲ τοῦ
συναιτίου τὸ συνεργὸν ἐν τῷ τὸ μὲν συναίτιον κατ'
ἰδίαν μὴ ποιοῦντος τὸ ἀποτέλεσμα παρέχειν, τὸ δὲ
συνεργὸν ἐν τῷ κατ' ἰδίαν μὴ ποιεῖν, ἑτέρῳ δὲ προσερ-
χόμενον τῷ κατ' ἰδίαν ποιοῦντι, συνεργεῖ αὐτῷ πρὸς τὸ
σφοδρότατον γίνεσθαι τὸ ἀποτέλεσμα. μάλιστα δὲ τὸ
ἐκ προκαταρκτικοῦ συνεργὸν γεγονέναι τὴν τοῦ αἰτίου
διατείνειν δύναμιν παρίστησιν.

*

*

*

*

*

*

CLEMENTIS

HYPOTYPOSEON LIBRI PRIMI FRAGMENTUM ALTERUM,

SIVE

EXCERPTA EX THEODOTO NEC NON EX VETUSTISSIMIS

VALENTINIANORUM SCHOLÆ ORIENTALIS LIBRIS UNA CUM CLEMENTIS

ADNOTATIONE ATQUE REFUTATIONE.

PRÆFATIO.

TEXTUM nobilissimi ejusque difficillimi Hypotyposeon fragmenti, ut ceterarum hujus libri reliquiarum, exhibemus cum optimis Sylburgii et Potteri editionibus sedulo collatum, dein accurate recognitum et multis, ni fallor, locis nunc tandem correctum. Klotzii editionis negligentius factæ mendisque scantis rationem non habui.

Quæ textui subjecta legitur latina interpretatio commentarii loco addita Bernaysii est, cujus ingenio quantum græca debeant notæ demonstrant. Quæ majusculis literis expressa invenies Theodoti et Valentinianorum sunt sententiæ a Clemente sive verbo tenus sive quoad sensum excerptæ. Minusculis literis ea, quantum fieri potuit, distinguere voluimus quæ Clemens ipse adjecit, vel ut obscuras scholæ voces explicaret, vel ut virorum illorum interpretationibus atque philosophumenis doctrinam catholicam, quam “nostram” vocat, opponeret.

Paragraphos in capita digessi, titulosque addidi, quo facilius quot contineant doctrinæ thesauros hæc Excerpta lector perspicere possit. Singulæ paragraphi non semper continuum Theodoti vel Valentinianorum textum exhibent, sed multis in locis excerpta potius ex illis scriptoribus a Clemente facta, omissis quæ ad propositum minus essent necessaria.

Fragmentum hoc celeberrimum Hypotyposeon ita inscriptum est ab Epitomatore :

Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως ἐκ τῶν Θεοδότου καὶ τῆς ἀνατολικῆς καλουμένης διδασκαλίας κατὰ τοὺς Οὐαλεντίνου χρόνους ἐπιτομαί.

Ad duos igitur fontes diversos referenda sunt hæc quæ vulgo Theodoti nomen præ se ferunt excerpta: Theodotum scilicet

et expositores Valentini. Valentinianorum nomina non exstant in iis quæ supersunt: Theodoti vero nomen sæpius occurrit (§ 26. 35.). Ad hunc referenda sunt quæ singulari numero laudantur, “inquit”: ad illos, “qui a Valentino sunt” vel “Valentinianos” quæ præmisso plurali excerpta sunt.

Theodotus intelligendus est Byzantinus ille scriptor, Clementi fere coævus, sive Theodotus senior, qui abjecta duorum principiorum hæresi philosophiam Valentini catholicam reddere tentavit. Scholæ vero Orientalis scriptores eosque vetustissimos elegit Clemens ut genuinam Valentini doctrinam exhiberet. Quid sit *ἀνατολικὴ διδασκαλία* nunc tandem ab Hippolyto docemur, qui principes hujus scholæ philosophos fuisse refert Axionicum et Ardesianem (vi. 35.), Heracleonem vero et Ptolemæum scholæ italicæ auctores memorat.

EXCERPTA EX THEODOTO

ET

ANTIQUISSIMIS VALENTINIANIS ORIENTALIBUS.

I. § 1—3.

Semen spiritale et genus electorum quid sit.

1. “Πάτερ,” φησὶ¹, “παρατίθεμαί σοι εἰς χεῖρας τὸ πνεῦμά μου· ‘ὁ προέβαλε,’ φησὶ, σαρκίον² τῷ λόγῳ ἢ σοφία, τὸ πνευματικὸν σπέρμα, τοῦτο στολισάμενος κατήλθεν ὁ σωτήρ· ὅθεν ἐν τῷ πάθει τὴν σοφίαν παρατίθεται τῷ πατρὶ, ἵνα αὐτὴν ἀπολάβῃ παρὰ τοῦ

¹ sc. Ἰησοῦς potius quam Σωτήρ. Quæ verba ita leguntur apud Lucam (23, 46): Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεται τὸ πνεῦμά μου.

² Σαρκίον est informis materia quam Sophia Verbo protulit, germen continens spiritale: Soter cum in terram descenderet, induit hoc semen spiritale; quodammodo igitur ipsam Sophiam. Ita infra § 26: ἡ σοφία καὶ ἡ ἐκκλησία ἦν τῶν σπερμάτων τῶν διαφερόντων, ἦν ἐστολίστατο διὰ τοῦ σαρκίου (sc. Jesus). At § 59 idem prorsus dicit quod hic legimus: Σπέρμα μὲν οὖν πρῶτον παρὰ τῆς τεκούσης ἐνεδύσατο. Quod ad ipsam interpretationem illius dicti servatoris pertinet, eam iterum aggreditur infra § 62, ratione simili at non eadem.

INTERPRETATIO.

§ 1. *Pater*, inquit [*Jesus*], *committo tibi in manus spiritum meum*. *Corpusculum*, inquit [*Theodotus*], quod *Sophia Verbo* produxit, nimirum semen spiritale, id indutus descendit *Salvator*. Unde in passione *Sophiam* committit *Patri* ut recuperet

πατρὸς καὶ μὴ κατασχεθῇ ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ἀριστερῶν
δυνάμεων¹. οὕτως πᾶν πνευματικὸν σπέρμα, τοὺς ἐκ-
λεκτοὺς, διὰ τῆς προειρημένης φωνῆς παρατίθεται. Τὸ
ἐκλεκτὸν σπέρμα φάμεν καὶ σπινθήρα ζωοποιούμενον ὑπὸ
τοῦ λόγου, καὶ κόρην ὀφθαλμοῦ, καὶ κόκκον σινάπεως, καὶ
ζύμην, τὰ δόξαντα καταδιγρῆσθαι γένη ἐνοποιούσαν² εἰς πί-
στιν." 2. Οἱ δ' ἀπὸ Οὐαλεντίνου πλασθέντος φασὶ τοῦ
ψυχικοῦ σώματος τῇ ἐκλεκτῇ ψυχῇ οὔσῃ ἐν ὕπνῳ ἐντε-
θῆναι ὑπὸ τοῦ λόγου σπέρμα ἀρρένικόν, ὅπερ ἐστὶν ἀπόρ-
ροια τοῦ ἀγγελικοῦ, ἵνα μὴ ὑστέρημα ᾖ. καὶ τοῦτο ἐζύ-
μωσεν τὰ δόξαντα καταδιγρῆσθαι ἐνοποιοῦν τὴν ψυχὴν
καὶ τὴν σάρκα, ἃ καὶ ἐν μερισμῷ ὑπὸ τῆς σοφίας προη-
νέχθη· ὕπνος δὲ ἦν Ἀδὰμ ἡ λήθη τῆς ψυχῆς ἡ συνεῖχε
μὴ διαλυθῆναι, ἕως περ τὸ πνευματικὸν σπέρμα ἐνέθηκεν
τῇ ψυχῇ ὁ σωτήρ.³ τὸ σπέρμα ἀπόρροια ἦν τοῦ ἀρρένους

¹ Emendavit ex eo quod legitur, *στερίσκειν δυναμένων*, Bernaysius. coll. § 34.

² ἐνοποιούσα. vide § 2.

³ codd. et edd. absque sensu: ἦν συνεῖχε, μὴ διαλυθῆναι ὥς περ τὸ πνευματικὸν ὅπερ ἐνέθηκεν. . . .

eam a Patre neque hîc ea detineatur a sinistris potestatibus. Itaque per verba modo allata universum semen spiritale, nimirum electos, committit Patri. Semen electum nos appellamus tum scintillam a Verbo vivificatam, tum pupillam oculi [Deuteron. xxxii. 10.], tum granum sinapis, tum fermentum quod adunat ad finem ea genera, quæ disjuncta videntur. § 2. Valentiniani autem dicunt, psychico corpore formato, animæ electæ, dum dormit, inditum esse a Verbo semen masculinum, quod est effluvium angelici, ne hysterema fieret. Atque id fermentando adunavit ea, quæ discreta videbantur, nimirum animam et carnem, quæ seorsum quoque a Sophia prolata erant. Somnus autem Adæ erat animæ oblitio, quæ continuit (carnem

καὶ ἀγγελικοῦ. διὰ τοῦτο λέγει ὁ σωτήρ. “σώζου σὺ καὶ ἡ ψυχὴ σου.” 3. Ἐλθὼν οὖν ὁ σωτήρ τὴν ψυχὴν ἐξύπνισεν, ἐξῆψεν δὲ τὸν σπινθῆρα. δύνανται γὰρ πυρὸς¹ οἱ λόγοι τοῦ κυρίου. διὰ τοῦτο εἶρηκεν. “λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.” καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐμφυσῶν τὸ πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις τὸν μὲν χοῦν, καθάπερ τέφραν, ἀπεφύσα καὶ ἐχώριζεν, ἐξῆπτε δὲ τὸν σπινθῆρα καὶ ἐζωοποιεῖ.

II. § 4. 5.

Theophania in baptismo et in transfiguratione quid sit.

4. Ο κύριος διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνην οὐχ ὡς ἄγγελος ὤφθη, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὅτε ἐν δόξῃ ὤφθη

^a Matth. 5, 16.

¹ πυρὸς post γὰρ addidit Bernaysius secundum Jerem. 23, 29: οἱ λόγοι μου ὥσπερ πῦρ λέγει κύριος. Ipsum γὰρ fortasse ex πυρὸς ortum.

et animam) ne dissolverentur donec Salvator spiritale semen inderet animæ. Semen illud erat effluvium maris et angelici. Propterea dicit Salvator [in libro quodam apocrypho, ni fallimur]: *Salveas tu et anima tua* [scil. personale spiritualeque principium hominis discrepat ab animali]. § 3. Jam ubi venit Salvator, somnum quidem animæ excussit, scintillam autem accendit. Verba enim Domini vim ignis habent. Propterea dixit “*Lucescat lumen vestrum coram hominibus*” et post resurrectionem cum spiritum inspiraret apostolis [Joh. xx. 22.] pulverem quidem corporeum, quasi cineres, difflando amovit, accendit autem scintillam et vivificavit.

§ 4. Dominus pro magna sua humilitate non ut angelus

τοῖς ἀποστόλοις ἐπὶ τοῦ ὄρους, οὐ δι' ἑαυτὸν ἐποίησεν δεικνὺς ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκκλησίαν ἣτις ἐστὶ τὸ γένος τὸ ἐκλεκτὸν, ἵνα μάθῃ τὴν προκοπὴν αὐτοῦ μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἔξοδον. αὐτὸς γὰρ καὶ ἄνω φῶς ἦν καὶ κάτω¹, καὶ ἔστι τὸ ἐπιφανέν ἐν σαρκὶ καὶ τὸ ἐνταῦθα ὀφθέν οὐχ ὕστερον τοῦ ἄνω, οὐδὲ διεκκύπτου² ἄνωθεν μετέστη δεῦρο, τόπον ἐκ τόπου ἀμείδων, ὥς τὸν μὲν ἐπιλαβεῖν τὸν δὲ ἀπολιπεῖν, ἀλλ' ἦν τὸ πάντῃ ὄν καὶ παρὰ τῷ πατρὶ κἀνταῦθα· δύναμις γὰρ ἦν τοῦ πατρός. ἄλλως τε ἐχρῆν κακεῖνον πληρωθῆναι τὸν λόγον τοῦ σωτήρος, ὃν εἶπεν· “εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων, οἳ οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν δόξῃ.”

^a Matth. 16, 27. Luc. 9, 27.

¹ καὶ κάτω addidit ex conjectura Bernaysius.

² Libri: οὐδὲ διεκέκωπτο ἢ ἄνωθεν. Emendavit Bernaysius sententiamque melius distinxit.

apparuit sed ut homo, atque cum in monte apostolis apparuit in gloria [Matth. xvii.], non sua causa id fecit quasi ipse se ostentaturus, sed propter ecclesiam, quæ quidem est genus electorum, ut hi discant qualem progressum ipsi facturi sint post excessum e carne. Ipse enim cum supernus tum infernus erat lumen, atque id quod in carne manifestatum hîcque visum est neque dignitate cedit superiori neque desuper proserpens huc translatus est quasi mutatis locis ut relicto illo loco hunc occuparet; verum cum apud Patrem tum hîc semper erat id quod ubique est. Erat enim potentia Patris. Præterea (hæc quoque gloriosæ in monte transfigurationis causa afferri potest quod) necesse erat etiam illam Salvatoris vocem ratam fieri, qua dixit: “sunt quidam inter hîc astantes qui non gustabunt mortem donec

εἶδον οὖν καὶ ἐκοιμήθησαν ὅ-τε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης. 5. Πῶς οὖν τὴν μὲν ὄψιν τὴν φωτεινὴν ἰδόντες οὐκ ἐξεπλάγησαν, τὴν δὲ φωνὴν ἀκούσαντες ἔπесον ἐπὶ γῆν; ὅτι ὧτα τυγχάνει ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν¹ καὶ ἡ παρὰ δόξαν φωνὴ μᾶλλον ἐκπλήσσει· ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς τῆς φωνῆς ἀκούσας οὐκ ἐφοδῆθη, ὥς ἂν ἐν πνεύματι ἀκούσας συνήθει τῆς τοιαύτης φωνῆς· καθὼ δὲ ἄνθρωπός τις ἐστὶ μόνον, ἀκούσας κατεπλάγη· διὸ καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ σωτήρ·^a “μηδενὶ εἶπητε ὃ εἶδετε.” καίτοι οὐδὲ σαρκικοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ φῶς ἐώρακεισαν, οὐδὲν γὰρ συγγενὲς καὶ οἰκεῖον ἐκείνῳ τῷ φωτὶ καὶ τῇδε τῇ σαρκὶ, ἀλλ’ ὥς ἡ δύναμις καὶ ἡ βούλησις τοῦ σωτῆρος ἐνεδυνάμωσεν τὴν σάρκα εἰς τὸ θεάσασθαι· ἄλλως τε καὶ ὁ ἡ ψυχὴ εἶδεν,

^a Matth. 17, 9.

¹ Herodot. 1, 8: ὧτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν. Heraclitus apud Polybium 12, 27: ὀφθαλμοὶ τῶν ὧτων ἀκριβέστεροι μάρτυρες.

videant filium hominis in gloria. Petrus igitur et Jacobus et Joannes visa demum gloria requieverunt. § 5. Jam cur visa specie luminosa non consternati sunt apostoli, audita autem voce in terram ceciderunt? quia aures minus fideles sunt quam oculi et vox necopinato audita magis terret. Joannes vero Baptista audita voce territus non est, quippe qui per spiritum tali voci assuefactum audiret. At quatenus quis nil nisi homo est, audiendo consternatur. Quapropter dixit illis Salvator: “Nemini dicatis quod vidistis.” Atqui non carnis oculis lumen viderant, neque enim quicquam commune et affine est illi lumini et huic carni — sed [ita viderant] quomodo potentia et voluntas Domini validam reddiderat carnem ad spectandum, cui accedit

μετέδωκεν κοινωνούσῃ τῇ σαρκί¹ συμπεπλέχθαι αὐτῇ. τὸ δὲ “μηδενὶ εἶπητε,” ἵνα μὴ ὁ ἔστιν ὁ κύριος νοήσαντες, ἀπόσχονται τοῦ ἐπιβάλλειν τῷ κυρίῳ τὰς χεῖρας καὶ ἀτελὴς ἡ οἰκονομία γένηται καὶ ὁ θάνατος ἀπόσχηται τοῦ κυρίου, ὡς μάτην πειράζων ἐπὶ ἀνηνύτῳ. καὶ ἔτι ἡ μὲν ἐν τῷ ὄρει φωνὴ τοῖς ἤδη συνιεῖσιν ἐκλεκτοῖς ἐγένετο, διὸ καὶ ἐθαύμασαν μαρτυρουμένου τοῦ πιστευομένου· ἡ δὲ ἐπὶ τῷ ποταμῷ τοῖς μέλλουσι πιστεῦειν· διὸ καὶ ἡμελήθη ἡ φωνὴ αὐτοῖς προκατεχομένοις ἐπὶ τῇ τῶν νομοδιδασκάλων ἀγωγῇ.

III. § 6—20.

Prologi evangelii Johannis interpretatio.

6. Τὸ ^a“ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος”, οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου

^a Ioan. 1, 1.

¹ Ante συμπεπλέχθαι excidit διὰ τὸ sive aliud quid ejusmodi. BUN.

quod anima quodcunque vidit communicavit cum carne, sociā ejus, quippe quæ cum ipsa connexa sit. Jussit autem: “*Nemini dicatis*,” ne homines, vera Domini natura intellecta, desisterent manus injicere Domino, tum vero manca fieret salutis dispensatio et Mors procul abscederet a Domino, quasi vanum quid frustra tentatura. Præterea [hæc discrepantia intercedit inter vocem ab apostolis et vocem a Joanne Baptista auditam quod] vox in monte edita est electis jam intelligentibus, unde mirabantur illam, quasi testimonium daretur ei cui jam antea crediderunt. Contra in fluvio Jordane vox edita est eis, qui credituri quidem erant, sed nondum credebant, unde quoque negligebatur vox ista ab eis, quippe quorum mentes disciplina magistrorum legis occupatæ essent.

οὕτως ἐκδέχονται ἀρχὴν μὲν γὰρ τὸν μονογενῆ λέγουσιν, ὃν καὶ Θεὸν προσαγορεύεσθαι, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς ἄντικρυς Θεὸν αὐτὸν δηλοῖ λέγων ^a“ὁ μονογενὴς Θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.” τὸν δὲ λόγον τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦτον τὸν ἐν τῷ μονογενεῖ, ἐν τῷ νῶ καὶ τῇ ἀληθείᾳ, μηνύει τὸν Χριστὸν τὸν λόγον καὶ τὴν ζωὴν· ὅθεν εἰκότως καὶ αὐτὸν Θεὸν λέγει, τὸν ἐν τῷ Θεῷ τῷ νῶ ὄντα. “ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ,” τῷ λόγῳ, ^b“ζωὴ ἡν” ἡ σύζυγος¹. διὸ καὶ φησιν ὁ κύριος· ^c“ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή.” 7. Ἀγνωστος οὖν ὁ πατὴρ ὢν ἠθέλησεν γνωσθῆναι τοῖς αἰῶσι, καὶ διὰ τῆς ἐνθυμήσεως τῆς ἑαυτοῦ, ὡς ἂν ἑαυτὸν ἐγνωκὼς, πνεῦμα

^a Ioan. 1, 18. Θεός inseruerunt Valentiniani, refragantibus unanimi voce et codicibus et præter Syrum versionibus et patribus: immo, vetustus ille codex evangeliorum Syriacus, a Curetonio mox edendus, Θεός non agnoscit.

^b Ibid. 1, 4.

^c Ibid. 11, 25. 14, 6.

¹ cf. Irenæum 1, 18.

~~~~~

§ 6. Versiculum “*In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum,*” accipiunt Valentiniani sic: Principium quidem dicunt esse Unigenitum, quem et ipsum Deum appellari, sicut deinceps palam indicat [Joannes] Deum illum esse, ubi dicit “*Unigenitus Deus, qui est in sinu Patris, ille enarravit.*” Per Verbum autem in Principio, nimirum in Unigenito, sive in Mente et Veritate, significat Christum, nimirum Verbum et Vitam. Unde merito ipsum quoque Deum dicit quippe qui sit in Deo Mente. “*Quicquid exstitit in ipso,*” scil. in Verbo, “*erat Vita,*” nimirum pars ejus syzygiæ, quæ constat e Verbo et Vita. Quapropter Dominus quoque dicit “*Ego sum Vita.*” § 7. Jam Pater cum ignotus esset, cognosci volebat ab æonibus, et per Enthymesin sui ipsius, quippe qui

γνώσεως οὔσης ἐν ἐνώσει¹ προέβαλε, τὸν μονογενῆ. γέγονεν οὖν καὶ ὁ ἀπὸ γνώσεως, τουτέστι τῆς πατρικῆς ἐνθυμήσεως, προελθὼν, γνῶσις, τουτέστιν ὁ υἱὸς, ὅτι δι' υἱοῦ ὁ πατὴρ ἐγνώσθη, τὸ δὲ τῆς ἀγάπης πνεῦμα κέκραται τῷ τῆς γνώσεως, ὡς πατὴρ υἱῷ καὶ ἐνθύμησις ἀληθείᾳ, ἀπ' ἀληθείας προελθὼν² ὡς ἀπὸ ἐνθυμήσεως ἡ γνῶσις. καὶ ὁ μὲν μείνας μονογενὴς υἱὸς εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς τὴν ἐνθύμησιν διὰ τῆς γνώσεως ἐξηγεῖται τοῖς αἰῶσιν, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ κόλπου αὐτοῦ προβληθείς. ὁ δὲ ἐνταῦθα ὀφθεὶς οὐκ ἔτι μονογενὴς, ἀλλ' ὡς μονογενὴς πρὸς τοῦ ἀποστόλου προσαγορεύεται ^a“δόξαν ὡς μονογενοῦς.” ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν ἐν μὲν τῇ κτίσει πρωτότοκός ἐστιν Ἰησοῦς, ἐν δὲ πληρώματι μονογενής. ὁ δὲ αὐτὸς ἐστι τοιοῦτος ὢν ἐκάστῳ τόπῳ,

^a Ioan. I, 14.

¹ Libri, γνώσει: emendavit Bernays.

² vulgo προελθών.

~~~~~

ipse se cognosset, produxit Cognitionis, quæ est in Unitate, spiritum, nimirum Unigenitum. Is igitur, qui e Cognitione, i. e. paterna Enthymesi, prodiit, ipse quoque est Cognitio, i. e. Filius, quia per Filium Pater cognitus est. Spiritus autem Amoris commixtus est cum spiritu Cognitionis, sicut Pater cum Filio et Enthymesis cum Veritate, atque prodiit quidem [Amoris spiritus] e Veritate sicut Cognitio prodiit ex Enthymesi. Jam Filius Unigenitus, remanens in sinu Patris, Enthymesin per Cognitionem æonibus explicat, quippe qui e sinu Patris productus sit; is vero, qui hîc apparuit, non amplius Unigenitus, sed quasi Unigenitus ab apostolo appellatur: “*gloriam quasi Unigeniti*,” quia unus idemque in creatione quidem primogenitus est Jesus, in pleromate vero Unigenitus. Ille autem semper idem est, in unoquoque loco talem se

οἷος κεχωρῆσθαι δύναται. καὶ οὐδέ ποτε τοῦ μέιναντος ὁ καταβὰς μερίζεται. φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος· ^a“ὁ γὰρ ἀναβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς.” Εἰκόνα δὲ τοῦ μονογενοῦς τὸν δημιουργὸν λέγουσιν. διὸ καὶ αὐτὰ¹ τῆς εἰκόνης τὰ ἔργα· ὅθεν καὶ ὁ κύριος εἰκόνα τῆς πνευματικῆς ἀναστάσεως ποιήσας τοὺς νεκροὺς οὓς ἠγειρεν, οὐκ ἀφθάρτους τὴν σάρκα, ἀλλ’ ὡς αἰθερῶς ἀποθανουμένους ἠγειρεν. 8. Ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν ταυτότητι λόγον θεὸν ἐν θεῷ φαιμέν, ὃς καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς εἶναι λέγεται, ἀδιάστατος, ἀμέριστος, εἰς θεός. πάντα δι’ αὐτοῦ ἐγένετο κατὰ τὴν προσεχῇ ἐνέργειαν τοῦ ἐν ταυτότητι λόγου, τὰ τε πνευματικὰ καὶ νοητὰ καὶ αἰσθητά. οὗτος τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐξηγήσατο ὁ σωτήρ (καὶ Ἡσαΐας· ^b“καὶ ἀνταποδώσω τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὸν κόλ-

^a Ephes. 4, 10.^b Iesai. 65, 7.

¹ Pro αὐτὰ Bernays. conj. ἀργά. Vulgaris lectio ita defendi potest, ut sensus sit: quapropter et facta ejus (demiurgi) imaginis sunt facta.

ostendens qualis ibi comprehendī potest, neque umquam is qui descendit disjungitur ab eo qui [in sinu patris] remanet. Dicit enim apostolus: “*Qui enim ascendit idem est qui descendit.*” Opificem autem imaginem Unigeniti dicunt; quapropter irrita sunt facta ejus, utpote imaginis. Unde etiam Dominus mortuos quos suscitavit ut imaginem spiritalis resurrectionis exhiberet non incorruptibili carne praeditos sed ut denuo morituros suscitavit. § 8. Nos vero Verbum in identitate Deum in Deo dicimus; quod etiam in sinu patris esse dicitur, indistinctus indivisus unus Deus. *Omnia per eum facta sunt* per immediatam actionem Verbi in identitate, tum spiritualia tum intelligibilia tum sensibilia. Is *sinum patris explicavit*, nimirum Salvator — (*Sinus* autem significat consilium, sicut apud Iesaiam: “*et retribuam facta eorum in sinum eorum,*” i. e.

πον αὐτῶν,” εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀφ’ ἧς πρώτης ἐνεργεῖται) πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὁ δὲ ἐν ταυτότητι, μονογενὴς, οὗ κατὰ δύναμιν ἀδιάστατον ὁ σωτὴρ ἐνεργεῖ. οὗτός ἐστι τὸ φῶς τῆς ἐκκλησίας τῆς πρότερον ἐν σκότῳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ οὔσης. “καὶ ἡ σκοτία αὐτὸν οὐ κατέλαβεν.” οἱ ἀποστατήσαντες καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἔγνωσαν αὐτὸν, καὶ ὁ Θάνατος οὐ κατέσχευεν αὐτόν.

9. Ἡ πίστις οὐ μία, ἀλλὰ διάφορος. ὁ γοῦν σωτὴρ φησι· “γεννηθήτω σοὺ κατὰ τὴν πίστιν.” ὅθεν εἴρηται τοὺς μὲν τῆς κλήσεως ἀνθρώπους κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀντιχρίστου πλανηθῆσθαι· ἀδύνατον δὲ τοὺς ἐκλεκτούς· διό φησι, ¹ “καὶ εἰ δυνατόν τοὺς ἐκλεκτούς μου.” πάλιν ὅταν λέγῃ· “ἐξέλθετε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς μου,” τοῖς κλητοῖς λέγει· πάλιν τῷ ἐξ

^a Matth. 9, 29.

^b Ibid. 24, 24.

^c In mente habuit Ioan. 2, 16.

in eorum consilium quod est in anima et per quod primum anima ad operandum movetur) — qui est Primogenitus universæ creationis, Verbum vero in identitate est Unigenitus, per cuius potentiam indistinctam agit Salvator. Is [Salvator] est *lumen* ecclesiæ quæ antea in tenebris et ignorantia erat. “*Et tenebræ eum non comprehenderunt*,” nimirum apostatæ et reliqui homines non cognoverunt eum et mors eum non retinuit. § 9. Fidei non est unicum tantum genus sed varia genera; dicit enim Salvator: “*fiat secundum tuam fidem*” [discrepat igitur alius hominis fides a fide alius]. Unde dicitur homines *vocatos* adveniente Antichristo in errorem inductum iri, fieri autem nequit ut *electi* errent; quare dicit: “*et si fieri posset electi mei*.” Rursus ubi dicit: “*exite e domo patris mei*” alloquitur *vocatos*.

ἀποδημίας ἐλθόντι καὶ κατεδηδοκότες τὰ ὑπάρχοντα, ὃ τὸν
 σιτευτὸν ἔθυσεν μόσχον, τὴν κλησιν λέγει· καὶ ὅπου ὁ
 βασιλεὺς εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς κέ-
 κληκεν. πάντες μὲν οὖν κέκληνται ἐπ' Ἰσης· βρέχει γὰρ
 ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ τὸν ἥλιον ἐπιλάμπει πᾶσιν·
 ἐκλέγονται δὲ οἱ μᾶλλον πιστεύσαντες, πρὸς οὓς λέγει·
 “τὸν πατέρα μου οὐδεὶς ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ υἱός.”
 καὶ, ^b“ὕμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου.” καὶ, ^c“πά-
 τερ ἄγιε, ἀγίασον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου.”
 10. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ πνευματικὰ καὶ νοερά, οὐδὲ οἱ ἀρχάγγελοι
 οὐδὲ ¹οἱ πρωτόκτιστοι, οὐδὲ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἄμορφος καὶ
 ἀνείδους καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀσώματός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ
 μορφὴν ἔχει ἰδίαν καὶ σῶμα ἀνάλογον τῆς ὑπεροχῆς τῶν
 πνευματικῶν ἀπάντων, ὡς δὲ καὶ οἱ πρωτόκτιστοι ἀνάλο-
 γον τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὑπ' αὐτοὺς οὐσιῶν ². ὅλως γὰρ τὸ

^a Ioan. 6, 46.^b Matth. 5, 14.^c Ioan. 17, 11.¹ οὐδὲ deest.² Sylburgianum *ὁσίῳ* pro *οὐσιῳ* repudiandum, accipiendum autem

Rursus per eum qui peregre revertitur patrimonio profuso, cui
 vitulum saginatum mactavit [Luc. 15, 23] pater, vocatos si-
 gnificat, sicut etiam ubi rex ad nuptiarum convivium homines
 de via vocat [Matth. 22, 9]. Omnes igitur pariter *vocati* sunt,
 —*pluit enim super justos et injustos et super omnes lucescere facit*
solem, — sed *eliguntur* ei qui vehementius credunt, quibus dicit :
 “*Patrem meum nemo vidit nisi filius;*” et, “*Vos estis lumen*
mundi;” et, “*Pater sancte, sanctifica eos in nomine tuo?*” § 10. Sed
 neque spiritalia neque intellectualia neque archangeli neque
 primocreati neque adeo ipse experts est formæ, speciei, figuræ,
 corporisve, sed suam habet formam et corpus respondens præ-
 stantiæ ipsius præ omnibus spiritalibus, sicut etiam primocreati
 corpus habent respondens præstantiæ ipsorum præ inferioribus

γεννητὸν¹ οὐκ ἀνούσιον μὲν, οὐχ ὅμοιον δὲ μορφὴν καὶ σῶμα
 ἔχουσι τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ σώμασιν. ἄρρενά τε γὰρ
 καὶ θήλεια τὰ ἐνταῦθα καὶ διάφορα πρόσωπα². ἐκεί δὲ ὁ
 μὲν μονογενὴς καὶ ἰδίως νοερός, ἰδέα ἰδίᾳ καὶ οὐσία ἰδίᾳ
 κεχρημένος ἄκρως εἰλικρινεῖ καὶ ἡγεμονικωτάτῃ, καὶ προς-
 εχῶς τῆς τοῦ πατρὸς ἀπολαύων δυνάμεως, οἱ δὲ πρω-
 τόκτιστοι, εἰ καὶ ἀριθμῷ διάφοροι καὶ ὁ³ καθ' ἕκαστον
 περιώριστα καὶ περιγέγραπται, ἀλλ' ἡ ὁμοιότης τῶν πραγ-
 μάτων ἐνότητα καὶ ἰσότητα καὶ ὁμοιότητα ἐνδείκνυται. οὐ
 γὰρ τῷδε μὲν πλεόν, τῷδε δὲ ἥττον παρέσχηται τῶν ἐπτά⁴,
 οὐδ' ὑπολείπεται τις αὐτοῖς προκοπή, εἰς ἀρχῆς ἀπειληφότων

ab eodem Sylburgio ὑπ' αὐτοὺς 'subter eos' pro vulgato ὑφ' αὐτοῦ,
 flagitante sententia.

¹ γεννητὸν Arcerius, vulgo γενητόν.

² vulgo πρὸς αὐτὰ, correxit Bernaysius.

³ ὁ καθ' ἕκαστον i. e. 'singuli' (sc. protoctisti) ex usu Clementis, vide
 Clem. Pædag. II. 3.: τὸν καθ' ἕνα τῶν ἀνθρώπων. cf. infra annot.
 ad § 24. Bernays.

⁴ Hæc omnia Clementis esse probatur iis quæ infra profert de
 septem πρωτοκτίστοις. (Vide fragmentum libri III. Hypotyp.)

substantiis — nam in universum quidem quidquid creatum est
 non est insubstantiale — attamen non habent corpus simile
 et corporibus hujus mundi. Hic enim mares et feminae sunt
 variae personæ. Illic vero Unigenitus suo modo intellectu-
 alis propria præditus est specie et propria substantia maxime
 pura et suprema immediateque fruitur potentia Patris; pri-
 mocreata autem quamvis numero discreti et suis quisque finibus
 circumscripti sint, attamen functionum parilitas ostendit uni-
 tatem eorum, æqualitatem, parilitatem. Neque enim inter hos
 septem [primocreatos] alii plus alii minus tributum est neque
 superest illis gradus quem assequuntur perfectionis, quippe
 qui statim ab initio, simul cum exstiterunt, summam perfe-
 ctionem acceperint a Patre per Filium. Atque ille quidem

τὸ τέλειον ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσκει παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ. καὶ ὁ μὲν ^aφῶς ἀπρόσιτον εἴληφε¹, ὡς μονογενὴς καὶ πρωτότοκος, ὁ² ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐδ' οὐκ ἤκουσεν οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη," οὐδὲ ἔσται τις τοιοῦτος οὔτε τῶν πρωτοκτίστων οὔτε ἀνθρώπων. οἱ δὲ διὰ πάντος τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς βλέπουσιν, πρόσωπον δὲ πατὴρ ὁ υἱός, δι' οὗ γνωρίζεται ὁ πατήρ. τὸ τοῖνον ὁρῶν καὶ ὁρώμενον ἀσχημάτιστον εἶναι οὐ δύναται οὐδὲ ἀσώματον· ὁρῶσι δὲ ὀφθαλμοῖς οὐκ αἰσθητῶ, ἀλλ' οἷα παρέσχεν ὁ πατήρ, νοερίῳ. 11. Ὅταν οὖν εἴπῃ ὁ κύριος· ^b“μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· τούτων οἱ ἄγγελοι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς διὰ πάντος βλέπου-

^a 1 Timoth. 6, 16.^b Matth. 18, 10.¹ Pro εἴρηται Bernaysius legi vult εἴληφε.² Sylburgius ὁ recte [al. ἄ]; refertur enim pronomen ad φῶς, quamquam 1 Cor. 2, 9, unde hæc repetivit suæque orationi adaptavit Clemens, legitur pluralis.

[Filius] *lumen inaccessibile* nactus est, utpote Unigenitus et Primogenitus, *quod* [lumen] *oculus nullus aspexit neque audivit auris neque in mentem cujusquam hominis venit*, neque quisquam vel primocreatorum vel hominum talis erit [qualis filius]. Illi vero [primocreati] *perpetuo faciem Patris aspiciunt*; facies autem Patris est Filius, per quem cognoscitur Pater. Jam quodcumque videt [vident autem primocreati] et quodcumque videtur [videtur autem Filius], carere nequit figura corporeve. Neque vero vident primocreati sensibili oculo, sed tali qualem largitus est pater, nimirum intellectuali. § 11. Jam ubi dicit Dominus: “*Ne contemnatis quemquam e parvulis his; amen dico vobis, horum angeli perpetuo faciem patris aspiciunt*” apparet,

σιν,᾽ ὅσον τὸ πρωτογέννημα, τοῖοι ἔσονται οἱ ἐκλεκτοί¹ τὴν τελείαν ἀπολαβόντες προκοπὴν· ^a“μακάριοι δὲ οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.” πρόσωπον δὲ τοῦ ἀσχηματίστου πῶς ἂν εἴη; σώματα γοῦν ἐπουράνια εὐμορφα καὶ νοερὰ οἶδεν ὁ ἀπόστολος. πῶς δ’ ἂν καὶ ὀνόματα διάφορα αὐτῶν ἐλέγετο, εἰ μὴ σχήμασιν ἦν περιγεγραμμένα; μορφῇ² καὶ σώματι ^b“ἄλλη δόξα ἐπουρανίων, ἄλλη ἐπιγείων” ἄλλη ἀγγέλων, ἄλλη ἀρχαγγέλων· ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τῶν τῆδε σωμάτων, ὅσον ἄστρον³, ἀσώματα καὶ ἀνείδεα, ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τοῦ υἱοῦ σώματα μεμετρημένα καὶ αἰσθητὰ, οὕτως καὶ ὁ υἱός

^a Matth. 5, 8.

^b 1 Corinth. 15, 40.

¹ E vitiosissima scriptura προκεντημάτων οἱοι id quod verum est eruit Valckenarius: ὅσον τὸ πρωτογέννημα τοῖοι ἔσονται οἱ ἐκλεκτοί· “Sicut prima creatura (sc. protocisti) sic erunt electi.” Vide diatriben de Aristobulo p. 91. Bernays.

² Sylb. mavult μορφῇ τε καί. Nos vero distinctionem post σώματι sustulimus posuimusque post περιγεγραμμένα.

³ ἄστρον dicit respiciens 1 Cor. 15, 41: ἄλλη δόξα ἀστέρων.

codem quo primocreatos loco futuros esse Electos, postquam summam perfectionem adepti erunt. [Etenim dicitur:] “*Felices puri in corde, nam hi Deum videbunt* ;” [similes igitur puri primocreatis, qui, ut modo dictum est, perpetuo faciem patris aspiciunt]. Jam quo pacto facies esse potest ejus qui figura caret? Ergo novit apostolus coelestia corpora speciosa et intellectualia. Porro, quo pacto variis nominibus appellari possent, nisi variis figuris circumscripta essent? Forma et corpore “*alia est gloria coelestium alia terrestrium*,” alia angelorum alia archangelorum. Si conferas corpora intellectualia cum corporibus, quæ hîc sunt, velut cum astris: incorporea quidem esse videntur et specie carentia; sin vero conferas ea cum Filio, corpora dimensa sunt et sensibilia; eodemque modo Filius sese

πρὸς τὸν πατέρα παρβαλλόμενος. καὶ δύναμιν μὲν ἰδίαν ἔχει ἕκαστον τῶν πνευματικῶν καὶ ἰδίαν οἰκονομίαν, καθὼς δὲ ὁμοῦ τε ἐγένοντο, καὶ τὸ ἔντελες ἀπειλήφασιν¹ οἱ πρωτόκτιστοι, κοινὴν τὴν λειτουργίαν καὶ ἀμέριστον. 12. Οἱ πρωτόκτιστοι οὖν τὸν τε υἱὸν ὁρῶσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ ὑποβεβηκότα, ὥςπερ καὶ οἱ ἀρχάγγελοι τοὺς πρωτοκτίστους. ὁ δὲ υἱὸς ἀρχὴ τῆς πατρικῆς ὑπάρχει θείας πρόσωπον τοῦ πατρὸς λεγόμενος. καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι νοερὸν πῦρ καὶ πνεύματα νοερὰ τὴν οὐσίαν ἀποκεκαθαρμένοι, φῶς δὲ νοερὸν ἢ μεγίστη προκοπὴ ἀπὸ τοῦ νοεροῦ πυρὸς ἀποκεκαθαρμένου τέλειον² εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακῦψαι, ὁ Πέτρος φησίν· ὁ δὲ υἱὸς ἔτι τούτου καθαρώτερος, ἀπρόσιτον φῶς καὶ δύναμις Θεοῦ· καὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον³ τιμίῳ καὶ ἀμώμῳ καὶ ἀσπίλῳ αἵματι ἔλυτρώθημεν· οὗ τὰ μὲν ἱμάτια ὡς φῶς ἔλαμψεν, τὸ

² 1 Petr. 1, 12.³ Ibid. ver. 19.

¹ Mutatis verbis idem dicit quod § 10 sic dixerat: ἀπειληφότων τὸ τέλειον ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει.

~~~~~

habet comparatus cum Patre. Atque unusquisque quidem spiritualium suam habet potentiam suumque habitum, quatenus vero simul ubi exstiterunt perfectionem assequuti sunt, commune habent et indivisum munus. § 12. Primocreati igitur et Filium vident et seipsos et inferiora, sicut archangeli vident primocreatos. A Filio autem incipit visio Patris, ideoque dicitur facies Patris. Atque angeli quidem igni intellectuali et spiritibus intellectualibus constant pura substantia præditi; summus vero gradus ignis intellectualis plane purgati est lumen intellectuale, “in quod angeli cupiunt prospicere,” ut Petrus dicit. Filius autem, etiam purior his, inaccessibile est lumen et potentia Dei [Rom. 1, 16] et secundum apostolum “pretioso et incontaminato et immaculato sanguine redempti sumus,” cuius vestes splen-

πρόσωπον δὲ ὡς ὁ ἥλιος, ᾧ μηδὲ ἀντωπῆσαι ἔστι ῥα-
δίως. 13. Οὗτός ἐστιν ἄρτος ἐπουράνιος καὶ πνευματικὴ
τροφὴ ζωῆς παρεκτικὴ κατὰ τὴν βρωσιν καὶ γνῶσιν,
"τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐκκλησίας δηλονότι. οἱ
μὲν οὖν τὸν οὐράνιον ἄρτον φαγόντες ἀπέθανον, ὁ δὲ τὸν
ἀληθινὸν ἄρτον τοῦ πνεύματος ἐσθίων οὐ τεθνήξεται. ὁ ζῶν
ἄρτος ὁ ὑπὸ τοῦ πατρὸς δοθεὶς ὁ υἱός ἐστι τοῖς ἐσθίειν
βουλομένοις. ^b ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, φησὶν, ἡ
σὰρξ μου ἐστίν, ἥτοι ᾧ τρέφεται ἡ σὰρξ διὰ τῆς
εὐχαριστίας, ἡ, ὅπερ καὶ μᾶλλον, ἡ σὰρξ τὸ σῶμα αὐτοῦ
ἐστίν, ὅπερ ἐστίν ἡ ἐκκλησία, ἄρτος οὐράνιος, συναγωγὴ
εὐλογημένη. τάχα δὲ ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῶν ἐκλε-
κτῶν κατὰ τὸ ὑποκείμενον γενομένων, καὶ ὡς τοῦ αὐτοῦ
τέλους τευξομένων. 14. Τὰ δαιμόνια ἀσώματα εἶρηται,
οὐχ ὡς σῶμα μὴ ἔχοντα. ἔχει γὰρ καὶ σχῆμα· διὸ καὶ

^a Ioan. 1, 4.^b Ioan. 6, 51.

descebant sicut lumen, facies autem sicut sol [Matt. 17, 2], in
quem ne obtendere quidem oculos temere licet. § 13. Is est
panis caelestis [Joh. 6, 48] et alimentum spirituale vitam præ-
bens per manducationem et cognitionem, *lumen hominum*,
nimirum ecclesiae. Jam qui coelestem panem [mannæ Ps. 78,
24] comederunt, mortui sunt [Joh. 6, 49], sed qui verum
panem spiritus comederit, numquam morietur. Panis vivus
Filius est a Patre datus in eorum gratiam, qui edere volunt.
Panis vero, inquit, *quem ego dabo caro mea est*, scilicet, panis
quo alitur caro per eucharistiam, seu potius [ita hæc verba
accipienda]: caro est corpus ipsius, i. e. ecclesia, panis caelestis,
coetus benedictus. Fortasse autem [ecclesia dicitur caro ejus]
quia Electi eadem [qua ipse] substantia constant secundum
subjectum et eundem finem assecuturi sunt. § 14. Dæmonia
incorporea dicta sunt, non quod nullum habent corpus; immo

συναίσθησιν κολάσεως ἔχει, ἀλλ' ὡς πρὸς σύγκρισιν τῶν σωζομένων σωμάτων πνευματικῶν σκιαὶ ὄντα ἀσώματα εἴρηται. καὶ οἱ ἄγγελοι σώματά εἰσιν, ὁρῶνται γοῦν. ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ σῶμα. ὁ γοῦν ἀπόστολος· ^a“σπείρεται μὲν γὰρ σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται δὲ σῶμα πνευματικόν.” πῶς δὲ καὶ αἱ κολαζόμεναι ψυχαὶ συναίσθάνονται μὴ σώματα οὔσαι; ^b“φοβήθητε γοῦν, λέγει, τὸν μετὰ θάνατον δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς γέενναν βαλεῖν.” τὸ γὰρ φαινόμενον οὐ πυρὶ καθαίρεται, ἀλλ' εἰς γῆν ἀναλύεται. ἄντικρυς δὲ ἀπὸ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου ^c διὰ τῶν σωματικῶν μελῶν σῶμα εἶναι δείκνυται ἡ ψυχὴ. 15. ^d“Ὡς δὲ ἐφορυσάμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου” τοῦ πνευματικοῦ, κατὰ

^a 1 Cor. 15, 44.^b Matth. 10, 28.^c Luc. 16, 24.^d 1 Cor. 15, 49.

etiam figuram habent; unde sensum quoque cruciatus habent; sed quia collata cum sospitatis corporibus spiritualibus instar umbræ sunt, ideo incorporea dicuntur. Etiam angeli corpora sunt; aspiciuntur enim. Quin etiam anima corpus est; etenim apostolus: “*Seritur quidem, inquit, corpus animale, resuscitatur autem corpus spirituale.*” Atque profecto, quo tandem pacto animæ eorum qui cruciantur sensum cruciatus haberent, ni constarent corpore? Proinde dicit: “*Timetote igitur eum qui post mortem cum corpus tum animam in geennam jacere potest*” [ubi per corpus significari nequit visibile corpus] nam corpus visibile non igne consumitur sed in terram dissolvitur. Et in historia Lazari et divitis per membra corporea [quæ ibi commemorantur] palam ostenditur corpus esse animam. § 15. “*Sicut portavimus imaginem terreni portemus etiam imaginem celestis,*” nimirum spiritualis, dum gradatim perfectionem adipiscimur.

προκοπήν τελειούμενοι. πλὴν πάλιν εἰκόνα λέγει, ὡς εἶναι σώματα πνευματικά. καὶ πάλιν. ^a“ ἄρτι βλέπομεν δι’ ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι. τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.” αὐτίκα γὰρ ἀρχόμεθα γινώσκειν. οὗ δὲ ¹ πρόσωπον, καὶ ἰδέα καὶ σχῆμα καὶ σῶμα. σχῆμα μὲν οὖν σχήματι θεωρεῖται καὶ πρόσωπον προσώπῳ καὶ ἐπιγινώσκεται τὰ γνωρίσματα τοῖς σχήμασι καὶ ταῖς οὐσίαις. 16. καὶ ἡ περιστερὰ ^b δὲ σῶμα ὥφθη· ἣν οἱ μὲν τὸ ἅγιον πνεῦμά φασιν, οἱ δὲ ἀπὸ Βασιλείδου τὸν διάκονον, οἱ δὲ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὸ πνεῦμα τῆς ἐνθυμήσεως τοῦ πατρὸς, τὴν κατέλευσιν πεπονημένον ἐπὶ τὴν τοῦ λόγου σάρκα. 17. Ἔστιν Ἰησοῦς καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ σοφία δι’ ὅλων κρᾶσις τῶν σωμάτων δυνατὴ κατὰ

^a 1 Cor. 13, 12.^b Luc. 3, 22.¹ οὐδέ. Corr. Bernaysius qui καὶ addidit ante ἰδέα.

Jam vero [etiam in altera versiculi parte ubi de spiritali agit] iterum utitur apostolus vocabulo *imaginis* ut appareat, esse etiam spiritalia corpora. Et rursus: “*modo videmus per speculum in ænigmate tunc vero facie ad faciem.*” Statim enim [postquam spirituales facti sumus] incipimus cognoscere [quod indicatur per visionem facie ad faciem]. Cui vero est facies, eidem est etiam species et figura et corpus; figura igitur conspicitur figurâ et facies facie; et propria ejusque rei indicia cognoscuntur ope propriarum figurarum et substantiarum. § 16. Atque *columba* [in theophania] ut corpus apparuit quam alii quidem Spiritum Sanctum fuisse dicunt, Basilidiani autem Ministrum, Valentiniani vero spiritum enthymesis Patris [vid. supra § 7] qui descensum suum in corpus Verbi [vid. supra § 1] instituit. § 17. Commiscentur Jesus et ecclesia et Sophia per integrorum corporum mistionem, qualis mistio exstare potest secundum Valentinianos. Etenim etiam commistio humana

τοὺς Οὐαλεντινιανούς· ἡ γοῦν ἀνθρωπίνη μίξις ἡ κατὰ γάμον ἐκ δυεῖν μεμιγμένων σπερμάτων ἐνὸς γένεσιν παιδίου ἀποτελεῖ, καὶ τὸ σῶμα εἰς γῆν ἀναλυθὲν κέκρται τῇ γῇ καὶ τὸ ὕδωρ τῷ οἴνῳ, τὰ δὲ κρείττω καὶ διαφορώτερα σώματα ῥαδίαν ἴσχει τὴν κρᾶσιν· πνεῦμα γοῦν πνεύματι μίγνυται. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ κατὰ παράλειςιν τοῦτο γενέσθαι, ἀλλ' οὐ κατὰ κρᾶσιν. μή τι οὖν ἡ θεία δύναμις διήκουσα τὴν ψυχὴν ἀγιάζει αὐτὴν κατὰ τὴν τελευταίαν προκοπὴν; ^a “ὁ γὰρ θεὸς πνεῦμα,” “ὅπου θέλει πνεῖ.” ἡ γὰρ δύναμις οὐ κατ' οὐσίαν διήκει, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν καὶ ἰσχὺν, παράκειται δὲ τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι, ὡς τὸ πνεῦμα τῇ ψυχῇ.

18. Ὁ σωτὴρ ὧφθη κατιὼν τοῖς ἀγγέλοις, διὸ καὶ εὐηγγελίσαντο αὐτόν· ἀλλὰ καὶ τῷ Ἀβραάμ καὶ τοῖς λοιποῖς

^a Ioan. 4, 24. 3, 8.

quæ fit in matrimonio e duorum seminum mistione unum infantem exsistere facit, item cadaver in terram dissolutum commiscetur cum terra, similiterque aqua commiscetur cum vino; subtiliora vero et præstantiora corpora faciliorem habent mistionem. Proinde [etiam in commistione Jesu cum ecclesia et Sophia] spiritus cum spiritu miscetur. At mihi hoc [sc. conjunctio Jesu cum ecclesia] non per mistionem fieri videtur sed per juxtapositionem. Nonne etiam potentia divina per animam penetrans sanctificat eam in summa perfectione? “*Deus enim spiritus, ubi vult spirat*”; potentia autem non tanquam substantia penetrat [ita ut duarum substantiarum mistio fiat] sed tanquam potentia et vis. Itaque spiritus [Jesu] jacet juxta spiritum [ecclesiæ], sicut spiritus [Dei] juxta animam [perfecti].

§ 18. Salvator cum descenderet apparuit angelis, unde etiam lætum de eo nuntium attulerunt [Luc. 2, 10]; quin etiam Abrahamo apparuit reliquisque justis qui in requie sunt inter

δικαίοις τοῖς ἐν τῇ ἀναπαύσει οὖσιν ἐν τοῖς δεξιόις ὥφθη.
^a“ ἡγαλλιάσατο γὰρ,” φησὶν, “ ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν
 τὴν ἐμὴν,” τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν. ὅθεν ἀναστὰς ὁ κύριος
 εὐηγγελίσσατο τοὺς δικαίους τοὺς ἐν τῇ ἀναπαύσει καὶ ἀνέ-
 στησεν¹ αὐτοὺς καὶ μετέθηκεν, καὶ πάντες ^bἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ
 ζήσονται. σκιά γὰρ τῆς δόξης τοῦ σωτῆρος τῆς παρὰ τῷ
 πατρὶ ἢ παρουσία ἢ ἐνταῦθα, φωτὸς δὲ σκιά οὐ σκέτος, ἀλλὰ
 φωτισμός ἐστιν.

19. ^c“ Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο,” οὐ κατὰ τὴν
 παρουσίαν μόνον ἄνθρωπος γενόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ὁ ἐν
 ταυτότητι λόγος κατὰ περιγραφήν καὶ οὐ κατ’ οὐσίαν γε-
 νόμενος ὁ υἱός.² καὶ πάλιν σὰρξ ἐγένετο διὰ προφητῶν

^a Ioan. 8, 56.

^b Thren. 4, 20.

^c Ioan. 1, 14.

¹ v. μετέστησεν. Correxuit Bernaysius, nixus loco simillimo Cle-
 ment. Strom. vi. c. 6. § 47: καὶ μὴν καὶ σώματά φησι τὸ εὐαγγέλιον
 [Matth. 27, 52.] τῶν κεκοιμημένων ἀνεστάσθαι, εἰς ἀμείνω ἡλόνοσι
 μετατεθειμένων τάξιν.

² Memorabilis locus ad definiendum sensum vocum illarum περι-
 γραφὴ et οὐσία apud Clementem. Pertinent etiam huc quæ Neander
 cum Baurio contra Schleiermacherum et Ullmannum disputat (Kir-
 chengeschich. i. 1021, n.) de formula christologiae Berylli apud

dexteros [angelos, vid. § 23 et 73]. Nam [Abraham] “*exsultavit*”
 inquit, “*ut videret diem meum*” sc. præsentiam in carne. Unde
 etiam Dominus post resurrectionem evangelium annuntiavit
 iustis qui in requie erant eosque suscitavit et transposuit et
 omnes *in umbra ejus vivent*. Salvatoris enim præsentia in
 terris umbra est gloriæ ipsius apud Patrem commorantis, lu-
 minis autem umbra non tenebris constat sed illuminatione.

§ 19. “*Et Verbum caro factum est*” non solum cum hîc in
 terris commoratus homo factus est, sed etiam *in principio*
 (Joh. 1, 1) cum Verbum in identitate Filius factus est secun-
 dum lineamenta non secundum substantiam. Et denuo caro

ἐνεργήσας· τέκνον δὲ τοῦ ἐν ταυτότητι λόγου ὁ σωτὴρ εἴρηται· διὰ τοῦτο ^a“ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν,” “ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ζωὴ ἐστιν.” ζωὴ δὲ ὁ κύριος. καὶ ὁ Παῦλος· ^b“ἐνδυσαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα.” οἷον εἰς αὐτὸν πίστευσον τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ Θεὸν τὸν ἐν Θεῷ λόγον κτισθέντα. δύναται δὲ τὸ “κατὰ Θεὸν κτισθέντα” τὸ εἰς ὃ μέλλει τέλος προκοπῆς φθάνειν ὁ ἄνθρωπος μηνύειν, ἐπ’ ἴσης τῷ, ἐπιβάλου τὸ εἰς ὃ ἐκτίσθης τέλος.¹ καὶ ἔτι σαφέστερον καὶ διαρρήδη ἐν ἄλλοις λέγει·

^a Ioan. 1, 1. 4.^b Ephes. 4, 24.

Euseb. vi. 20 : Τὸν κύριον μὴ προῦφεστάναι κατ’ ἰδίαν οὐσίας περιγραφὴν πρὸ τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας. Est scilicet περιγραφὴ circumscriptio substantiæ per ὑπόστασιν, limitatio personalis, ut ita dicam.

¹ vulgo : ἀπεβάλετο εἰς ὃ ἐκτίσθῃ τέλος. Duas scilicet proponit interpretationes verborum Pauli apostoli : ἐνδυσαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν ἐν Θεῷ κτισθέντα. Vertit primum : πίστευσον εἰς τὸν . . . ἐν Θεῷ λόγον κτισθέντα. Deinde dicit apostoli verba κατὰ Θεὸν κτισθέντα finem indicare perfectionis divinæ ad quem tendit homo, ita ut sensus possit hisce fere verbis exprimi : Impone tibi illum finem ad quem

factum est Verbum cum per prophetas operabatur. Salvator autem dicitur proles Verbi in identitate. Propterea dicitur : “*In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum ; quod exstitit in eo erat vita.*” Vita autem est Dominus. Et Paulus : “*Indue,*” inquit, “*novum hominem creatum secundum Deum,*” quasi dicat : Crede in eum qui a Deo creatus est secundum Verbum quod est Deus in Deo ;—possunt vero verba illa “*creatum secundum Deum*” etiam sic accipi ut indicent perfectionis finem, quem assecuturus est homo ; ut idem sit ac si dicat : Impone tibi illum finem ad quem creatus es. Atque etiam planius et apertis verbis alibi dicit : “*qui est imago Dei*

“ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου.” εἴτα ἐπιφέρει· ^a “πρωτότοκος πάσης κτίσεως.” ἀοράτου μὲν γὰρ Θεοῦ εἰκόνα τὸν υἱὸν λέγει τοῦ λόγου τοῦ ἐν ταυ-
τότητι· πρωτότοκος¹ δὲ πάσης κτίσεως γεννηθεὶς ἀπαθῶς, κτίστης καὶ γενεσιάρχης τῆς ὅλης ἐγένετο κτίσεώς τε καὶ οὐσίας. ἐν αὐτῷ γὰρ ὁ πατήρ τὰ πάντα ἐποίησεν. ὅθεν καὶ ^b μορφὴν δούλου λαβεῖν εἴρηται οὐ μόνον τὴν σάρκα κατὰ τὴν παρουσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν οὐσίαν ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, δούλη δὲ ἡ οὐσία, ὡς ἂν παθητὴ, καὶ ὑποκειμένη τῇ δρα-
στηρίῳ καὶ κυριωτάτῃ αἰτίᾳ. 20. Τὸ γὰρ ^c “πρὸ ἑως-
φόρου ἐγέννησά σε” οὕτως ἐξακούομεν ἐπὶ τοῦ πρω-
τοκτίστου Θεοῦ λόγου, καὶ ^d “πρὸ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ
πρὸ πάσης κτίσεως τὸ ὄνομά σου.”

^a Coloss. 1, 15.

^b Philipp. 2, 7.

^c Psalm. 110, 3.

^d Psalm. 72, 17.

creatus es. Consulto autem eligit vocabulum ἐπιβάλλεσθαι ut in interpretando eandem metaphoram retineat quæ cernitur in apostoli vocabulo ἐνδύσασθαι.

¹ vulgo: εἰκόνα τὸν λόγον τοῦ λόγου τοῦ ἐν ταυτότητι, πρωτότοκον δέ.

invisibilis,” et deinceps addit: “*primogenitus universæ creationis.*” Etenim *invisibilis Dei imaginem* dicit filium Verbi in identitate; *primogenitus autem universæ creationis* natus impassibiliter creator et princeps generator exstitit universæ creationis et substantiæ; in ipso enim Pater creavit omnia (Coloss. 1, 16 17). Unde etiam ubi “*formam servi*” induisse dicitur, non solum caro in præsentia terrestri significatur, sed etiam sub-
stantia secundum subjectum. *Serva* autem dicitur substantia quippe quæ patiatur et subjaceat causæ effectrici et maxime dominatrici. § 20. Illa enim verba: “*ante Luciferum gene-
ravi te*” item accipimus de primocreato Deo Verbo sicut etiam

IV. § 21—23.

Principium masculinum et femininum.

21. Τῷ¹ “κατ’ εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτοὺς, ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς” τὴν προβολὴν τὴν ἀρίστην φασὶν οἱ Οὐαλεντινιανοὶ τῆς σοφίας λέγεσθαι, ἀφ’ ἧς τὰ μὲν ἀρρένικὰ ἢ ἐκλογὴ, τὰ δὲ θηλυκὰ ἢ κλήσις, καὶ τὰ μὲν ἀρρένικὰ ἀγγελικὰ καλοῦσι, τὰ θηλυκὰ δὲ ἐαυτοὺς, τὸ διαφέρουν σπέρμα.² οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ τὸ μὲν ἀρρένικόν ἐμεινεν αὐτῷ, πᾶν δὲ τὸ θηλυκὸν σπέρμα ἀράμενον³ ἀπ’ αὐτοῦ Εὐὰ γέγονεν· ἀφ’ ἧς αἱ θήλεια, ὡς ἀπ’ ἐκείνου οἱ ἄρρένες, τὰ οὖν ἀρρέ-

² Genes. 1, 27.¹ vulgo τὸ.

² σπέρμα pro πνεῦμα scripsit Bernays. collat. § 26: οἱ τοῦ διαφέροντος σπέρματος: § 35 τοὺς ἀγγέλους τοῦ διαφέροντος σπέρματος: § 41 τὸν τοῦ διαφέροντος σπέρματος.

³ ἀράμενον “avolans” scripsit Bernays. pro vulgato ἄρα.

~~~~~  
verba hæc: “*Ante Solem*” et Lunam et universam creationem “*nomen tuum.*”

§ 21. Versiculo “*ad imaginem Dei creavit illos, masculum et feminam creavit illos*” Valentiniani dicunt significari optimam Sophiæ prolem, cujus mascula pars constat Electorum cœtu, feminina autem Vocatorum. Atque mascula quidem appellant angelica, feminina autem se ipsos i. e. semen eximium. Idem evenit in Adamo; masculum quidem semen remansit apud illum, omne vero femininum semen avolans ab eo factum est Eva, a qua originem ducunt feminae, sicut ab Adamo mares. Jam mascula unâ cum Verbo amota sunt [intra

νικὰ μετὰ τοῦ λόγου συνεστάλη<sup>1</sup>, τὰ θηλυκὰ δὲ ἀπανδρωθέντα ἐνοῦται τοῖς ἀγγέλοις καὶ εἰς πλήρωμα χωρεῖ. διὰ τοῦτο ἡ γυνὴ εἰς ἄνδρα μετατίθεσθαι λέγεται<sup>2</sup> καὶ ἡ ἐνταῦθα ἐκκλησία εἰς ἀγγέλους. 22. Καὶ ὅταν εἴπῃ ὁ ἀπόστολος· <sup>a</sup>“ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν;” ὑπὲρ ἡμῶν γὰρ, φησὶν, οἱ ἄγγελοι ἐβαπτίσαντο, ὧν ἐσμὲν μέρη. νεκροὶ δὲ ἡμεῖς οἱ νεκρωθέντες τῇ συστάσει ταύτῃ, ζῶντες δὲ οἱ<sup>3</sup> ἄρρενες οἱ μὴ μεταλαβόντες τῆς συστάσεως ταύτης. <sup>a</sup>“εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζομεθα;” ἐγειρόμεθα οὖν ἡμεῖς, ἰσάγγελοι τοῖς ἄρρεσιν

<sup>a</sup> 1 Cor. 15, 29.

<sup>1</sup> συνεστάλη] scil. εἰς τὸ πλήρωμα; vide infra § 33: Χριστοῦ συσταλέντος εἰς τὸ πλήρωμα.

<sup>2</sup> λέγεται] Spectat fortasse ad evangelium secundum Ægyptios unde Cassianus Valentini discipulus (apud Clem. Strom. III. c. 13. § 92) protulit hæc: ὅταν γένηται τὰ δύο ἐν καὶ τὸ ἄρρεν μετὰ τῆς θηλείας οὔτε ἄρρεν οὔτε θῆλυ.

<sup>3</sup> οἱ pro καὶ scripsit Bernays.

pleroma]; feminina vero primum virilia fiunt adunanturque angelis atque tunc procedunt in pleroma. § 22. Et dictum Apostoli: “*Nam quid facient qui pro mortuis baptizantur*” [interpretaturus Theodotus], angeli enim, inquit, quorum membra sumus, baptizantur pro nobis. Per *mortuos* enim significat nos, qui quasi morte afflictī sumus per hanc corporis fabricam; vivi autem sunt masculi angeli, qui hanc corporis fabricam non sortiti sunt. [Pergit apostolus:] “*Si mortui non resurgunt, cur tandem baptizamur.*” Igitur resurgimus nos angelorum similitudinem adepti, redactis in unitatem membris cum membris. Per *baptizatos* autem *pro mortuis*, inquit, significantur



ἀποκατασταθέντες τοῖς μέλεσι τὰ μέλη εἰς ἔνωσιν. οἱ βαπτιζόμενοι δὲ, φασὶν, ὑπὲρ τῶν<sup>1</sup> νεκρῶν οἱ ἄγγελοι εἰσιν οἱ ὑπὲρ ἡμῶν βαπτιζόμενοι, ἵνα ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὸ ὄνομα μὴ ἐπισχεθῶμεν κωλυθέντες εἰς τὸ πλήρωμα παρελθεῖν τῷ ὄρφ καὶ τῷ σταυρῷ. διὸ καὶ ἐν τῇ χειροθεσίᾳ λέγουσιν ἐπὶ τέλους εἰς λύτρωσιν ἀγγελικὴν, τουτέστιν ἣν καὶ ἄγγελοι ἔχουσιν, ἵν' ἡ βεβαπτισμένος ὁ τὴν λύτρωσιν κομισάμενος τῷ αὐτῷ<sup>2</sup> ὀνόματι, ᾧ καὶ ὁ ἄγγελος αὐτοῦ προβεβάπτισται. ἐβαπτίσαντο δὲ ἐν ἀρχῇ οἱ ἄγγελοι ἐν λυτρώσει τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν τῇ περιστερᾷ κατελθόντος καὶ λυτρωσαμένου αὐτόν. ἐδέησεν δὲ λυτρώσεως καὶ τῷ Ἰησοῦ, ἵνα μὴ κατασχεθῇ τῇ ἐννοίᾳ ἣ ἐνετέθη τοῦ ὑστερήματος προερχόμενος<sup>3</sup> διὰ τῆς σοφίας, ὥς φησιν ὁ Θεόδοτος.

<sup>1</sup> Sustulimus ἡμῶν quod ante τῶν νεκρῶν legebatur inepte; nam οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν sunt apostoli verba quæ deinceps sic interpretantur Valentiniani ut per νεκρὸς dicant significari ἡμᾶς.

<sup>2</sup> vulgo αὐτοῦ.

<sup>3</sup> vulgo προερχόμενος.

~~~~~

angeli qui pro nobis baptizantur ut nos quoque habeamus Nomen neque retineamur impediti per Terminum et Crucem [vid. § 42] quominus intremus in pleroma. Propterea quoque in impositione manuum sub finem dicunt: *in redemptionem angelicam*, i. e. quam angeli quoque habent, ut qui redemptionem nactus sit eodem Nomine baptizetur, quo antea angelus ipsius baptizatus sit. Baptizabantur autem angeli ab initio in redemptione Nominis quod super Jesum descendit in columba et redemit eum. Sed etiam ipsi Jesu necessaria erat redemptio, ne retineretur hysterematis cogitatione cui dum prodiit per Sophiam immissus erat, sicut dicit Theodotus [cf. §§ 32. 33].

V. § 23. 24.

De Paraceto Valentinianorum opiniones et errores.

23. Τὸν παράκλητον οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὸν Ἰησοῦν λέγουσιν, ὅτι πλήρης τῶν αἰώνων ἐλήλυθεν, ὡς ἀπὸ τοῦ ὅλου προελθὼν. Χριστὸς γὰρ καταλείψας τὴν προβαλοῦσαν αὐτὸν Σοφίαν εἰσελθὼν εἰς τὸ πλῆρωμα ὑπὲρ τῆς ἔξω καταλειφθείσης Σοφίας ἠτήσατο τὴν βοήθειαν, καὶ ἐξ εὐδοκίας τῶν αἰώνων Ἰησοῦς προβάλλεται παράκλητος τῷ παρελθόντι αἰῶνι. ἐν τύπῳ δὲ παρακλήτου ὁ Παῦλος. ἀναστάσεως ἀποστολὴ¹ γέγονεν αὐτίκα μετὰ τὸ πάθος τοῦ κυρίου καὶ αὐτὸς ἀπεστάλη κηρύσσειν· διὸ καὶ καθ' ἕτερον ἐκήρυξε τὸν σωτήρα, γεννητὸν καὶ παθητὸν διὰ τοὺς ἀριστεροὺς², ὅτι τοῦτον γινῶναι δυνηθέντες μετὰ τὸν Τόπον

¹ Sylburgius conj. ἀπόστολος. Nos vero interpunctionem ante αὐτίκα sustulimus posuimusque ante ἀναστάσεως. Paulo post pro καθ' ἕτερον legendum καθ' ἑκάτερον.

² c. Sylb. codd. ἀρίστους. Ἀριστεροὶ δαίμονες, mali dæmones, opponuntur τοῖς δεξιόις.

§ 23. Paracletum Valentiniani Jesum esse dicunt, quia plenus æonum venit utpote e Toto [pleromate] progressus. Etenim Christus relicta, quæ ipsum produxerat, Sophia intravit intra pleroma et auxilium petivit pro Sophia foris derelicta, atque e bona voluntate æonum producitur Jesus ut sit paracletus sive advocatus æoni delinquenti [sc. Sophiæ]. Paulus autem instar paracleti est. Resurrectionis præconium statim post passionem Domini institutum est illeque [Paulus] missus qui illam prædicaret. Unde quoque Salvatorem utroque modo annuntiabat: primum quidem tanquam genitabilem et patibilem propter sinistros [angelos], qui ejusmodi Salvatorem cognoscere possunt

τούτον¹ δεδίασιν, καὶ κατὰ τὸ πνευματικὸν ἐξ ἁγίου πνεύματος καὶ παρθένου, ὡς οἱ δεξιοὶ ἄγγελοι γινώσκουσιν. ἰδίως γὰρ ἕκαστος γνωρίζει τὸν κύριον καὶ οὐχ ὁμοίως πάντες τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὁρῶσιν οἱ ἄγγελοι τούτων τῶν μικρῶν τῶν ἐκλεκτῶν, τῶν ἐσομένων ἐν τῇ αὐτῇ κληρονομίᾳ καὶ τελειότητι. τάχα δὲ τὸ πρόσωπον ἔστι μὲν καὶ ὁ υἱὸς², ἔστι δὲ καὶ ὅσον καταληπτὸν τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ δεδιδαγμένοι θεωροῦσι, τὸ δὲ λοιπὸν ἄγνωστόν ἐστι τοῦ πατρὸς.

¹ μετὰ τὸν Τόπον τούτον scripsit Bernaysius pro κατὰ τὸν τόπον τούτων (Potter' τούτων) "post eum qui est Locus i. e. secundum ab eo qui est Locus metuunt illum" sc. τὸν σωτήρα.

Notandum apud Valentinianos τόπον esse solemnem demiurgi Judæorum dei appellationem. Ita § 34 legitur ὑπὸ τοῦ τόπου μορφωθῆναι, et in iis quæ sequuntur: ὁ τόπος τὴν ἐξουσίαν ἀπολήψεται. et § 37 παρὰ τῷ τόπῳ κατείχοντο. § 38 Ποταμὸς ἐκπορεύεται πυρὸς ὑποκάτω τοῦ Θρόνου τοῦ τόπου. et paulo post: καὶ αὐτὸς ὁ τόπος πυρινός ἐστι. cf. in fine ejusdem paragraphi: ὁ Ἰησοῦς παρακληθεὶς συνεκαθέσθη τῷ τόπῳ . . . ἵνα τὸν τόπον ἡμερώσῃ.

² Eandem profert Clemens sententiam tanquam suam supra § 10: πρόσωπον δὲ πατρὸς ὁ υἱός.

illumque metuunt secundum a Loco; præterea vero secutus rationem spiritalem [Paulus prædicabat Christum] ut progressum e spiritu sancto et virgine, quo modo dexteri angeli eum cognoscunt. Quisque enim suo modo noscit Dominum neque eodem modo *faciem patris aspiciunt omnes angeli horum parvulorum* [Matth. 18, 10], i. e. electorum, qui ejusdem [cujus angeli] sortis et perfectionis participes erunt. Fortasse autem *facies* [in versiculo isto Matthæi] significat quidem Filium, sed simul significat id quod de Patre percipi potest quodque intuentur per Filium edocti, reliqua vero Patris natura incognita est.

24. Λέγουσιν οἱ Οὐαλεντινιανοὶ, ὅτι ὁ ὁ κατὰ εἰς¹ τῶν προφητῶν ἔσχευεν πνεῦμα ἐξαίρετον εἰς διακονίαν, τοῦτο ἐπὶ πάντας τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἐξεχύθη· διὸ καὶ τὰ σημεῖα τοῦ πνεύματος ἰάσεις καὶ προφητεῖαι διὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπιτελοῦνται. ἀγνοοῦσι δὲ, ὅτι ὁ παράκλητος προσεχῶς ἐνεργῶν νῦν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς αὐτῆς² οὐσίας ἐστὶ καὶ δυνάμει τῇ προσεχῶς ἐνεργήσαντι κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην.

VI. § 25.

Angeli definitio apud Valentinianos qui et Æones Λόγους appellant, et apostolos cum signis Zodiaci comparant.

25. Τὸν ἄγγελον ὠρίσαντο οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου λόγον ἀπαγγελίαν ἔχοντα τοῦ ὄντος. λέγουσι δὲ καὶ τοὺς αἰῶνας ὁμωνύμως τῷ λόγῳ λόγους. οἱ ἀπόστολοι, φησὶ, μετετέθησαν τοῖς δεκαδύο ζῳδίοις. ὥς γὰρ ὑπ'

¹ ὁ ὁ κατὰ εἰς pro vulgato ὁ κ. εἰς; vide supra § 10: ὁ καθ' ἕκαστον περιώρισταί.

² vulgo αὐτοῦ.

§ 24. Dicunt Valentiniani, quem spiritum eximium unusquisque prophetarum habuerit ad ministerium suum, eum nunc effusum esse in omnes qui ad ecclesiam pertinent; unde quoque curationes morborum et prophetiæ, quæ sunt signa spiritus, nunc fiunt per ecclesiam. Ignorant autem Valentiniani, paracletum, qui nunc immediate operatur in ecclesiam, ejusdem esse substantiæ et potentiæ cujus ille qui in vetere testamento immediate operabatur.

§ 25. Angelum definiunt Valentiniani sic: Verbum continens nuntium ejus qui est. Etiam æones eodem quo Verbum vocabulo appellant: Verba. Apostoli, inquit, in duodecim [Zo-

ἐκείνων ἡ γένεσις διοικεῖται, οὕτως ὑπὸ τῶν ἀποστόλων
ἡ ἀναγέννησις ἐφορᾶται.¹

VII. § 26.

Quid sit Jesu visibile et invisibile.

26. Τὸ ὁρατὸν τοῦ Ἰησοῦ ἡ Σοφία καὶ ἡ Ἐκκλησία
ἦν τῶν σπερμάτων τῶν διαφερόντων, ἦν ἐστολίσατο διὰ
τοῦ σαρκίου, ὥς φησιν ὁ Θεόδοτος· τὸ δὲ ἀόρατον,
ὄνομα, ὅπερ ἐστὶν ὁ υἱὸς ὁ μονογενής. ὅθεν ὅταν εἴπῃ·
^a “ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα,” τοῦτο λέγει ὅτι μέχρι τοῦ ὅρου
οὐ εἰμὶ ἐγὼ, ἐλεύσεσθε οἱ τοῦ διαφέροντος σπέρματος·
ὅταν δὲ καὶ αὐτὸς εἰσέρχεται, καὶ τὸ σπέρμα συνεισέρ-
χεται² αὐτῷ εἰς τὸ πλήρωμα διὰ τῆς θύρας συναχθὲν
καὶ εἰσαχθέν.

^a Ioan. 10, 7.

¹ vulgo sic: ἀναγέννησις. Ὁρᾶται τὸ ὁρατόν. Mutavit Bernays.

² c. Sylb. codd. συνεισέρχεται. Paulo supra καὶ ante αὐτὸς εἰσέρ-

diaci] signorum locum successerunt; sicut enim a signis istis
generationis mundus gubernatur, ita ab apostolis administratur
mundus regenerationis.

§ 26. Visibile Jesu erat Sophia et ecclesia seminum eximi-
orum, quam per corpusculum induit, sicut dicit Theodotus
[vide § 1]; invisibile autem ejus est Nomen, quod est Filius
unigenitus. Igitur ubi dicit: “ego sum porta,” hoc vult: usque
ad Terminum, ubi ego sum, vos, qui estis seminis eximii, per-
venietis. Cum vero ipse intrat in pleroma, tum Semen una
cum eo intrat per portam introductum.

VIII. § 27.

Christus in æternum humani generis Summus Sacerdos.

27. Ὁ ἱερεὺς εἰσιὼν ἐντὸς τοῦ καταπετάσματος τοῦ δευτέρου τὸ πέταλον¹ ἀπετίθει παρὰ τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ θυμιάματος· αὐτὸς δὲ ἐν σιγῇ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ἐγκεχαραγμένον ὄνομα ἔχων εἰσῆει, δεικνὺς τὴν ἀπόθεσιν τοῦ καθάπερ πετάλου χρυσοῦ καθαροῦ γενομένου καὶ κούφου διὰ τὴν κάθαρσιν, τοῦ ὥσπερ σώματος τῆς ψυχῆς ἀπόθεσιν, ἐν ᾧ ἐγκεχάρακτο τὸ γάνωμα τῆς θεοσεβείας, δι' οὗ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐγινώσκετο ὁ² τὸ ὄνομα περικείμενος. ἀποτίθεται δὲ τοῦτο τὸ σῶμα, τὸ πέταλον, τὸ ἀβαρὲς γερόμενον³, ἐντὸς τοῦ καταπετά-

χηται delendum et paullo post pro συναχθέν καὶ εἰσαχθέν scribendum συνεισαχθέν. Error ortus e male intellecta emendatione hujusmodi: ^{εἰς} συναχθέν.

¹ vulgo τό τε πέταλον. '

² ὁ deest vulgo.

³ vulgo ἀβαρὲς, γερόμενον ἐντός.

~~~~~

§ 27. Sacerdos intra velum secundum introiturus laminam deponebat juxta aram suffimenti, ipse vero tacitus Nomenque [tetragrammatum quod antea in lamina insculptum (Exod. 26, 36) erat] in corde insculptum gerens introibat; quibus rebus ostendit depositionem ejus, quod quasi lamina aurea est, purgatione *purificati* [Exod. 26, 36] levisque facti, i. e. depositionem quasi corporis animæ, in quo insculpitur divini cultus splendor, cujus ope is qui Nomen gestat agnoscitur primatibus et potestatibus. Deponitur autem corpus illud, quod significatur per *laminam*, ubi pondere allevatum est *intra velum secundum*, i. e. in mundo intelligibili, qui est alterum velum universæ rerum naturæ [quæ quidem constat e mundo sensibili et intelligibili],

σματος τοῦ δευτέρου, ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, ὃ ἐστὶν δεύ-
τερον ὁλοσχερὲς καταπέτασμα τοῦ παντός, παρὰ τὸ
θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, παρὰ τοὺς λειτουργοὺς
τῶν ἀναφερομένων εὐχῶν ἀγγέλους. γυμνὴ δὲ ἡ ψυχὴ
ἐν δυνάμει τοῦ συνειδότος, οἷον σῶμα τῆς δυνάμεως
γενομένη, μεταβαίνει εἰς τὰ πνευματικά, λογικὴ τῷ ὄντι
καὶ ἀρχιερατικὴ γενομένη, ὥς ἂν ἐμψυχουμένη¹ ὥς
εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ λόγου προσεχῶς ἤδη, καθάπερ οἱ ἀρχάγ-
γελοι τῶν ἀγγέλων ἀρχιερεῖς γενόμενοι καὶ τούτων
πάλιν οἱ πρωτόκτιστοι. ποῦ δὲ ἔτι γραφῆς καὶ μαθή-
σεως κατόρθωμα τῇ ψυχῇ ἐκείνῃ τῇ καθαρᾷ γενομένη,
ὅπου καὶ ἀξιούται πρόσωπον πρὸς πρόσωπον θεὸν
ὁρᾶν; τὴν γοῦν ἀγγελικὴν διδασκαλίαν ὑπερβᾶσα καὶ

¹ ἐμψυχουμένη pro ἐμψυχον μένῃ debetur Bernaysio. etenim cum
agatur de anima (ψυχῇ), quæ est feminini generis, ea dici nequit
ἐμψυχον in nominativo; deinde ὑπὸ indicat a scriptore positam fuisse
passivam verbi formam, qualis est ἐμψυχουμένη, quod eodem modo
jungitur hic cum adverbio προσεχῶς, quomodo exstat in fine hujus
paragraphi: τὸν ἄνθρωπον προσεχῶς ἐνεργούμενον ὑπὸ τοῦ κυρίου.

juxta aram suffimenti, i. e. apud angelos precum ad Deum per-
ferendarum ministros [etenim *suffimentum* allegorice accipitur
pro precibus secundum Psalm. 141, 2]. Anima autem nuda
virtute conscientiae suae, quasi corpus Potentiae [divinae] facta,
procedit in spiritualia, reapse *logica* facta summiq[ue] sacerdotis
dignitatem consecuta, quippe quæ jam immediate animetur, ut ita
dicam, per *Logon* similiter ut archangeli qui sunt summi sacer-
dotes angelorum et horum [archangelorum] rursus sacerdotes
summi Primocreati. Jam quis amplius tali animæ purificatæ usus
esse potest scripturæ et doctrinæ, cum adeo digna habita sit quæ
Deum facie ad faciem aspiciat? Itaque supra angelicam disci-
plinam Nomenque, quod scripto docetur, alte evecta ad ipsarum

τὸ ὄνομα τὸ διδασκόμενον ἐγγράφως, ἐπὶ τὴν γνῶσιν καὶ κατάληψιν τῶν πραγμάτων ἔρχεται, οὐκ ἔτι νύμφη, ἀλλ' ἤδη λόγος γενόμενος καὶ παρὰ τῷ νυμφίῳ καταλύων μετὰ τῶν πρωτοκλήτων καὶ πρωτοκτίστων, φίλων μὲν δι' ἀγάπην, υἱῶν δὲ διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ ὑπακοήν, ἀδελφῶν δὲ διὰ τὸ τῆς γενέσεως κοινόν. ὥστε τὸ μὲν τῆς οἰκονομίας ἦν, τὸ πέταλον περικεῖσθαι¹ καὶ μαρθάνειν εἰς γνῶσιν · τὸ δὲ δυνάμεως, τὸ θεοφόρον γίνεσθαι τὸν ἄνθρωπον προσεχῶς ἐνεργούμενον ὑπὸ τοῦ κυρίου καὶ καθάπερ σῶμα αὐτοῦ γενόμενον.

IX. § 28.²

Hereticorum interpretatio versus Deuteronomii de Deo retribuente.

21. Τὸ ^α“ θεὸς ἀποδιδούς ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς ἀπειθοῦσι,” φασὶν οἱ ἀπὸ Βασι-

^α Deut. 5, 9. Num. 14, 18.

¹ vulgo παρακεῖσθαι.

² Qui refert ea quæ proxime sequuntur, Clemens est, Basilidiano-

rerum cognitionem accedit, non amplius sponsa sed jam Logos exstans, qui apud sponsum divertitur una cum Primovocatis et Primocreatis, amicis quidem propter amorem, filiis autem propter disciplinam et obedientiam, fratribus vero propter communem ortum [cf. §§ 64. 65]. Itaque œconomix [i. e. conditionis quæ fuit ante redemptionem] proprium erat, laminam gestare et discere ad cognoscendum, Potentiæ vero proprium est, Deigerum fieri hominem immediata Domini operatione quasi corpus ejus factum.

§ 28. Quod exstat in versiculo hoc: “*Deus retribuens in*

λείδου κατὰ τὰς ἐνσωματώσεις· οἱ δὲ ἀπὸ Οὐαλντίνου
τοὺς τρεῖς τόπους δηλοῦσθαι τοὺς ἀριστεροὺς· τετάρτην
δὲ γενεὰν τὰ σπέρματα αὐτῶν· “ ἔλεον δὲ ποιῶν εἰς
χιλιάδας ” ἐπὶ τὰ δεξιά.

X. § 29—65.

De Sige et de Pleromate deque animarum lustratione Valentinianorum opiniones referuntur, quæque in eis falsa refelluntur.

29. Ἡ σιγὴ, φασὶ, μήτηρ οὖσα πάντων τῶν προ-
βληθέντων ὑπὸ τοῦ βύθου¹, ὃ μὲν οὐκ ἔσχεν εἰπεῖν,
περὶ τοῦ ἀρρήτου σεσίγηκεν, ὃ δὲ κατέλαβεν, τοῦτο
Ἀκατάληπτον προσαγορεύουσιν.² 30. Εἴτα ἐκλαθόμενοι
τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ παθεῖν αὐτὸν λέγουσιν ἀθέως. ὃ γὰρ

^a Deut. 5, 9. Num. 14, 18.

rum dogma conferens cum Valentinianorum, non Theodotus. Majus-
culis hæc expressimus quia non sua sed hæreticorum dogmata refert.

¹ vulgo βάθου.

² Ἀκ. προσαγορ. pro ἀκατ. προσηγόρευσε scripsit Bernays. Nimirum
Ἀκατάληπτον terminus technicus est in doctrina Valentinianorum,
vide Hippolyt. p. 199, 11: ἐκ δὲ τῆς ἀνειροήτου . . . προβεβλήσθαι
Ἀκατάληπτον.

tertium et quartum genus non credentibus. Basilidiani dicunt
fieri per corporum mutationes [sive migrationem animæ, metem-
psychosin], Valentiniani autem dicunt indicari tres locos sinistros
et per *quartum genus* horum semina significari. [Quod ibidem
sequitur:] “ *Faciens misericordiam in milia*,” i. e. in dextera.

§ 29. Sige, inquit, mater omnium quæ a Bytho produ-
cuntur, id quidem quod de Ineffabili dicere nequibat reticuit,
quod vero percepit [Sige] id [Valentiniani] appellant Imper-
ceptibile. § 30. Deinceps gloriæ Dei immemores impie Deum
passum esse dicunt. Cernitur enim, inquit Theodotus, passio

συνεπάθησεν ὁ πατήρ στερεὸς ὢν τῇ φύσει, φησὶν ὁ Θεόδοτος, καὶ ἀνένδοτος, ἐνδόσιμον ἑαυτὸν παρασχών, ἵνα ἡ σιγὴ τοῦτο καταλάβῃ, πάθος ἐστίν. ἡ γὰρ συμ-
πάθεια πάθος τινὸς διὰ πάθος ἑτέρου. Ναὶ μὴν καὶ
τοῦ πάθους γενομένου τὸ ὅλον συνεπάθησεν κατ'¹
αὐτοὺς εἰς διόρθωσιν τοῦ παθόντος. 31. Ἀλλὰ καὶ εἰ
ὁ κατελθὼν εὐδοκία τοῦ ὅλου ἦν, ^αἐν αὐτῷ γὰρ πᾶν
τὸ πλήρωμα ἦν σωματικῶς, ἔπαθεν δὲ οὗτος, δηλο-
νότι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ σπέρματα συνέπαθεν, δι' ὧν τὸ
ὅλον καὶ τὸ πᾶν εὐρίσκεται πάσχον. ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς
τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος πείσεως τὰ ὅλα παιδευθέντα, ὥς
φασι, συνεπάθησεν. τότε γὰρ ἐπέγνωσαν ὅτι² χάριτι

^a Col. 2, 9.

¹ Pro vulgato καὶ scripsit κατ' Bernaysius. inde enim a καὶ μὴν loquitur ipse Clemens, non suam tamen, sed Valentinianorum scholae orientalis sententiam exponens.

² εἰσὶν vulgo post ὅτι lectum delevit Bernays., qui praeterea literis maioribus incipere jussit "Ὁρομα Ἀκατ. Μορφὴ et Γνωσις. sunt enim termini technici Valentinianorum; cf. Hippolyt. p. 198, l. 199, 13.

~~~~~  
in eo quod Pater misertus Filii compatitur, quamvis natura durus et impervius sit [animi commotionibus,] tamen pervium se praebens, ut Sige hoc percipiat; etenim miseratio sive compassio est passio alicujus propter alienam passionem. Atque adeo, secundum Valentinianos, cum passio fieret, integrum [pleroma] simul passum est ut restauraretur is qui passus erat. § 31. Sed enim si is qui descendit gratuitum donum erat universi pleromatis — *in ipso enim*, inquit apostolus, *totum pleroma erat corporaliter* — is vero passus est: nimirum semina quæ in ipso continentur una cum illo passa sunt; unde apparet tum integrum [pleroma] tum Omne quod est passum esse. Sed etiam in passione duodecimi æonis [Sophiæ] cuncti æones commonefacti

τοῦ πατρὸς εἰσὶν Ὀνομα Ἀνωνόμαστον, Μορφὴ καὶ Γνώσις· ὁ δὲ βουληθεὶς αἰὼν τὸ ὑπὲρ τὴν γνώσιν λαβεῖν ἐν ἀγνωσίᾳ καὶ ἀμορφίᾳ ἐγένετο. ὅθεν καὶ κένωμα γνώσεως εἰργάσατο, ὅπερ ἐστὶ σκιὰ τοῦ ὀνόματος· ὅπερ ἐστὶν υἱὸς, μορφὴ τῶν αἰώνων. οὗτος τὸ κατὰ μέρος ὄνομα τῶν αἰώνων ἀμέλει ἐστὶ τοῦ ὀνόματος. 32. Ἐν πληρώματι οὖν ἐνότητος οὔσης ἕκαστος τῶν αἰώνων ἴδιον ἔχει πλήρωμα, τὴν σύζυγον.¹ ὅσα οὖν ἐκ συζυγίας, φασὶ², προέρχεται, πληρώματά ἐστιν, ὅσα δὲ ἀπὸ ἐνὸς, εἰκόνες. ὅθεν ὁ Θεόδοτος τὸν Χριστὸν ἐξ ἐννοίας προελθόντα

“Ultimum hujus (31) sectionis enuntiaturum sic verti latine, quasi Græca legerentur in hunc modum: οὗτός τοι κατάπλεος ὢν τῶν αἰώνων, ἀμέλει κ.τ.λ. v. sup. § 23 init. πλήρης τῶν αἰώνων.”—Bern.

¹ σύζυγον pro vulgato συζυγίαν scripsit Bernaysius, flagitante sententia. Neque enim hic agitur de integro æonum pari, quod est συζυγία, sed de masculi æonis socia. Ea autem est σύζυγος, ut supra § 4: “ζωὴ ἦν” ἢ σύζυγος.

² Ipsius Valentini decretum esse e Clem. Strom. iv. 13 annotat Bernaysius; magistri regulam deinceps ad Christum adhibet schola orientalis et ipse Theodotus.

et, ut dicunt, una passi sunt. Tunc enim intellexerunt, gratia Patris tribui Nomen, Innominabile, Formam, Cognitionem, æonemque, qui quod supra Cognitionem est arripere volebat, in ignorantiam et deformitatem incidisse; quare quoque Vacuum cognitionis effecit, quod est umbra Nominis; Nomen autem est Filius [vide § 26], æonum Forma. Is vero [Filius], qui refertus est æonibus, nimirum pertinet ad Nomen. § 32. Jam existente unitate in pleromate, quisque æon suum habet complementum, nimirum conjugem. Quæ igitur, inquirunt, e conjugio sive syzygia oriuntur, integræ naturæ sive pleromata sunt, quæ vero ex uno tantum æone proficiscuntur, sunt imagines. Unde Theodotus imaginem pleromatis appellavit Christum,

τῆς σοφίας εἰκόνα τοῦ πληρώματος ἐκάλεσεν. οὗτος δὲ καταλείψας τὴν μητέρα ἀνελθὼν εἰς τὸ πλήρωμα ἐκράθη¹ ὥσπερ τοῖς ὅλοις, οὕτω δὲ καὶ τῷ παρακλήτῳ. 33. Υἱόθετος μέντοι γέγονεν ὁ Χριστὸς ὡς πρὸς τὰ πληρώματα, ἐκλεκτὸς γενόμενος καὶ πρωτότοκος τῶν ἐνθάδε πραγμάτων — ἔστιν οὖν ὁ λόγος οὗτος παράκουσμα τοῦ ἡμετέρου, ἐκ τοῦ ὑποκειμένου πρωτότοκον λέγων τὸν σωτῆρα — καὶ ἔστιν ὥσπερ εἰ ρίζα καὶ κεφαλὴ ἡμῶν, ἣ δὲ ἐκκλησία καρποὶ αὐτοῦ. Χριστοῦ φασὶ τὸ ἀνοίκειον φυγόντος² συσταλέντος εἰς τὸ πλήρωμα ἐκ τῆς μητρῶας γενομένου ἐννοίας, ἣ μήτηρ αὖθις τὸν τῆς οἰκονομίας προηγάγετο ἄρχοντα εἰς τύπον τοῦ φυγόντος αὐτὴν, κατ' ἐπιπόθησιν αὐτοῦ, κρείττονος ὑπάρχοντος, ὃς ἦν τύπος τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων. διὸ καὶ ἐπιθυμίας ἥττων γίνεται,

¹ ἐκράθη restituit Bern.; vulgo ἐκρατήθη. cf. § 17 κρᾶσις τῶν σωμάτων et § 30 ἀνακραθῶμεν.

² c. Sylburg., pro φυγόντες.

quippe qui e cogitatione Sophiæ prodiisset. Is vero matrem reliquit ascenditque in pleroma ibique commistus est tum integris æonibus tum paraceto [qui est æonum proles § 23]. § 33. Filius adoptatus factus est Christus, ratione habita pleromatum, idemque est electus et primogenitus omnium quæ hic sunt rerum (— hæc opinio depravata est e nostra doctrina quæ Salvatorem primogenitum e materia subjecta statuit —) et est quasi radix et caput nostrum [Ephes. 4, 12], fructus autem ejus, ecclesia. Cum Christus, inquiunt, id quod ipsi alienum esset refugeret et intra pleroma se subduceret, natus autem esset e cogitatione Matris [Sophiæ]: Mater rursus principem œconomix [i. e. mundi ante redemptionem] ad instar ejus qui ipsam fugerat procreavit, concupiscens eum qui melior est

ὥς ἂν ἐκ πάθους τῆς ἐπιθυμίας συνεστῶς.¹ ἐμυσάχθη μέντοι ἐνιδούσα τὴν ἀποτομίαν αὐτοῦ, ὥς φασιν αὐτοί.
 34. Ἀλλὰ καὶ εὐώνυμοι δυνάμεις πρῶται προεληθείσαι τῶν δεξιῶν ὑπ' αὐτῆς ὑπὸ τῆς τοῦ φωτὸς παρουσίας οὐ μορφοῦνται, κατελείφθησαν δὲ αἱ ἀριστεραὶ ὑπὸ τοῦ τόπου μορφωθῆναι. τῆς μητρὸς οὖν μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν σπερμάτων εἰσελθούσης εἰς τὸ πλήρωμα, τότε ὁ τόπος τὴν ἐξουσίαν τῆς μητρὸς καὶ τὴν τάξιν ἀπολήψεται, ἣν νῦν ἔχει ἡ μήτηρ.

35. Ὁ Ἰησοῦς ^a“τὸ φῶς” ἡμῶν, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος, ἑαυτὸν ^b“κενώσας,” τουτέστιν ἐκτὸς τοῦ ὅρου γενόμενος κατὰ Θεόδοτον, ἐπεὶ ἄγγελος ἦν τοῦ πληρώματος, τοὺς ἀγγέλους τοῦ διαφέροντος σπέρματος συνεξήγαγεν ἑαυτῷ· καὶ αὐτὸς μὲν τὴν λύτρωσιν ὥς ἀπὸ πληρώματος

^a Ioan. 8, 17.^b Philipp. 2, 7.

¹ ἐπιθυμίας addidit Bernays., præterea ἦττων et συνεστῶς scripsit pro vulg. ἦττον et συνεστῶσα.

quique instar est Patris omnium. Unde etiam cupidini obnoxius est [princeps œconomiae], quippe qui ex affectu cupidinis ortus sit. Mater vero oderat illum cum crudelitatem ipsius animadverteret, ut dicunt isti. § 34. Sed etiam sinistrae potestates prius quam dexteræ ab ipsa [Matre Sophia] prolatae non formantur præsentia luminis, sed relictæ sunt sinistrae illæ ut formentur a Loco. Jam ubi Mater una cum Filio et seminibus eximiis in pleroma introiverit, tum ditionem et dignitatem, quam nunc habet Mater, nanciscetur Locus.

§ 35. Jesus, “*lumen*” nostrum, ut dicit apostolus, “*ipse se exinanivit*,” i. e. secundum Theodotum, extra Terminum processit — erat enim nuntius pleromatis [§ 23 & 43] — et una secum angelos seminis eximii eduxit. Atque ipse quidem redemptionem

προελθὼν εἶχεν, τοὺς δὲ ἀγγέλους εἰς διόρθωσιν τοῦ σπέρματος ἤγαγεν· ὥς γὰρ ὑπὲρ μέρους δέονται καὶ πα-
ρακαλοῦσι καὶ δι' ἡμᾶς κατεχόμενοι σπεύδοντες εἰσελθεῖν
ἄφεςιν ἡμῖν αἰτοῦνται, ἵνα συνεισέλθωμεν αὐτοῖς· σχε-
δὸν γὰρ ἡμῶν χρεῖαν ἔχοντες, ἵνα εἰσέλθωσιν, — ἐπεὶ
ἄνευ ἡμῶν οὐκ ἐπιτρέπεται αὐτοῖς· διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ
ἡ μήτηρ συνελήλυθεν ἄνευ ἡμῶν, φασίν· εἰκότως ὑπὲρ
ἡμῶν δέονται. 36. Ἐν ἐνότητι μέντοι γε προεβλήθησαν
οἱ ἄγγελοι ἡμῶν φασὶν εἰσιόντες¹, ὥς ἀπὸ ἐνὸς προελ-
θόντες. ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς ἦμεν οἱ μεμερισμένοι, διὰ τοῦτο
ἐβαπτίσατο ὁ Ἰησοῦς, τὸ ἀμέριστον μερισθῆναι, μέχρις
ἡμᾶς ἐνώσῃ αὐτοῖς εἰς τὸ πλήρωμα, ἵνα ἡμεῖς οἱ πολλοὶ
ἐν γενόμενοι, οἱ πάντες τῷ ἐνὶ τῷ δι' ἡμᾶς μερισθέντι
ἀνακραθῶμεν. 37. Οἱ ἀπὸ Ἀδὰμ ἐξελθόντες οἱ μὲν
δίκαιοι διὰ τῶν ἐκτισμένων² τὴν ὁδὸν ποιούμενοι παρὰ

¹ Pro εἰσιόντες Bernaysius scribi vult ἐν ὄντες.

² Pro διὰ τῶν ἐκτισμένων Bernaysius legendum conjecit διὰ τῶν ἐκ

habuit, quippe qui proficisceretur a pleromate, angelos autem
eduxit ad restaurandum semen eximium. Etenim angeli pro
nobis quasi pro membris suis precantur [§ 22] et tanquam ad-
vocati adsunt nobis et cum ipsi intrare in pleroma festinantes
nostrâ caussâ impediuntur, remissionem peccatorum nobis im-
petrare student, ut una cum ipsis intremus. Nam cum nos
opus simus illis ut ipsi intrent — quippe sine nobis non permit-
titur illis introitus, unde adeo Mater una cum Jesu non introivit
sine nobis, ut dicunt Valentiniani [vide § 34] — consentaneum
est illos pro nobis orare. § 36. In unitate autem, inquit,
prolati sunt angeli nostri Unumque sunt quippe ab Uno pro-
fecti. Cum nos vero divisi essemus ideo baptizatus est Jesus
ut divideretur indivisum, donec nos illis [angelis] adunabit inque

τῷ τόπῳ κατείχοντο, κατὰ τοὺς Οὐαλεντινιανούς, οἱ δὲ ἕτεροι ἐν τῷ τοῦ σκότου ἐκτισμένῳ, ἐν τοῖς ἀριστεροῖς, ἔχοντες συναίσθησιν τοῦ πυρός. 38. Ποταμὸς ἐκπορεύεται³ πρὸς ὑποκάτω τοῦ Θρόνου τοῦ τόπου, καὶ ῥεῖ εἰς τὸ κενὸν τοῦ ἐκτισμένου, ὃ ἐστὶν ἡ γέεννα ἀπὸ κτίσεως τοῦ πυρὸς ῥέοντος, μὴ πληρουμένη.¹ καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τόπος πύρινός ἐστι. διὰ τοῦτο, φησὶ, καταπέτασμα ἔχει, ἵνα μὴ ἐκ τῆς προσόψεως ἀναλωθῇ τὰ πράγματα· μόνος δὲ ὁ ἀρχάγγελος εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν, οὗ κατ' εἰκόνα καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσῆει. ἔνθεν καὶ ὁ Ἰησοῦς

³ Dan. 7, 9. 10.

πίστεως “iter vitæ pergentes per facta quæ e Fide manant.” *Justi* enim, qui secundum Valentinianos psychici sunt, non habent nisi fidem, earent autem spiritu, quo præstant pneumatici; vid. Iren. I. c. 11, p. 29, 26 ed. Grabe: οἱ ψυχικοὶ ἄνθρωποι οἱ δι' ἔργων καὶ πίστεως ψιλῆς βεβαιούμενοι καὶ μὴ τὴν τελείαν γινώσκιν ἔχοντες.

¹ cum Pottero pro πληρουμένης.

pleroma introducet, ut nos Unum e multis facti cuncti commisceamur cum Uno, qui nostrâ causâ divisus est. § 37. Qui oriundi sunt ab Adamo, justi quidem per officia fidei iter [vitæ] facientes apud Locum retinentur, secundum Valentinianos, alteri autem [injusti] in tenebrosa mundi parte inter Sinistros, ubi sensu ignis afficiuntur. § 38. *Flumen ignis prorumpit subter solium* Loci et fluit in Vacuum mundi, i. e. in gehennam, quæ, quamvis inde ab initio mundi influat ignis, tamen non repletur. Atque ipse quoque Locus igneus est. Quare etiam, inquit, velum habet, ne res aspectu ejus vaneant; unus autem archangelus intrat ad eum, ad cujus similitudinem summus sacerdos quovis anno semel in sanctum sanctorum intrat. Propterea Jesus quoque invitatus [Psalm. 110, 1; vide infra § 62] assedit

παρακληθεῖς συνεκαθέσθη τῷ τόπῳ, ἵνα μένῃ τὰ πράγματα καὶ μὴ προαναστῇ αὐτοῦ, καὶ ἵνα τὸν τόπον ἡμερώσῃ, καὶ τῷ σπέρματι δίοδον εἰς πλήρωμα παράσχῃ. 39. Ἡ μήτηρ προβαλοῦσα τὸν Χριστὸν ὁλόκληρον, καὶ ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθεῖσα τοῦ λοιποῦ οὐκ ἔτι οὐδὲν προέβαλεν ὁλόκληρον, ἀλλὰ τὰ δυνατὰ παρ' αὐτῇ κατέσχευ.¹ ὥστε καὶ τοῦ τόπου καὶ τῶν κλητῶν² οὖν τὰ ἀγγελικὰ αὐτῇ προβάλλουσα παρ' αὐτῇ κατέχει, τῶν ἐκλεκτῶν τῶν ἀγγελικῶν ὑπὸ τοῦ ἄρρενος ἔτι πρότερον προεβλημένων. 40. Τὰ μὲν γὰρ δεξιὰ πρὸ τῆς τοῦ φωτὸς αἰτήσεως προηνέχθη ὑπὸ τῆς μητρὸς, τὰ δὲ σπέρματα τῆς ἐκκλησίας μετὰ τὴν τοῦ φωτὸς αἴτησιν, ὅτε ὑπὸ τοῦ ἄρρενος τὰ ἀγγελικὰ τῶν σπερμάτων προ-

¹ κατέσχευ scripsit pro παρέσχευ Bernays. "apud se continuit" flagitante sententia.

² κλητῶν pro κλήρων debetur Bernaysio. opponuntur mox ἐκλεκτῶν τῶν ἀγγελικῶν.

juxta eum [sc. Locum], ut consistat rerum natura neve [Locus] prius [quam Jesus] surgat [ad rerum naturam dissolvendam], et ut Locum mansuefaciat Seminique [eximio] transitum in pleroma procuret. § 39. Mater cum Christum integrum [per se exstantem neque a matre pendentem] produxisset isque eam deseruisset, in posterum nihil integre foras produxit, sed retinuit penes se quæ potuit. Itaque angelica Loci et Vocatorum, quæ ipsa produxit, penes se retinuit, cum Electorum angelica jam prius a Masculo producta essent. § 40. Etenim Dexter a Matre ante Luminis petitionem producta sunt, semina vero ecclesiæ post Luminis petitionem, tunc cum angelica seminum [ecclesiæ] a Masculo producebantur. § 41. Semina eximia dicit [Theodotus] non prodiisse sicut affectus [vide § 48], quibus

εβάλετο. 41. Τὰ διαφέροντα σπέρματα φησὶ μήτε ὥς πάθη, ὧν λυομένων συνελύθη ἂν καὶ τὰ σπέρματα, μήτε ὥς κτίσιν προεληλυθέναι, ἀλλ' ὥς τέκνα.¹ ἀπαρτιζομένης γὰρ τῆς κτίσεως, συναπηρτίσθη ἂν καὶ τὰ σπέρματα, διὸ καὶ τὴν οἰκειότητα ἔχει πρὸς τὸ φῶς ὃ πρῶτον προήγαγεν, τουτέστι τὸν Ἰησοῦν, ὁ αἰτησάμενος τοὺς αἰῶνας Χριστὸς, ἐν ᾧ συνδυλίσθη κατὰ δύναμιν καὶ τὰ σπέρματα συνελθόντα αὐτῷ εἰς τὸ πλήρωμα· διότι πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰκότως λέγεται ἡ ἐκκλησία ἐκκελέχθαι. ἐν ἀρχῇ τοίνυν συνελογίσθημεν, φασί, καὶ ἐφανερώθημεν. διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ λέγει· ^a “ λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν.” μνηύων περὶ τοῦ φωτὸς τοῦ φανέντος καὶ μορφώσαντος, περὶ οὗ ὁ ἀπόστολος λέγει·

^a Matth. 5, 16.

¹ Tria hæc verba ἀλλ' ὥς τέκνα Bernaysius transponi vult post συναπηρτίσθη ἂν καὶ τὰ σπέρματα. Quo facto talis existit sententiarum ordo qualem præbet latina interpretatio.

dissolutis etiam semina dissolverentur, neque rursus sicut mundum creatum prodiisse, tunc enim perfecta non fierent semina nisi ubi mundus ad perfectionem redactus esset [atqui semina eximia primitus perfecta sunt], sed prodiisse sicut prolem. Unde quoque affinitatem habent cum Lumine, i. e. cum Jesu, quod quidem Lumen primum foras eduxit Christus, rogatis æonibus, et in quo simul potentialiter purefacta et quasi eliquata sunt semina, quæ cum illo in pleroma intrant. Unde merito ecclesia ante mundi ortum electa esse dicitur. In principio igitur, inquiunt [Valentiniani], nos mente concepti et patefacti sumus; hucque respiciens dicit Salvator: “ *Splendescat lumen vestrum* ” innuens lumen illud quod exortum est formavitque, de quo apostolus dicit: “ *Quod illuminat quemvis hominem in mundum*

^a“ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον;”¹ τὸν τοῦ διαφόρου σπέρματος· ὅτε γὰρ ἐφωτίσθη ὁ ἄνθρωπος, τότε εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν, τουτέστιν ἑαυτὸν ἐκόσμησεν, χωρίσας αὐτοῦ τὰ ἐπισκοτοῦντα καὶ συναναμεμιγμένα αὐτῷ πάθη. καὶ τὸν Ἀδὰμ ὁ δημιουργὸς ἐννοίᾳ προσχὼν, ἐπὶ τέλει τῆς δημιουργίας αὐτὸν προήγαγεν.

42. Ὁ σταυρὸς τοῦ ἐν πληρώματι ὅρου σημείου ἐστίν· χωρίζει γὰρ τοὺς ἀπίστους τῶν πιστῶν² ὡς ἐκείνος τὸν κόσμον τοῦ πληρώματος. διὸ καὶ τὰ σπέρματα ὁ Ἰησοῦς διὰ τοῦ σημείου ἐπὶ τῶν ὤμων βαστάσας εἰσάγει εἰς τὸ πλήρωμα. ὧμοι γὰρ τοῦ σπέρματος ὁ Ἰησοῦς λέγεται, κεφαλὴ δὲ ὁ Χριστός· ὅθεν εἴρηται· ^b“ὁς οὐκ αἶρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ

^a Ioan. 1, 9.

^b Mth. 10, 39. (ἄξιός : cf. Luc. 14, 27 μαθητής.)

¹ Nam Valentinus ut male a recentioribus factum est, ἐρχόμενον ad ἄνθρωπον retulit.

² vulgo ἀπιστῶν, sed πιστῶν scribendum esse vidit jam Rob. Pearse, latinæ versionis apud Potterum auctor. Bernays.

[κόσμον] *venientem*,” i. e. hominem seminis eximii. Cum enim illuminatur homo ad mundum ornatum [κόσμον a κοσμεῖν “ornare” ductum] pervenit, i. e. se ipsum ornat, dum segregat a se affectus offuscantes, qui secum commisti sunt. [Sicut ecclesia, quamvis ante mundum conditum electa fuerit, non apparuit nisi postremis temporibus ita] etiam Adamum Opifex cogitatione pridem comprehensum in fine demum creationis produxit. § 42. Crux signum est Termini qui in pleromate exstat. Secernit enim [crux] fideles ab infidelibus, sicut [Terminus] ille secernit mundum a pleromate. Idcirco Jesus semina eximia per signum [crucis] humeris suis portans introducit in pleroma; *humeris*

καὶ ἀκολουθεῖ μοι, οὐκ ἔστι μου ἀδελφός.” ἦρεν οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ¹, ὅπερ ὁμοούσιον ἦν τῇ ἐκκλησίᾳ. 43. Λέγουσιν οὖν ὅτι αἱ δεξιαί ἦδεσαν τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν Χριστὸν, τὰ ὀνόματα, καὶ πρὸ τῆς παρουσίας, ἀλλὰ τὸ σημεῖον οὐκ ἦδεσαν, φασί, δυνάμεις.² καὶ δόντος πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς, συναινέσαντος δὲ καὶ τοῦ πληρώματος, ἐκπέμπεται ^a“ὁ τῆς βουλῆς ἄγγελος,” καὶ γίνεται κεφαλὴ τῶν ὅλων μετὰ τὸν πατέρα· ^b“πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, κυριό-

^a Ies. 9, 6.^b Col. 1, 16.

¹ scilicet Christus quæ vox proxime præcedit, interjecta parenthesi. Christus tulit corpus Jesu, hoc est, ecclesiam, simili modo ut Christianum hominem ipse jubet ferre crucem. Quod si operatio ferendi (αἶρειν, βαστάζειν) ad Jesum potius pertinere videatur, scribendum ὁ Ἰησοῦς pro τοῦ Ἰησοῦ.

² δύναμιν. Pro φησί scripsi φασί, quia proxime præcedit λέγουσιν. Bernaysius vero retineri vult φησί, δύναμιν, ante φησί autem lacunam statui, qua perierit proximi enuntiati initium, quod fuerit fortasse hujuscemodi: αἰτησάμενος οὖν, φησί, δύναμιν, καὶ δόντος πᾶσαν

enim Seminis Jesus significatur, *capite* [Ephes. 4, 15] Christus. Quare dicitur: “*Qui non tollit crucem suam et me sequitur, non est frater meus.*” Sustulit igitur [Christus] corpus Jesu, quod consubstantialia erat ecclesiæ. § 43. Dicunt porro [Valentiniani] dexteris potestates Jesum et Christum, scil. hæc nomina, cognovisse etiam ante eorum adventum, signum autem crucis ignorasse. [Jam postquam rogavit] potestatem, inquit [Theodotus], Paterque omnem ei auctoritatem, assentiente etiam pleromate, impertivit: foras mittitur “*angelus consilii*” et secundus a Patre fit caput omnium. “*Omnia enim in ipso condita sunt visibilia, invisibilia, throni, dominationes, regna, divinitates,*

τητες, βασιλεῖαι, θεότητες, λειτουργίαι.” ^a“διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα πᾶν γόνυ κάμψῃ καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται, ὅτι κύριος τῆς δόξης Ἰησοῦς Χριστὸς σωτήρ.” ^b“ἀναβὰς αὐτὸς καὶ καταβὰς· τὸ δὲ ἀνέβῃ τί ἐστίν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβῃ; ὁ καταβὰς αὐτός ἐστιν εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, καὶ ἀναβὰς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν.” 44. Ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν ἡ σοφία ὅμοιον τῷ καταλιπόντι αὐτὴν φωτὶ ἐγνώρισεν καὶ προσέδραμεν καὶ ἡγαλλιάσατο καὶ προσεκύνησεν· τοὺς δὲ ἄρρενας ἀγγέλους τοὺς σὺν αὐτῷ ἐκπεμφθέντας θεασαμένη κατηδέσθη καὶ κάλυμμα ἐπέθετο. διὰ τούτου τοῦ μυστηρίου ὁ Παῦλος κελεύει τὰς γυναῖκας ^c“φορεῖν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους.”

^a Phil. 2, 9—11. non tamen ad verbum.

^c 1 Cor. 11, 10.

^b Eph. 4, 9. 10. nec hæc ad verbum expressa.

τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς; pro vulgato enim πνεύματος scribendum esse πατρὸς vidit Grabius in Iren. I, 8, p. 22 ed. Oxon.

~~~~~  
ministeria. Propterea etiam Deus exaltavit eum deditque nomen supra omne nomen, ut omne genu flectatur omnisque lingua profiteatur dominum gloriæ esse Jesum Christum Salvatorem. Ascendit idem descenditque; quod autem ascendit quid est nisi quia et descendit? Idem est qui in infima terræ descendit ascenditque supra cælos.” § 44. Jam cum Sophia videret eum similem Luminis, quod ipsam reliquisset, agnovit eum, accurrit, exsultavit, adoravit; animadvertens autem masculos, qui cum ipso foras missi erant, angelos, præ pudore velo se texit. Cujus mysterii caussa Paulus mulieres jubet “gestare potestatem super caput propter angelos.” § 45. Statim igitur Salvator adhibet ei [sc.

45. Εὐθὺς οὖν ὁ σωτὴρ ἐπιφέρει αὐτῇ¹ μόρφωσιν, τὴν κατὰ γνῶσιν καὶ ἴασιν τῶν παθῶν. δείξας ἀπὸ πατρὸς ἀγεννήτου τὰ ἐν πληρώματι καὶ τὰ μέχρι αὐτῆς· ἀποστήσας δὲ τὰ πάθη τῆς πεπονθυίας, αὐτὴν μὲν ἀπαθῇ κατεσκεύασεν, τὰ πάθη δὲ διακρίνας ἐφύλαξεν· καὶ οὐχ ὥσπερ τὰ² τῆς ἔνδον διεφορήθη, ἀλλ' εἰς οὐσίαν ἤγαγεν αὐτὰ, ἐκτικὰ τῆς δευτέρας Διαθέσεως. οὕτως διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιφανείας ἡ σοφία ἀπαθὴς³ γίνεται καὶ τὰ ἔξω κτίζεται· ^α“ πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ γέγονεν καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδέν.

^a Ioan. 1, 3.

¹ vulgatum αὐτὴν correxi. “adhibet illi, sc. τῇ Σοφίᾳ, formationem.”—Paullo post pro vulgato κατὰ γνῶσιν disjunctim scribendum esse κατὰ γνῶσιν vidit Grabius in Iren. p. 23 ed. Oxon.

² τὰ ante τῆς ἔνδον inseruit Bernays. et paullo post ἐκτικὰ scripsit pro vulgato τε καὶ, conferri jubens Iren. II, 8. p. 23 ed. Grabe: χωρίσαντα δὲ αὐτὰ [τὰ πάθη] αὐτῆς [τῆς Σοφίας], μὴ ἀμελήσαντα δὲ αὐτῶν· οὐ γὰρ ἦν δυνατὰ ἀφανισθῆναι, ὥς τὰ τῆς προτέρας, διὰ τὸ ἐκτικὰ ἤδη καὶ δυνατὰ εἶναι. Apud Valentinianos terminus technicus est διάθεσις, vid. Hippolyt. p. 199, 21.

³ ἀπαθὴς secundum normam doctrinae Valentinianorum supplevit Bernays.

Sophiæ] formationem per cognitionem et medelam affectuum, dum illi ostendit omnia quæ in pleromate sunt inde a Patre æterno, et reliqua [quæ extra pleroma sunt] usque ad ipsam [Sophiam]. Removens autem affectus passionesque a passa [Sophia], ipsam quidem impatibilem reddidit, affectus autem secevit et custodivit, neque dissipati sunt hi affectus sicut affectus illius Sophiæ quæ intra pleroma erat; sed ad substantiæ soliditatem redegit eos, quippe qui jam secundum [solidioremque] habitum nacti essent. Ita adventu Salvatoris impatibilis fit Sophia, et quæ extra pleroma sunt creantur. “*Omnia enim per illum facta sunt, et sine illo factum est nihil.*” § 46. Primum

46. Πρῶτον οὖν ἐξ ἀσώματου πάθους καὶ συμμει-
 ξηκότος εἰς ἀσώματον ἔτι¹ τὴν ὕλην αὐτὰ μετήντησεν
 καὶ μετέβαλεν, εἰθ' οὕτως εἰς συγκρίματα καὶ σώματα·
 ἀθρόως γὰρ οὐσίαν ποιῆσαι τὰ πάθη οὐκ ἐνῆν. καὶ τοῖς
 σώμασι κατὰ φύσιν ἐπιτηδεϊότητα ἐνεποίησεν. 47.
 Πρῶτος μὲν οὖν δημιουργὸς ὁ σωτὴρ γίνεται καθο-
 λικὸς, ἡ δὲ σοφία δευτέρα οἰκοδομεῖ οἶκον ἑαυτῇ
 καὶ ὑπήρεισεν στύλους ἑπτὰ² καὶ πρῶτον πάντων
 προβάλλεται εἰκόνα τοῦ πατρὸς, θεὸν δι' οὗ³ ἐποίη-
 σεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τουτέστι τὰ οὐρανια
 καὶ τὰ ἐπίγεια, τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερά. οὗτος ὡς
 εἰκὼν πατρὸς πατὴρ γίνεται καὶ προβάλλει πρῶτον τὸν
 ψυχικὸν Χριστὸν υἱοῦ εἰκόνα, ἔπειτα τοὺς ἀρχαγγέ-
 λους αἰώνων εἰκόνας, εἶτα ἀγγέλους ἀρχαγγέλων³, ἐκ

^a Gen. 1, 1.

¹ pro vulgato ἐπὶ Bernaysius scripsit ἔτι.

² verbis Proverb. 9, 1. alludit ad septem πρωτοκτίστους, de quibus jam supra egit.

³ vulgo ἀγγέλων. At angeli sunt archangelorum εἰκόνες.

igitur ex incorporea et accidente affectûs natura transantlavit et transtulit eos [affectus Sophiæ] in materiam adhuc incorpoream, deinde demum in res concretas et corpora—neque enim licebat affectus protinus in corpora transferre—naturalemque corporibus indidit indolem. § 47. Primus itaque creator universalis exstitit Salvator, *Sophia* autem secundo loco *edificat domum sibi et substruxit ei septem columnas*, et primum omnium producit sibi imaginem Patris, Deum [Opificem] per quem *fecit cælum et terram*, i. e. cœlestia et terrestria, dextera et sinistra. Is [Opifex], utpote imago Patris, et ipse fit Pater, primoque Christum animale, Filii imaginem, porro archangelos imagines æonum, denique angelos archangelorum [imagines] producit e

τῆς ψυχικῆς καὶ φωτεινῆς οὐσίας, ἣν φησιν ὁ προφη-
τικὸς λόγος· ^a“καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω
τῶν ὑδάτων” κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῶν δύο οὐσιῶν
τῶν οὕτως πεπιεσμένων¹ τὸ εἰλικρινὲς ἐπιφέρεσθαι εἰ-
πὼν, τὸ δὲ ἐμβριθὲς καὶ ὑλικὸν ὑποφέρεσθαι, τὸ δο-
λερὸν καὶ παχυμερές· ἀσώματον δὲ καὶ τὴν γῆν² ἐν
ἀρχῇ αἰνίσσεται τὸ φάσκειν “ἀόρατον” οὔτε γὰρ ἀν-
θρώπῳ τῷ μηδέπῳ ὄντι ἀόρατος ἦν οὔτε τῷ δημιουργῷ³
ἐδημιούργει γάρ· ἀλλὰ τὸ ἄμορφον καὶ ἀνείδεον καὶ
ἀσχημάτιστον αὐτῆς ὧδέ πως ἐξεφώνησεν. 48. Δια-
κρίνας δὲ ὁ δημιουργὸς τὰ καθαρὰ ἀπὸ τοῦ ἐμβριθοῦς,
ὥς ἂν ἐνιδὼν τὴν ἐκατέρου φύσιν, φῶς ἐποίησεν, τού-

^a Gen. 1, 2.

¹ Pro vulgato αὐτῶν πεπιεσμένων Bern. scripsit οὕτως πεπιεσμένων
“ita constipatarum.”

² ταύτην quod vulgo legebatur in τὴν γῆν mutavit Bernaysius,
qui idem interpunctionem post αἰνίσσεται sustulit: “quod dicit ἀό-
ρατον innuit etiam terram ab initio fuisse incorpoream.” Gen. 1, 2.

³ vulgo τῷ, cum signo lacunæ. Latinus interpretes supplevit recte
δημιουργῷ, probatum etiam Bernaysio.

substantia animali et lucida, quam dicit prophetica vox: “*Et spiritus Dei ferebatur super aquas,*” ubi secundum connexum
duarum harum substantiarum sic constipatarum superne ferri
dicit id quod purum subtileque est, inferne autem id quod grave
et materiale est turbidumque crassumque. Terram vero incor-
poream indicat quod dicit *invisibile* [; etenim hoc epitheton solita
oculis videndi significatione usurpari hoc loco nequit]; neque
enim homini *invisibilis* tum dici poterat, quippe nondum exstabat
homo, neque rursus Opifici *invisibilis*, is enim eam condidit.
Sed terræ indolem carentem forma, specie, habitu sic quodam-
modo significare voluit. § 48. Secernens autem Opifex pura a
ponderosis, quippe qui utrorumque indolem perspiceret, *lucem*

τέστιν ἐφάνέρωσεν, καὶ εἰς φῶς καὶ ἰδέαν προσήγαγεν· ἐπεὶ τό γε ἡλιακὸν καὶ οὐράνιον φῶς πολλῶ ὕστερον ἐργάζεται· καὶ ποιεῖ ἐκ τῶν ὑλικῶν, τὸ μὲν ἐκ τῆς λύπης οὐσιῶδες κτίζων¹ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, πρὸς ἃ ἡ πάλῃ ἡμῖν· διὸ καὶ λέγει ὁ ἀπόστολος·^a “καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε· τὸ δὲ ἐκ τοῦ φόβου τὰ θηρία, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐκπλήξεως² καὶ ἀπορίας τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. ἐν δὲ τοῖς τρισὶ στοιχείοις τὸ πῦρ ἐναιωρεῖται καὶ ἐνέσπартαι καὶ ἐμφωλεύει καὶ ὑπὸ τούτων ἐξάπτεται καὶ τούτοις ἐπαποθνήσκει, μὴ ἔχον τόπον³ ἀπο-

^a Eph. 4, 30.

¹ vulgo κτίζον. Deinceps πνευματικὰ noluimus cum Sylburgio mutare in πνεύματα, obstat enim Irenæus II, 10. p. 26 ed. Grabe: ἐκ δὲ τῆς λύπης τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας διδάσκουσιν γεγονέναι.

² ἐκπλήξεως pro πλήξεως scripsit Bernays. etenim ἑκπληξίς est affectus Sophiæ Valentinianæ. v. Clem. Strom. 2, 8, et cf. Hippolyt. p. 191.

³ corr. Potter. Libri τύπον.

fecit [Gen. 2, 3], i. e. apparere ea fecit et ad lucem et speciem perduxit. [Solita enim lucis significatio in isto Genesis versiculo obtinere nequit] quia solis et lunæ lucem multo post [die quarto creationis] facit. Et creat e materialibus, e substantiali quidem, quod e luctu Sophiæ oritur, condens spiritus malitiæ, contra quos nobis instituenda est luctatio; propterea dicitur: “*Nolite luctu afficere spiritum sanctum Dei in quo signati estis*” [ubi sancto spiritui opponitur luctus, quippe qui e malis spiritibus oriatur]; e substantiali autem quod e timore Sophiæ oritur fecit feras, e substantiali vero quod e consternatione et angore Sophiæ oritur fecit elementa mundi. In tribus autem elementis ignis oscillat, inseritur, latet, ab illis accenditur unaque cum illis moritur, cum

τακτὸν ἑαυτοῦ ὥς καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα, ἐξ ὧν τὰ συγκρίματα δημιουργεῖται. 49. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐγίνωσκειν τὴν δι' αὐτοῦ ἐνεργοῦσαν, οἰόμενος ἰδίᾳ δυνάμει δημιουργεῖν φιλεργὸς ὢν φύσει, διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ ἀπόστολος· ^a “ ὑπετάγη τῇ ματαιότητι τοῦ κόσμου οὐχ ἐκὼν, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ’ ἐλπίδι ὅτι καὶ αὐτὸς ἐλευθερωθήσεται,” ὅταν συλλεγῇ τὰ σπέρματα τοῦ Θεοῦ. τεκμήριον δὲ μάλιστα τοῦ ἀκουσίου τὸ εὐλογεῖν τὸ σάββατον καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πόνων ἀνάπausιν ὑπερασπάζεσθαι.¹ 50. Λάβων ^b χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, οὐ τῆς ξηρᾶς, ἀλλὰ τῆς πολυμεροῦς καὶ ποικίλης ὕλης μέρος, ψυχὴν γεώδη καὶ ὑλικὴν ἐτεκτῆνατο ἄλογον, καὶ τῆς τῶν θηρίων ὁμοούσιον· οὗτος ὁ² κατ’ εἰκόνα ἄνθρωπος. ὁ δὲ καθ’ ὁμοίωσιν τὴν αὐτοῦ

^a Rom. 8, 20.^b Gen. 2, 7.¹ corr. Sylb. Libri ὑπερασπίζεσθαι.² ὁ omittitur vulgo.

nullum locum sibi uni assignatum habeat sicut reliqua elementa, e quibus res compositæ fabricantur. § 49. Jam quia Opifex ignorabat Sophiam, quæ per illum operabatur, autumabatque sua se virtute creare, quasi ipse industrio ingenio esset, idcirco dicit apostolus: “*Subjectus est vanitati mundi non volenti animo, sed propter eum qui subiecit in spe fore ut ipse quoque liberetur,*” tunc cum Semina Dei colligentur. Indicium autem inviti id potissimum est quod *benedixit sabbato* [Gen. 2, 3] et nimis vehementer amplexus est quietem. § 50. *Sumpsit pulverem de terra* haud quidem aridæ terræ sed materiæ multifidæ variæque partem, atque inde fabricavit animam terrenam materialemque ratione carentem ejusdemque substantiæ ejus sunt bestię; is est homo *secundum imaginem* [Gen. 1, 26]; homo vero *secundum*

τοῦ δημιουργοῦ ἐκεῖνός ἐστιν, ὃν εἰς τοῦτον ἐνεφύσησέν τε καὶ ἐνέσπειρεν, ὁμοούσιόν τι αὐτῷ δι' ἀγγέλων ἐνθείς· καθὼ μὲν ἀόρατός ἐστι καὶ ἀσώματος, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς προσεῖπεν, μορφωθὲν δὲ ψυχὴν ζῶσα ἐγένετο, ὅπερ εἶναι καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς ὁμολογεῖ. 51. Ἄνθρωπος γοῦν ἐστὶν ἐν ἀνθρώπῳ ψυχικὸς ἐν ὑλικῷ¹, οὐ μέρει μέρος, ἀλλὰ ὅλῳ ὅλος συνὼν, ἀρρήτῳ δυνάμει Θεοῦ, ὅθεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ δημιουργεῖται· ἐκεῖ γὰρ χοϊκὴ σὰρξ οὐκ ἀναβαίνει, ἀλλ' ἦν τῇ ψυχῇ τῇ θείᾳ² οἶον σὰρξ ἢ ὑλική. ταῦτα σημαίνει· ^a“τοῦτο νῦν ὁ στοῦν ἐκ τῶν ὁστώ μου.” τὴν θείαν ψυχὴν αἰνίσσεται τὴν ἐγκεκρυμμένην τῇ σαρκὶ καὶ στερεὰν καὶ δυσπαθὴν καὶ

^a Gen. 2, 23.

¹ χοϊκῷ vulgo. correxit Bernays. cf. Hippolyt. p. 193, 43 : οὗτός ἐστι κατ' αὐτοὺς [τοὺς ἀπὸ τοῦ Οὐαλεντίνου] ὁ ἔσω ἄνθρωπος ὁ ψυχικὸς ἐν τῷ σώματι κατοικῶν, τῷ ὑλικῷ (sc. ἀνθρώπῳ).

² vulgo ψυχῇ θεία.

similitudinem ipsius Opificis, is est quem in illum [hominem secundum imaginem] inspiravit et insevit, dum angelorum ope indidit illi aliquid quod ipsi [Opifici] consubstantialia est. Hujus substantiam, quatenus incorporea et invisibilis est, *halitum vitae* [Gen. 2, 7; 1 Cor. 15, 45] appellavit; ubi vero formatum est [id quod homini indidit Opifex] factum est *anima vivens* [Gen. 2, 7]. Id ita se habere ipse Opifex in scriptis prophetiis profitetur [scil. in istis Genesis locis, qui *prophetici* dicuntur sicut supra § 47 versiculus Genes. 1, 2, dictus est *prophetica vox*]. § 51. Itaque homo animalis inest in materiali non tanquam pars parti sed totus toti connexus per ineffabilem potentiam Dei. Unde quoque fabricatur homo in paradiso, i. e. in quarto cœlo; eo autem non ascendit caro terrena [igitur homo animalis in paradiso cœlesti carnem terrenam induere nequibat]; at anima

δυνατωτέρα· “καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου,” τὴν ὑλικὴν ψυχὴν σῶμα οὖσαν τῆς θείας ψυχῆς. περὶ τούτων τῶν δυεῖν καὶ ὁ σωτὴρ λέγει, “φοβεῖσθαι δεῖν τὸν δυνάμενον ταύτην τὴν ψυχὴν καὶ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ψυχικὸν ἐν γέεννῃ ἀπολέσαι.” 52. Τοῦτο τὸ σαρκίον “ἀντίδικον” ὁ σωτὴρ εἶπεν καὶ ὁ Παῦλος “νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου,” καὶ δῆσαι παραῖνει καὶ ἀρπάσαι ὡς ἰσχυροῦ τὰ σκεύη¹, τοῦ ἀντιπολεμοῦντος τῇ οὐρανίῳ ψυχῇ ὁ σωτὴρ, καὶ ἀπηλλάχθαι αὐτοῦ παραινεῖ κατὰ τὴν ὁδὸν, μὴ τῇ φυλακῇ περιπέσωμεν καὶ τῇ κολάσει². ὁμοίως δὲ καὶ εὐνοεῖν αὐτῷ, μὴ τρέφοντας καὶ ῥωννύντας τῇ τῶν ἀμαρτημάτων ἐξουσίᾳ, ἀλλ’ ἐντεῦθεν νεκροῦντας ἤδη καὶ ἐξίτηλον ἀποφαίνοντας ἀποχῇ τῆς πονηρίας ἵνα

^a Matth. 10, 28.^b Matth. 5, 29.^c Rom. 7, 23.^d Respicit Matth. 12, 29.^e Respicit Luc. 12, 58. Matth. 5, 25.

materialis quasi caro erat animæ divinæ. Versiculo “*ecce os de ossibus meis*” divinam animam innuit in carne latentem, solidam, patiendo haud facile obnoxiam, magisque validam; verbis autem “*et caro e carne mea*” innuit materialem animam, quæ quasi corpus est divinæ animæ. Has ambas animas intelligit Salvator ubi dicit “*metuendum esse eum qui hanc animam et hoc corpus*” sc. corpus animale, “*in gehennam jacere possit.*” § 52. Hoc corpusculum [animæ materiale] Salvator dixit “*adversarium,*” et Paulus “*legem adversus legem mentis mee militantem,*” eumque vincere jubet Salvator *suppellectilemque ejus rapere*, quippe qui validus sit bellumque gerat cum anima cœlesti. Porro *res componere cum eo* jubet *in via* ne in carcerem et supplicium incidamus; simul vero ei nos bene velle jubet, ne alamus et robustum faciamus cum licentia peccandi, sed abstinendo a militia jam hîc emortuum et

ἐν τῇ διαλύσει ταύτῃ διαφορηθὲν καὶ διαπνεύσαν¹ λά-
 θη, ἀλλὰ μὴ καθ' αὐτό τινος ὑποστάσεως λαβόμενον
 τὴν ἰσχὺν ἔχῃ παράμονον ἐν τῇ διὰ πυρὸς διεξόδῳ.
 53. Τοῦτο ζιζανιον ὀνομάζεται συμφυὲς τῇ ψυχῇ, τῇ
 χρηστῇ σπέρματι, τοῦτο καὶ σπέρμα τοῦ διαβόλου
 ὡς ὁμοούσιον ἐκείνῳ, καὶ ὄφεις καὶ διαπτερυιστῆς καὶ
 λῆσθης ἐπιτιθέμενος κεφαλῇ βασιλέως. ἔσχεν δὲ ὁ
 Ἀδὰμ ἀδήλως αὐτῷ ὑπὸ τῆς σοφίας ἐνσπαρὲν τὸ
 σπέρμα τὸ πνευματικὸν εἰς τὴν ψυχὴν, ^a“διαταγεῖς,”
 φησὶ, “δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου· ὁ δὲ μεσίτης
 ἐνὸς οὐκ ἔστιν. ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστίν.” δι' ἀγγέλων
 οὖν τῶν ἀρρένων τὰ σπέρματα ὑπηρετεῖται τὰ εἰς
 γένεσιν προβληθέντα ὑπὸ τῆς σοφίας, καθὼ ἐγχωρεῖ
 γίνεσθαι. ἅτε γὰρ δημιουργὸς ἀδήλως κινούμενος ὑπὸ

^a Gal. 3, 19.

¹ Hac voce utitur Stromat. I. c. 21. p. 409. P.

evanidum eum reddamus ut ejusmodi dissolutione sensim quasi
 in auras dissipetur, neque facultatem per se subsistendi nactus
 robur adipiscatur, quod in transitu per ignem permaneat. § 53.
 Id [sc. corpus animæ materiale] appellatur zizanium coneresceens
 cum anima, quæ est probum semen [Matth. 13, 25], item
 appellatur semen diaboli, quippe quod ejusdem ejusque diabolus
 substantiæ sit [diabolus enim est materialis, ὑλικὸς, vid. Hippolyt.
 vi. c. 33]; item appellatur serpens et supplantator [Gen. 3, 15]
 et latro capiti regis insidians. Adam autem habuit semen spi-
 ritale occulto sibi insitum in animam per Sophiam.—“*Ordinata*”
 [lex], inquit, “*per angelos operante mediatore. Atqui mediator*
unius non est. Deus autem est unus.” Angeli igitur masculi
 seminibus, quæ in generationem prolata sunt a Sophia, ministrant
 quatenus fieri potest. Etenim sicut Opifex [creator hominis]

τῆς σοφίας οἶται αὐτοκίνητος εἶναι, ὁμοίως καὶ οἱ ἄνθρωποι. πρῶτον οὖν σπέρμα πνευματικὸν τὸ ἐν τῷ Ἀδὰμ προέβαλεν ἡ σοφία, ἵνα ἦ τὸ ὀστοῦν, ἡ λογικὴ καὶ οὐρανία ψυχὴ μὴ κενή, ἀλλὰ μυελοῦ γέμουσα πνευματικῷ. 54. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀδὰμ τρεῖς φύσεις γεννῶνται, πρώτη μὲν ἡ ἄλογος, ἧς ἦν Καῖν, δευτέρα δὲ ἡ λογικὴ καὶ ἡ δικαία, ἧς ἦν Ἀβελ, τρίτη δὲ ἡ πνευματικὴ, ἧς ἦν Σήθ. καὶ ὁ μὲν ὑλικός¹ ἐστὶ κατ' εἰκόνα, ὁ δὲ ψυχικὸς καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ, ὁ δὲ πνευματικὸς κατ' ἰδίαν². ἐφ' οἷς τρισὶν ἄνευ τῶν ἄλλων παίδων τοῦ Ἀδὰμ εἶρηται. “αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων.” ὅτι δὲ πνευματικὸς ὁ Σήθ, οὔτε ποιμαίνει οὔτε

^a Gen. 5, 1.

¹ ὑλικός hoc quoque loco scribendum esse pro vulgato χοϊκός intelliget qui quæ § 50 and 55 exstant perpenderit.

² Noli mutare cum Sylburg. ἰδέαν. ἰδίαν est κατ' ἰδίαν φύσιν.

quamvis occulto moveatur per Sophiam, tamen sua se sponte moveri opinatur, eodem modo homines [e sua voluntate agere sibi videntur, quamvis angelorum vi moveantur]. Jam Sophia primum quidem semen spiritale, quod in Adamo est, produxit, ne os, i. e. anima rationalis et cœlestis [vide supra, § 51] vacua sed spiritali medulla esset referta. § 54. Ab Adamo autem tres naturæ procreantur, prima quidem irrationalis, ad quam pertinebat Cain, secunda autem rationalis et justa, ad quam pertinebat Abel, tertia denique spiritalis, ad quam pertinebat Seth. Atque materialis quidem homo *secundum imaginem*, animalis autem *secundum similitudinem* [vide supra, § 50] *Dei*, spiritalis autem singulari indole per se constat. Atque de tribus illis dicitur, omissis reliquis Adæ filiis: “*hic est liber generationis hominum.*” Seth autem spiritalem esse [inde apparet] quod

γεωργεῖ, ἀλλὰ παῖδα καρποφορεῖ, ὥς τὰ πνευματικά· καὶ τοῦτον, ^a“ὃς ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου,” ἄνω βλέποντα, οὐ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ· τοῦτον ὁ κόσμος οὐ χωρεῖ. 55. Τοῖς τρισὶν ἀσωμάτοις ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ τεταρτον ἐπενδύεται τὸν χοῖκόν, τοὺς δερματίνους χιτῶνας· οὐτ’ οὖν ἀπὸ τοῦ πνεύματος, οὐτ’ οὖν ἀπὸ τοῦ ἐμφυσήματος σπείρει ὁ Ἀδάμ· θεῖα γὰρ ἄμφω, καὶ δι’ αὐτοῦ μὲν, οὐχ ὑπ’ αὐτοῦ δὲ προβάλλεται ἄμφω· τὸ δὲ ὑλικὸν αὐτοῦ ἐνεργῶν¹ εἰς σπέρμα καὶ γένεσιν, ὥς ἂν τῷ σπέρματι συγκεκραμένον, καὶ ταύτης ἐν ζωῇ τῆς ἁρμονίας ἀποστῆναι μὴ δυνάμενος, κατὰ τοῦτο πατὴρ ἡμῶν ὁ Ἀδάμ, ^b“ὁ πρῶτος δ’ ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοῖκός.” 56. εἰ δὲ καὶ ἐκ ψυχικοῦ

^a Gen. 4, 26.^b 1 Cor. 15, 47.¹ vulgo ἐνεργόν. Quæ sequuntur male distincta legebantur.

neque pasturam exercet [sicut Abel] neque agriculturam [sicut Cain] sed [nil de eo narratur nisi quod] spiritualium more filium fructificavit eumque “*qui speravit fore ut invocetur nomen Domini*” sursum aspiciens, *cujus conversatio in cælo* [Philipp. 3, 20]; hunc [spirita]lem] mundus non capit. § 55. Tribus incorporeis hominibus, qui in Adamo sunt, quartum superinduit terrenum, i. e. *tunicas pelliceas* [Gen. 3, 21]. Adam autem non e spiritu seminat [prolem] neque e flamine animali; ambo enim divina sunt et *per* illum quidem sed non *ab* illo producuntur. Verum quia ad seminandum generandumque [Adam] vegetat materialem sui partem, quippe quæ Semini [spiritali] commixta sit, et quia per totum vitæ tempus ab hac compage [spiritalis seminis et materialis partis] sejungi nequit [Adam], ideo pater noster dicitur Adam, “*primus autem homo de terra terrenus.*” § 56. Sin vero etiam ex animali et spiritali elemento seminare sicut e

ἔσπειρεν καὶ ἐκ πνευματικοῦ καθάπερ ἐξ ὑλικοῦ, πάντες
 ἂν ἴσοι καὶ δίκαιοι ἐγεγόνεισαν καὶ ἐν πᾶσιν ἂν ἡ διδαχὴ
 ᾗν. διὰ τοῦτο πολλοὶ μὲν οἱ ὑλικοὶ, οὐ πολλοὶ δὲ οἱ
 ψυχικοί· σπάνιοι δὲ οἱ πνευματικοί. τὸ μὲν οὖν πνευ-
 ματικὸν φύσει σωζόμενον, τὸ δὲ ψυχικὸν αὐτεξούσιον
 ὃν ἐπιτηδειότητα ἔχει πρὸς τὴν πίστιν καὶ ἀφθαρσίαν
 καὶ πρὸς ἀπιστίαν καὶ φθορὰν κατὰ τὴν οἰκίαν αἵρεσιν,
 τὸ δὲ ὑλικὸν φύσει ἀπόλλυται. ὅταν οὖν τὰ ψυχικὰ
 ἐγκεντρισθῇ τῇ καλλιελείῳ^a εἰς πίστιν καὶ ἀφθαρσίαν
 καὶ μετὰσχῃ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας, καὶ ὅταν εἰσέλθῃ
 τὰ ἔθνη, τότε οὕτω πᾶς Ἰσραήλ. Ἰσραήλ δὲ ἀλλη-
 γορεῖται ὁ πνευματικὸς, ὁ ὀψόμενος τὸν Θεόν, ὁ τοῦ
 πιστοῦ Ἀβραάμ υἱὸς γνήσιος ὁ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, οὐχ ὁ
 κατὰ σάρκα ὁ ἐκ τῆς δούλης τῆς Αἰγυπτίας. 57. Γί-

^a Rom. 11, 24.

materiali, tunc omnes pariles omnesque justī essent et doctrina
 esset in omnibus. [Nunc vero quia non nisi ex elemento mate-
 rialī seminat] propterea multi quidem sunt materiales, non
 multi animales, spiritales vero rari. Jam quicquid spiritale est
 sponte sua sospitatur, animale autem, libero arbitrio præditum,
 e voluntate sua nanciscitur affinitatem vel cum fide et æternitate
 vel cum infidelitate et interitu, materiale vero indole sua per-
 ditum est. Jam ubi animalia inserta erunt in bonam olivam ad
 fidem et æternitatem, pinguedinemque olivæ [Rom. 2, 17] sortita
 erunt, gentesque introiverint, tum sic quivis erit Israel [Rom. 2, 26].
 Israel autem allegorice significat hominem spiritalem qui videbit
 Deum [secundum hebraici vocabuli Israelis etymologiam], fidelis
 Abrahæ filius genuinus e matre libera Sara, non filius iste car-
 nalis [Ismael] ex ancilla Ægyptia [Hagar, vid. Galat. 4, 30].
 § 57. E tribus igitur hominum generibus uni quidem, scil. spi-

νεται οὖν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τριῶν, τοῦ μὲν μὀρφῳσις τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ δὲ μετάθεσις τοῦ ψυχικοῦ ἐκ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν.

58. ¹ Μετὰ τὴν τοῦ θανάτου τοίνυν βασιλείαν μεγάλην μὲν καὶ εὐπρόσωπον τὴν ἐπαγγελίαν πεποιημένην, οὐδὲν δὲ ἦττον διακονίαν θανάτου γεγεννημένην, πάσης ἀπειπούσης ἀρχῆς καὶ θεότητος ὁ μέγας ἀγωνιστὴς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ δυνάμει τὴν ἐκκλησίαν ἀναλαβὼν, τὸ ἐκλεκτὸν καὶ τὸ κλητὸν, τὸ μὲν παρὰ τῆς τεκούσης τὸ πνευματικόν, τὸ δὲ ἐκ τῆς οἰκονομίας τὸ ψυχικόν, ἀνέσωσεν καὶ ἀνήνεγκεν ἅπερ ἀνέλαθεν, καὶ δι' αὐτῶν, καὶ τὰ τούτοις ὁμοιούσια.² εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα, εἰ ἡ ρίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι.

¹ Incipit memorabilis ἐσχατολογία Valentinianorum, sententia nobilissima hucusque non intellecta. Legebatur quippe hoc modo: Μετὰ τὴν τοῦ θανάτου . . . . θεότητος. Ὁ μέγας ἀγωνιστὴς . . . τὸ ψυχικόν, ὃ ἀνέσωσεν . . . . καὶ τὰ τούτοις ὁμοιοῦσα.

² ὁμοιοῦντα Potter.

ritali, adhibetur Formatio, alteri autem, sc. animali, translatio e servitute in libertatem.

§ 58. Jam post mortis regnum, quod magnifica quidem et speciosa professum erat sed nihilominus mortis ministerium existit, desperante quovis principatu et divinitate, magnus athleta Jesus Christus ecclesiam, i. e. Electos et Vocatos, potentialiter in se suscepit, alterum quidem cœtum, i. e. spiritalem, a Matre sumptum, alterum autem, i. e. animale, ex œconomia [Opificis ditione], sospitavitque et sursum evexit omnes quos suscepit, et per hos etiam eos qui horum similes sunt. *Si enim primitiæ sanctæ, etiam massa et si radix sancta etiam ramī* [Rom. 2, 16].

§ 59. Itaque primum quidem semen [spiritale] a parente sua

59. Σπέρμα μὲν οὖν πρῶτον παρὰ τῆς τεκούσης ἐνεδύσατο οὐ χωρισθεὶς, ἀλλὰ χωρήσας αὐτὸ δυνάμει, ὃ κατὰ μικρὸν μορφοῦται διὰ γνώσεως· κατὰ δὲ τὸν τρόπον γενόμενος εὗρεν Ἰησοῦς¹ Χριστὸν ἐνδύσασθαι τὸν προκεκηρυγμένον, ὃν κατήγγελλον οἱ προφήται καὶ ὁ νόμος, ὄντα εἰκόνα τοῦ σωτῆρος. ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ψυχικὸς Χριστὸς, ὃν ἐνεδύσατο, ἀόρατος ἦν, ἔδει δὲ τὸν εἰς κόσμον ἀφικνούμενον, ἐφ' ᾧτε ὀφθῆναι, κρατηθῆναι, πολιτεύσασθαι, καὶ αἰσθητοῦ σώματος ἀντέχεσθαι. σῶμα τοίνυν αὐτῷ ὑφ' αὐαί φησι² ἐκ τῆς ἀφανοῦς ψυχικῆς οὐσίας, δυνάμει δὲ θείας ἐκ κατασκευῆς εἰς αἰσθητὸν κόσμον ἀφιγμένον. 60. Τὸ οὖν ^α πνεῦμα ὅγιον ἐπ-

^a Luc. 1, 35.

¹ Pro vulgato accusativo Ἰησοῦν scribendum esse nominativum Ἰησοῦς apparet ex eis quæ proxime sequuntur. Opponitur enim Jesus animali Christo. Etiam § 58, ubi legitur Ἰησοῦς Χριστὸς rectius delebitur Χριστός.

² vulgo: ὑφ' αὐαί τῆς ἐκ. Mutavit Bernaysius, qui paullo post pro θείας ἐκ κατασκευῆς legendum conjecit θείας ἐγκατασκευῆς.

ortum induit, neque vero ita ut ipse a Semine sejunctus sit sed potentialiterprehendit illud, idque paulatim formatur per cognitionem. Ubi autem ad Locum accessit Jesus, invenit quem indueret Christum pridem promulgatum, quem quidem prophetæ et lex annuntiaverant quique imago erat Salvatoris. At vero etiam Christus ille animalis [quem induit Jesus] invisibilis erat, ipse vero qui in mundum devenit ut oculis videretur, manibus prenderetur, in civitate versaretur, debebat sensile quoque corpus anquirere. Itaque corpus [Jesum] sibi texuisse dicit [Theodotus] e substantia animali invisibili, quod opera divinæ apparitionis in hunc sensibilem mundum devenit. § 60. Jam verbis: "*Spiritus sanctus veniet super te*" spiritum corporis

ελεύσεται ἐπὶ σέ,” τὸ¹ τοῦ σώματος τοῦ κυρίου λέγει.
 “δυναμὶς δὲ ὑψίστου ἰσχυρίσεται σοι,” τὴν μόρφωσιν δηλοῖ τοῦ Θεοῦ, ἣ ἐνετύπωσεν τὸ σῶμα ἐν τῇ παρθένῳ. 61. Ὅτι μὲν οὖν αὐτὸς ἕτερος ἦν ὧν² ἀνείληφεν, δῆλον ἐξ ὧν ὁμολογεῖ, ^a“ἐγὼ ἢ ζωὴ,” “ἐγὼ ἢ ἀλήθεια,” ^b“ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν.” τὸ δὲ πνευματικόν, ὃ ἀνείληφεν, καὶ τὸ ψυχικόν, οὕτως ἐμφαίνει. ^c“τὸ δὲ παιδίον ἠϋξάνεν καὶ προέκοπτεν σφόδρα.” σοφίας μὲν γὰρ τὸ πνευματικόν δεῖται³,

^a Ioan. 14, 6.^b Ioan. 10, 30.^c Luc. 2, 40. 52.

¹ τὴν, quod vulgo legebatur et ad quod Sylburgius σύλληψιν addi voluit, in τὸ mutat Bernaysius, ita ut ad τὸ suppleatur πνεῦμα, quod modo præcessit. Conf. Hippolyt. p. 195, 8: οἱ δ' αὖ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς λέγουσιν . . . ὅτι πνευματικὸν ἦν τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος· πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἦλθεν ἐπὶ τὴν Μαρίαν, τούτεστιν ἡ σοφία, καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου, ἡ δημιουργικὴ τέχνη κ.τ.λ.

² vulgo ὧν, quod in ὧν mutavit Bernaysius, Sylburgiano οὗ re-
 jecto. Duo enim sunt quæ suscepisse dicitur (τὸ πνευματικόν καὶ τὸ
 ψυχικόν).

³ δεῖται pro vulgato δεῖξαι scripsit Bernays.

~~~~~  
 Dominici significat, verbis autem: “*Potentia altissimi obumbrabit te*,” formationem Dei [Opificis] significat, quæ figuravit corpus in virgine. § 61. Itaque quod ipse [Jesus] alius est atque ea quæ in se suscepit apparet ex eis quæ ipse [Jesus] profitetur: “*Ego sum vita; ego sum veritas; ego et Pater sumus unum*,” spiritale vero quod suscepit et animale indicat [Evangelista sic]: “*Filiolus autem rescebat* [magnitudine] *et profecit valde*” [in sapientia; vide quæ sequuntur apud Lucam 2, 40 et 53]; nempe spiritale indiget sapientia, animale autem magnitudine. Per ea autem quæ e latere effluebant [Joh. 19, 34] significat defluxus passionum, scil. substantias sospitatas esse ubi ex patibilibus factæ essent impatibiles. Et ubi dicit, “*Filium*

μεγέθους δὲ τὸ ψυχικόν. διὰ δὲ τῶν ἐκρύνετων ἐκ τῆς πλευρᾶς ἐδήλου τὰς ἐκρύσεις τῶν παθῶν, ἀπὸ τῶν ἐμπαθῶν ἀπαθείς γενομένας τὰς οὐσίας σεσωσθαι. καὶ ὅταν λέγῃ· ^a“δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀποδοκιμασθῆναι, ὑβρισθῆναι, σταυρωθῆναι,” ὡς περὶ ἄλλου φαίνεται λέγων, δηλονότι τοῦ ἐμπαθοῦς, ^b“καὶ προάξω ὑμᾶς,” λέγει, “τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.” αὐτὸς γὰρ προάγει πάντα, καὶ τὴν ἀφανῶς σωζομένην ψυχὴν ἀναστήσειν ἠνίσσεται καὶ ἀποκαταστήσειν οὗ νῦν προάγει. ἀπέθανεν δὲ ἀποστάντος τοῦ καταδάντος ἐπ’ αὐτῷ ἐπὶ τῷ Ἰορδάνῃ πνεύματος, οὐκ ἰδίᾳ γενομένου, ἀλλὰ συσταλέντος, ἵνα καὶ ἐνεργήσῃ ὁ θάνατος· ἐπεὶ πῶς τῆς ζωῆς παρουσίας ἐν αὐτῷ ἀπέθανε τὸ σῶμα; οὕτω γὰρ ἂν καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ὁ θάνατος ἐκράτησεν ἂν, ὅπερ ἄτοπον. δόλω δὲ ὁ θάνατος κατεστρατηγήθη· ἀποθανόντος γὰρ τοῦ σώματος καὶ

^a Luc. 9, 22.^b Matth. 26, 32

hominis tentari oportet, proculcari, cruci affigi,” quasi de alio loqui apparet, nempe de patibili. Et “*Præibo,*” inquit, “*vobis tertio die in Galilæam;*” ipse enim omnibus præit et animam occulto servatam se suscitaturum innuit [scil. per verba qui in initio hujus versiculi, Matth. 26, 32, leguntur] eoque collocaturum quo nunc præit. Mortuus autem est cum recederet ab ipso spiritus, qui in Jordane super eum descenderat, qui quidem spiritus non seorsum stetit [Jesumque prorsus deseruit] sed sese subduxit ut mors operari posset. Qui enim fieri potuisset ut, dum adfuit Vita in eo, corpus moreretur? quippe tunc etiam ipsius Salvatoris potita esset mors, quod est absurdum. Astu autem mors devicta est; etenim postquam corpus mortuum erat eoque potita

κρατήσαντος αὐτοῦ¹ τοῦ Θανάτου, ἀναστείλας τὴν ἐπελ-
 θοῦσαν ἀκτῖνα τῆς δυνάμεως ὁ σωτὴρ, ἀπήλασε² μὲν
 τὸν Θάνατον, τὸ δὲ θνητὸν σῶμα ἀποβαλὼν πάθῃ
 ἀνέστησεν. τὰ ψυχικὰ μὲν οὖν οὕτως ἀνίσταται καὶ
 ἀνασώζεται, πιστεύσαντα δὲ τὰ πνευματικὰ ὑπὲρ ἐκείνα
 σώζεται, ἐνδύματα γάμων τὰς ψυχὰς λαβόντα. 62. Κά-
 θηται μὲν οὖν ὁ ψυχικὸς Χριστὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ δημιουργ-
 οῦ, καθὼ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· ^a“ κάθου ἐκ δεξιῶν
 μου” καὶ τὰ ἐξῆς. κάθεται δὲ μέχρι συντελείας,
^b “ἵνα ἴδωσιν εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.” ἐξεκέντησαν δὲ
 τὸ φαινόμενον, ὃ ἦν σὰρξ τοῦ ψυχικοῦ. “ὅστουν
 γὰρ αὐτοῦ οὐ συντριβήσεται,” φησί· καθάπερ ἐπὶ
 τοῦ Ἀδὰμ τὴν ψυχὴν ὅστουν ἠλληγόρησεν ἡ προφη-
 τεία. αὐτὴ γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ Χριστοῦ πάσχοντος τοῦ

^a Ps. 110, 1.

^c Ioan. 19, 36.

^b Exod. 12, 46. et Ioan. 19, 37.

¹ vulgo αὐτόν

² libri ἀπέλεσε. Syllb. ἠπέλεσε. Bern. ἀπήλασε.

erat mors, tum Salvator, radio Potentiæ qui in se devenerat
 sursum emisso, fugavit mortem mortaleque corpus, abjectis
 affectibus, suscitavit. Itaque hoc modo animalia resurgunt et
 sospitantur, spiritalia autem fidelia longe magis quam illa [ani-
 malia] sospitantur et, quasi nuptiales vestes, recipiunt animas.
 § 62. Jam assidet Christus animalis ad dexteram Opificis, quo-
 modo David dicit, “*Sede ad dexteram meam,*” et quæ sequuntur.
 Sedet autem usque ad rerum consummationem “*ut aspiciant quem*
confoderunt.” Confoderunt autem visibile, quod erat caro ani-
 malis [Christi]. “*Os enim ejus,*” inquit, “*non frangetur,*” ubi
 prophetia, sicut in Adamo [vide sup. § 51.] fecit per os signifi-
 cat animam. Anima enim Christi, patiente corpore, ipsa se in

σώματος ἐαυτὴν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πατρὸς παρακατέθετο. τὸ δ' ἐν τῷ ὁστέῳ πνευματικὸν οὐκ ἔτι παρακατατίθεται, ἀλλ' αὐτὸς σώζει. 63. Ἡ μὲν οὖν τῶν πνευματικῶν ἀνάπαυσις ἐν ὀγδοάδι¹, παρὰ τῇ μητρὶ ἐχόντων τὰς ψυχὰς, τὰ ἐνδύματα, ἄχρι συντελείας· αἱ δὲ ἄλλαι πισταὶ ψυχαὶ παρὰ τῷ δημιουργῷ, περὶ δὲ τὴν συντέλειαν ἀναχωροῦσι καὶ αὐταὶ εἰς ὀγδοάδα. εἶτα τὸ δεῖπνον τῶν γάμων κοινὸν πάντων τῶν σωζομένων, ἄχρις ἂν ἀπισωθῇ πάντα καὶ ἄλληλα γνωρίσῃ. 64. Τὸ δὲ ἐντεῦθεν ἀποθέμενα τὰ πνευματικὰ, τὰς ψυχὰς ἅμα τῇ μητρὶ κομιζομένη τὸν νυμφίον κομιζόμενα, καὶ αὐτὰ τοὺς νυμφίους τοὺς ἀγγέλους ἐαυτῶν, εἰς τὸν νυμφῶνα

¹ Vulgo legebatur ἐν κυριακῇ ἐν ὀγδοάδι, ἡ κυριακὴ ὀνομάζεται. sed ἐν κυριακῇ et ἡ κ. ο. sunt glossemata stupidorum quorundam lectorum, qui ignorabant Ὀγδοάδα esse terminum technicum Valentinianum quo significatur regio ubi versatur Sophia; v. infra § 80 et Hippolyt. p. 189, 34. 191, 1. Id cum nescirent nugatores isti, ὀγδοάδα de die octavo i. e. de die dominico acceperunt, atque alter quidem hanc ridiculam explicationem margini libri sui illevit sic: ἡ κυριακὴ

manus Patris commisit [vide § 1]. Spiritale vero quod, quasi medulla, in osse inest non amplius committit [Patri Christus,] sed ipse sua auctoritate sospitat. § 63. Jam requies spiritualium est in Ogdoade apud Matrem, ubi animas tanquam vestes induunt, usque ad rerum consummationem, reliquæ vero fideles animæ commorantur apud Opificem, appropinquante autem consummatione ipsæ quoque sursum in Ogdoadem ascendunt. Deinde convivium nuptiale omnium qui sospitati sunt commune instituitur donec omnia æqualuntur seque invicem cognoscent. § 64. Deinceps vero spiritalia deponunt animas et una cum Matre, quæ Sponsum secum ducit, ipsa quoque sponso, i. e. angelos, ducentia introeunt in thalamum intra Terminum et ad

ἐντὸς τοῦ ὅρου εἰσίσαι καὶ πρὸς τὴν τοῦ πνεύματος¹ ὄψιν ἔρχονται, αἰῶνες νοεροὶ γενόμενα, εἰς τοὺς νοεροὺς καὶ αἰωνίους γάμους τῆς συζυγίας. 65. Ὁ δὲ τοῦ δειπνου μὲν ἀρχιτρίκλινος, τῶν γάμων δὲ παράνυμφος, τοῦ νυμφίου δὲ φίλος, ἐστὼς ἔμπροσθεν τοῦ νυμφῶνος, ἀκούων τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου, χαρᾷ χαίρει. τοῦτο αὐτοῦ τὸ πλήρωμα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀναπαύσεως.

66. Ὁ σωτὴρ τοὺς ἀποστόλους ἐδίδασκεν, τὰ μὲν πρῶτα τυπικῶς καὶ μυστικῶς, τὰ δὲ ὕστερα παραβολικῶς καὶ ἡνιγμένως, τὰ δὲ τρίτα σαφῶς καὶ γυμνῶς καταμόνας.²

67. “Ὅτε ἡμεν ἐν τῇ σαρκί,” φησὶν ὁ ἀπόστο-

^a Rom. 7, 5.

δρομάζεται, alter vero has ipsas nugas adeo verborum ordini infercire ausus est scripsitque ἐν κυριακῇ, ἐν ὀγδοάδι. Bernays. Idem Bernaysius mox ἐχόντων scripsit pro vulgato ἔχοντα.

¹ Pro πνεύματος Bernaysius legi vult πατρός. Idem librorum error adfuit supra § 43.

² corr. Potterus. Libri κατὰ μόνας.

~~~~~  
Patris aspectum prodeunt postquam facta sunt intellectuales æones [apti] intellectualibus æternisque nuptiis syzygiæ. § 65. Convivii autem architriclinus [Ioan. 2, 28], nuptiarum pronubus, Sponsique amicus ante thalamum astans, voce Sponsi audita, gaudio perfunditur [Ioan. 3, 29]. Id illi est plenitudo gaudii [Ioan. 16, 24] et requiei.

§ 66. Salvator docuit apostolos primum quidem typice et mystice, deinde vero parabolice et ænigmatice, tertio autem perspicue et sine involucris [parabolarum], ubi privatim cum eis loquebatur.

§ 67. “Cum essemus in carne,” inquit apostolus, sic locutus quasi jam tunc esset extra corpus. [Atqui vivebat tunc.] Ergo,

λος, ὥςπερ ἔξω τοῦ σώματος ἤδη λαλῶν. σάρκα οὖν λέγειν αὐτὸν, φησὶν, ἐκείνην τὴν ἀσθένειαν, τὴν ἀπὸ τῆς ἄνω γυναικὸς προβολήν. καὶ ὅταν ὁ σωτὴρ πρὸς Σαλώμην λέγῃ¹, μέχρι τότε εἶναι θάνατον, ἄχρις ἂν αἱ γυναῖκες τίκτωσιν, οὐ τὴν γένεσιν κακίζων ἔλεγεν, ἀναγκαίαν οὖσαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστευόντων· δεῖ γὰρ εἶναι τὴν γένεσιν ταύτην, ἄχρις ἂν τὸ σπέρμα προενεχθῇ² τὸ προλελογισμένον. ἀλλὰ περὶ τῆς ἄνω θηλείας αἰνίττεται, ἥς τὰ πάθη κτίσις γέγονεν, τῆς καὶ τὰς ἀμόρφους οὐσίας προβαλλούσης, δι' ἣν καὶ ὁ κύριος κατήλθεν, ἀπὸ μὲν τοῦ πάθους ἡμᾶς ἀποσπάσων, ἑαυτὸν δὲ εἰσποιησόμενος. 68. Ἄχρι μὲν γὰρ ἦμεν τῆς θηλείας μόνης τέκνα, ὥς ἂν αἰσχυρᾶς συζυγίας, ἀτελῇ καὶ νήπια καὶ ἄφρονα καὶ ἀσθενῇ καὶ ἄμορφα, οἷον ἐκτρώματα προενεχθέντα³, τῆς γυναικὸς ἦμεν τέκνα, ὑπὸ δὲ τοῦ

¹ vide Strom. iii. cap. 9. p. 540. P.

² vulgo προενέχθε.

³ vulgo προενεχθέντα.

dicat [Theodotus], per *carnem* significat apostolus debile istud, prolem superæ Mulieris [Sophiæ]. Item ubi Salvator Salomæ dicat, *Tamdiu fore mortem quamdiu mulieres pariant*, nequaquam vituperaturus generationem ita locutus est; quippe necessaria est generatio ad salutem fidelium; hanc enim generationem esse oportet donec prolatum erit semen pridem mente conceptum [vide § 41]. Verum superam Mulierem significat, cujus affectus passionesque facti sunt creatura [vide § 48], et quæ substantias informes protulit, cujusque causa Dominus descendit nos a passione retracturus, se ipsum autem [passioni] inditurus. § 68. Dum enim filii solius Feminae, quasi turpis conjugii, eramus, manci eramus, infantes, stupidi, imbecilli, quasi abortivi partus,

σωτήρος μορφωθέντες ἀνδρὸς καὶ νυμφῶνος γεγόναμεν τέκνα.

69. Ἡ εἰμαρμένη ἐστὶ σύνοδος πολλῶν καὶ ἐναντίων δυνάμεων, αὗται δέ εἰσιν ἀόρατοι καὶ ἀφανεῖς, ἐπιτροπεύουσai τὴν τῶν ἄστρον φορὰν καὶ δι' ἐκείνων πολιτευόμεναι. καθὼ γὰρ ἕκαστον αὐτῶν ἔφθακεν τῇ τοῦ κόσμου κινήσει συναναφερόμενον, τῶν κατ' αὐτὴν τὴν ῥοπὴν γεννωμένων εἴληχεν τὴν ἐπικράτειαν, ὥς αὐτοῦ τέκνων. 70. Διὰ τῶν ἀπλανῶν τοίνυν καὶ πλανωμένων ἄστρον αἱ ἐπὶ τούτων ἀόρατοι δυνάμεις ἐποχούμεναι ταμιεύουσι τὰς γενέσεις καὶ προσκοποῦσι, τὰ δὲ ἄστρα αὐτὰ μὲν οὐδὲν ποιεῖ, δείκνυσι δὲ τὴν ἐνέργειαν τῶν κυρίων δυνάμεων, ὥσπερ καὶ ἡ τῶν ὀρνίθων πτῆσις σημαίνει τι, οὐχὶ ποιεῖ. 71. Τὰ τοίνυν δεκάδυο ζῴδια καὶ οἱ ταῦτα ἐπιόντες ἐπὶ τὰ ἀστέρες τοτὲ μὲν συνοδεύοντες τοτὲ δὲ ὑπαπαντῶντες, ἀνατέλλοντες οὗτοι, πρὸς

Mulieris filii; formati autem a Salvatore, Viri proles facti sumus *thalamique* [*filii*, Matth. 9, 15].

§ 69. Fatum est congressus multarum sibique inter se adversarum potestatum. Eæ autem sunt invisibiles latentesque procurantque siderum meatum, et illorum [*siderum*] ope muneribus suis funguntur. Nam secundum ordinem, quo quodvis sidus una cum mundi motu circumfertur, ditionem sortitum est omnium quæ in ista conversione mundi generantur, quasi filiorum ipsius. § 70. Per astra igitur fixa et erratica potestates quæ in eis vehuntur dispensant administrantque generationes; ipsa vero astra nil faciunt, sed indicant operationem potestatum dominatricium, sicut volatus quoque avium portendit quidem, facit vero nihil. § 71. Jam duodecim signa septemque quæ ea permeant stellæ modo se invicem comitantes modo obviam euntes,

τῶν δυνάμεων κινούμενοι, κίνησιν τῆς οὐσίας δηλοῦσιν εἰς γένεσιν τῶν ζώων καὶ τὴν τῶν περιστάσεων τροπήν. διάφοροι δ' εἰσὶν καὶ οἱ ἀστέρες καὶ αἱ δυνάμεις, ἀγαθοποιοὶ κακοποιοὶ, δεξιοὶ, ἀριστεροὶ, ὧν κοινὸν τὸ τικτόμενον, ἕκαστον δὲ αὐτῶν γίνεται κατὰ καιρὸν τὸν ἴδιον, τοῦ δυναστεύοντος τὰ κατὰ φύσιν ἀποτελοῦντος, τὸ μὲν ἐν ἀρχῇ, τὸ δὲ ἐπὶ τέλει. 72. Ἀπὸ ταύτης τῆς στάσεως καὶ μάχης τῶν δυνάμεων ὁ κύριος ἡμᾶς ῥύεται, καὶ παρέχει τὴν εἰρήνην ἀπὸ τῆς τῶν δυνάμεων καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων παρατάξεως, ἣν οἱ μὲν ὑπὲρ ἡμῶν οἱ δὲ καθ' ἡμῶν παρατάσσονται. οἱ μὲν γὰρ στρατιώταις εἰκόασι, συμμαχοῦντες ἡμῖν, ὥς ἂν ὑπηρεταὶ Θεοῦ· οἱ δὲ λησταῖς, ὁ γὰρ πονηρὸς οὐ παρὰ βασιλέως ἐζώσατο λαβὼν τὴν μάχαιραν, ἐαυτῷ δὲ ἐξ ἀπονοίας ἀρπάσας. 73. Διὰ δὴ τοὺς ἀντικειμένους, οἱ¹ διὰ τοῦ σώματος καὶ

¹ vulgo οἱ.

ortu suo ubi per potestates moventur motum substantiæ ad generationem animalium et vicissitudines conditionum indicant. Atque cum stellæ tum potestates diversæ sunt, beneficiæ maleficæ, dexteræ sinistrae, quarum communis est partus; quivis vero earum partus certo tempore nascitur, ubi regnans [potestas] officio suo naturali fungitur, partim in initio partim in fine [officii]. § 72. Ab ista seditione et pugna potestatum Dominus nos vindicat præstatque nobis pacem a potestatum angelorumque acie, quam hi quidem pro nobis, illi autem adversus nos instruunt. Hi enim militum similes sunt, nobis auxiliantes quasi ministri Dei, illi vero [mali angeli] latronum similes; malus enim gladium, quo accingitur, non a rege accepit sed furore percitus ipse sibi arripuit. § 73. Propter adversarios igitur qui per corpus et res extrinsecus positas in animam insiliunt eamque

τῶν ἐκτὸς ἐπιβατεύουσι τῆς ψυχῆς καὶ ἐνεχυράζουσιν εἰς δουλείαν· οἱ δὲ δεξιοὶ οὐκ εἰσὶν ἱκανοὶ παρακολουθοῦντες σῶζειν καὶ φυλάσσειν ἡμᾶς· οὐ γάρ εἰσι τέλεον προνοητικοὶ, ὥσπερ ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν, ἀλλὰ μισθωτῷ παραπλήσιος ἕκαστος τὸν λύκον ὁρῶντι προσιόντα καὶ φεύγοντι καὶ οὐ προθύμῳ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἰδίων προδαίων ἐπιδιδόναι. προσέτι δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὑπὲρ οὗ ἡ μάχη, ἀσθενὲς ὃν ζῶον, εὐεπίφορόν ἐστι πρὸς τὸ χεῖρον καὶ τοῖς μισοῦσι συλλαμβανόμενον, ὅθεν καὶ πλείω τὰ κακὰ ὑπάρχει αὐτῷ· διὰ τοῦτο ὁ κύριος κατήλθεν εἰρήνην ποιήσων τοῖς ἀπ' οὐρανῶν, οὐ τοῖς ἀπὸ γῆς, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, ^a “εἰρήνη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις.”¹ 74. Διὰ τοῦτο ἀνέ-

^a Luc. 2, 14.

¹ Hæc verba quæ contrario ordine leguntur Luc. 2, 14. (δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη) si Valentinianus scriptor attulisset, suo se gladio ingulasset. In ista enim *angelorum* laudatione *pax* tribuitur *terræ*. Atqui scriptor probaturus erat testimonio *apostolico*, non in terra sed in *cælo* factam esse pacem. Quare statuimus, a

in servitutem pignerantur—dexteri autem angeli, qui a nobis stant, non sufficiunt tuendis custodiendisque nobis; neque enim ex omni parte providi sunt, cujusmodi est bonus pastor [Ioan. 10, 11], sed unusquisque eorum similis est mercenarii pastoris, qui ubi lupum appropinquare videt, in fugam se conjicit neque paratus est animam pro grege suo profundere. Præterea homo quoque, de quo pugna instituitur, cum imbecillum animal sit, pronus est in malum, ipseque adjuvat osiores suos; unde etiam plura mala ipsi accidunt—propter has causas Dominus descendit pacem facturum cœlestibus non vero terrestribus, ut dicunt apostoli: “*Pax in cælo et gloria in supremis.*” § 74. Propterea novum inauditumque sidus exortum est, quod veterem astrorum

τείλεν ξένος ἀστήρ καὶ καινὸς καταλύων τὴν παλαιὰν
 ἀστροθεσίαν, καινῷ φωτὶ οὐ κοσμικῷ λαμπόμενος, ὁ
 καινὰς ὁδοὺς καὶ σωτηρίους τρεπόμενος, αὐτὸς ὁ κύριος
 ἀνθρώπων ὁδηγὸς ὁ κατελθὼν εἰς γῆν, ἵνα μεταθῇ τοὺς
 εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσαντας ἀπὸ τῆς εἰμαρμένης εἰς
 τὴν ἐκείνου πρόνοιαν. 75. Ὅτι δέ ἐστι, φασίν, εἰμαρ-
 μένη τοῖς ἄλλοις, τὰ ἀποτελέσματα προλεγόμενα δεικ-
 νουσιν, ἐναργὴς δὲ ἀπόδειξις καὶ ἡ τῶν μαθημάτων θεω-
 ρία. αὐτίκα οἱ μάγοι οὐ μόνον εἶδον τὸν ἀστέρα τοῦ
 κυρίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθὲς ἔγνωσαν ὅτι βασιλεὺς ἐτέχθη
 καὶ ὢν βασιλεὺς· ὅτι θεοσεβῶν· τότε Ἰουδαῖοι μόνοι
 διαδόητοι ἦσαν ἐπὶ θεοσεβείᾳ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ
 σωτὴρ πρὸς θεοσεβεῖς κατιῶν ἐπὶ τούτους ἦλθεν πρῶ-
 τος τοὺς τότε ἐπὶ θεοσεβείᾳ δόξαν ἀποφερομένους.

scriptore Valentiniano alium Lucæ locum hic positum fuisse, qui
 quidem exstat 19, 38. Ibi *discipulorum multitudo* exclamat: εἰρήνη
 ἐν οὐρανῷ καὶ εὐξία ἐν ὑψίστοις. Hoc si verum videbitur, pro φησιν
 ὁ ἀπόστολος scribendum erit φασιν οἱ ἀπόστολοι, nimirum quod
 dicitur Luc. 19, 37. ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν. *Bernays.*

ordinem sustulit, novo neque mundano lumine lucens, novas
 salutiferasque orbitas iniens, ipse Dominus dux hominum, qui
 descendit in terram ut eos qui in Christum crederent e fati
 ditione in istius providentiam transferret. § 75. Quod vero
 fatum vim habet in reliquos homines [qui sub providentiæ re-
 gimine non sunt] apparet e prædictionibus eventuum; aperta
 quoque demonstratio inest in mathematicum doctrina. Velut,
 magi non solum viderunt sidus Domini sed etiam quod verum
 erat agnoverunt, natum esse regem et quorum hominum regem,
 nimirum piorum. Eis enim temporibus soli Judæi ob pietatem
 clari erant. Unde quoque Dominus ad pios descensurus, primo
 ad hos descendit qui tunc pietatis laude florebant. § 76. Jam

76. Ὡς οὖν ἡ γέννησις τοῦ σωτῆρος γενέσεως ἡμᾶς καὶ εἰμαρμένης ἐξέβαλεν, οὕτως καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ πυρὸς¹ πυρὸς ἡμᾶς ἐξείλετο καὶ τὸ πάθος πάθους, ἵνα κατὰ πάντα ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ. ὁ γὰρ εἰς Θεὸν βαπτισθεὶς εἰς Θεὸν ἐχώρησεν, καὶ εἴληφεν ἐξουσίαν ἐπάνω σκορπίων καὶ ὄφεων περιπατεῖν, τῶν δυνάμεων τῶν πονηρῶν. καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἐντέλλεται ^b“περιόντες κηρύσσετε καὶ τοὺς πιστεύοντας βαπτίζετε εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος.” εἰς οὓς ἀναγεννώμεθα τῶν λοιπῶν δυνάμεων ἀπασῶν ὑπεράνω γινόμενοι. 77. Ταύτῃ θάνατος καὶ τέλος λέγεται τοῦ παλαιοῦ βίου τὸ βάπτισμα, ἀποτασσομένων ἡμῶν ταῖς πονηραῖς ἀρχαῖς, ζωὴ δὲ κατὰ Χριστὸν, ἧς μόνος αὐτὸς κυριεύει. ἡ δύναμις δὲ τῆς μεταβολῆς τοῦ βα-

^a Ps. 91.

^b Matth. 8, 19.

¹ βάπτισμα αὐτοῦ πυρὸς ἡμᾶς. At requiritur antithesis ut πάθος πάθους. βάπτισμα πυρὸς est mors domini.

sicut generatio Salvatoris nos e generationis fatigue legibus exemit, ita etiam baptismus ejus igneus ab igne, passioque ejus a passione nos liberavit, ut omni ex parte eum sequeremur. Nam quisquis in Deum baptizatus est, in Deum ingressus est nactusque est potestatem *calcandi super scorpiones anguesque*, i. e. super malas potestates. Atque apostolos jubet: “*Circumeuntes prædicate, eosque qui credunt baptizate in nomen Patris, Filii, et Spiritus Sancti*,” in quos regenerati sumus, reliquis omnibus potestatibus superiores facti. § 77. Huc ubi respicitur, baptismus dicitur mors finisque veteris vitæ, cum nos societatem malorum principatuum renuntiemus; Christi vero ratione habita, baptismus est vita, in quam ille solus dominatur. Vis autem mutationis non in corpore baptizati cernitur—idem enim e lavacro ascendit

πισθέντος οὐ περὶ τὸ σῶμα,—ὁ αὐτὸς γὰρ ἀναβαίνει,—
 ἀλλὰ περὶ ψυχὴν. αὐτίκα δούλος Θεοῦ ἅμα τῷ ἀνελ-
 θεῖν τοῦ βαπτίσματος καὶ κύριος¹ τῶν ἀκαθάρτων λέγεται
 πνευμάτων, καὶ εἰς ὃν πρὸ ὀλίγου ἐνήργουν, τοῦτον ἤδη
 φρίσσουσιν. 78. Μέχρι τοῦ βαπτίσματος οὖν ἡ εἰ-
 μαρμένη, φασίν, ἀληθὴς, μετὰ δὲ τοῦτο οὐκέτι ἀλη-
 θεύουσιν οἱ ἀστρολόγοι. ἔστιν δὲ οὐ τὸ λουτρὸν μόνον
 τὸ ἐλευθεροῦν ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις, τίνες ἡμεν, τί γεγό-
 ναμεν· ποῦ ἡμεν ἡ² ποῦ ἐνεβλήθημεν· ποῦ σπεύδομεν,
 πόθεν λυτρούμεθα· τί γέννησις, τί ἀναγέννησις. 79.
 Ἔως οὖν ἀμόρφωτον, φασίν, ἔτι τὸ σπέρμα, Σηλείας
 ἐστὶ τέκνον· μορφωθὲν δὲ μετετέθη εἰς ἄνδρα καὶ υἱὸς
 νυμφίου γίνεται, οὐκέτι ἀσθενὴς καὶ τοῖς κοσμικοῖς
 ὑποκείμενος ὁρατοῖς τε καὶ ἀοράτοις, ἀλλ' ἀνδρωθεὶς,

¹ κύριος scripsit Bernays. pro vulgato πρὸς. Sylburg. in λέγεται,
 quod sanum est, ulcus quærens, legendum proposuerat λείπεται vel
 φεύγεται.

² ἡ delendum videtur.

qui descendit—sed in anima. Sic simul cum e baptismo
 ascendit, servus dicitur Dei dominusque impurorum spirituum,
 et in quem hi modo vim suam exercuerunt, ejus jam percelluntur
 horrore. § 78. Jam usque ad baptismum fatum, inquit, vera
 portendit, post baptismum autem non amplius vera prædicunt
 astrologi. Liberatio autem non in lavacro solo constat sed
 etiam in agnoscendo quales fuerimus, quid facti simus, ubi fu-
 erimus, quo illati simus, quo properemus, unde solvamus, quid
 generatio, quid regeneratio.

§ 79. Jam donec Semen, inquit, informe est, Feminae
 proles est; ubi vero formatum est, in Viri naturam transfertur
 fitque filius sponsi non amplius imbecillus subjectusque mundanis
 naturis visibilibus invisibilibusque, sed vir factus fructus fit

ἄρρην γίνεται καρπός. 80. Ὁν γεννᾷ ἡ μήτηρ εἰς θάνατον ἄγεται καὶ εἰς κόσμον, ὃν δὲ ἀναγεννᾷ Χριστὸς εἰς ζωὴν μετατίθεται εἰς ὀγδοάδα· καὶ ἀποθνήσκουσιν μὲν τῷ κόσμῳ, ζῶσι δὲ τῷ Θεῷ, ἵνα θάνατος θανάτῳ λυθῇ, ἀναστάσει δὲ ἡ φθορά. διὰ γὰρ πατὴρ καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος σφραγισθεὶς ἀνεπίληπτός ἐστι πάσῃ τῇ ἄλλῃ δυνάμει· καὶ διὰ τριῶν ὀνομάτων πάσης τῆς ἐν φθορᾷ τριάδος ἀπηλλάγη· φερέσας τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, τότε φορεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. 81. Τοῦ πυρὸς τὸ μὲν σωματικὸν σωματῶν ἄπτεται πάντων, τὸ δὲ καθαρὸν καὶ ἀσώματον ἀσωμάτων φασὶν ἄπτεσθαι, οἷον δαιμόνων, ἀγγέλων τῆς πονηρίας, αὐτοῦ τοῦ διαβόλου. οὕτως ἐστὶ τὸ πῦρ δισσὸν τὴν φύσιν, τὸ μὲν ἐπουράνιον τὸ δὲ ἐπίγειον, τὸ μὲν νοητὸν τὸ δὲ αἰσθητόν.¹ καὶ τὸ βάπτισμα οὖν

¹ cod. Palat. secd. Sylb. οὕτως ἐστὶ τὸ ἐπουράνιον πῦρ δισσὸν τὴν διαφορὰν φύσιν, quod Sylb. corrigendum proponit: διαφορὰν φύσει. V. legitur: οὕτως ἐστὶ τὸ ἐπ' οὐρανόν πῦρ δισσὸν τὴν φύσιν, τὸ μὲν

masculus. § 80. Quemcunque generat Mater, is in mortem et mundum fertur, quemcunque vero regenerat Christus in vitam, transfertur in Ogdoadem. Atque hi [regenerati] moriuntur mundo, vivunt autem Deo, ut mors dissolvatur morte et corruptio regeneratione. Quisquis enim signatur Patre, Filio, et Spiritu Sancto, nulli alii potestati obnoxius est; et per tria illa nomina liberatus est a trinitate corruptionis, et cum antea portaverit imaginem terreni, tunc portat imaginem coelestis [1 Cor. 15, 49; vide supra § 15]. § 81. Ignis corporeus omnia corpora consumit, purus vero et incorporeus ignis incorporea consumit velut daemones, angelos malitiæ, ipsum diabolum. Sic simplex nomen

διπλοῦν ἀναλόγως, τὸ μὲν αἰσθητὸν δι' ὕδατος, τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς σβεστήριον, τὸ δὲ νοητὸν διὰ πνεύματος, τοῦ νοητοῦ πυρὸς ἀλεξητήριον. καὶ τὸ σωματικὸν πνεῦμα τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς τροφή καὶ ὑπέκκανμα γίνεται ὀλίγον ὄν, πλείον δὲ γενόμενον σβεστήριον πέφυκεν. τὸ δὲ ἄνθρωπον δοθὲν ἡμῖν πνεῦμα ἀσώματον ὄν οὐ στοιχείων μόνων, ἀλλὰ καὶ δυνάμεων κρατεῖ καὶ ἀρχῶν πονηρῶν. 82. Καὶ ὁ ἄρτος καὶ τὸ ἔλαιον ἀγιάζεται τῇ δυνάμει τοῦ ὀνόματος, οὐ¹ τὰ αὐτὰ ὄντα κατὰ τὸ φαινόμενον οἷα ἐλήφθη, ἀλλὰ δυνάμει εἰς δύναμιν πνευματικὴν μεταβέβηται. οὕτως καὶ τὸ ὕδωρ τὸ

νοητὸν, τὸ δὲ αἰσθητόν. Bernaysius vero discrimen cœlestis et terrestris ignis huc nil facere ratus in vulgato ἐπ' οὐρανὸν et Palatini codicis scriptura ἐπουράνιον gravius vitium latere suspicatur, quod fortasse e permutatione compendii *οὐρον* (οὐρανόν) et vocabuli ὄνομα ortum est. Unde profectus totum locum constituit sic: οὕτως ἐστὶ τὸ ἐν ὄνομα πυρὸς δισσοῦν τὴν διαφορὰν φύσει.

¹ οὐ delendum esse demonstrat oppositio quæ proxime instituitur inter κατὰ τὸ φαινόμενον et δυνάμει.

ignis duplex naturarum discrimen comprehendit, alterum intellectualem, alterum sensibilem. Item baptisma secundum eandem rationem duplex est, alterum sensibile per aquam, ignis sensibilis exstinctio, alterum intellectuale per spiritum, ignis intellectualis averruncatio. Et spiritus [venti] sensibilis ubi lenis est alit et accendit ignem, validior autem spirans exstinguit; spiritus vero desuper nobis datus non elementorum tantum potitur sed etiam malarum potestatum et principatum. § 82. Et panis et oleum sanctificantur virtute Nominis, ad speciem quidem eadem remanentia qualia sumebantur, potentia vero in potentiam spiritalem transformata sunt. Similiter aqua, quæ

ἐξορκιζόμενον καὶ βάπτισμα γινόμενον, οὐ μόνον ἐξωθεῖ¹ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ καὶ ἁγιασμὸν προσλαμβάνει. 83. Ἐπὶ τὸ βάπτισμα χαίροντας ἔρχεσθαι προσῆκεν·² ἀλλ' ἐπεὶ πολλάκις συγκαταδαίνει τισὶ καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα ἃ παρακολουθοῦντα καὶ τυχόντα μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τῆς σφραγίδος ἀνίατα τοῦ λοιποῦ γίνεται, τῇ χαρᾷ συμπλέκεται φόβος, ἵνα τις μόνος καθαρὸς αὐτὸς κατέλθῃ. 84. Διὰ τοῦτο νηστεῖαι, δεήσεις, εὐχαὶ χειρῶν, γονυκλισίαι, ὅτι ψυχὴ ἐκ κόσμου καὶ ἐκ στόματος λεόντων ἀνασώζεται· διὸ καὶ πειρασμοὶ εἰθέως ἀγανακτούντων τῶν ἀφ' ὧν ἀφῆρέθη. καὶ τις φέρῃ προ-

¹ Sententia in libris valde turbata. Legebatur: οὕτως καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἐξορκιζόμενον καὶ τὸ βάπτισμα γινόμενον, οὐ μόνον χωρεῖ etc. Quod ad ultimam vocem attinet, ΕΞΩΘΕΙ pro ΧΩΠΕΙ debetur Bernaysio, qui comparare jubet Clem. Strom. II. 20: παντὸς πονηροῦ πνεύματος ἐξωθουμένου τῆς καρδίας.

² Quae sequuntur hiulca erant nec construi poterant, quippe cum relativum ἃ e suo loco motum fuerit librariorum incuria. Ita enim legebatur: ἀλλ' ἐπεὶ . . . πνεύματα ἀκολουθοῦντα . . . γίνεται ἃ τῇ χαρᾷ etc.

exorcizatur et baptisma fit, non solum deteriora expellit sed etiam sanctitatem adipiscitur. § 83. Exsultantes ad baptisma nos ire consentaneum erat; at quia saepe una cum quibusdam impuri spiritus descendunt [in lavacrum] qui, cum tanquam comites simul cum homine Signum baptismatis adipiscantur, in posterum nulla medicina expugnari possunt, ideo metus cum gaudio connectitur ut quivis purus solus descendat. § 84. Propterea jejunia, lamenta, preces expassis palmis, genuum flexiones, quia anima e mundo et e *faucibus leonum* [Psal. 22, 22] eripitur. Unde statim [post baptisma] incipiunt tentationes, aegre quidem ferentibus eis quibus creptus est [baptizatus]. Et si quis [fore tentationes] praevidens inconcusso eas animo perfert,

ειδώς, τά γε ἔξω σαλεύουσιν. 85. Αὐτίκα ὁ κύριος μετὰ τὸ βάπτισμα σαλεύεται εἰς ἡμέτερον τύπον, καὶ γίνεται πρῶτον μετὰ θηρίων ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἶτα κρατήσας τούτων καὶ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν, ὡς ἂν ἤδη βασιλεὺς ἀληθῆς ὑπ' ἀγγέλων ἤδη διακονεῖται. ὁ γὰρ ἀγγέλων ἐν σαρκὶ κρατήσας εὐλόγως ὑπ' ἀγγέλων ἤδη δουλεύεται. δεῖ οὖν ὠπλίσθαι τοῖς κυριακοῖς ὅπλοις ἔχοντας τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἄτρωτον, ^α“ ὅπλοις σβέσαι τὰ βέλη τοῦ διαβόλου” δυναμένοις ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος.

XVII. § 86.

86. Ἐπὶ τοῦ προκομισθέντος νομίσματος ὁ κύριος εἶπεν, οὐ, τίνος τὸ κτῆμα, ἀλλὰ, ^β“ τίνος ἢ εἰκὼν καὶ ἢ ἐπιγραφή; Καίσαρος.” ἵνα οὐ ἐστὶν, ἐκείνῳ δοθῇ. οὕτως καὶ ὁ πιστός· ἐπιγραφὴν μὲν ἔχει διὰ Χριστοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα· καὶ τὰ

^a Ephes. 6, 16.^b Matth. 22, 20.

externa tamen vacillant. § 85. Sic Dominus post baptismum vacillat ad instar nostri et primum quidem in deserto cum feris versatur, deinde vero victis his earumque principe, jam tanquam verus rex ministerio angelorum utitur. Qui enim angelos in carne devicit, merito angelos servos habet. Oportet igitur armis dominicis armari anima corporeque invulnerabilibus præditos, armis quidem, quæ “*tela diaboli [ignita] exstinguere valent*,” ut dicit apostolus.

§ 86. Prolato nummo, non “*cujusnam possessio est*” dixit Dominus, sed “*cujusnam imago et inscriptio?*” “*Cæsaris;*” ut cujus sit ei reddatur. Item fidelis tanquam inscriptionem quidem per Christum gerit nomen Dei, spiritum vero tanquam

ἄλογα ζῶα¹ διὰ σφραγίδος δείκνυσι τίνος ἔστιν ἕκαστον, καὶ ἐκ τῆς σφραγίδος ἐκδικεῖται. οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἡ πιστὴ τὸ τῆς ἀληθείας λαβοῦσα σφράγισμα τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ περιφέρει. οὗτοί εἰσιν ἡ τὰ παιδία τὰ ἤδη ἐν τῇ κοίτῃ συναναπαυόμενα καὶ αἱ παρθένοι αἱ φρόνιμοι αἷς αἱ λοιπαὶ αἱ μέλλουσαι οὐ συνεισηλθόντες εἰς τὰ ἡτοιμασμένα ἀγαθὰ, ^dεἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακῦψαι.

^a Gal. 6, 17.

^b Luc. 11, 7.

^c Matth. 25, 1.

^d 1 Petr. 1, 12.

¹ Spectat ad signa quæ pecoribus inurebantur; vide Aristoph. Nubes v. 23; lexica s. vv. κοππατίας et σαμφόρας; Scaligerum in Varron. de R. R. p. 173 ed. Bipont.

imaginem. Atque bruta quoque animalia per signum ostendunt cuius domini sint et e signo de eis indicatur. Item anima fidelis veritatis insigne nacta id secum circumfert. Hi sunt infantes qui jam in cubili una requieverunt et virgines prudentes, quibuscum reliquæ quæ cunctabantur non intrarunt ad bona præparata, in quæ angeli prospicere cupiunt.

AD

CLEMENTIS

HYPOTYPOSEON LIBRI PRIMI FRAGMENTA

ADDITAMENTUM.

ECLOGÆ PROPHEPICÆ.

ΕΚ ΤΩΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΑΙ.

Α. § 1—37.

PARS PRIOR: FRAGMENTA EX LIBRO PRIMO, UT VIDETUR, HYPO-
TYPOSEON.

Ι. § 1—8.

De materia et abyssu et de rerum principio secundum Scripturam.

1. Οἱ ἀμφὶ τὸν Σεδράχ, Μισάκ, Ἀβδευαγὼ, ἐν τῇ
καμίνῳ τοῦ πυρὸς ὑμνοῦντες τὸν θεὸν λέγουσιν, ^a“εὐ-
λογεῖτε οἱ οὐρανοὶ τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερ-
υψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.” εἶτα, ^b“εὐλογεῖτε
ἄγγελοι τὸν κύριον.” εἶτα, ^c“εὐλογεῖτε καὶ πάντα
τὰ ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ τὸν κύριον.”

Οὕτως ἐπὶ δυνάμεων τάσσουσιν αἱ γραφαὶ καθα-
ρῶν τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὰ ὕδατα, ὡς καὶ ἐπὶ τῇ Γενέσει
δηλοῦται. εἰκότως οὖν ποικίλως τῆς δυνάμεως ὀνομαζο-
μένης ἐπάγει Δανιήλ. ^d“εὐλογεῖτω πᾶσα δύναμις
τὸν κύριον.” εἶτα ἐφεξῆς. ^e“εὐλογεῖτε ἥλιος καὶ
σελήνη τὸν κύριον,” καὶ, ^f“εὐλογεῖτε [τὰ] ἄστρα
τοῦ οὐρανοῦ τὸν κύριον.” ^gεὐλογεῖτε πάντες οἱ σε-
βόμενοι κύριον, τὸν θεὸν τῶν θεῶν ὑμνεῖτε καὶ
ἐξομολογεῖσθε, ὅτι εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τὸ

^a Dan. 3, 35.

^b Dan. 3, 36.

^c Dan. 3, 37.

^d Dan. 3, 38.

^e Dan. 3, 39.

^f Dan. 3, 40.

^g Dan. 3, 67.

ἔλεος αὐτοῦ.” [Ἐν τῷ Δανιήλ γέγραπται τῶν τριῶν παίδων ἐν τῇ καμίνῳ ὑμνούντων.]¹

2. ^a“ Εὐλογημένος εἰ ὁ βλέπων ἀδύσσοις, καθήμενος ἐπὶ Χερουβὶμ,” ὁ Δανιήλ λέγει, ὁμοδοξῶν τῷ Ἐνὸχ, τῷ εἰρηκότι. “καὶ εἶδον τὰς ὕλας πάσας.” ἄδυσσος γὰρ τὸ ἀπεράτῳτον κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν, περαιούμενον δὲ τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ. αἱ τοίνυν οὐσίαι ὑλικάι, ἀφ’ ὧν τὰ ἐπὶ μέρους γένη καὶ τὰ τούτων εἶδη γίνεται, ἄδυσσοι εἴρηνται· ἐπεὶ μόνον τὸ ὕδωρ οὐκ ἂν εἶπεν ἄδυσσον. καίτοι καὶ ὕδωρ ἄδυσσος ἡ² ὕλη ἀλληγορεῖται.

3. ^b“ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.” τὰ γήινα καὶ τὰ οὐράνια. ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθές, εἶπεν ὁ κύριος πρὸς Ὡσηέ· “βάδιζε, λαβὲ σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας, καὶ τέκνα πορνείας, διότι ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ ἀπὸ ὅπισθεν τοῦ κυρίου.” οὐ γὰρ τὸ στοιχεῖον λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τῷ στοιχείῳ, τοὺς γηγενὲς φρόνημα ἔχοντας.

4. “Οτι δὲ ἀρχὴ ὁ υἱὸς, Ὡσηὲ διδάσκει σαφῶς· “καὶ ἔσται ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς· οὐ λαός μου ὑμεῖς, κληθήσονται καὶ αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰούδα καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν καὶ ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς, ὅτι μεγάλη ἡμέρα τοῦ Ἰσραὴλ.” ὃ γάρ τις πιστεύει, τοῦτον

^a Dan. 3, 31.

^c Hos. 1, 2.

^b Gen. 1, 1.

^d Hos. 1, 10.

¹ Glossam uncis inclusimus.

² ἄδυσσος ἡ ὕλη.

αἰρεῖται. πιστεύει δέ τις τῷ υἱῷ, ὅς ἐστιν ἀρχή. διὸ καὶ προσεῖπεν · ^a“ τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα ἐλεήσω, καὶ σῶσω ἐν κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν,” σωτὴρ δὲ ὁ σῶζων υἱὸς τοῦ Θεοῦ. οὗτος ἄρα ἡ ἀρχή. 5. Δι’ Ὡσηὲ τὸ πνεῦμα· “ ἐγὼ δὲ παιδευτὴς ὑμῶν,” φησί· ^b“ σαλπείσατε σάλπιγγι ἐπὶ τοὺς βουνοὺς κυρίου, ἠχήσατε ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν.” καὶ μή τι αὐτὸ τὸ βάπτισμα ἀναγεννήσεως ὑπάρχον σημεῖον τῆς ὕλης ἐστὶν ἑκβασίς διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος διδασκαλίας μεγάλου καὶ σφοδροῦ ρεύματος αἰὲ φερομένου καὶ παραφέροντος ἡμᾶς; ἐξάγων οὖν τῆς ἀταξίας ἡμᾶς ὁ κύριος φωτίζει εἰς τὸ φῶς ἄγων τὸ ἄσκιον καὶ οὐκ ἔτι ὑλικόν. 6. Τοῦτον τὸν ποταμὸν τῆς ὕλης καὶ τὴν θάλασσαν διέκοψαν καὶ διέστησαν δυνάμει κυρίου προφηῖται δύο¹, περατουμένης τῆς ὕλης καθ’ ἑκάτερον διάστημα ὕδατος βουλήσει τοῦ Θεοῦ, διυπηρέτουν καθαροὶ στρατηγοὶ ἄμφω, δι’ ὧν ἐπιστεύθη τὰ σημεῖα, ἵνα δὴ ὁ δίκαιος ἐκ τῆς ὕλης γένηται δι’ αὐτῆς ὁδεύσας τὰ πρῶτα. Θατέρῳ μὲν γε τῶν στρατηγῶν καὶ τοῦνομα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπεβέβλητο.

7. Αὐτίκα δι’ ὕδατος καὶ πνεύματος ἡ ἀναγέννησις, καθάπερ καὶ ἡ πᾶσα γένεσις· ^c“ πνεῦμα γὰρ Θεοῦ ἐπέφερετο τῇ ἀβύσσῳ.” καὶ διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ ἐβαπτίσατο μὴ χρῆζων αὐτὸς, ἵνα τοῖς ἀναγεννωμένοις τὸ πᾶν ὕδωρ ἀγιάσῃ. ταύτῃ τοι οὐ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν καθαιρόμεθα. σημεῖον γοῦν τοῦ καὶ τὰ ἀόρατα ἡμῶν ἀγιάζεσθαι, τὸ καὶ πνεύματα ἀκά-

^a Hos. 1, 7.^b Hos. 1, 7.^c Gen. 1, 2.¹ Moses scilicet et Josue, ut jam notavit Sylburg.

θαρτα συμπεπλεγμένα τῇ ψυχῇ διυλίζεσθαι ἀπὸ τῆς γενέσεως τῆς καινῆς τε καὶ πνευματικῆς.

8. ^a Ὑδωρ ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ·” ἐπεὶ τὸ βάπτισμα γίνεται δι’ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀλεξητήριον ὃν πυρὸς τοῦ διισσοῦ τοῦ τε τῶν ἀοράτων ἀπτομένου καὶ τοῦ τῶν ὁρατῶν, ἀνάγκη καὶ τοῦ ὕδατος τὸ μέν τι νοητὸν, τὸ δὲ αἰσθητὸν ὑπάρχον, ἀλεξητήριον τῆς διπλόης τοῦ πυρὸς, καὶ τὸ μέν ἐπίγειον ὕδωρ τὸ σῶμα ἀπορρύπτει, τὸ δὲ ἐπουράνιον ὕδωρ διὰ τὸ εἶναι νοητὸν καὶ ἀόρατον πνεῦμα ἀλληγορεῖται ἅγιον τῶν ἀοράτων καθαρτικόν, οἷον τοῦ πνεύματος ὕδωρ ὥσπερ ἐκείνο τοῦ σώματος.¹

III. § 9—26.

Malum in mundo existens et defectus scientiæ non sunt argumenta contra bonitatem et providentiam dei.

9. Ὁ Θεὸς καὶ τὸν φόβον τῇ ἀγαθότητι συνέμιξεν δι’ ἀγαθότητα. τὸ γὰρ συμφέρον ἐκάστω τοῦτο ἤδη παρέχει, ὡς ἱατρὸς ἀρρώστοῦντι, ὡς πατὴρ ἀτακτοῦντι τῷ παιδί. ^b “ὁ γὰρ φειδόμενος τῆς βακτηρίας αὐτοῦ μισεῖ τὸν υἱὸν αὐτοῦ.” καὶ ὁ κύριος δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ ἐν φόβῳ καὶ πόνοις ἀνεστράφησαν. ὅταν οὖν πάθος τοῦ² σώματος ᾗ, ἢ δι’ ἀμάρτημά τι προσημαρτημένον ἐπιτιμῶντος τοῦ κυρίου ἢ διὰ μέλλοντα προφυλαξαμένου ἢ καὶ κατ’ ἐνέργειαν προσβολὴν³ ἔξω-

^a Gen. 1, 7.

^b Prov. 13, 24.

¹ Ante oculos habuit Theodotum de duplici igne disserentem supra, § 81.

² ὅταν οὖν πιστοῦ σώματος ᾗ.

³ Male tentavit Sylb. qui legi vult πρὸς βολήν, vel πρὸς ἐπιβολήν sive ἐπιβουλήν.

θεν γινομένην οὐ κωλύσαντος διὰ τι χρήσιμον καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς πέλας παραδείγματος χάριν ἦκει. 10. Οἱ δὲ¹ ἐν σαθρῷ οἰκοῦντες σώματι καθάπερ ἐν πλοίῳ πλέοντες παλαιῷ οὐκ εἰσὶν ὑπτιοι, ἀλλ' αἰεὶ εὗχονται ἀνατεταμένοι πρὸς τὸν Θεόν. 11. Οἱ πρεσβύτεροι σφόδρα ἤχθοντο, εἰ μὴ τι² πάσχοιεν κατὰ τὸ σῶμα ἐκάστοτε· ἐφοβοῦντο γὰρ μὴ πως ἐνταῦθα οὐ κομιζόμενοι τὰ ἐπίχειρα τῶν ἀμαρτημάτων, ἃ πολλὰ τοῖς ἐν σαρκὶ κατ' ἄγνοιαν παρακολουθεῖ, ἀθρόαν ἐκεῖ κομίσονται τὴν δίκην, ὥστε ἐνθάδε θεραπεύεσθαι ἠξίου. ³φοβητέον ἄρα οὐχὶ νόσον τὴν ἔξωθεν, ἀλλὰ τὰ ἀμαρτήματα δι' ἃ ἡ νόσος, καὶ νόσον ψυχῆς οὐ σώματος, ὅτι ^a“πᾶσα σὰρξ χορτος,” τά τε σωματικὰ καὶ τὰ ἐκτὸς κακὰ⁴, ^b“τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια.”

12. Τὰ τῆς γνώσεως τὰ μὲν ἤδη μετέχομεν, τὰ δὲ δι' ὧν ἔχομεν βεβαίως ἐλπίζομεν, οὔτε γὰρ πᾶν κεκομίσμεθα οὔτε παντὸς ὑστεροῦμεν, ἀλλ' οἷον ἀρῥαβῶνα τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ τοῦ πατρῷου πλούτου προσειλήφαμεν, τὰ δὲ ἐφόδια τῆς κυριακῆς ὁδοῦ οἱ μακαρισμοὶ τοῦ κυρίου. ^c“ζητεῖτε γὰρ,” εἶπεν, “καὶ μεριμνᾶτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· οἶδεν γὰρ ὁ πατὴρ ὧν χρεῖαν ἔχετε.” οὕτως οὐ μόνον τὰς ἀσχολίας, ἀλλὰ καὶ τὰς

^a Is. 40, 6.^b 2 Cor. 4, 18.^c Matth. 6, 33.¹ Igebantur ita : παραδείγματος χάριν. § 10. Ἦδη δὲ οἱ ἐν.² corr. Sylb. Libri εἰ μὴ ὅτι.³ Locus qui sequitur : φοβητέον ἄρα . . . usque ad σώματος legitur apud Io. Damascenum, tanquam “Ex octavo Hypotyposeon libro.” cf. Fabric. Bibl. gr. lib. v. c. 1. edit. Harl. tom. vii. p. 124.⁴ τὰ δὲ σωμα. καὶ τὰ ἐκτὸς καλά.

φροντίδας περιγράφει. οὐ γὰρ τῇ ἡλικίᾳ, φησὶν, ἐκ τοῦ φροντίζειν προσθεῖναι τι δύνασθε. ὁ γὰρ θεὸς οἶδεν σαφῶς τίνα μὲν ἡμῖν ἔχειν, τίνων δὲ ἀπορεῖν συμφέρει. κενώσαντας οὖν σφᾶς αὐτοὺς τῶν κοσμικῶν φροντίδων ἀξιοῖ πληροῦσθαι τῆς εἰς θεόν. ἡμεῖς γὰρ ^a“στενάζομεν ἐπενδύσασθαι ποθοῦντες” τὰ ἄφθαρτα, πρὶν ἐκδύσασθαι τὴν φθοράν. ἐπιχειρομένης γὰρ τῆς πίστεως ἀπορεῖ ἢ ἀπιστία. ὁμοίως καὶ ἐπὶ γνώσεως καὶ δικαιοσύνης. οὐ χρὴ οὖν μόνον κενῶσαι τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ πληρῶσαι θεοῦ. οὔτε γὰρ ἔτι κακὸν, ἐπεὶ πέπαυται, οὔτε ἤδη¹ ἀγαθόν, ἐπεὶ μηδέπω εἴληφεν· τὸ δὲ μήτε ἀγαθὸν μήτε κακὸν οὐδέν ἐστιν. ^b“ἐπάνεισι γὰρ εἰς τὸν κεκαθαρμένον οἶκον καὶ κενόν,” ἂν μηδὲν τῶν σωτηρίων ἐμβληθῇ, τὸ προενοικῆσαν ἀκάθαρτον πνεῦμα, συμπαραλαμβάνον ἄλλα ἐπὶ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα. διὸ κενώσαντας τῶν κακῶν δεῖ πληρῶσαι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπερ θεοῦ² ἐστὶν οἰκητήριον ἐπιτελεγεμένον. πληρωθέντων γὰρ τῶν κενῶν, τότε ἢ σφραγὶς ἐπακολουθεῖ, ἵνα φυλάσσῃται τῷ θεῷ τὸ ἅγιον.

13. “Πᾶν ῥῆμα ἵσταται ἐπὶ δύο καὶ τριῶν³ μαρτύρων,” ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, ἐφ’ ὧν μαρτύρων καὶ βοηθῶν αἱ ἐντολαὶ λεγόμεναι φυλάσσονται ὀφείλουσιν.

^a 2 Cor. 5, 2.

^b Matth. 12, 44.

^c Deut. 17, 6.

¹ Potter male δὴ pro ἤδη, quod præbet Sylburg.

² Potter τοῦ ἀγαθοῦ ὅπερ, omisso θεοῦ. Sylb. (ut interpretes latini) τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ. Transposui θεοῦ.

³ cf. Matth. 18, 16. et parall. Ubique legitur ἢ τριῶν pro καὶ τρ.

14. Ἡ νηστεία ἀποχὴ τροφῆς ἐστὶ κατὰ τὸ σημαίνον-
μενον, τροφή δὲ οὐδὲν δικαιοτέρους ἡμᾶς ἢ ἀδικωτέρους
ἀπεργάζεται, κατὰ δὲ τὸ μυστικὸν δηλοῖ ὅτι ὥσπερ τοῖς
καθ' ἓνα ἐκ τροφῆς ἢ ζωῆς, ἢ δ' ἀτροφία θανάτου σύμ-
βολον, οὕτως καὶ ἡμᾶς τῶν κοσμικῶν νηστεύειν χρὴ, ἵνα
τῷ κόσμῳ ἀποθάνωμεν καὶ μετὰ τοῦτο τροφῆς θείας
μεταλαβόντες θεῶ ζήσωμεν. ἄλλως τε κενοῖ τῆς ὕλης
τὴν ψυχὴν ἢ νηστεία καὶ καθαρὰν καὶ κούφην σὺν καὶ
τῷ σώματι παρίστησι τοῖς θείοις λόγοις. τροφή μὲν
οὖν κοσμικὴ ὁ πρότερος βίος καὶ τὰ ἁμαρτήματα, τροφή
δὲ θεϊκὴ πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, ὑπομονή, γνῶσις, εἰρήνη,
σωφροσύνη. ^a“μακάριοι γὰρ οἱ πεινῶντες καὶ δι-
ψῶντες τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ· οὗτοι γὰρ καὶ
ἐμπλησθήσονται.” ψυχὴ δὲ, ἀλλ' οὐ σῶμα τὴν ὄρε-
ξιν ταύτην λαμβάνει.

15. Τῆς πίστεως τὴν εὐχὴν ἰσχυροτέραν ἀπέφηνεν ὁ
σωτὴρ τοῖς πιστοῖς ἀποστόλοις ἐπὶ τινος δαιμονιῶντος,
ὃν οὐκ ἴσχυσαν καθαρίσαι, εἰπὼν, ^b“τὰ τοιαῦτα εὐχῇ
κατορθοῦται.” ὁ μὲν πιστεύσας ἄφεσιν ἁμαρτημάτων
ἔλαβεν παρὰ τοῦ κυρίου, ὁ δ' ἐν γνώσει γενόμενος ἄτε
μηκέτι ἁμαρτάνων παρ' ἑαυτοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν λοιπῶν
κομίζεται.

16. Ὡςπερ αἱ θεραπεῖαι καὶ αἱ προφητεῖαι καὶ τὰ
σημεῖα, οὕτως καὶ ἡ γνωστικὴ διδασκαλία δι' ἀνθρώ-
πων ἐνεργούντος τοῦ Θεοῦ ἐπιτελεῖται, ὁ γὰρ Θεὸς δι'
ἀνθρώπων τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται. καὶ ὁρθῶς ἢ
προφητεία φησὶν· ^c“καὶ ἀποστελῶ ἐπ' αὐτοὺς¹

^a Matth. 5, 6.^b Mar. 9, 29.^c Is. 19, 20.¹ corr. Sylb. Libri αὐτοῖς. Proposuerat Sylb. etiam ἐπαποστελῶ
αὐτοῖς.

ἄνθρωπον ὃς σώσει αὐτούς.” αὐτὸς οὖν ἐκπέμπει ποτὲ μὲν προφήτας, ποτὲ δὲ ἀποστόλους, σωτήρας τῶν ἀνθρώπων. οὕτως Θεὸς δι’ ἀνθρώπων εὐεργετῇ, οὐχὶ γὰρ τὰ μὲν δύναται, τὰ δὲ οὐ δύναται ὁ Θεός, οὐδὲ ἀσθενεῖ ποτὲ ἐν οὐδενί, ἀλλ’ οὐδὲ τὰ μὲν ἐκόντος, τὰ δὲ ἄκοντος αὐτοῦ γίνεται, καὶ τὰ μὲν ὑπ’ αὐτοῦ, τὰ δὲ ὑφ’ ἑτέρου, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐγέννησε δι’ ἀνθρώπων καὶ ἐπαίδευσε δι’ ἀνθρώπων. 17. Ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐποίησεν, οὐ προόντας. ἐχρῆν γὰρ καὶ εἰδέναι ἡμᾶς ὅπου ἦμεν εἰ προῆμεν, καὶ πῶς καὶ διὰ τί δεῦρο ἦκομεν· εἰ δ’ οὐ προῆμεν, τῆς γενέσεως μόνος αἴτιος ὁ Θεός. ὥς οὖν οὐκ ὄντας ἐποίησεν, οὕτως καὶ γενομένους σώζει τῇ ἰδίᾳ χάριτι¹, ἐὰν ἄξιοι καὶ ἐπιτήδειοι φανῶμεν· εἰ μὴ², παρήσει πρὸς τὸ οἰκεῖον τέλος, ^a “καὶ γὰρ ζώντων ἐστὶ καὶ νεκρῶν κύριος.” 18. Ὅρα δὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· οὐ μόνον ἐπ’ ἀνθρώπων μὴ ὄντας εἰς τὸ εἶναι παράγων καὶ τοὺς γενομένους αὖξων καθ’ ἡλικίας προκοπὴν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πιστεύοντας σώζων κατὰ τὸ οἰκεῖον ἐκάστω, ἥδη δὲ μεταβάλλει καὶ ὥρας καὶ καιροὺς καὶ καρποὺς καὶ στοιχεῖα. οὗτος γὰρ εἰς Θεὸς ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν γενομένων οἰκειῶς ἐκάστω μετρήσας.

19. Ἐκ πίστεως καὶ φόβου προκόψας εἰς γνώσιν

^a Rom. 14, 9.

¹ Hucusque hæc sententia adservata legitur in Leontii et Ioannis Sacrarum Rerum lib. ii. apud Maium (Coll. Vat. vii. p. 88.), qui tamquam inedita hæc profert :

Κλήμεντος ἐκ τοῦ ἡ' στρώματος. ὁ Θεός . . . .

(h. e. in primo hypotyposeon libro). Pro ἦκομεν ibi legitur ἦκαμεν.

² Distinxi post μὴ, præeunte Sylburgio.

ἄνθρωπος οἶδεν εἰπεῖν· “ κύριε κύριε,” ἀλλ’ οὐχ ὡς ὁ δούλος· ἔμαθεν λέγειν· “ πάτερ ἡμῶν,” τὸ πνεῦμα τῆς δουλείας τὸ εἰς φόβον ἐλευθερώσας, καὶ δι’ ἀγάπης προκόψας εἰς υἰοθεσίαν, αἰδούμενος ἤδη δι’ ἀγάπην ὃν ἐφοξεῖτο πρότερον· οὐ γὰρ ἔτι διὰ φόβον ἀπέχεται τῶν ἀφεκτέων, ἀλλὰ δι’ ἀγάπην ἔχεται τῶν ἐντολῶν. “ αὐτὸς,” φησὶ, “ τὸ πνεῦμα μαρτυρεῖ, ὅταν λέγωμεν·”^a “ ἁβδᾶ ὁ πατήρ.”

20. Ἀγοράζει δὲ ἡμᾶς κύριος τιμίῳ αἵματι, δεσποτῶν τῶν¹ πάλαι τῶν πικρῶν ἀπαλλάσσω, ἁμαρτιῶν, δι’ ἃς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐκυρίευσεν ἡμῶν. ἄγει οὖν εἰς ἐλευθερίαν τὴν τοῦ πατρὸς συγκληρονόμους υἱοὺς καὶ φίλους. ^b“ ἀδελφοί μου γὰρ,” φησὶν ὁ κύριος, “ καὶ συγκληρονόμοι οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου.” μὴ καλέσητε οὖν ἑαυτοῖς πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς, δεσπότης γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν δὲ οὐρανοῖς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἔν τε οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. ἀγάπη γὰρ ἐκουσίῳν ἄρχει, ἀκόντων δὲ ὁ φόβος οὗτος ὁ φαῦλος, ὁ δὲ εἰς ἀγαθὸν παιδαγωγῶν εἰς Χριστὸν ἄγει καὶ ἔστι σωτήριος.²

21. Εἰ δὴ τις νοεῖ θεὸν, κατ’ ἀξίαν μὲν οὐδαμῶς, τίς γὰρ γε νοοῖ τὰ³ ἀξία θεοῦ; ἀλλ’ ὡς δυνατόν ἐστι, νο-

^a Rom. 8, 15. Gal. 4, 6.

^b Matth. 12, 50. De iis quæ seq. cf. 23, 9. et Eph. 3, 15.

¹ τῶν, quod propter ὁμοιοτέλετον exciderat, restitui.

² Hæc a verbo ἀγάπη inde apud Io. Damascenum in Parallelis iisdem verbis laudantur tamquam ex viii. Stromatum libro, notante Fabricio B. Gr. ed. Harl. t. vii. p. 124.

³ τίς γὰρ γένοιτο ἀξία.

είτω μέγα καὶ ἀπερινόητον καὶ κάλλιστον φῶς ἀπρόσιτον, πᾶσαν δύναμιν ἀγαθὴν, πᾶσαν ἀστείαν ἀρετὴν συγκεκληρωμένον, πάντων κηδόμενον, φιλοικτίρμον, ἀπαθὲς, ἀγαθόν, πάντα εἰδὸς, προγινῶσκον πάντα, ἐιλικρινές, γλυκὺ, λαμπρὸν, ἀκήρατον.

22. Ἐπεὶ ἐξ ἑαυτῆς κινεῖται ἡ ψυχὴ, ἡ χάρις ἡ τοῦ Θεοῦ, ὃ ἔχει ἡ ψυχὴ, τὴν προθυμίαν, ἀπαιτεῖ παρὰ αὐτῆς¹, οἷον ἔρανον εἰς σωτηρίαν· βούλεται γὰρ τῆς ψυχῆς ἴδιον εἶναι τὸ ἀγαθόν, ὃ δίδωσιν αὐτῇ ὁ κύριος. οὐ γάρ ἐστιν ἀναίσθητος, ἵνα φέριται ὡς σῶμα. τὸ μὲν οὖν ἔχειν² τοῦ λαβόντος, τὸ λαβεῖν δὲ τοῦ θελήσαντος καὶ ὀρεχθέντος, τὸ κρατεῖν δὲ ὃ ἔλαβεν τοῦ κρατεῖν μελετήσαντος καὶ δυναμένου. διὰ τοῦτο ἔτι³ τῇ ψυχῇ ὁ Θεὸς τὴν αἵρεσιν δέδωκεν, ἵνα αὐτὸς μὲν μηνύσῃ τὸ δέον, ἡ δὲ ἐλομένη δέξεται καὶ κατάσχῃ.⁴

23. Ὡςπερ διὰ τοῦ σώματος ὁ σωτὴρ ἐλάλει καὶ ἰάτο, οὕτως καὶ πρότερον μὲν διὰ τῶν προφητῶν, νῦν

¹ παρ' ἑαυτῆς.

² ἔχει.

³ ἐπί.

⁴ Huc pertinere videntur quæ MAXIMUS in Serm. 55, p. 661 affert tanquam Clementis Alexandrini verba. Cui fragmento si, uti verisimile est, ex Hypotyposeon opere haustum fuerit, in integro opere inter § 22 et 23 Eclogarum commodus locus assignabitur.

Μάλιστα [οὖν] πάντων Χριστιανοῖς οὐκ ἐφίεται τὸ πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἀμαρτημάτων πταίσματα· οὐ γὰρ τοὺς ἀνάγκη τῆς κακίας ἀπεχομένους, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει στεφανοῖ ὁ Θεός. Οὐ δυνατόν τινα ἀγαθὸν εἶναι βεβαίως, εἰ μὴ κατὰ προαίρεσιν οἰκείαν. ὁ γὰρ ὑφ' ἑτέρου ἀναγκασθεὶς (libri ἀνάγκης) ἀγαθὸς γενόμενος οὐκ ἀγαθός· ὅτι μὴ ἰδίᾳ προαιρέσει ἐστὶν ὃ ἐστίν. τὸ γὰρ ἐκάστου ἐλεύθερον ἀποτελεῖ τὸ ὄντως ἀγαθὸν καὶ —

δὲ διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διδασκάλων· ἡ ἐκκλησία γὰρ ὑπηρετεῖ τῇ τοῦ κυρίου ἐνεργείᾳ, ἔνθεν καὶ τότε ἄνθρωπον ἀνέλαβεν, ἵνα δι' αὐτοῦ ὑπηρετήσῃ τῷ Θελήματι τοῦ πατρός. καὶ πάντοτε ἄνθρωπον ὁ φιλόανθρωπος ἐνδύεται Θεὸς εἰς τὴν ἀνθρώπων σωτηρίαν πρότερον μὲν τοὺς προφήτας, νυνὶ δὲ τὴν ἐκκλησίαν. τὸ γὰρ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ ἐξυπηρετεῖ¹ κατάλληλον πρὸς τὴν ὁμοίαν σωτηρίαν.

24. Ὅτε χοῖκοὶ ἦμεν, Καῖσαρος ἦμεν.² Καῖσαρ δέ ἐστιν ὁ πρόσκαιρος ἄρχων, οὗ καὶ εἰκὼν ἡ χοϊκὴ, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, εἰς ὃν ἐπαλινδρόμησεν. τούτῳ οὖν τὰ χοικὰ ἀποδοτέον, ἃ πεφορέκαμεν ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ χοϊκοῦ, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ· ἕκαστον γὰρ τῶν παθῶν ὥσπερ γράμμα καὶ χάραγμα ἡμῖν καὶ σημεῖον. ἄλλο χάραγμα νῦν ὁ κύριος ἡμῖν καὶ ἄλλα ὀνόματα καὶ γράμματα ἐνσημαίνεται, πίστιν ἀντὶ ἀπιστίας, καὶ τὰ ἐξῆς. οὕτως ἀπὸ τῶν υἱλικῶν ἐπὶ τὰ πνευματικὰ μεταγόμεθα φορέσαντες τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου.

25. Ὁ Ἰωάννης φησὶν ὅτι· ^a“ἐγὼ μὲν ὑμᾶς ὕδατι βαπτίζω, ἔρχεται δέ μου ὀπίσω ὁ βαπτίζων ὑμᾶς ἐν πνεύματι καὶ πυρί·” πυρὶ δὲ οὐδένα ἐβάπτισεν· “ἐνιοὶ δέ”, ὥς φησιν “Ἡρακλέων, πυρὶ τὰ ὦτα τῶν σφραγιζομένων κατεσημήναντο”, οὕτως ἀκούσαντες τὸ ἀποστολικόν· “τὸ γὰρ πτῦον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τοῦ διακαθαῖραι τὴν ἅλω, καὶ συνάξει τὸν

^a Mth. 3, 11. 12. ὀπίσω μου.

¹ ἐξυπηρετεῖν.

² Supplevit Klotzius Καῖσαρος ἦμεν quod in libris deest.

σίτον εἰς τὴν ἀποθήκην¹, τὸ δὲ ἄχυρον κατα-
καύσει πυρὶ ἀσβέστῳ.” πρόσκειται οὖν τῷ “διὰ”
πυρὸς τὸ “διὰ πνεύματος”, ἐπειδὴ τὸν σίτον ἀπὸ
τοῦ ἀχύρου διακρίνει (τουτέστιν ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ ἐνδύ-
ματος) διὰ πνεύματος, καὶ τὸ ἄχυρον χωρίζεται διὰ τοῦ
πνεύματος λικμώμενον. οὕτως τὸ πνεῦμα διαχωριστικὴν
ἔχει δύναμιν ἐνεργειῶν ὑλικῶν. ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν ἐξ
ἀγεννήτου² καὶ ἀφθάρτου γέγονεν, τὰ σπερματικὰ ζῶης,
ὁ πυρὸς καὶ ἀποτίθεται, τὸ δὲ ὑλικὸν μέχρι σύνεστι τῷ
κρείττονι μένει, ὅταν δὲ ἐκείνου χωρισθῇ, ἀπόλλυται.
ἐν ἐτέρῳ γὰρ εἶχε τὸ εἶναι. τοῦτο γοῦν χωριστικὸν
μὲν δυνάμει τὸ πνεῦμα, ἀναλωτικὸν δὲ τὸ πῦρ, πῦρ δὲ
το ὑλικὸν νοητέον. ἀλλ’ ἐπεὶ μὲν τὸ σωζόμενον σίτῳ
ἔοικεν, τὸ δὲ περιπεφυκὸς³ τῇ ψυχῇ τῷ ἀχύρῳ, καὶ τὸ
μὲν ἀσώματον, τὸ δὲ χωριζόμενον ὑλικὸν ἐστίν, ἀντέ-
θηκεν τῷ μὲν ἀσωμάτῳ τὸ πνεῦμα, λεπτὸν καὶ καθαρὸν
σχεδὸν ὑπὲρ νοῦν, τῷ δὲ ὑλικῷ τὸ πῦρ, οὐ πονηρὸν
οὐδὲ κακὸν ὑπάρχον, ἀλλ’⁴ ἰσχυρὸν καὶ κακοῦ καθαρι-
τικὸν, ἀγαθὴ γὰρ δύναμις τὸ πῦρ νοεῖται καὶ ἰσχυρὰ
φθαρτικὴ τῶν χειρόνων καὶ σωστικὴ τῶν ἀμεινόνων,
διὸ καὶ φρόνιμον⁵ λέγεται παρὰ τοῖς προφήταις τοῦτο
τὸ πῦρ.

26. Οὕτως γοῦν καὶ ὅταν ὁ Θεὸς λέγηται ^a“πῦρ κα-
ταναλίσκον” οὐ κακίας, ἀλλὰ δυνάμεως ὄνομα καὶ
σύμβολον ἐκλεκτέον, ὥς γὰρ τὸ πῦρ ἰσχυρότατον τῶν

^a Deut. 4, 24.

¹ ἐπιθήκην Potter.

² corr. Sylb. Libri ἀγενήτου.

³ διαπεφυκὸς Potter.

⁴ ἀλλ’ om. Potter.

⁵ Conferunt Pædagog. iii. 18. p. 280.

στοιχείων καὶ πάντων κρατοῦν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς παντοδύναμος καὶ παντοκράτωρ ὁ δυνάμενος κρατῆσαι, κτίσαι, ποιῆσαι, τρέφειν, αὔξειν, σώζειν, σώματος καὶ ψυχῆς ἐξουσίαν ἔχων. ὥς οὖν τῶν στοιχείων ὑπερέχει τὸ πῦρ, οὕτως Θεῶν τε καὶ δυνάμεων καὶ ἀρχῶν ὁ παντοκράτωρ. διπλῇ τε ἡ δύναμις τοῦ πυρὸς, ἡ μὲν πρὸς δημιουργίαν καὶ πέπανσιν καρπῶν καὶ ζώων γένεσιν καὶ τροφήν ἐπιτήδειος, ἥς εἰκὼν ὁ ἥλιος, ἡ δὲ πρὸς ἀνάλωσιν καὶ φθοράν, ὥς τὸ πῦρ τὸ ἐπίγειον. πῦρ οὖν ὅταν λέγεται ὁ Θεὸς καταναλίσκον, δύναμις ἰσχυρὰ καὶ ἀπροςάντητος, ἥ μὴδὲν ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπολέσαι δυνατόν. περὶ τοιαύτης δυνάμεως καὶ ὁ σωτὴρ λέγει· ^a“πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν”, δηλονότι δύναμιν τῶν μὲν ἀγίων καθαρτικὴν, τῶν δὲ ὑλικῶν ὥς μὲν ἐκεῖνοι φασὶν ἀφανιστικὴν, ὥς δὲ ἡμεῖς ἂν φαίημεν, παιδευτικὴν¹ τὸ φῶς. ἔχει δὲ καὶ φόβον τὸ πῦρ καὶ διάχυσιν.

IV. § 27—37.

De Vita, Moribus et Beatitudine Viri Gnostici.

27. Οὐκ ἔγραφον δὲ οἱ πρεσβύτεροι μήτε ἀπασχολεῖν βουλόμενοι τὴν διδασκαλικὴν τῆς παραδόσεως φροντίδα τῇ περὶ τὸ γράφειν ἄλλῃ φροντίδι, μηδὲ μὴν τὸν τοῦ προσκέπτεσθαι τὰ λεχθησόμενα καιρὸν καταναλίσκοντες εἰς γραφήν. τάχα δὲ οὐδὲ τῆς αὐτῆς

^a Luc. 12, 49.¹ Opponentur Valentiniani (ex quibus § 25. Heracleonem nominaverat) catholicis, ut in Epitome Theodotiana.

φύσεως κατόρθωμα τὸ συντακτικὸν καὶ διδασκαλικὸν εἶδος εἶναι πεπεισμένοι τοῖς εἰς τοῦτο πεφυκόσι συνεχώρουν. τὸ μὲν γὰρ ἀκωλύτως καὶ μετὰ ῥύμης φέρεται ῥεῦμα τοῦ λέγοντος καὶ πού τάχα καὶ συναρπάσαι δυνάμενον, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν ἐντυγχανόντων ἐκάστοτε βασανιζόμενον ἀκριβοῦς¹ τῆς ἐξετάσεως τυγχάνον ἄκρας καὶ τῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦται, καὶ ἔστιν οἶον εἰπεῖν ἔγγραφος διδασκαλίας βεβαίωσις, καὶ εἰς τοὺς ὀψιγόνους οὕτως διὰ τῆς συντάξεως παραπεμπομένης τῆς φωνῆς. ἡ γὰρ τῶν πρεσβυτέρων παρακαταθήκη διὰ τῆς γραφῆς λαλοῦσα ὑπουργῶ χρηται τῷ γράφοντι πρὸς τὴν παράδοσιν τῶν ἐντευξομένων. καθάπερ οὖν ἡ μαγνήτης λίθος τὴν ἄλλην ὕλην παραπεμπομένη μόνον ἐφέλκεται δι' ἐπιτηδειότητα τὸν σίδηρον, οὕτως καὶ τὰ βιβλία, πολλῶν ὄντων τῶν ἐντυγχανόντων, τοὺς οἷους τε συνιέναι μόνους ἐπισπᾶται. ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος “τοῖς μὲν μωρία,” τοῖς δὲ σκάνδαλον, ὀλίγοις δὲ σοφία· οὕτως καὶ δύναμις εὐρίσκεται Θεοῦ^α. φθόνος δὲ ἀπειρή γνωστικοῦ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ζητεῖ, πότερον χεῖρον ἀναξίῳ δοῦναι, ἢ ἀξίῳ μὴ παραδοῦναι, καὶ κινδυνεύει ὑπὸ πολλῆς τῆς ἀγάπης οὐ μόνον παντὶ τῷ προσήκοντι, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ ἀναξίῳ λιπαρῶς δεομένῳ κοινωνήσιν, οὐ διὰ τὴν δέησιν· οὐ γὰρ φιλοδοξεῖ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ δεομένου μελετῶντος εἰς πίστιν διὰ πολλῆς τῆς δέησεως. 28. Εἰσὶ δ' οἱ λέγοντες εἶναι γνωστικοὶ τοῖς οἰκείοις φθονοῦσι μᾶλλον ἢ

^a 1 Cor. i. 18.¹ corr. Syll. Libri ἀκριβῶς.

τοῖς ἐκτός. ὥς δὲ ἡ θάλασσα ἀνείται¹ πᾶσιν, ἀλλ' ὁ μὲν νήχεται, ὁ δὲ ἐμπορεύεται, ὁ δὲ ἀγρεύει τοὺς ἰχθύς, καὶ ὥς ἡ γῆ κοινῇ, ἀλλ' ὅς μὲν ὀδεύει, ὁ δὲ ἀροῖ, θηρᾷ δὲ ἕτερος, καὶ τις ἄλλος μέταλλα ἐρευνᾷ, ὁ δὲ οἰκοδομεῖ· οὕτως καὶ τῆς γραφῆς ἀναγινωσκομένης ὁ μὲν εἰς πίστιν, ὁ δὲ εἰς ἡθος ὠφελεῖται, ἀφαιρεῖται² δὲ ἄλλος δεισιδαιμονίαν διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τῶν πραγμάτων· ὁ δὲ ἀθλητῆς γνωρίσας τὸ στάδιον τὸ Ὀλυμπιακόν, ἐπαποδύεται τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἀγωνίζεται καὶ νικηφόρος γίνεται, τοὺς ἀντιπάλους καὶ κατατρέχοντας τῆς γνωστικῆς ὁδοῦ παρακρουσάμενος καὶ καταγωνισάμενος. ἀναγκαία γὰρ ἡ γνῶσις καὶ πρὸς ψυχῆς γυμνασίαν καὶ πρὸς σεμνότητα ἡθους ἀξιεντρεπτοτέρους ποιοῦσα τοὺς πιστοὺς καὶ τῶν πραγμάτων ἀκριβεῖς θεατάς. ὥς γὰρ οὐκ ἔστι πιστεῦσαι ἄνευ κατηχήσεως, οὕτως οὐδὲ καταλαβέσθαι ἄνευ γνώσεως. 29. Τῶν γὰρ εὐχρήστων καὶ ἀναγκαίων εἰς σωτηρίαν, οἷον πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, δεῖ πάντως καὶ τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, ὅς ἐστι γνωστικός, εὐχρηστον ὁμοῦ καὶ ἀναγκαῖον τυγχάνειν. τοῖς δὲ καὶ τὴν προστασίαν ἐπανηρημένοις τοῦ ὠφελεῖν εὐχρηστος ἡ πολυπειρία πρὸς τὸ μὴ διαλαθεῖν τι τῶν δοκούντων παρ' ἄλλοις ἀναγκαίως καὶ πολυμαθῶς ἐπεγνώσθαι. φέρει δὲ καὶ ἄλλη³ συγγυμνασίαν ψυχῆς ζητητικῆς ἢ τῆς ἐτεροδόξου διδασκαλίας ἔκθεσις, καὶ ἀνεξαπάτητον τῆς ἀληθοῦς τηρεῖ τὸν μαθητὴν περισαλπίζεσθαι πάντοθεν ἥδη προμεμελετηκότα τοῖς πολεμικοῖς ὀργάνοις·

¹ corr. Sylb. Libri ἀνιέται.

² c. cod. Palat. Ceteri ἀπαιρεῖται.

³ Sylb. conj. ἄλλην, quod non probō. Ἄλλη est alio modo, præterea.

30. Τοῦ γνωστικοῦ μόνου¹, καθάπερ λέγουσι τὴν Κρήτην ἄγονον εἶναι θηρίων ὀλεθρίων, ὁ βίος καθαρὸς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ ἔργου τε καὶ νοήματος καὶ λόγου, οὔτε ἐχθρὸν ἔχοντας τὸ παράπαν, ἀλλὰ καὶ φθόνου καὶ μίσους καὶ βλασφημίας πάσης καὶ διαβολῆς ἐκτὸς ὄντος.² 31. Ἐν πολλῷ τῷ βίῳ μακαριστὸς οὐ διὰ τὸ μακρὸν γενόμενος ζῆν, ὃ γε καὶ διὰ τὸ ζῆσαι ὑπῆρξεν³ ἀξίῳ τοῦ ζῆν αἰεὶ γενέσθαι. οὐδένα λελύπηκεν, ὅτι μὴ τῷ λόγῳ παιδεύων τοὺς ἠλκωμένους⁴ τὴν καρδίαν, καθάπερ μέλιτι σωτηρίῳ, γλυκεῖ τε ὄντι καὶ δηκτικῷ. ὥστε παντὸς μᾶλλον ὁ γνωστικὸς τὸ πρέπον ἂν μετὰ τοῦ κατὰ λόγον φυλάσσει. τοῦ γὰρ ἐμπαθοῦς παντὸς περιτμηθέντος καὶ περιαιρεθέντος ἀπάσης τῆς ψυχῆς τῷ κρατίστῳ καθαρῷ γενομένῳ καὶ ἡλευθερωμένῳ εἰς υἰοθεσίαν τοῦ λοιποῦ σύνεστίν τε καὶ βιοῖ.

32. Πυθαγόρας ἡξίου μὴ μόνον λογιώτατον, ἀλλὰ καὶ πρεσβύτατον ἡγεῖσθαι τῶν σοφῶν τὸν θέμενον τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασι. δεῖ τοίνυν τὰς γραφὰς ἀκριβῶς διερευνωμένους, ἐπειδὴ ἐν παραβολαῖς εἰρησθαι ἀνωμολόγηται, ἀπὸ τῶν ὀνομάτων θηρωμένους τὰς δόξας, αἷς τὸ ἅγιον πνεῦμα περὶ τῶν πραγμάτων ἔχον εἰς τὰς λέξεις ὡς εἰπεῖν τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐκτυπώσασθαι μὲν⁵ τὰ ὀνόματα πολυσήμως εἰρημένα, τὸ δ' ἐγκεκρυμμένον ἐν πολλοῖς τοῖς σκέπουσι ψηλαφώμενον

¹ νόμου.² corr. Sylb. Libri ὄντων.³ ζῆσαι καὶ ὑπῆρξεν. Sylb. ζῆσαι εἶ. Delenda vox.⁴ male Klotzius εἰλκωμένους.⁵ transposui μὲν cum Sylb. Libri : τὰ ὀνόματα πολυσήμως μὲν εἰρ.

καὶ καταμανθανόμενον ἐκφαίνεται καὶ ἀναλάμψη. ὥς¹
 γὰρ καὶ ὁ μόλιθος τοῖς τρίβουσιν ἐξανθεῖ λευκὸν ἐκ
 μέλανος τὸ ψιμύθιον, οὕτως καὶ ἡ γνῶσις φέγγος καὶ
 λαμπρότητα καταχέουσα τῶν πραγμάτων ἢ τῷ ὄντι θεία
 σοφία εἴη ἂν, τὸ φῶς τὸ εἰλικρινές, τὸ φωτίζον τοὺς
 καθαρὸς τῶν ἀνθρώπων ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, εἰς ὅψιν
 καὶ κατάληψιν τῆς ἀληθείας βεβαίαν. 33. Ἀναψάμενοι
 τοίνυν τῇ τε ἀρχῇ² τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἐκ τοῦ πόθου τοῦ
 περὶ αὐτὸ ὡς ἔνι μάλιστα ἐξομοιοῦσθαι πειρώμενοι,
 φωτὸς ἔμπλεοι φῶτες Ἰσραηλῖται τῷ ὄντι γινόμεθα.
 φίλους γὰρ εἶπεν καὶ ἀδελφοὺς τοὺς ἐχομένους τῆς πρὸς
 τὸ θεῖον ἀφομοιώσεως κατὰ ἐπιθυμίαν καὶ διώξιν.
 34. ἡ τόποι μὲν καθαροὶ καὶ λειμῶνες ἐδέξαντο φωνὰς
 καὶ τινὰς ὅψεις ἀγίων φασμάτων, ἄνθρωπος δὲ ὁ ἀκρι-
 βῶς κεκαθαρμένος ἅπας διδασκαλίας καὶ δυνάμεως θεϊ-
 κῆς καταξιωθήσεται; 35. Οἶδα δὲ ἐγὼ ὅτι τὰ τῆς
 γνώσεως μυστήρια τοῖς μὲν πολλοῖς χλεύην φέρει καὶ
 μάλιστα μὴ κεκαττυμένα σοφιστικῇ τροπολογίᾳ, τοὺς

¹ οὕτως.

² τῆς ἀρχῆς. Verbum ἐξομοιοῦσθαι dativum poscit. Sententia hæc est: Lumen illud cum accenderimus, principioque ejus similes fieri cum studuerimus. In sequentibus pro πάθος quod divino non convenit desiderio, πόθος scripsi, quæ vox eodem sensu occurrit § 36. Respondit in proxima sequenti sententia ἡ πρὸς τὸ θεῖον ἀφομοίωσις κατὰ ἐπιθυμίαν καὶ δίωξιν. Quibuscum verbis arctissime cohærent, quæ in libris inepte novæ sententiæ; quin et novi paragraphi initium constituunt, ita: "IIν. Sententia hæc est: Desiderio illi studioque adsimilitationis, ut ita dicam, divinæ, loci quidam puri praque susceperunt voces quasdam visionesque sanctarum apparitionum, homo vero penitus purificatus totus doctrinæ et potentiæ divinæ particeps factus erit. "Locī illi puri beatique" de paradiso protoplastorum dicta sunt, non sine quadam Pindari memoria.

δὲ ὀλίγους, καθάπερ φῶς ἐπεισενεχθὲν ἐξαίφνης συμ-
 ποσίῳ τινὶ συνηρεφεῖ, ἐκπλήξει τὰ πρῶτα, ἐπεὶ δὲ ἐθί-
 σαντο οἱ συντραφέντες καὶ ἐγγυμνασάμενοι τῷ λογι-
 σμῶ, ὥς ὑφ' ἡδονῆς εὐφραινόμενοι καὶ ἀγαλλιώμενοι
 αἰνοῦσι τὸν κύριον.¹ ὥς γὰρ ἡδονὴ τὴν τῆς ἀλγηδόνης
 ἀπαλλαγὴν οὐσίαν ἔχει, οὕτως ἡ γνῶσις τῆς ἀγνοίας
 τὴν ὑπεξαίρεσιν. ὥς γὰρ οἱ μάλιστα καθεύδοντες
 οἶονται μάλιστα ἐγρηγορέναι, ἐναργεστέrais² ὑποπί-
 πτοντες καὶ ἀπερισπάστοις ταῖς ὄναρ φαντασίαις, οὕ-
 τως οἱ μάλιστα ἀγνοοῦντες μάλιστα εἰδέναι νομίζουσι.
 μακάριοι δὲ οἱ ἐξ ὕπνου τοῦδε καὶ τῆς παραφροσύνης
 ἀνεγειρόμενοι καὶ ἀναδλέψαντες τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλή-
 θειαν. 36. Δεῖ τοίνυν ἐπ' ἴσης τῷ βουλομένῳ τὸ πο-
 θούμενον³ ἔχειν τὸν μαθητὴν καὶ τῷ πόθῳ τὴν πίστιν
 ἐγκαταμίξαντα γυμνάζειν καὶ μελετᾶν, ἐκάστοτε πρὸς
 ἑαυτὸν τὴν τῶν θεωρημάτων ἀλήθειαν ἐξετάζοντα.
 ἐπειδὴν δὲ εὖ ἔχειν αὐτῷ δοκῇ, τότε δὴ καὶ εἰς τὰς τῶν
 πέλας ζητήσεις καθίεναι· ἐπεὶ καὶ οἱ νεοττοὶ προαπο-
 πείρῳνται⁴ τοῦ πετάσαι ἐπὶ τῆς καλιᾶς γυμνάσαντες τὰ
 πτερὰ. 37. Ἡ γὰρ ἀρετὴ ἡ γνωστικὴ πανταχοῦ καλὸν
 καὶ πρᾶον καὶ ἀβλαβὲς καὶ ἄλυπον καὶ μακάριον, καὶ
 παρσκευασμένον ἄριστα μὲν ὁμιλεῖν παντὶ τῷ θειῷ
 ἄριστα δ' ἀνθρώποις, θεωρητικὸν ὁμοῦ καὶ πρακτικὸν

^a Jer. 44, 6.

¹ Interpres latinus tam hiulcam sensit esse periodum, ut lacunam suspicaretur, asteriscos tres adponens. Libri ita . . . ἐκπλήξει τὰ πρῶτα, ἔπειτα ἐθίσαντες καὶ συντραφέντες . . . ἀγαλλιώμενοι τὸν κύριον. ² ἐναργεστέροις.

³ πειθόμενον. Vide quæ adnotavi ad § 33 et 34.

⁴ corr. Sylb. Libri προεπ.

ἄγαλμα θεῖον τὸν ἄνθρωπον κατασκευάζουσα καὶ φιλό-
καλον ἀπεργάζεται¹ δι' ἀγάπης· τὸ γὰρ καλον ὡς ἐκεῖ
σοφία θεωρητὸν καὶ νοητὸν, ἐνταῦθα σωφροσύνη καὶ
δικαιοσύνη διὰ πίστεως πρακτόν· ἐν σαρκὶ μελετήσαν-
τες ἀγγελικὴν ὑπουργίαν, ὥσπερ ἐν τόπῳ διαφανεῖ καὶ
ἀμιάντῳ τῷ σώματι τὸν νοῦν καθιερώσαντο.² * *

B. § 38—47.

FRAGMENTA EX VARIIS LIBRIS EXEGETICIS HYPOTYPOSEON AB EPITO-
MATORE ECLOGIS PROPHETICIS PROPRIE SIC DICTIS ADDITA.

38. Πρὸς δὲ Τατιανὸν λέγοντα εὐκτικὸν εἶναι τὸ
“γεννηθήτω φῶς,”^a λεκτέον· εἰ τοίνυν εὐχόμενος ἦδη
τὸν ὑπερκείμενον θεόν, πῶς λέγει· ἐγὼ θεὸς καὶ πλὴν
ἐμοῦ ἄλλος οὐδεὶς;^b * * *

39. Εἶπε μὲν³ ὡς κολάσεις εἰσὶ βλασφημιῶν, φλυα-
ρίας, ἀκολάστων ῥημάτων τῶν⁴ λόγῳ κολαζομένων καὶ
παιδευομένων· ἔφασκεν⁵ δὲ καὶ διὰ τὰς τρίχας κολάζε-
σθαι καὶ τὸν κόσμον τὰς γυναῖκας ὑπὸ δυνάμεως τῆς
ἐπὶ τούτοις τεταγμένης, ἣ καὶ τῷ Σαμψὼν δύναμιν
παρεῖχε ταῖς θρίξιν, ἥτις κολάζει τὰς διὰ κόσμου τρι-
χῶν ἐπὶ πορνείαν ὁρμώσας.

40. Καθάπερ ἀγαθοὶ⁶ ἀγαθοῦ ἀπορρῶϊα ἀγαθύνονται
οὕτως κακοὶ⁷ κακοῦνται. Καλὴ ἡ κρίσις τοῦ θεοῦ, ἥ τε

^a Gen. 1, 3.

^b Ies. 44, 6.

¹ ἀπεργαζομένη.

² καθιερώσαντες.

³ εἶπομεν.

⁴ deest.

⁵ Ἐφασκεν.

⁶ καθάπερ ἀγαθοῦ ἀπ.

⁷ καὶ.

διάκρισις ἢ τῶν πιστῶν ἀπὸ τῶν ἀπίστων ἢ τε πρόκρισις ὑπὲρ τοῦ μὴ μείζονι περιπεσεῖν κρίσει ἢ τε κρίσις παίδευσις οὖσα. * * *

41. (48.) Αὐτίκα (ὁ Πέτρος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησὶν) τὰ βρέφη ἐξαμβλωθέντα, τῆς ἀμείνονος ἐσόμενα μοίρας¹ ταύτης², ἀγγέλῳ τημελούχῳ παραδίδοσθαι, ἵνα γνώσεως μεταλαβόντα τῆς ἀμείνονος τύχῃ μονῆς, παθόντα ἃ ἂν ἔπαθεν καὶ ἐν σώματι γενόμενα, τὰ δ' ἕτερα μονῆς τῆς σωτηρίας τεύξεται. ὡς ἡδικομένα ἐλεηθέντα καὶ μένει ἄνευ κολάσεως, τοῦτο τὸ³ γέρας λαβόντα.

42. (41.) Ἡ γραφή φησι καὶ⁴ τὰ βρέφη τὰ ἐκτεθέντα τημελούχῳ παραδίδοσθαι ἀγγέλῳ ὑφ' οὗ παιδεύεσθαι τε καὶ αὔξειν, καὶ ἔσονται (φησὶν) ὡς οἱ ἑκατὸν ἐτῶν ἐνταῦθα πιστοί. Διὸ καὶ Πέτρος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησί· καὶ ἄστραπὴ πυρὸς πηδῶσα ἀπὸ τῶν βρεφῶν ἐκείνων καὶ πλήσσουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν γυναικῶν· ἐπεὶ ὁ δίκαιος ὡς σπινθήρ διὰ καλᾶμης ἐκλάμψει⁵, καὶ κρινεῖ ἔθνη. 43. (49.) Τὸ δὲ γάλα τῶν γυναικῶν, ῥέον ἀπὸ τῶν μαστῶν καὶ πηγνύμενον (φησὶν ὁ Πέτρος, ἐν τῇ Ἀποκαλύψει) γεννήσει⁶ θηρία λεπτὰ σαρκοφάγα, καὶ ἀνατρέχοντα εἰς αὐτὰς κατεσθιεῖ· διὰ τὰς ἁμαρτίας γίνεσθαι τὰς κολάσεις διδάσκων. ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν γεννᾶσθαι αὐτάς φησιν, ὡς διὰ τὰς ἁμαρτίας ἐπόρθη⁷ ὁ λαὸς, καὶ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀπιστίαν, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὑπὸ τῶν ὄφρων ἐδάκνοντο.^a

^a 1 Cor. 9, 10. cf. 4 Mos. 21, 6.

¹ πείρας.

² ταῦτα conj. Sylb.

³ τοῦτο.

⁴ φησι deest: γραφή est Apoc. Petri.

⁵ ἐκλάμπει.

⁶ γενήσκει.

⁷ ἐπράθη.

44. (45.) Ἡ μακροθυμία γλυκύτης ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, οὐχ ὅτι¹ ἐστὶ μακροθυμία, ἀλλὰ κατὰ τὸν καρπὸν τῆς μακροθυμίας, ἐπεὶ οὐχ² ὁ ἐγκρατὴς ἐστὶν ἀπαθὴς, κρατῶν οὐκ ἀπόνως τῶν παθῶν, ὅταν δὲ ἕξις γένηται, οὐκ ἔτι ἐγκρατὴς, ἐν μιᾷ ἕξει καὶ ἀγίῳ πνεύματι γενομένου τοῦ ἀνθρώπου.

45. (46.) Πνεύματα λέγεται τὰ πάθη τὰ ἐν τῇ ψυχῇ· οὐκ ἐξουσίας πνεύματα, ἐπεὶ ἔσται ἐμπαθὴς ἄνθρωπος λεγεὼν δαιμόνων, ἀλλὰ κατ' ἀποτροπὴν³. ἡ γὰρ αὐτὴ ψυχὴ κατὰ μεταβολὰς ἄλλας καὶ ἄλλας ποιότητας κακίας ἀναδεχομένη πνεύματα λέγεται ἀνειληφέναι.

46. (47.) Ὁ λόγος τῆς κτήσεως⁴ ἀφίστασθαι οὐ κελεύει, ἀλλ' ἀπροσπαθῶς διοικεῖσθαι τὴν κτῆσιν⁵, ἐπισυμβάντος δέ τινος μὴ ἀγανακτεῖν μηδὲ λυπεῖσθαι μηδὲ ἐπιθυμεῖν κτήσασθαι γῆς ἐν πάθει· παρακτῆσεως ἀφίστασθαι κελεύει καὶ πάσης προσπάθειας· ἡ θεία πρόνοια ἀναστρέφει εἰς πόνον⁶ τοὺς ἐν σαρκί. *

47. (50.) Ἐλεγεν ὁ πρεσβύτερος⁷ ζῶον εἶναι τὸ κατὰ γαστρός· εἰσιούσαν γὰρ τὴν ψυχὴν εἰς τὴν μήτραν ἀπὸ τῆς καθάρσεως ὑπηρεπισμένην εἰς σύλληψιν, καὶ εἰσκριθεῖσαν ὑπὸ τινος τῶν τῇ γενέσει ἐφεστώτων ἀγγέλων παραγινώσκοντος τὸν καιρὸν τῆς συλλήψεως, κινεῖν πρὸς συνουσίαν τὴν γυναῖκα· καταβληθέντος δὲ τοῦ σπέρματος ὥς εἰπεῖν ἐξοικειοῦσθαι τὸ ἐν τῷ σπέρματι πνεῦμα καὶ οὕτως συλλαμβάνεσθαι τῇ πλάσει

¹ ὅτι.² οὐν.³ κατὰ τὴν προτροπὴν.⁴ corr. Syll. Libri κτίσεως..⁵ corr. Syll. Libri κτίσιν.⁶ πόνουε⁷ ἔλεγεν πρεσβύτερος.

μήτρας· ὡν ὠνόμασεν πλάσιν¹. ὁπηνίκα οὖν² εὐαγγελί-
 λίζονται οἱ ἄγγελοι τὰς στείρας, οἷον προεισκρίνουσι
 τῆς συλλήψεως τὰς ψυχάς· καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ
 τὸ βρέφος ἐσκίρτησεν ὡς ἔμψυχον³. καὶ αἱ στείραι διὰ
 τοῦτό εἰσι στείραι, ὡς ἂν μὴ εἰσκρινομένης τῆς ψυχῆς,
 τὴν τοῦ σπέρματος καταβολὴν συναγούσης εἰς κατοχὴν
 συλλήψεως καὶ γεννήσεως.

¹ Luc. 1, 41.

¹ πλασει· μαρτύριον ὠνόμασεν πᾶσιν.

² ἂν.

APPENDIX.

FRAGMENTUM APUD PHOTIUM,
DE
DISCRIMINE INTER FILIUM DEI ET VERBUM
STATUENDO,
QUOD AD PRIMUM HYPOTYPOSEON LIBRUM
PERTINERE VIDETUR.

FRAGMENTUM APUD PHOTIUM,

DE

DISCRIMINE INTER FILIUM DEI ET VERBUM

STATUENDO.

PHOTIUS, Bibl. Codd. 109. 110. 111., de Clementis Ὑποτυπώσεις
loquens :

Ἀποφαίνεται μὴ σαρκωθῆναι τὸν λόγον, ἀλλὰ δόξαι, λόγους τε τοῦ
πατρὸς δύο τερατολογῶν ἀπελέγχεται, ὧν τὸν ἡττονα τοῖς ἀνθρώποις
ἐπιφανῆναι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνον· φησὶ γάρ·

“ Λέγεται μὲν καὶ ὁ υἱὸς λόγος, ὁμωνύμως τῷ πα-
τρικῷ λόγῳ· ἀλλ’ οὐχ οὗτος ἐστὶν ὁ σὰρξ γενόμενος·
οὐδὲ μὲν ὁ πατρῶος λόγος, ἀλλὰ δύνάμεις τις τοῦ Θεοῦ,
οἶον ἀπόρροια τοῦ λόγου αὐτοῦ νοῦς γενομένου¹, τὰς
τῶν ἀνθρώπων καρδίας διαπεφοίτηκε.”

¹ γενόμενος.

CLEMENTIS HYPOTYPOSEON

LIBRI SECUNDI, TERTII, QUARTI, QUINTI, SEXTI, SEPTIMI,
ET OCTAVI

FRAGMENTA GRÆCA.

CLEMENTIS HYPOTYPOSEON

LIBRI SECUNDI, TERTII, QUARTI, QUINTI, SEXTI, SEPTIMI, ET
OCTAVI

FRAGMENTA GRÆCA.

FRAGMENTA LIBRI SECUNDI.

1. Interpretatio gnostica Psalmi XVIII. (19.)

51—60. ^a“Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ.” οἱ οὐρανοὶ λέγονται πολλαχῶς καὶ οἱ κατὰ διάστημα καὶ περίοδον καὶ οἱ κατὰ διαθήκην τῇ τῶν πρωτοκτίστων ἀγγέλων ἐνεργείᾳ προσεχεῖς.¹ κυριωτέραν γὰρ παρουσίαν ἀγγέλων αἱ διαθήκαι ἐνήργησαν² ἢ ἐπὶ Ἀδὰμ, ἢ ἐπὶ Νῶε, ἢ ἐπὶ Ἀβραὰμ, ἢ ἐπὶ Μωυσέως. διὰ γὰρ τοῦ κυρίου κινηθέντες πρωτόκτιστοι ἄγγελοι ἐνήργουν εἰς τοὺς προσεχεῖς τοῖς προφήταις ἀγγέλους, ἡγούμενοι δόξαν Θεοῦ τὰς διαθήκας. ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα τὰ³ κατὰ τὴν γῆν γενόμενα ὑπ’ ἀγγέλων διὰ τῶν πρωτοκτίστων ἀγγέλων ἐγένοντο εἰς δόξαν Θεοῦ. 52. Καλοῦνται δὲ οὐρανοὶ κυρίως μὲν ὁ κύριος, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ πρωτόκτιστοι, μεθ’ οὓς καὶ οἱ ἅγιοι πρὸ νόμου ἄνθρωποι, ὡς οἱ πατριάρχαι καὶ Μωυσῆς καὶ οἱ προφῆται, εἴτα καὶ οἱ ἀπόστολοι. ^b“ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει

^a Ps. 18, 1.

^b Ps. 18, 1.

¹ ἐνεργεῖα προσεχής: τῇ ante τῶν om.

² Flor. MS. ἐνείργησθσαν.

³ ἔργα τὰ om. corr. Potter.

τὸ στερέωμα.” στερέωμα λέγει τὸν Θεὸν τὸν ἀπαθῆ καὶ ἀμετάβλητον ὡς καὶ ἀλλαχῇ ὁ αὐτὸς Δαβὶδ,^a “ἀγαπήσω σε κύριε ἡ ἰσχὺς μου, κύριος στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου.” τὴν ποιήσιν οὖν τῶν χειρῶν αὐτοῦ αὐτὸ τὸ στερέωμα ἀναγγέλλει, τοῦτ’ ἔστιν δείκνυσι καὶ φαίνει τὴν ποιήσιν τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, ἀναγγέλλει γὰρ καὶ δείκνυσιν οὓς ἐποίησεν. 53.
^b “Ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα” ὡς οἱ οὐρανοὶ πολλαχῶς, οὕτως καὶ ἡ ἡμέρα. ῥῆμα δὲ ὁ κύριος, καὶ ὁ αὐτὸς δὲ ἡμέρα πολλαχῇ εἴρηται. ^c “καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινώσιν.” ὁ διάβολος ἥδαι ἐλευσόμενον τὸν κύριον, εἰ δὲ¹ αὐτὸς εἴη, οὐκ ἠπίστατο, διὸ καὶ ἐπείραξεν αὐτὸν, ἵνα γινῶ. ἐπεὶ δ’ ἀδυνατός ἐστιν ἀφίησι², καὶ Ἀπέστη ἀπ’ αὐτοῦ εἰς καιρὸν, τουτέστιν ἀνεβάλλετο τὴν εὐρεσιν εἰς τὴν ἀνάστασιν. ἥδαι γὰρ τοῦτον εἶναι τὸν κύριον τὸν ἀναστησόμενον. ὁμοίως καὶ δαίμονες, ἐπεὶ καὶ Σολομῶνα ὑπώπτευσαν εἶναι τὸν κύριον, ἔγνωσαν δὲ μὴ εἶναι ἀμαρτόντος αὐτοῦ. Νύξ νυκτὶ πάντες οἱ δαίμονες ἔγνωσαν, ὅτι κύριος ἦν ὁ ἀναστὰς μετὰ τὸ πάθος. ἥδη δὲ καὶ Ἐνώχ³ φησιν τοὺς παραβάντας ἀγγέλους διδάξαι τοὺς ἀνθρώπους ἀστρονομίαν καὶ μαντικὴν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας.

54. Ὅτι εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐκ ἀκούον-

^a Ps. 17, 1. 2.

^c Ps. 18, 2.

^b Ps. 18, 3.

^d Ps. 18, 3.

¹ Θεὸς supplet Pseudogloss. Flor. MS. αὐτός est κύριος.

² γινῶ εἰ δυνατός ἐστιν. ἐάν φησι. Syllb. εἶα vel εἶασε proponit: ἐάν φησι. Potter. V. Anger ad h. l. Ἀφίησι est Matthaei, cetera Lucae.

³ h. e. Liber Henoch. cap. 8. (p. 3. ed. Dilmann).

ται αἱ φωναὶ αὐτῶν· οὔτε τῶν ἡμερῶν οὔτε τῶν νυκτῶν. ^aΕἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν· μετήνεγκεν τὸν λόγον ἐπὶ μόνους τοὺς ἁγίους, οὓς οὐρανοὺς τε εἶρηκεν καὶ ἡμέρας. 55. Οἱ ἀστέρες σώματα πνευματικὰ κεκοινωνηκότα ἀγγέλοις ἐφεστῶσι διοικούμενα, οὐκ αἷτια γενέσεως, σημαντικὰ δὲ τῶν γινομένων τε καὶ ἐσομένων καὶ γενομένων ἐπὶ τε τροπῶν ἀέρων, ἐπὶ τε εὐφορίας καὶ ἀκαρπίας, ἐπὶ τε λοιμῶν καὶ φλογμῶν, ἐπὶ τε τῶν ἀνθρώπων. οὐδ' ὅναρ τὰς ἐνεργείας ποιεῖ, σημαίνει δὲ ^b“τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.”

56. ^cΚαὶ ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ· ἐνταῦθα ὑπερβατόν ἐστι. περὶ γὰρ τῆς δευτέρας παρουσίας¹ ὁ λόγος. οὕτως οὖν ἀναγνωστέον τὸ ὑπερβατόν κατὰ ἀκολουθίαν· ^dκαὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ ἀγαλλιᾶσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ, ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἢ ἕξοδος αὐτοῦ², καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀποκρυβήσεται τὴν θέρμην αὐτοῦ· καὶ τότε· Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ. ἔνιοι μὲν οὖν φασὶ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐν τῷ ἡλίῳ αὐτὸν ἀποτίθесθαι, ὡς Ἑρμογένης, σῶμα δὲ λέγουσιν οἱ μὲν τὸ σκῆνος αὐτοῦ, οἱ δὲ τὴν τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν· ὁ Πανταῖνος δὲ ἡμῶν ἔλεγεν ἀορίστως τὴν προφητείαν ἐκφέρειν τὰς λέξεις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον

^a Ps. 18, 4.^c Ps. 18, 4.^b Hom. II. α', 70.^d Ps. 18, 6. 7.¹ παρουσίας om. τῆς παρουσίας τῆς δευτέρας Potter.² αὐτοῦ om. Potter.

καὶ τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ τοῦ μέλλοντος χρῆσθαι χρόνῳ, καὶ πάλιν τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ τοῦ παρῳχηκότος· ὃ καὶ νῦν φαίνεται. τὸ γὰρ “ἔθετο,” καὶ ἐπὶ τοῦ παρῳχηκότος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐσομένου τάσσεται. ἐπὶ μὲν τοῦ ἐσομένου, ὅτι πληρωθείσης ταύτης τῆς κατὰ τὴν παροῦσαν¹ κατάστασιν περιόδου ὁ κύριος ἐλεύσεται, καὶ τοὺς δικαίους, τοὺς πιστοὺς, οἷς ἐπαναπαύεται καθάπερ σκηνῇ—ἐν γὰρ σῶμα οἱ πάντες ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ δικαιοσύνην ἐλόμενοι—εἰς τὴν αὐτὴν ἐνότητα ἀποκαταστησόμενος· ἀλλ’ οἱ μὲν ὡς κεφαλὴ, οἱ δὲ ὡς ὀφθαλμοί, οἱ δὲ ὡς ὦτα, οἱ δὲ ὡς χεῖρες, οἱ δὲ ὡς στήθη, οἱ δὲ ὡς πόδες ἐν ἡλίῳ τεθήσονται φωτεινοί, ^a“λάμψοντες² ὡς ὁ ἥλιος.” ἢ ἐν ἡλίῳ ἐπεὶ ἀρχοντικὸς ἄγγελος ἐν ἡλίῳ· εἰς ἀρχὴν γὰρ ἡμερῶν τέτακται, καθάπερ ἡ σελήνη εἰς τὸ ἄρχειν νυκτός· ἡμέραι δὲ ἄγγελοι ἐκλήθησαν—μετὰ τῶν μεθ’ ἡλίου ἀγγέλων φησὶ ταγήσονται ἔν—ὥσπερ κεφαλὴ σώματος ὄντος ἐνὸς ὁ ἥλιος—ἐσόμενοί ποτε κατὰ τινὰ περίοδον³ καὶ αὐτοὶ ἄρχοντες ἡμερῶν, ὡς ἐκεῖνος ὁ ἐπὶ τοῦ ἡλίου· ἐπὶ τὸ μείζον, ἐφ’ ὃ μετῆλθεν ὁ πρὸ αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ· καὶ πάλιν ἐπαναβησόμενοι κατὰ προκοπὴν ἀφίξονται ἐπὶ τὴν πρώτην μονὴν—κατὰ τὸν παρῳχηκότα “ἔθετο”—τούς τε πρωτοκτίστους ἀγγέλους, εἰς τὸ μηκέτι κατὰ τὴν πρόνοιαν τῷ ὀρισμένῳ λειτουργεῖν, ἀλλ’ ἵνα ἐν ἀναπαύσει ὧσι καὶ πρὸς μόνῃ τῇ θεωρίᾳ τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ προσεχέστεροι τούτοις προκόψουσιν εἰς ἡν

^a Mtth. 13, 43.

¹ παρουσίαν: emendavit Potterus.

² λάμψατε.

³ περὶ δέ.

ἐκεῖνοι ἀπολελοίπασι τάξιν, καὶ οὕτως οἱ ὑποβεβηκότες ἀναλόγως. 57. Εἰσὶν οὖν κατὰ τὸν ἀπόστολον ὅοι ἐν τῇ ἄκρᾳ ἀποκαταστάσει πρωτόκτιστοι · θρόνοι δὲ ἂν εἶεν, καίτοι δυνάμεις ὄντες, οἱ πρωτόκτιστοι διὰ τὸ ἀναπαύεσθαι ἐν αὐτοῖς τὸν θεὸν ὡς καὶ ἐν τοῖς πιστεύουσιν. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὴν ἰδίαν προκοπὴν οἰκείαν ἔχει τὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν, ἐφ' ἣ γνῶσει ἀναπαύεται ὁ θεὸς, αἰδίδων γενομένων διὰ τῆς γνώσεως τῶν ἐγνωκότων. καὶ μή τι τὸ “ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ” οὕτως ἐξακούεται · ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο, τουτέστιν ἐν τῷ θεῷ · τὸ ἡλ οἶον¹ θεός · ὡς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ · ^b“ἡλὶ ἡλί” ἀντὶ τοῦ “θεέ μου, θεέ μου.” καὶ τὸ “Ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου. οἱ τελειωθέντες εἰσὶν ἐξ ἀνθρώπων, ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, εἰς τὴν πρωτόκτιστον τῶν ἀγγέλων φύσιν. οἱ γὰρ ἐξ ἀνθρώπων εἰς ἀγγέλους μεταστάντες χίλια ἔτη μαθητεύονται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, εἰς τελειότητα ἀποκαθιστάμενοι, εἶτα οἱ μὲν διδάξαντες μετατίθενται εἰς ἀρχαγγελικὴν ἐξουσίαν, οἱ μαθόντες δὲ τοὺς ἐξ ἀνθρώπων αὐθις μεθισταμένους εἰς ἀγγέλους μαθητεύουσιν, ἔπειτα οὕτως περιόδοις ῥηταῖς ἀποκαθίστανται τῇ οἰκείᾳ τοῦ σώματος ἀγγελοθεσίᾳ.

58. “Ὁ νόμος τοῦ θεοῦ² ἄμωμος ἐπιστρέφων ψυχάς. “νόμος καὶ λόγος” αὐτὸς ὁ σωτὴρ λέγεται,

^a Col. 1, 16.   ^b Matth. 27, 46.   ^c Eph. 1, 21.   ^d Ps. 18, 8.

¹ τῷ πλησίον.

² LXX. κυρίου.

ὡς Πέτρος ἐν Κηρύγματι· καὶ ὁ προφήτης· ^aἘκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος καὶ λόγος, κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. ^b59. Ἡ μαρτυρία κυρίου πιστὴ σοφίζουσα νήπια· ἡ διαθήκη κυρίου ἀληθὴς, σοφίζουσα νηπίους, τοὺς ἀκηκοώτας γε ἀποστόλους, ἔπειτα καὶ ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ κυρίου μαρτυρία καθ' ἣν παθὼν ἀνέστη, ἀληθὴς γενομένη κατὰ τὸ ἔργον αὐτὸ, εἰς βεβαίωσιν πίστεως ἤγαγεν τὴν ἐκκλησίαν.

60. Ὁ φόβος κυρίου ἀγνὸς διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος· τοὺς ἐκ φόβου εἰς πίστιν ἐπιστραφέντας καὶ δικαιοσύνην εἰς αἰῶνα παραμένειν λέγει. Ὅτι τὰ κρίματα κυρίου ἀληθινὰ, βέβαια καὶ ἀμετακίνητα κατ' ἀξίαν ἀπονεμητικὰ καὶ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως ἀποκαθιστάντα τοὺς δικαίους. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ "Δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό. αἱ τοιαῦται ἐπιθυμῖαι ^c“ὕπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον”

61. ^d“Καὶ γὰρ ὁ δοῦλός σου φυλάσσει αὐτά.” οὐχ ὅτι δοῦλος οἶος¹. Δαξίδ, ἀλλὰ πᾶς ὁ λαὸς ὁ σωζόμενος, δοῦλος Θεοῦ δι' ὑπακοὴν ἐντολῆς κεκλημένος.

62. ^eἘκ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με· τῶν ἐννοιῶν τῶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, τῶν ἐγκαταλειμμάτων. ταῦτα γὰρ ἀλλότρια λέγει δικαίου.

63. ^fἘὰν μὴ μου κατακυριεύσωσι, τότε ἄμωμος ἔσομαι· ἐπ' ἴσης τῷ εἶναι μὴ μου κατακυριεύσωσιν οἱ διώκοντές με ὥσπερ τὸν κύριον, οὐκ ἔσομαι ἄμωμος.

^a Jes. 2, 3.

^b Ps. 18, 8.

^c Ps. 18, 10.

^d Ps. 18, 10.

^e Ps. 18, 11.

^f Ps. 18, 11.

^g Ps. 18, 12.

^h Ps. 18, 13.

ⁱ Ps. 18, 14.

¹ οἶον. Οἶος poetice pro μόνος.

οὐ γὰρ μάρτυς γίνεται τις, ἐὰν μὴ διωχθῇ, οὐδὲ δίκαιος φαίνεται, ἐὰν μὴ ἀδικηθεῖς μὴ ἀνταδικήσῃ, οὐδὲ μὴν ἀνεξίκακος.

*

*

*

2. Fragmentum interpretationis Ps. xix. (20.).

(Addunt hoc fragmentum Excerpta Augustana, a Sylburgio edita.)

^a“Κύριε σῶσον τὸν βασιλέα,” τουτέστι, τὸν εἰς βασιλέα κεχρισμένον λαόν. οὐ γὰρ μόνον τὸν Δαβίδ. διὸ καὶ ἐπάγει ^b“καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν ἐν ᾗ ἂν ἡμέρα ἐπικαλεσώμεθά σε.” ^c“Δῶν σοι κατὰ τὴν καρδίαν σου, καὶ πᾶσαν τὴν βουλήν σου πληρῶσαι.” Πληρῶσαι τὸ ἀναβῆναι ἐπὶ τὴν καρδίαν τὸ καλὸν ὑπὸ τῆς γραφῆς λέγεται καὶ τὸ νικῆσαι τὴν καλὴν βουλήν.

LIBRI TERTII FRAGMENTA.

Ex Macario Chrysocephalo.

Οὐκ ἀνθρωπίνην ὁμοίωσιν ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ παρρηλικός, ἀλλὰ τὸ περιστερᾶς εἶδος, ὅτι τὴν ἀφέλειαν καὶ τὸ πρᾶον τῆς νέας ἐπιφανείας τοῦ πνεύματος ἐξούλετο δεῖξαι τῷ τῆς περιστερᾶς ὁμοιώματι. ὁ μὲν γὰρ νόμος βαρὺς ἦν καὶ μαχαίρα κολάζων, ἡ δὲ χάρις ἱλαρὰ καὶ λόγῳ ῥυθμίζουσα πραότητος. Ταῦτά τοι καὶ ὁ κύριος πρὸς τοὺς ἀποστόλους εἰπόντας ἐν πυρὶ κολάσαι τοὺς μὴ δεξαμένους αὐτοὺς κατὰ τὸν Ἥλιαν · ^dοὐκ οἴδατε, φησὶ, ποίου πνεύματος ἐστε.

^a Ps. 19, 10.

^b Ps. 19, 3.

^c Ps. 19, 10.

^d Luc. 9, 55.

^aΤῷ αἰτοῦντί σε δός · ποιητέον ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ μετὰ κρίσεως καὶ τοῖς ἀξίοις, ἵνα εὕρωμεν ἀνταπόδομα παρὰ τοῦ ὑψίστου. οὐαὶ δὲ τοῖς ἔχουσι καὶ ἐν ὑποκρίσει λαμβάνουσιν ἢ δυναμένοις βοηθεῖν ἑαυτοῖς [καὶ] λαμβάνειν παρ' ἐτέρων βουλομένοις. ὁ γὰρ ἔχων καὶ δι' ὑπόκρισιν ἢ ἀργίαν λαμβάνων κατακριθήσεται.

^bὉμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως · ὁ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καταγγελτικὸς λόγος δριμύς μὲν ἐστὶ καὶ δηκτικὸς καθάπερ τὸ σίνηπι καὶ τῆς χολῆς βιαστικὸς¹, τουτέστι τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ φλέγματος διακοπτικὸς, τουτέστι τοῦ τύφου· ἐξ οὗ λόγου ἡ ἀληθὴς τῆς ψυχῆς ὑγίεια καὶ ἡ ἀῖδιος εὐκρασία περιγίνεται · εἰς τοσαύτην δὲ αὕξην ἡ φυὴ τοῦ λόγου προῆλθεν, ὥς τὸ ἐξ αὐτοῦ φῦον δένδρον, τοῦτο δ' ἂν εἴη ἡ πανταχοῦ γῆς ἰδρυμένη τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, τὰ πάντα πληρῶσαι, ὥστε ἐν τοῖς κλάδοις αὐτῆς κατασκηνώσαι τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἀγγέλους δηλαδὴ θεῖους καὶ μετεώρους ψυχάς.

^cΕὐρὼν δὲ ἓνα πολύτιμον μαργαρίτην . . . ἠγόρασεν αὐτόν · ἐστὶ μαργαρίτης καὶ ὁ διαυγὴς καὶ καθαρώτατος Ἰησοῦς, ὃν ἐξ ἀστραπῆς τῆς θείας ἡ πάρθενος ἐγέννησεν. ὥσπερ γὰρ ὁ μαργαρίτης ἐν σαρκὶ καὶ ὀστρεῖῳ καὶ ἐν ὑγροῖς γενόμενος, σῶμα ἔοικεν εἶναι ὑγρὸν καὶ διειδές, φωτὸς καὶ πνεύματος γέμον, οὕτω καὶ ὁ σαρκωθεὶς θεὸς λόγος φῶς ἐστὶ νθερὸν διὰ φωτὸς καὶ ὑγροῦ ἐκλάμψας σώματος.

^a Matth. 5, 42.^b Matth. 13, 31. 32.^c Matth. 13, 46.¹ βιωτικός, corr. P. Boetticher.

EX LIBRO QUARTO.

Apud Œcumenium in Comm. in I. Ep. ad Cor. 11, 10.

Διὰ τοὺς ἀγγέλους · ἀγγέλους φησὶ τοὺς δικαίους καὶ ἐναρέτους. κατακαλυπτέσθω οὖν, ἵνα μὴ εἰς πορνείαν αὐτοὺς σκανδαλίσῃ · οἱ γὰρ ὄντως καὶ ἐν οὐρανοῖς ἄγγελοι καὶ κατακεκαλυμμένην αὐτὴν βλέπουσιν.

EX LIBRO QUINTO.

1. In Epistolam priorem ad Corinthios 1, 14.

(Fragmentum, quod ex lib. Ὑποτυπώσεων V. excerptum recenset Joannes Moschus in *Prato spirituali* c. 176. his verbis aliquos loquentes inducens:)

Ναὶ ἀληθῶς ἐβαπτίσθησαν (οἱ ἀπόστολοι), καθὼς Κλήμης ὁ στρωματεὺς ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τῶν Ὑποτυπώσεων μέμνηται · φησὶ γὰρ τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν ἐξηγούμενος τὸ λέγον · “Εὐχαριστῶ, ὅτι μηδένα ὑμῶν ἐβάπτισα.” ὁ Χριστὸς λέγεται Πέτρον μόνον βεβαπτικέναι, Πέτρος δὲ Ἀνδρέαν, Ἀνδρέας Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, ἐκεῖνοι δὲ τοὺς λοιπούς.

2. In II. Ep. ad Corinthios (apud Œcumenium ad h. 1.)

^aΕἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν · ὥσπερ ἡμῶν τὸ κατὰ σάρκα ἐστὶ τὸ ἐν ἀμαρτίαις καὶ τὸ ἔξω τούτων οὐ κατὰ σάρκα, οὕτω καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ κατὰ σάρκα τὸ εἶκειν τοῖς φυσικοῖς πάθεσι. τὸ μὴ

^a 2 Cor. 5, 10.

εἴκειν δὲ οὐ κατὰ σάρκα, ἀλλ' ὥσπερ (φησὶν) ἐκείνος ἀπηλλάγη, οὕτω καὶ ἡμεῖς.

^a Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται • εἰς τὸ πάντα διδάξαι ὑμᾶς. ^b ὑμεῖς δὲ στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν, τουτέστιν, ἐν τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ, ἣ ἀγαπᾶν με ὀφείλετε.

EX LIBRO SEXTO, SEPTIMO, ET OCTAVO.

1. Ex Epistola ad Galatas (apud eund.).

^c Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα • καὶ τί λέγω (φησὶν) ἐν καθ' ἀρετῆς εἶδος; εἰσὶ γάρ τινες οἱ καὶ ἐσταύρωσαν ἑαυτοὺς ὅσον πρὸς τὰ πάθη, καὶ τὰ πάθη ὅσον πρὸς ἑαυτούς. κατὰ ταύτην τὴν ἐρμηνείαν οὐ παρέλκεται τὸ δέ. οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ (τουτέστιν ὄντες)¹ τὴν ἑαυτῶν σάρκα ἐσταύρωσαν.

2. Eusebius de Opere Hypotyposeon Clementis agens (II. E. vi. c. 14.) hæc laudat de Epistola ad Hebræos, et de Petro apostolo Marcique evangelio, in illo opere a Clemente prolata :

Ἐν δὲ ταῖς Ὑποτυπώσειςι ξυνελόντα εἰπεῖν πάσης τῆς ἐνδιαθήκου γραφῆς ἐπιτετμημένας πεποιήται διηγήσεις, μηδὲ τὰς ἀντιλεγόμενας παρελθὼν, τὴν Ἰούδα λέγω κατὰ τὰς λοιπὰς καθολικὰς ἐπιστολάς, τὴν τε Βαρνάβα καὶ τὴν Πέτρου λεγομένην ἀποκάλυψιν. καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους δὲ ἐπιστολὴν Παύλου εἶναί φησι,

^a 2 Cor. 6, 11.

^b 2 Cor. 6, 12.

^c Gal. 5, 24.

¹ τούτεστι τείνοντες.

γεγράφθαι δὲ Ἑβραίοις Ἑβραϊκῇ φωνῇ, Λουκᾶν δὲ φιλοτίμως αὐτὴν μεθερμηνεύσαντα ἐκδοῦναι τοῖς Ἑλλήσιν. ὅθεν τὸν αὐτὸν χρῶτα εὐρίσκεσθαι κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ταύτης τε τῆς ἐπιστολῆς καὶ τῶν πράξεων, μὴ προγεγράφθαι δὲ τὸ Παῦλος ἀπόστολος εἰκότως, Ἑβραίοις γὰρ (φησὶν), ἐπιστέλλων πρόληψιν εἰληφόσι κατ' αὐτοῦ καὶ ὑποπτεύουσιν αὐτὸν συνετῶς πάνυ οὐκ ἐν ἀρχῇ ἀπέστρεψεν αὐτοὺς τὸ ὄνομα θεῖς. εἴτα ὑποβὰς ἐπιλέγει. Ἦδη δὲ ὡς ὁ μακάριος ἔλεγε πρεσβύτερος, ἐπεὶ ὁ κύριος ἀπόστολος ὢν τοῦ παντοκράτορος ἐπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριότητα ὁ Παῦλος, ὡς ἂν εἰς τὰ ἔθνη ἀπεσταλμένος οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων ἀπόστολον, διὰ τε τὴν πρὸς τὸν κύριον τιμὴν διὰ τε τὸ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἐπιστέλλειν, ἔθνων κήρυκα ὄντα καὶ ἀπόστολον. αὐθις δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς ὁ Κλήμης βιβλίοις περὶ τῆς τάξεως τῶν εὐαγγελίων παράδοσιν τῶν ἀνέκαθεν πρεσβυτέρων τέθιται, τοῦτον ἔχουσιν τὸν τρόπον. “προγεγράφθαι ἔλεγεν τῶν εὐαγγελίων τὰ περιέχοντα τὰς γενεαλογίας· τὸ δὲ κατὰ Μάρκον ταύτης ἐσχηκέναι τὴν οἰκονομίαν. τοῦ Πέτρου δημοσίᾳ ἐν Ῥώμῃ κηρύξαντος τὸν λόγον καὶ πνεύματι τὸ εὐαγγέλιον ἐξειπόντος, τοὺς παρόντας πολλοὺς ὄντας παρακαλῆσαι τὸν Μάρκον, ὡς ἂν ἀκολουθήσαντα αὐτῷ πόρρωθεν καὶ μεμνημένον τῶν λεχθέντων, ἀναγράψαι τὰ εἰρημένα, ποιήσαντα δὲ τὸ εὐαγγέλιον μεταδοῦναι τοῖς δεομένοις αὐτοῦ.

ὅπερ ἐπιγνόντα τὸν Πέτρον [προτρεπτικῶς] μήτε κωλύσαι μήτε προτρέψασθαι. τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων πνεύματι θεοφορηθέντα πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον.” τοσαῦτα ὁ Κλήμης.

3. De Epistolæ ad Hebræos auctore, secundum Pantænum.

Apud eundem lib. vi. c. 14.

Ἦδη δὲ, ὡς ὁ μακάριος ἔλεγε πρεσβύτερος, ἐπεὶ ὁ κύριος ἀπόστολος ὢν τοῦ παντοκράτορος ἀπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριότητα ὁ Παῦλος ὥσάν εἰς τὰ ἔθνη ἀπεσταλμένος οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων ἀπόστολον, διὰ τε τὴν πρὸς τὸν κύριον τιμὴν διὰ τε τὸ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἐπιστέλλειν ἐθνῶν κήρυκα ὄντα καὶ ἀπόστολον.

4. De Petro et de Marci Evangelio.

Ex eodem, ibidem paullo post.

Τοῦ Πέτρου δημοσίᾳ ἐν Ῥώμῃ κηρύξαντος τὸν λόγον καὶ πνεύματι τὸ εὐαγγέλιον ἐξειπόντος, τοὺς παρόντας πολλοὺς ὄντας παρακαλέσαι τὸν Μάρκον, ὥσάν ἀκολουθήσαντα αὐτῷ πόρρωθεν καὶ μέμνημένον τῶν λεχθέντων ἀναγράψαι τὰ εἰρημένα, ποιήσαντα δὲ τὸ εὐαγγέλιον μεταδοῦναι τοῖς δεομένοις αὐτοῦ. ὅπερ ἐπιγνόντα τὸν Πέτρον προτρεπτικῶς μήτε κωλύσαι μήτε προτρέψασθαι, τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον συν-

ιδόντα, ὅτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων πνεύματι θεοφορηθέντα πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον.

5. De Gnosi Jacobo, Joanni et Petro impertita.

Apud Eusebium *Histor. Eccles.* lib. II. c. 1. ex libro VII. Ὑποτυπώσεων.

Ἰακώβῳ τῷ δικαίῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Πέτρῳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν παρέδωκε τὴν γνῶσιν ὁ κύριος. οὗτοι τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις παρέδωκαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπόστολοι τοῖς ἐξδομήκοντα, ὧν εἷς ἦν καὶ Βαρνάβας.

6. De Petro et de Marco Evangelista.

Ex Euseb. H. E. III. 15.

Οὕτω δὲ οὖν ἐπιδημήσαντος αὐτοῖς τοῦ θείου λόγου ἢ μὲν τοῦ Σίμωνος ἀπέσβη καὶ παραχρῆμα καὶ τῷ ἀνδρὶ καταλέλυτο δύναμις, τοσοῦτο δ' ἐπέλαμψεν ταῖς τῶν ἀκροατῶν τοῦ Πέτρου διανοίαις εὐσεβείας φέγγος, ὥς μὴ τῇ εἰς ἅπαξ ἱκανῶς ἔχειν ἀρκεῖσθαι ἀκοῇ, μηδὲ τῇ ἀγράφῳ τοῦ θείου κηρύγματος διδασκαλίᾳ, παρακλήσεσι δὲ παντοίαις Μάρκον, οὗ τὸ εὐαγγέλιον φέρεται, ἀκόλουθον ὄντα Πέτρον λιπαρῆσαι, ὥς ἂν καὶ διὰ γραφῆς ὑπόμνημα τῆς διὰ λόγου παραδοθείσης αὐτοῖς καταλείψαι διδασκαλίας, μὴ πρότερόν τε ἀνεῖναι ἢ κατεργάσασθαι τὸν ἄνδρα καὶ ταύτῃ αἰτίους γενέσθαι τῆς τοῦ λεγομένου κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου γραφῆς, γνόντα δὲ τὸ πραχθὲν φασὶ τὸν ἀπόστολον ἀποκαλύψαντος αὐτῷ τοῦ πνεύματος ἡσθῆναι τῇ τῶν

ἀνδρῶν προθυμία κυρῶσαί τε τὴν γραφὴν εἰς ἔντευξιν ταῖς ἐκκλησίαις, Κλημῆς ἐν ἑκτῷ τῶν Ὑποτυπώσεων παρατίθεται τὴν ἱστορίαν · συνεπιμαρτυρεῖ δὲ αὐτῷ καὶ ὁ Ἱεραπολίτης ἐπίσκοπος ὀνόματι Παπίας.

7. De Petro, Jacobo, Johanne.

Ex lib. II. Histor. eccles. Euseb. c. 1. p. 38.

Κλήμης δὲ ἐν ἑκτῷ τῶν Ὑποτυπώσεων γράφων ὧδε παρίστησι. Πέτρον γάρ φησι καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ σωτῆρος, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ κυρίου προτετιμημένους μὴ ἐπιδικάζεσθαι δόξης, ἀλλ' Ἰάκωβον τὸν δίκαιον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων ἐλέσθαι.

8. De Jacobo Martyrio.

Ex libro VII. Ὑποτυπ. apud eundem lib. II. c. 9.

Περὶ τούτου δὲ ὁ Κλήμης τοῦ Ἰακώβου καὶ ἱστορίαν μνήμης ἀξίαν ἐν τῇ τῶν Ὑποτυπώσεων ἐξδόμῃ παρατίθεται, ὡς ἐκ παραδόσεως τῶν πρὸ αὐτοῦ φάσκων, ὅτι δὴ ὁ εἰσαγαγὼν αὐτὸν εἰς δικαστήριον, μαρτυρήσαντα αὐτὸν ἰδὼν, κινηθεὶς ὡμολόγησεν εἶναι καὶ αὐτός ἐαυτὸν Χριστιανόν. “Συναπήχθησαν οὖν ἄμφω (φησὶ), καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἠξίωσεν ἀφεθῆναι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου. ὁ δὲ ὀλίγον σκεψάμενος · εἰρήνη σοι, εἶπε, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. καὶ οὕτως ἀμφοτέροι ὁμοῦ ἐκατατομήθησαν.”

9. In Epistolas Pauli ad Timotheum (apud Œcumen.).

^a Καίροις ἰδίοις · τουτέστιν, ὅτε ἐπιτηδείως εἶχον πρὸς τὴν πίστιν οἱ ἄνθρωποι.

^b Ὡς φθῆναι ἀγγέλοις · (ὡς μυστήριον. μεθ' ἡμῶν εἶδον οἱ ἄγγελοι τὸν Χριστὸν πρότερον οὐχ ὁρῶντες), οὐχ ὡς τοῖς ἀνθρώποις.

^c Καὶ μάλιστα τῶν οἰκεῖων · τῶν ἰδίων καὶ τῶν οἰκεῖων προνοεῖ ὁ μὴ μόνον τῶν προσηκόντων προνοῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ, διὰ τοῦ ἐκκόπτειν τὰ πάθη.

^d Εἰ ἀγίων πόδας ἔνιψε · τουτέστιν εἰ τὰς ἐσχάτας ὑπηρεσίας τοῖς ἀγίοις ἀνεπαισχύντως ἐξετέλεσεν.

^e Χωρὶς προκρίματος · τουτέστιν ἄνευ τοῦ εἶς τι πταίσαντα ὑποπεσεῖν τῇ κρίσει καὶ τῇ τῆς παρακοῆς κολάσει.

^f Τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου · ἐμαρτύρησε γὰρ δι' ὧν ἔπραττεν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

^g Διὰ πολλῶν μαρτύρων · τουτέστι νόμου καὶ προφητῶν. τούτους γὰρ ἀπόστολος ἐποιεῖτο μάρτυρας τοῦ ἰδίου κηρύγματος.

^a 1 Tim. 2, 16.

^b 1 Tim. 3, 18.

^c 1 Tim. 5, 8.

^d 1 Tim. 5, 10.

^e 1 Tim. 5, 21.

^f 1 Tim. 6, 13.

^g 2 Tim. 2, 2.

APPENDIX.

FRAGMENTUM INCERTUM.

Fabricius bibl. Gr. lib. v. p. 111. § 3. offert fragmentum quod exhibet catena in Pentateuchum Latine edita a Francisco Zephyro p. 146.

NOMEN illud mysticum, quod vocant tetragrammaton, quo tantum muniebantur illi quibus adytum pervium erat, sonat Iehovah, quod interpretatur: *qui est et qui erit*; candelabrum vero, quod ad australem plagam adstabat altaris, septem planetas referebat, qui meridianam regionem circumagi nobis videntur, cui terni utriusque rami consurgunt, quoniam sol quasi candelabrum mundi medius inter alias planetas divina sapientia libratus sua luce superiores lustrat et inferiores. ad alteram partem ipsius aræ posita erat mensa, in qua panes proponebantur, quod ex ea parte cæli flatus nobis vitalis et almi adspirant.

FRAGMENTA LIBRI HYPOTYPOSEON OCTAVI.

CLEMENTIS ALEXANDRINI

ADUMBRATIONES IN EPISTOLAS CATHOLICAS,

QUAS CASSIODORUS IN LATINUM TRANSFERRI

JUSSIT.

“Clemens Alexandrinus Presbyter, qui et Stromateus vocatur, in epistola S. Petri prima, S. Johannis prima et secunda et Jacobi quædam Attico sermone declaravit. Ubi multa quidem subtiliter, sed aliqua incaute loquutus est, quæ nos ita transferri fecimus in Latinum, ut exclusis quibusdam offenculis purificata doctrina ejus securior possit hauriri.”

CASSIODORUS *de Institutione divinarum Litterarum* 8, ed. Bened. Veneta, p. 514.

CLEMENTIS ALEXANDRINI

ADUMBRATIONES IN PRIOREM PETRI EPISTOLAM.

(Uncis inclusimus quæ Cassiodori esse videntur additamenta.)

I. v. 3. — “ *Benedictus deus et pater domini nostri Jesu Christi, qui per magnam misericordiam suam regeneravit nos.*” Si etenim deus nos genuit ex materia; postea vero secundum profectum¹ vitæ regeneravit. “ *Pater domini nostri per resurrectionem Jesu Christi;*” secundum fidem vestram resurgentis in nobis: sicut e contrario moritur in nobis; id nostra infidelitate faciente. Dicebat autem iterum, nunquam reverti secundo ad corpus animam in hac vita, neque injustam fieri quæ angelica facta est, neque malignam, ne iterum occasionem peccandi per susceptionem carnis accipiat, in resurrectione autem utramque² in corpus reverti, conjunguntur sibimet invicem juxta genus proprium, secundum compositionem alterius se quadam congruentia coaptantes sicut sagena, vel ædificatio lapidum. Propterea Petrus inquit (cap. ii. v. 5.). “ *Et vos ipsi sicut lapides vivi ædificamini domus spiritualis;*” custoditum scilicet in cœli locum significans sedis angelicæ (vv. 5. 9.). “ *Qui virtute dei conservamini fide ac speculatione, percepturi finem fidei vestræ animarum salutem.*” Hinc apparet quoniam non est naturaliter anima incorruptibilis; sed gratia dei, per fidem et justitiam et per intellectum perficitur incorruptibilis. “ *De qua salute, inquit (v. 10.), exquisierunt et scrutati sunt prophetæ,*” et cetera quæ sequuntur. Declaratur per hoc, cum sapientia locutos esse prophetas, et spiritum in eis Christi fuisse secundum possessionem et subjectionem Christi: per archangelos enim et propinquos angelos qui Christi

¹ προκοπήν.

² utrumque.

vocantur spiritus, operatur dominus. “*Quæ nunc, inquit (v. 12.), annunciata sunt vobis per eos qui vobis evangelizaverunt.*” Vetera, inquit, quæ per prophetas facta sunt et plurimos latent, nunc vobis revelata sunt per evangelistas. “*Vobis enim, inquit, manifesta sunt per spiritum sanctum qui missus est:*” hoc est, para-cletum, de quo dominus dixit: “*nisi ego abiero, ille non veniet. In quem concupiscunt, inquit, angeli prospicere,*” non angeli apostatæ, sicut plurimi suspicantur, sed quod verum est ac divinum, angeli qui desiderant profectum perfectionis illius adipisci. “*Sanguine, inquit (v. 19.), pretioso, sicut agni incontaminati et immaculati.*” Hic tangit leviticas et sacerdotales antiquas celebrationes: significat autem animam mundam per justitiam, quæ offertur deo. “*Præcogniti quidem, inquit (v. 20.), ante constitutionem mundi.*” Primo quippe præcognitus ante omnem creaturam quod erat Christus. “*Manifestati autem in novissimis,*” per generatum corpus. “*Regenerati non ex semine corruptibili*” (v. 23.). Corruptibilis igitur est anima quæ cum corpore simul profunditur [ut quidam putant]. “*Verbum autem domini, inquit (v. 25.), permanet in æternum;*” tam prophetia quam divina doctrina (v. 9.). “*Vos autem genus electum, regale sacerdotium.*” Quoniam vero electum genus sumus dei electione, abunde clarum est. Regale autem dixit, quoniam ad regnum vocati sumus, et sumus Christi. Sacerdotium autem propter oblationem, quæ fit orationibus et doctrinis, quibus adquiruntur animæ quæ offeruntur deo. “*Qui cum malediceretur, inquit (v. 23.), non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur.*” Dominus hoc utique per bonitatem atque patientiam. “*Tradebat autem judicanti se injuste,*” sive semet ipsum, ut sit hyperbaton hoc modo se habens: tradebat autem semet ipsum secundum injustam legem judicantibus; quia inutilis illis erat, utpote justus exsistens: vel tradebat deo injuste judicantes, id est, eos qui eum nequissime condemnabant, et gratis neci ejus instabant, ut supplicia perpetientes erudiantur (cap. iii.). “*Qui enim vult vitam, inquit (cap. iii. v. 10.), diligere et videre dies*

^a Ioan. 16, 7.

bonos :” hoc est, qui vult æternus et incorruptibilis fieri. Vitam vero dominum dicit ; dies autem bonos, hoc est, sanctos. “*Quia oculi*,” inquit (v. 11.), “*domini super justos, et aures ejus in preces eorum.*” Multiformem spiritus sancti speculationem significat : “*Vultus autem domini super facientes mala*” (v. 12.) hoc est, sive judicium, sive ultio, sive manifestatio. “*Dominum vero Christum*,” inquit (v. 15.), “*sanctificate in cordibus vestris.*” Sic habes etiam in oratione dominica :^a “*Sanctificetur nomen*,” inquit, “*tuum.*” “*Christus enim*,” inquit (v. 18.), “*semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis ut nos offerret deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu.*” Hæc ad fidem eorum redigens dicit. Illoc est, in nostris vivificatus est spiritibus. “*Adveniens*,” inquit (v. 20.), “*prædicavit eis qui quondam erant increduli* ;” speciem quidem ejus non viderunt, sonum vero vocis audierunt. “*Cum sustinet*,” inquit, “*dei longanimitas.*” Ita est bonus deus, ut etiam per eruditionem salutis operetur effectum. “*Per resurrectionem*,” inquit, “*Jesu Christi* ;” scilicet quæ per fidem in nobis effecta est. “*Subjectis sibi angelis*” (v. 22.), qui sunt, primus ordo, et subditis “*potestatibus*,” qui sunt secundi ordinis, subditis quoque “*virtutibus*” quæ ad tertium ordinem pertinere declarantur. “*Qui reddent*,” inquit (cap. iv. v. 5.), “*rationem ei qui paratus est judicare vivos et mortuos.*” Ili secundum præcedentia judicio erudiuntur. Ob hoc etiam subjungit (v. 6.) : “*Propter hoc enim et mortuis evangelizatus est*” nobis qui quondam videlicet extabamus infideles. “*Ut judicentur quidem secundum hominem in carne, vivant autem secundum deum in spiritu.*” Quia a fide videlicet exciderunt ; dum adhuc in carne sunt, judicantur secundum judicia præcedentia ut pœniteant. Ideirco et subnectit, dicens : “*Vivant in spiritu secundum deum.*” Sic Paulus quoque, nam et ipse tale aliquid dicit quem^b “*tradidi*” (inquiens) “*satanae, ut vivat spiritu*” (v. 10.). “*Sicut boni, videlicet, dispensatores multiformis gratiæ dei.*” Similiter et Paulus :^c “*Multifarie*,” inquit, “*et multis*

^a Matth. 6, 9.^b 1 Cor. 5, 5.^c Hebr. 1, 1.

modis deus olim locutus est patribus nostris.” “*Gaudete,*” inquit (v. 13.), “*communicantes passionibus Christi:*” hoc est, si justi estis, propter justitiam patimini, sicut Christus pro justitia passus est. “*Beati,*” inquit (v. 14.), “*quoniam qui est ejus honoris et virtutis, dei spiritus, super vos requiescit.*” Hoc possessivum, “*ejus*” et angelicum spiritum significat: gloria quippe dei, illi sunt per quos secundum fidem et justitiam glorificatur ad gloriam honorabilem, secundum profectum introductorum fidelium. Potest etiam sic intelligi “*spiritus dei super vos,*” hoc est, qui secundum fidem animæ supervenit, veluti venustas quaedam mentis et animi pulcritudo. “*Quoniam,*” inquit (v. 17.), “*tempus judicii inchoandi a domo domini.*” His enim in persecutionibus constitutis judicium consequetur. “*Deus autem,*” inquit (cap. v. v. 10.), “*totius gratiæ.*” Totius gratiæ dixit, quoniam bonus est, et omnium bonorum dator est ipse. “*Salutat vos Marcus filius meus*” (v. 14.). Marcus Petri sectator palam prædicante Petro evangelium Romæ coram quibusdam Cæsareanis equitibus et multa Christi testimonia proferente petitus ab eis ut possent quæ dicebantur memoriæ commendare, scripsit ex his quæ Petro dicta sunt, evangelium quod secundum Marcum vocitatur. Sicut Lucas quoque et actus apostolorum stylo exsecutus agnoscitur et Pauli ad Hebræos interpretatus epistolam.

EJUSDEM ADUMBRATIONES IN EPISTOLAM JUDÆ.

JUDAS qui catholicam scripsit epistolam, frater filiorum Joseph exstans, valde religiosus, cum sciret propinquitatem domini, non tamen dixit se ipsum fratrem ejus esse, sed quid dixit? (cap. i. v. 1.) “*Judas servus Jesu Christi,*” utpote domini; “*frater autem Jacobi.*” Hoc enim verum est, frater erat ejus, filius Joseph. “*Subintroierunt enim quidam,*” inquit (v. v.), “*homines impii qui olim præscripti et prædestinati erant in judicium dei nostri,*” non ut fiant impii: sed existentes jam impii, in judicium præscripti sunt. “*Quoniam dominus deus semel populum,*” inquit (v. 5.),

“*de terra Ægypti liberans deinceps eos qui non crediderunt, perdidit:*” ut eos videlicet per supplicium erudiret. In præsentī quippe tempore puniti sunt, et perierunt propter eos qui salvantur, donec convertantur ad dominum. “*Angelos vero,*” inquit (v. 6.), “*qui non servaverunt proprium principatum,*” scilicet quem acceperunt secundum profectum, “*sed dereliquerunt,*” inquit, “*suum habitaculum,*” cælum scilicet ac stellas significans, apostatæ facti sunt et vocati. “*In iudiciū,*” inquit, “*magnæ dici vinculis perpetuis sub caligine reservavit.*” Vicinum terris locum, hoc est, caliginosum aërem significat. Vincula vero dixit amissionem honoris in quo constiterant, et cupiditatem infimarum rerum; cupiditate quippe devincti propria, converti non queunt. “*Sicut Sodoma,*” inquit (v. 7.), “*et Gomorrha.*” Quibus significat dominus remissius esse, et eruditos pœnituisse. “*Similiter iisdem,*” inquit (v. 8.), “*et hi somniantes;*” hoc est, qui somniant imaginatione sua libidines et reprobas cupiditates, bonum esse putantes, non illud quod vere bonum est et omni bono superius. “*Carnem quidem,*” inquit, “*maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant:*” hoc est, solum dominum qui vere dominus noster est Jesus Christus, et solus laudabilis. “*Majestatem,*” inquit, “*blasphemant,*” hoc est angelos (v. 9.). “*Quando Michael archangelus cum diabolo disputans altercabatur de corpore Moysis:*” hic confirmat assumptionem Moysis. Michael autem hic dicitur qui per propinquum nobis angelum altercabatur cum diabolo. “*Hi autem,*” inquit (v. 10.), “*quæcunque quidem ignorant, blasphemant. Quæcunque autem naturaliter tanquam muta animalia noverunt, in his corrumpuntur.*” Significat eos comedere ac bibere et rebus venereis indulgere, et alia eos perpetrare dicit quæ sunt communia cum animalibus ratione carentibus. “*Væ illis,*” inquit (v. 11.), “*quia in via Cain abierunt.*” Sic etiam peccato Adæ subjacemus secundum peccati similitudinem. “*Nubes,*” inquit (v. 12.), “*sine aqua;*” hoc est, qui verbum divinum et fecundum in se non possident. “*Ob hoc et a ventis et spiritibus violentis hujusmodi circumferuntur homines. Arbores autumnales infru-*

ctuosa” et infideles videlicet, qui nullum fructum fidelitatis apportant. “*Bis*,” inquit, “*mortuæ*,” semel scilicet quando delinquendo peccarunt; secundo vero quando suppliciis contradentur secundum prædestinata dei judicia: mors quippe reputanda est, etiam quando quisque hereditatem non continuo promereretur. “*Fluctus*,” inquit (v. 13.), “*ferocis maris*.” His verbis vitam gentilem significat, quorum ambitiones abominabilis est finis. “*Sidera errantia*” hoc est, errantes et apostatas significat: ex hujusmodi stellis sunt, qui angelorum cecidere de sedibus, quibus propter apostasiam “*caligo tenebrarum reservatur in sempiternum*. *Prophetavit autem de his septimus*,” inquit (v. 14.), “*ab Adam Enoch*.” His verbis prophetiam comprobatur. “*Isti*,” inquit, “*segregantes*” fideles ab infidelibus secundum propriam infidelitatem redarguti. Et iterum discernentes¹ a carnibus animam: “*Animales*,” inquit, “*spiritum non habentes*” (v. 19.); spiritum scilicet, qui est per fidem, secundum usum justitiæ superveniens. “*Vos autem*,” inquit (v. 20.), “*carissimi superædificantes vosmet ipsos sanctissima vestra fide in spiritu sancto*. *Quosdam autem*,” inquit (v. 21.), “*salvate de igne rapientes* (v. 12.) *quibusdam vero miseremini in timore*,” id est, eos qui in ignem cadunt, doceatis ut semet ipsos liberent. “*Odientes*,” inquit (v. 23.), “*eum quæ carnalis est maculatam tunicam*,” animæ videlicet tunica macula est, spiritus concupiscentiis pollutus carnalibus. “*Ei autem*,” inquit (v. 24.), “*qui potens est conservare vos sine offensione et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in lætitia*.” In conspectu gloriæ suæ dicit, coram angelis: immaculatos autem constituendos, angelos factos. Cum dicit Daniel de populo, “*et venit in conspectu domini*,” non hoc dicit, quoniam vidit deum, hoc enim impossibile est ut quisque non mundo corde videat deum: sed hoc dicit, quia cuncta quæcunque faciebat populus, in conspectu erant dei et manifesta illi constabant: hoc est, quoniam

¹ Hæc ita legebantur, sensu prorsus nullo: redarguti. Et iterum discernentes a carnibus: Animales. *Redarguti* est ἐλεγχθέντες.

nihil absconditum est a domino. In evangelio vero secundum Marcum interrogatus dominus a principe sacerdotum ^a “*si ipse esset Christus filius dei benedicti, respondens dixit: ego sum, et videbitis filium hominis a dextris sedentem virtutis.*” Virtutes autem significant sanctos angelos. Proinde etiam cum dicit “*a dextris dei*” eosdem ipsos dicit propter æqualitatem et similitudinem angelicarum sanctarumque virtutum qui nominantur nomine dei. Cum ergo, “*sedere in dextra*” dicit, hoc est: in eminenti honore requiescere. In aliis autem evangeliiis dicitur principi sacerdotum interroganti si ipse esset filius dei, non e contra respondisse. Sed quid dixit? ^b “*Vos dicitis.*” Satis bene respondens. Si enim diceret, sicut vos intelligitis, mentiretur utique non se confitens filium dei, illi non ita de illo sentiebant; dicens autem, “*vos dicitis,*” vere locutus est. Quod enim non sapiebant, at verbis dicebant, hoc ille verum esse confessus est.

EJUSDEM ADUMBRATIONES IN EPISTOLAM I. JOANNIS.

CAP. i. v. 1. — “*Quod erat ab initio, quod vidimus oculis nostris, quod audivimus.*” Consequens evangelium secundum Joannem et conveniens, etiam hæc epistola principium spiritale continet. Quod ergo dicit “*ab initio*” hoc modo presbyter ¹ exponebat, quod principium generationis separatum ab opificis ² principio non est. Cum enim dicit “*quod erat ab initio,*” generationem tangit sine principio filii cum patre simul exstantis: erat ergo verbum æternitatis significativum non habentis initium ³, sicut etiam verbum ipsum, hoc est filius dei, secundum

^a Marc. 14, 61. 62.

^b Matth. 26, 64.

¹ ὁ πρεσβύτερος qui Clementi est Pantænus magister.

² i. e. δημιουργοῦ.

³ Quæ proxime sequuntur ne a Cassiodoro inserta vel ante eum

æqualitatem substantiæ unum cum patre consistit, sempiternum est, et infectum. Quod semper erat verbum significatur dicendo: ^a“*in principio erat verbum.*” Quod vero dixit, “*quod vidimus oculis nostris,*” domini significat in carne præsentiam, et “*manus*” inquit, “*nostræ contrectaverunt de verbo vitæ;*” non solum carnem ejus, sed etiam virtutes ejusdem filii significat, sicut radius solis usque ad hæc infima loca pertransiens, qui radius in carne veniens palpabilis factus est discipulis. Fertur ergo in traditionibus quoniam Joannes ipsum corpus quod erat extrinsecus tangens, manum suam in profunda misisse et ei duritiam carnis nullo modo reluctatam esse, sed locum manui præbuisse discipuli. Propter quod et infert: “*Et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ:*” contrectabilis utique factus est qui venit in carne, sicut et vita quæ manifestata est. Nam et in evangelio sic dicit, ^b“*Et quod factum est, in ipso vita erat, et vita erat lux hominum.*” “*Et nunciamus,*” inquit, “*vobis vitam æternam quæ erat apud patrem, et palam facta nobis*” (v. 2.). Patris appellatione significat quoniam et filius semper erat sine initio. “*Quia deus,*” inquit, “*lumen est*” (v. 5.), non essentiam divinam exprimit, sed declarare volens majestatem dei, quod melius est et excellentius apud homines proprie divinitati co-optavit.¹ Sic et Paulus ^c“*lumen*” vocans “*inaccessibile.*” Sed et ipse Joannes in eadem ipsa epistola, ^d“*caritas*” inquit, “*deus est*” virtutes significans dei, quoniam clemens est et misericors, et quia lumen, hoc est justos secundum profectum animi, per caritatem constituit. Lumen ergo deus qui est inenarrabilis secundum rationem substantiæ: “*Et tenebræ,*” inquit (ibid.),

^a Ioan. 1, 1.

^b Ioan. 1, 3. 4.

^c 1 Tim. 6, 16.

^d 1 Ioan. 4, 16.

in græcum Clementis textum illatum credas propter solemne quarti ineuntis seculi verbum *ὑποουσία*. Nam vocem *ὑποούσιος* jam a Basilide esse adhibitam de Servatore agenti manifestum nunc est ex fragmento apud Hippolytum quod in his *Analectis* damus.

¹ Cf. Eccl. § 26.

“*in eo sunt nullæ*,” hoc est nulla iracundia, nulla passio, nulla circa quemquam mali retentio, nullum perdens, sed cunctis salutem tribuens. Lumen autem significat vel præcepta legis, vel fidem, vel doctrinam. Tenebræ vero horum contrariæ, non veluti altera via sit. Una quippe via est secundum præcepta divina. Monas namque dei opus est, dyas autem et quicquid præter monadem constat, ex vitæ perversitate contingit. “*Et sanguis filii ejus*,” inquit, “*mundat nos*” (v. 7.). Doctrina quippe domini, quæ valde fortis est, sanguis ejus appellata est. “*Quod si dixerimus, quod non peccavimus, mendacem facimus eum et verbum ejus non est in nobis*” (v. 9.). Doctrina ejus, inquit, sive verbum veritas est. Cap. ii. v. 1.—“*Et si quis*,” inquit, “*peccaverit, consolatorem habemus ad patrem Jesum Christum.*” Sicut enim apud patrem consolator est pro nobis dominus, sic etiam consolator est quem post assumptionem suam dignatus est mittere. Hæ namque primitivæ virtutes ac *primo create*¹, immobiles et existentes secundum substantiam et cum subjectis angelis et archangelis, cum quibus vocantur æquivoce, diversas operationes efficiunt. Sic etiam et Moyses angeli virtutem per vicinum sibi et infimum angelum Michael vocat.² Similiter quoque in prophetis sanctis invenimus, sed Moysi quidem propinquus ac vicinus angelus apparuit. Exaudivit eum et locutus ei Moyses manifeste facie ad faciem. Aliis autem prophetis secundum operationem angelorum motus quidam fiebat, veluti audientium ac videntium. Idcirco et soli audiebant solique cernebant, sicut et in Samuele manifestatur.³ Helisæus etiam solus audiebat vocem, qua vocatus est.^b Si autem esset manifesta et communis vox, ab omnibus præsentibus audiretur: nunc autem a solo in quo operabatur motus qui ab

^a 1 Sam. 3, 3.^b 1 Reg. 19, 9.¹ *πρώται ἐνεργεῖαι καὶ πρωτοκτίσται.*² Sic transposita leguntur: Moyses Michael angeli: . . . angelum vocat.

angelo fiebat, audita est. “*Non solum autem,*” inquit (v. 2.), “*pro nostris peccatis*” dominus propitiator est, hoc est fidelium, “*sed etiam pro toto mundo:*” proinde universos quidem salvat, sed alios per supplicia convertens, alios autem spontanea assequentes voluntate et cum honoris dignitate, “*ut omne genu flectatur ei, cælestium, terrestrium et infernorum,*” hoc est, angeli, homines et animæ quæ ante adventum ejus de hac vita migravere temporali. “*Et in hoc cognoscimus, quoniam novimus eum, si mandata ejus custodiamus*” (v. 3.). Qui enim intellecto¹ est, utique et opera perficit, quæ pertinent ad virtutis officium. Qui vero opera perficit, non continuo etiam intellecto est. Potest enim esse rectarum operationum, non tamen intelligibilium sacramentorum² cognitor; demum sciens quædam opera perfici timore supplicii, quædam vero propter repromissionem remunerationis, docet perfectionem intellectualis hominis per caritatem opera complementis: proinde subjungit ac dicit (v. 5.); “*Qui vero custodit verbum ejus vere, in hoc caritas dei perfecta est. In hoc enim cognoscimus, quoniam in ipso sumus*” secundum fidem et secundum caritatem. “*Non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus quod habuistis a principio*” (v. 7.), per legem scilicet, et prophetas, ubi dicitur³, “*unus est deus.*” Idecirco et infert: “*Quoniam mandatum vetus est verbum quod audistis.*” Iterum autem dicit (v. 8.): “*Mandatum autem hoc est quod tenebræ transierunt,*” perversionis scilicet, “*et lumen verum ecce jam claruit;*” secundum fidem scilicet, secundum intellectum, secundum testamentum, secundum præparata judicia in hominibus operans. “*Qui dicit se,*” inquit (v. 9.), “*in lumine esse,*” in lumine dicit in veritate; “*et fratrem suum odit;*” fratrem videlicet dicit non solum proximum, sed etiam dominum. Odiunt enim eum infideles et non custodientes mandata ejus. Propter quod etiam infert (v. 10.), “*Qui diligit*

^a Philipp. 2, 10.

¹ γνωστικός.

² sc. μυστηρίων.

³ prophetas. Ubi dicitur.

fratrem suum, in lumine permanet, et scandalum in eo non est." Deinde profectus et provectiones significat animarum adhuc in carne positarum, et filiolos quidem vocare eos quibus sunt remissa peccata propter nomen domini, nam multi solo credunt nomine. "*Patres*" autem perfectos appellat, eos qui "*intlexerunt quod erat ab initio, et intelligibiliter perceperunt*" (v. 13.). Filium videlicet de quo supra dixit, "*quod erat ab initio.*" "*Scribo vobis, juvenes quia vicistis malignum.*" Fortes juvenes contemnentes voluptates; "*malignum*" diaboli extollentiam significat. Filii autem cognoscunt patrem, utpote qui ab idolis confugerunt et ad unum deum convocati sunt. "*Quoniam mundus*" inquit (v. 15.), "*in maligno est.*" Nonne mundus et omnia quæ in mundo sunt, creatura dei dicuntur, et hæc valde bona? "*Sed concupiscentia carnis et oculorum et ambitio sæculi*" (v. 16.), quæ ex vitæ perversione contingunt, "*non est ex patre, sed ex mundo est,*" et ex vobis. "*Idcirco et mundus pertransit et concupiscentia ejus*" (v. 7.): "*qui vero fecerit voluntatem dei*" et mandata ejus, "*permanet in æternum.*" "*Ex nobis*" (v. 29.) "*exierunt, sed non erant ex nobis;*" neque angeli apostatæ, neque homines cadentes, "*sed ut manifestentur quoniam non sunt ex nobis.*" Clare satis discernit genus electorum et perditorum, et illud quidem quod in fide permanens unctionem habet a sancto, quæ fit secundum fidem. Qui vero non permanet in fide, mendax est antichristus. "*Qui dicit,*" inquit (v. 22.), "*quia Jesus non est Christus.*" Jesus enim salvator et liberator et Christus rex: "*qui negat filium*" (v. 23.) ignorando eum, "*nec patrem habet,*" neque cognoscit eum. Qui vero cognoscit filium et patrem secundum scientiam novit, cum manifestatus fuerit dominus, in secundo adventu fiduciam habebit, et non confundetur, quæ confusio est grande supplicium. "*Omnis,*" inquit (v. 29.), "*qui facit justitiam, ex deo natus est,*" secundum fidem scilicet renatus.

Cap. iii. v. 1.—"*Propterea mundus non cognoscit nos, quoniam nec eum cognovit.*" Mundum dicit sæculariter in deliciis viventes. "*Dilectissimi,*" inquit (v. 2.), "*nunc filii dei sumus,*" non na-

turali dilectione, sed quia patrem deum habemus. Major quippe est caritas ut cum nullam cognationem habemus ad deum, diligit nos tamen, et filios suos vocat. “*Et necdum claruit quod erimus,*” hoc est, ad qualem perventuri sumus gloriam: “*Si enim manifestatus fuerit,*” hoc est, si perfecti fuerimus: “*similes ei erimus,*” veluti requiescentes et justificati, mundi in virtute, “*ut ipsum*” vultum ejus, “*videamus sicuti est,*” comprehensibiliter (v. 8.). “*Qui vero facit injustitiam ex diabolo est,*” hoc est, ex “*patre diabolo;*” eundemque consecrans et eligens. “*Ab initio*” inquit (ib.), “*diabolus peccat.*” Ab initio scilicet a quo peccare cœpit inconvertibiliter in peccando perseverans. “*Omnis,*” inquit (v. 9.), “*qui natus ex deo est, non peccat, quia semen ejus in eo manet.*” Verbum ejus videlicet in eo qui secundum fidem renatus est (v. 10.). “*Sic filios dei intelligimus, sicut et filios diaboli,*” similia diabolo eligentes; sic etiam ex maligno esse dicitur (v. 15.). “*Omnis qui odit fratrem suum, homicida est.*” In hoc enim secundum infidelitatem Christus moritur; recte itaque subjungit dicens: “*Et scitis quia omnis homicida et infidelis non habet vitam æternam in se ipso manentem.*” In mente quippe fideli vivens Christus¹ permanet (v. 16.), “*Ips enim pro nobis,*” hoc est, pro credentibus, “*animam suam posuit;*” hoc est, pro apostolis. Si ergo pro apostolis animam suam posuit, apostolos autem ejus dicit semet ipsos, tanquam si diceret: nos inquam apostoli propter quos animam suam posuit, “*debemus pro fratribus animas ponere,*” salus quippe proximorum apostolorum erat gloria, “*qui major est,*” inquit, *deus corde nostro*” (v. 20.), hoc est virtus dei conscientia quæ subsequetur animam, propter quod subjungit et dicit: “*Quoniam cognoscit omnia*” (v. 21.). “*Carissimi, si cor nostrum non redarguat nos, fiduciam habebit apud deum.*” Cap. IV. v. 2. “*In hoc cognoscimus quia manet in nobis, de spiritu quem dedit nobis,*” secundum episcopatum² scilicet et providentiam futurorum. “*Perfecta,*” inquit (v. 18.), *caritas foras mittit timorem.*” Per-

¹ Christi.

² sc. ἐπισκοπήν, gubernationem, quasi diceret latine supervisionem.

fectio namque fidelis hominis caritas est. Cap. V. v. 6. "*Iste est, qui venit per aquam et sanguinem,*" et iterum (v. 7.) "*quia tres sunt, qui testificantur, spiritus,*" quod est vita, "*et aqua,*" quod est regeneratio ac fides, "*et sanguis,*" quod est cognitio, "*et hi tres unum sunt.*" In salvatore quippe istæ sunt virtutes salutiferæ, et vita ipsa in ipso filio ejus exsistit (v. 14.). "*Et hæc est confidentia quam habemus ad eum, quia si quid petierimus secundum voluntatem ejus audiet nos.*" Non absolute dixit quod petierimus, sed quod oportet petere (v. 19.). "*Et mundus omnis in maligno constitutus est.*" Non creatura, sed sæculares homines et secundum concupiscentias viventes (v. 20.). "*Et filius dei venit et dedit nobis intellectum,*" secundum fidem scilicet advenientem in nos, qui etiam spiritus sanctus appellatur.

EJUSDEM ADUMBRATIONES IN EPISTOLAM II. JOANNIS.

SECUNDA Joannis epistola quæ a virgine¹ scripta simplicissima est. Scripta vero est ad quandam Babyloniam *Electam* nomine, significat autem electionem ecclesiæ sanctæ. Astruit in hac epistola persecutionem² fidei extra caritatem non esse, et ut nemo dividat Jesum Christum³, sed unum credere⁴ Jesum Christum venisse in carne; nam qui habet filium in intellectu perceptibiliter et patrem quoque cognoscit et magnitudinem virtutis ejus sine initio temporis operantem intelligibiliter mente continet. "*Si quis venit ad vos,*" inquit (v. 10.), "*et hanc doctrinam non portat, non suscipiatis eum in domum et ave ne dixeritis ei; qui enim dixerit ave, communicat operibus ejus malignis.*" Tales salutare prohibet et in hospitium suscipere, hoc enim in hujusmodi non est inhumanum, sed nec conquirere

¹ quæ ad virgines. Virgo est Evangelista παρθέρος.

² sc. δῖωξιν, h. e. fidem consequi neminem posse sine (χωρί) caritate.

³ sc. a patre, quod fortasse excidit.

⁴ pendet infinitivus a verbo *adstruit* (σημαίνει vel simile quid).

vel condisputare cum talibus admonet qui non valent intelligibiliter divina tractare, ne per eos traducantur a doctrina veritatis, verisimilibus inducti rationibus. Arbitror autem, quia¹ et orare cum talibus non oportet, quoniam in oratione quæ fit in domo, postquam ab orando surgitur, salutatio gaudii est et pacis indicium.

¹ barbare pro *quod*.

HIPPOLYTI

LIBRORUM DECEM REFUTATIONIS OMNIUM HÆRESIUM PROCEMIUM
ET PERORATIO ;

UNA CUM

POSTERIORE LIBRI SEXTI PARTE DE MARCO MAGO IN QUA
DE IRENÆO AGITUR,

ET

CALLISTI EPISCOPI ROMANI

VITA ET DOCTRINA

EX LIBRO NONO DESUMPTA.

ADDUNTUR

QUÆDAM EJUSDEM HIPPOLYTI FRAGMENTA

HIUCUSQUE VEL NON SUB EIUS NOMINE

VEL NON INTEGRE EDITA.

PRÆFATIO.

IN eligendis quæ ex Hippolyti operibus in analecta mea conferrem lectoribusque meis proponerem, hanc rationem secutus sum.

Quod ad ipsum præstantissimum Sancti Patris opus, "Omnium hæresium refutationem," pertinet, antiquorum Scriptorum ecclesiasticorum fragmenta in eo adservata, quatenus ad certos auctores referri et quodammodo ad pristinam formam restitui poterant, ex opere illo extraxi et suo quæque loco in hoc analectorum volumine exhibui: Basilidis scilicet, Valentini et Marcionis. Cetera quæ in Refutatione de antiquis hæresiarchis eorumque doctrina continentur, in Epistolis ad Harium datis secundum librorum ordinem discussi, ipsis auctoris verbis, si operæ pretium erat, additis, obscuriora illustravi, auctoris consilium exposui. Quibus lectorum oculis ita oblatis, credidi equidem me omnibus qui historiam ecclesiasticam priorum sæculorum ex ipsis fontibus haurire desiderant, non ingratum opus aggressurum, si reliquas illas operis partes quæ ad dijudicanda et auctoris et scripti illius merita necessaria sunt, qualicunque mea critica illustratione instruerem ac in Analectorum Voluminis fine collecta ante lectorum oculos collocarem.

Obtulerunt se in tali consilio exsequendo primo loco operis totius Proœmium et splendida illa Peroratio, inter quæ alia duo fragmenta locum sibi flagitare mihi visa sunt. Et primum quidem in posteriore libri sexti parte occurrit memorabilis ille de Marco præstigiatore locus, in cujus limine et fine de Irenæo agitur, ex quo Hippolytus doctrinæ Marci expositionem, decimam quintam totius Refutationis partem, uno tenore excerpit. In hujus libri sexti peroratione occurrunt verba male a scriba tractata, neque melius a quibusdam criticis mea potius ut vitu-

perent, quam locum ut interpretentur curantibus. Totam hanc igitur libri sexti partem, utpote propter varias rationes maximi ad intelligendum auctoris consilium momenti exhibui, omissis quæ ex Irenæo exscripta futuro Irenæi editori relinquenda esse duxi.

Alter locus est illustris illa de Callisti episcopi Romani vita et doctrina narratio, quæ in libro nono legitur. Cujus singulæ partes a me multisque aliis deinceps discussæ sunt. Integram hic eam exhibendam curavi, de singulis ad ea referens, quæ in literis ad Harium datis notisque a me novæ Anglicæ editioni additis leguntur. Quæ vero Callisti historiam proxime præcedunt, excerpta quædam de Heracliti doctrina, ea hac de causa recepi quod nuper a Bernaysii ingenio sunt restituta et illustrata in Musei Rhenani fasciculo.

Habes in quatuor his ex Refutatione excerptis quæcunque vel ad antiquissimam historiam ecclesiasticam, vel ad Hippolyti vitam doctrinamque in opere Refutationis expositam pertinent.

Proœmium et Peroratio nobilissima scribendi et sentiendi specimina exhibent; duo vero libri sexti et noni fragmenta ad cognoscendum consilium operis et ecclesiæ Romanæ piique et docti Episcopi Portuensis historiæ hucusque ignotam partem summi sunt momenti.

Jam sequitur fragmentum Orationis ad Hellenas de causa Universi, de quo in illis epistolis subinde disserui. Publici juris primus illud fecit Hæschelius græce, ex codice quem ex Italia sese accepisse ait, et cujus vestigia hucusque, quantum sciam, non sunt reperta. Codex ita fere inscriptus erat, ut Photius Orationem illam legisse videtur:

Ἰωσήπου ἐκ τοῦ πρὸς Ἑλλήνας
[τοῦ] λόγου ἐπιγεγραμμένου κατὰ Πλάτωνα
περὶ τῆς τοῦ παντὸς αἰτίας.

Habes, deleto Josephi nomine (quod ex Hippolyto corruptum esse, sunt qui credant), genuinum libri episcopi Portuensis titulum, dummodo cum Zonara (Annal. vi. 4.) et codice Oxo-

niensi solœcismum κατὰ Πλάτωνα pro Πλάτωνος correxeris. Præbet igitur codex ille Hœschelii perorationem ejus libri, in doxologiam desinentem. Le Moyne in Variorum Sacrorum voluminibus (i. p. 53, sqq. cf. ii. p. 930, sqq.) fragmentum denuo excudendum curavit, addita doctissima de Caio presbytero et de Hippolyto ejusque statua dissertatione. Textum vero Batavus non nisi in paucis locis tetigit. Ejus editionem repetiverunt Fabricius in Hippolyti Operibus (i. pp. 220—223) cum commentario docto aptoque, uti solet, et Gallandius in Patrum Bibliotheca, non magis quam ille codicum auxilio adjuti. Uberiorem autem textum ejusdem fragmenti Langbaine, Præpositus Oxoniensis, in Bibl. Bodleiana detexit inter codices Baroccianos, numero xxvi. insignitum, ejusque posteriorem partem quæ nondum inedita continet, publici juris fecit, in Hearnii "Curious discourses" (vol. ii. p. 394. Lond. 1773). Eandem C. Wordsworthius repetiit nuperrime, in calce libri de S. Hippolyto (p. 306), adhibita collatione codicis ab amicis Barrowo et Southcio facta, emendationibus suis iisque elegantissimis ornatam.

At cum ea quæ præcedunt in codice Barocciano textum nobis præbeant, quem novimus unicum, operæ pretium duxi fragmentum integrum edere aliquanto emendatius. Aufrechtius, nunc Oxonii degens, græcarum non minus quam latinarum indicarumve literarum peritus, a me rogatus ea quæ est humanitate codicem cum Hœschelii editione omnium principe et fundamento contulit. Cujus humanissimas literas cum accepissem, tandem intellexi cur nemo hucusque illum codicem ad fragmentum ab Hœschelio publici juris factum aliquantum corrigendum adhibuerit. Est enim hæc codicis pars pluribus in locis tam evanida ut legendi difficultas, non nisi improbo labori et ut ita dicam, Germanæ Aufrechtii cessisse videatur perviciaciæ.

Quibus adminiculis adjutus hoc judicium de utroque textu ferendum duxi. Hœschelii codicem textum nobis præbere crediderim, in extrema parte in brevius redactum: Baroccianum vero usque ad verba illa Paulina quæ in eo doxologiam proxime

præcedunt, genuina auctoris verba absque ulla interpolatione nobis exhibere judicem.

Quæ vero verba illa Sancti Apostoli sequuntur, si genuina ejusdemque auctoris sunt, id quod dubium mihi est, certe hujus orationis partem efficere nunquam potuerunt. Ut taceam abruptum neque ad grammaticæ leges redigendum exordium, non est consilium illius orationis ad perseverantiam in vitæ certamine exhortari, quæ tamen principalis est ratio dicti illius agraphi “In quibus invenero in iis et judicabo,” et eorum quæ ab ipso auctore adduntur.

Quo melius utriusque recensiois natura cognoscatur, ea quæ Barocciano debentur minusculis literis ab iis distinxi quæ et in Höschelii editione et in codice illo inveniuntur.

Superest ut pauca dicam de fragmentis quæ ultimo loco adjeci.

Parvi Labyrinthi, quod opus est Zephyrini temporibus scriptum, tria fragmenta apud Eusebium sine auctoris nomine servata, Routhius in Reliquiarum Sacrarum Volumine secundo inter Caii Presbyteri fragmenta exhibuit, cum adnotatione perpetua. Ex qua juvat huc referre quibus probatur, doctissimum antiquitatis christianæ indagatorem primum movisse quæstionem, fueritne (id quod nunc certissimum est) Parvi Labyrinthi auctor Hippolytus. Verba hæc sunt (p. 143): “At vere probabiliter contendere quis posset, opus de quo agimus Parvum Labyrinthum, adscribendum Hippolyto esse, a nemine tamen adhuc, quod sciam in re præsentī commemorato. In catalogo enim marmoreo operum ejus, Romæ medio sæculo decimo sexto reperto, adscribitur ei *Liber contra Platonem de Universo*; Photiani autem critici, de quibus paulo supra, auctorem aiebant *Parvi Labyrinthi* in fine operis sui testatum reliquisse scriptorem se esse Libri de Universo. An vero liber ille *de Universo* idem fuerit atque iste a se lectus, id sibi nondum liquere ait Photius. Illud autem opus Caio, non Hippolyto, vindicasse constat eosdem criticos, quippe qui Labyrinthum a Caio compositum fuisse statuebant.”

Dubitaveram aliquando num librum contra Noëtum hic excudendum curarem, quo melius inde appareret intima quæ inter eum et Refutationem omnium Hæresium intercedit et sententiarum et verborum similitudo, et ut ita dicam, consanguinitas. Jam vero cum vela sint contrahenda, et qui ad rem illustrandam maxime faciunt loci in Epistolis ad Harium datis inter se sint comparati, consilium illud abjeci.

Photii tamen duo capita quæ de Hippolyti contra hæreses libro (sive nostro sive breviori quam prius ediderat) et de libello De Causa Universi agunt, suo loco apposui.

Habent igitur Lectores unde et de Hippolyti persona ac dignitate, et de perfecta doctrinæ stylique Refutationis cum genuinis ejusdem auctoris quæ hucusque noscebantur operibus concordia, justum atque rectum ipsi sibi conforment judicium.

I.

HIPPOLYTI

OMNIUM HERESIUM REFUTATIONIS LIBRORUM DECEM

PROOEMIUM.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Οὐδένα μῦθον τῶν παρ' Ἑλλησιν ὠνομασμένων πα-
ραιτητέον. Πιστὰ γὰρ καὶ τὰ ἀσύστατα αὐτῶν δόγματα
ἡγητέον, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τῶν αἰρετικῶν μανίαν,
οἱ διὰ τοῦ σιωπᾶν ἀποκρύπτειν τε τὰ ἄρρήτα ἐαυτῶν
μυστήρια, ἐνομίσθησαν πολλοῖς θεὸν σέβειν, ὧν καὶ
πάσαι μετρίως τὰ δόγματα ἐξεθέμεθα, οὐ κατὰ λεπτὸν
ἐπιδείξαντες, ἀλλὰ ἀδρομερῶς ἐλέγξαντες, μὴ ἀνάξιον
ἡγησάμενοι τὰ ἄρρήτα αὐτῶν εἰς φῶς ἄγειν, ὅπως δι'
αἰνιγμάτων ἡμῶν ἐκθεμένων τὰ δόξαντα αὐτοῖς αἰσχυ-
θέντες, μήποτε καὶ τὰ ἄρρήτα ἐξειπόντες ἀθέους ἐπι-
δείξωμεν, παύσωνταί τι τῆς ἀλογίστου γνώμης καὶ
ἀθεμίτου ἐπιχειρήσεως. Ἄλλ' ἐπεὶ ὁρῶ μὴ δυσωπου-
μένους αὐτοὺς τὴν ἡμετέραν ἐπιείκειαν μήτε λογιζομέ-
νους, ὥς θεὸς μακροθυμεῖ ὑπ' αὐτῶν βλασφημούμενος
ὅπως ἢ αἰδεσθέντες μετανοήσωσιν, ἢ ἐπιμείναντες δι-
καίως κριθῶσι, βιασθεῖς πρόειμι, δείξων αὐτῶν τὰ
ἀπόρρητα μυστήρια, ἃ τοῖς μυουμένοις μετὰ μεγάλης

ἀξιοπιστίας παραδιδόασιν, οὐ πρότερον ὁμολογήσαντες, εἰ μὴ τὸν τοιοῦτον δουλώσωνται χρόνῳ ἀνακρεμάσαντες καὶ βλάβσφημον πρὸς τὸν ὄντως Θεὸν κατασκευάσαντες, καὶ περιεργία γλιχόμενον τῆς ἐπαγγελίας ἴδωσι· καὶ τότε, δοκιμάσαντες δέσμιον εἶναι τῆς ἁμαρτίας, μυοῦσι, τὸ τέλειον τῶν κακῶν παραδιδόντες, ὅρκους δῆσαντες, μήτε ἐξειπεῖν, μήτε τῷ τυχόντι μεταδοῦναι, εἰ μὴ ὁμοίως δουλωθείη· οὐδὲ μόνου παραδοθέντος, οὐκ ἔτι ὅρκος ἀναγκαῖος ἦν. Ὁ γὰρ ὑπομείνας παθεῖν καὶ παραλαβεῖν τὰ τέλεια αὐτῶν μυστήρια, ἱκανῶς¹ αὐτῷ τῷ ἔργῳ πρὸς τε τὴν ἰδίαν συνείδησιν καὶ πρὸς τὸ ἐτέροις μὴ ἐξειπεῖν ἔσται δεδεμένος. Εἰ γὰρ ἐξείποι τινὶ ἀνθρώπων τὸ τοιοῦτον ἀνόμημα, οὔτε ἐν ἀνθρώποις λογισθήσεται οὔτε τὸ φῶς ὁρᾶν ἄξιος ἡγηθήσεται, ὅτι² καὶ ἄλογα ὄντα τοιοῦτον ἀνόμημα οὐκ ἐπιχειρεῖ, καθὼς ἐν τοῖς τόποις γενόμενοι ἐροῦμεν. Ἀλλ' ἐπεὶ ἀναγκάζει ἡμᾶς ὁ λόγος εἰς μέγαν βυθὸν διηγήσεως ἐπιβῆναι, οὐχ ἡγούμεθα σιγᾶν, ἀλλὰ τὰ πάντων δόγματα κατὰ λεπτὸν ἐκθέμενοι οὐδὲν σιωπήσομεν. Δοκεῖ δὲ, εἰ καὶ μακρότερος ἔσται λόγος, μὴ καμεῖν. Οὐδὲ γὰρ μικράν τινα βοήθειαν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ καταλείψομεν πρὸς τὸ μηκέτι πλανᾶσθαι, φανερώς πάντων ὁρώντων τὰ κρύφια αὐτῶν καὶ ἄρρητα ὅργια, ἃ ταμιευόμενοι μόνοις τοῖς μύσταις παραδιδόασιν. Ταῦτα δὲ ἕτερος οὐκ ἐλέγξει, ἢ τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ παραδοθὲν ἅγιον πνεῦμα, οὐδὲ τυχόντες πρότεροι οἱ ἀπόστολοι μετέδωκαν τοῖς

¹ ἱκανόν Barber. et Taur. ἱκανά Ottob.

² cum Sanerofito : codd. ἄ.

ὀρθῶς πεπιστευκόσιν· ὧν ἡμεῖς διάδοχοι τυγχάνοντες, τῆς τε αὐτῆς χάριτος μετέχοντες, ἀρχιερατείας τε καὶ διδασκαλίας, καὶ φρουροὶ τῆς ἐκκλησίας λελογισμένοι, οὐκ ὀφθαλμῷ νυστάζομεν¹, οὐδὲ λόγον ὀρθὸν σιωπῶμεν. Ἀλλ' οὐδὲ πάσῃ ψυχῇ καὶ σώματι ἐργαζόμενοι κάμνομεν ἄξια ἀξίως θεῷ τῷ εὐεργέτῃ ἀνταποδιδόναι πειρώμενοι, καὶ οὐδὲ οὕτως κατ' ἀξίαν ἀμειβόμενοι, πλὴν ἐν οἷς πεπιστεύμεθα μὴ ἀπονοῦντες, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου καιροῦ τὰ μέτρα ἐπιτελοῦντες, καὶ ὅσα παρέξει τὸ ἅγιον πνεῦμα πᾶσιν ἀφθόνως κοινωνοῦντες· οὐ μόνον ἀλλότρια δι' ἐλέγχου εἰς φανερόν ἄγοντες, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἡ ἀλήθεια ὑπὸ τῆς τοῦ πατρὸς χάριτος παραλαβοῦσα ἀνθρώποις διηκόνησε, ταῦτα καὶ διὰ λόγου σημειούμενοι, καὶ διὰ γραμμάτων ἐμμάρτυρα σημειούμενοι, ἀνεπαισχύντως κηρύσσομεν. Ἵνα οὖν καθὼς φθάσαντες εἵπομεν, ἀθέους αὐτοὺς ἐπιδείξωμεν καὶ κατὰ γνώμην καὶ κατὰ τρόπον καὶ κατὰ ἔργον, ὅθεν τε τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῖς γεγένηται, καὶ ὅτι μηθὲν ἐξ ἁγίων γραφῶν λαβόντες ταῦτα ἐπεχείρησαν ἢ τινος ἁγίου διαδοχὴν φυλάξαντες ἐπὶ ταῦτα ὥρμησαν, ἀλλ' ἔστιν αὐτοῖς τὰ δοξαζόμενα ἀρχὴν μὲν ἐκ τῆς Ἑλλήνων σοφίας λαβόντα, ἐκ δὲ δογμάτων φιλοσοφουμένων καὶ μυστηρίων ἐπικεχειρημένων καὶ ἀστρολόγων ῥεμδομένων.² δοκεῖ οὖν πρότερον ἐκθεμένους τὰ δόξαντα τοῖς τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφοις, ἐπιδείξαι τοῖς ἐντυγχάνου-

¹ Richter, *Observ. Crit.* p. 77, mavult νυστάζομεν quod non necessarium esse videtur.

² Ἀνακόλουθον sustuli, deleta ante δοκεῖ plena interpunctione, Ante δογμάτων inserui δέ.

σιν ὄντα τούτων παλαιότερα καὶ πρὸς τὸ Θεῖον σεμνό-
 τερα, ἔπειτα συμβαλεῖν ἐκάστην αἵρεσιν ἐκάστω, ὡς
 τούτοις τοῖς ἐπιχειρήμασιν ἐπιλαβόμενος ὁ πρωτοστάτης
 τῆς αἱρέσεως ἐπλεονέκτησε λαβόμενος τὰς ἀρχὰς καὶ ἐκ
 τούτων ἐπὶ τὰ χείρονα ὀρμηθεὶς δόγμα συνεστήσατο.
 Ἔστι μὲν οὖν πόνου μεστὸν τὸ ἐπιχειρούμενον καὶ
 πολλῆς δεόμενον ἱστορίας. Ἀλλὰ οὐκ ἐνδεήσομεν,
 ὕστερον γὰρ εὐφρανεῖ ὡς ἀθλητὴν μετὰ πολλοῦ πόνου
 στεφάνου τυχόντα, ἢ ἐμπορον μετὰ μέγαν θαλάσσης
 σάλον κερδάναντα, ἢ γεωργὸν μετὰ ἰδρῶτα προσώπου
 καρπῶν ἀπολαύσαντα, ἢ προφήτην μετὰ ὀνειδισμοῦς
 καὶ ὕβρεις ὀρῶντα τὰ λαληθέντα ἀποδαίνοντα. Ἀρξά-
 μενοι τοίνυν ἐροῦμεν, τίνες οἱ παρ' Ἑλλησι πρῶτον
 φιλοσοφίαν φυσικὴν ἐπιδείξαντες. Τούτων γὰρ μά-
 λιστα γεγέννηται κλεψιλόγοι οἱ τῶν αἱρέσεων πρωτο-
 στατήσαντες, ὡς μετέπειτα ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους
 συμβολῇ ἐπιδείξομεν. Ἐκάστω δὲ τῶν προαρξαμέ-
 νων τὰ ἴδια ἀποδίδοντες, γυμνοὺς καὶ ἀσχήμονας τοὺς
 αἵρεσιάρχας παραστήσομεν.¹

¹ Correxist Delarue : codd. προστήσομεν.

II.

HIPPOLYTUS DE MARCO MAGO.

REFUTAT. LIBRI SEXTI PARS POSTERIOR, INDE A CAPITE XXXIX.
USQUE AD FINEM (C. LV.).

(Cod. a fol. 78. ad fol. 85. Miller pp. 200—222.)

PROLEGOMENA.

HIPPOLYTUS in libro sexto, propositis Simonis Menandrique fragmentis, Valentini doctrinam fusius exposuit. Quæ quantum fieri potuit, supra Valentino restituimus. Quibus peractis, capite 38., Irenæum secutus, pauca quædam de Valentinianæ scholæ post Valentinum ducibus, Secundo, Epiphane et Ptolemæo affert, interjecta inter Epiphane et Ptolemæum “aliorum” quorundam mentione, quæ an ad Epiphane assecelas spectet necne, neque ex Irenæo neque ex Hippolyto poterit dijudicari. Tu vide quæ in secunda Epistola ad Harium data hac de re disputavimus, comparatis inter se Irenæi et Hippolyti verbis.

Jam quæ inde a capite 39. usque ad libri finem sequuntur, tertiamque fere libri partem conficiunt, de solo Marco agunt, si pauca perorationis verba (cap. 55.) excipis. Qui valerrimus Marcosianorum princeps mysticam quandam numerorum scientiam in Valentinianorum doctrinam induxit, una cum præstigiorum fraude turpissima.

Quæ postrema hujus libri pars cum maximi sit momenti ad bene dijudicanda et Hippolyti operis ingenium et affinitatem ejus cum Irenæi Volumine, codicis denique nostri rationem, hic lectorum oculis integram eam proponere (omissis tamen Irenæi capitibus quæ verbo tenus in sua transtulit Hippolytus) operæ pretium visum est.

HIPPOLYTUS ET IRENÆUS DE MARCO MAGO.

VI. 39. Ἄλλος δέ τις διδάσκαλος αὐτῶν Μάρκος μαγικῆς ἔμπειρος, ἃ μὲν διὰ κυβείας δρῶν¹, ἃ δὲ καὶ διὰ δαιμόνων ἡπάτα πολλούς. Οὗτος ἔλεγεν ἐν αὐτῷ τὴν μεγίστην ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τόπων εἶναι δύναμιν. Καὶ δὲ πολλάκις λαμβάνων ποτήριον ὡς εὐχαριστῶν, καὶ ἐπὶ πλείον ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως, πορφύρεον τὸ κέρασμα ἐποίει φαίνεσθαι, καὶ ποτε ἐρυθρὸν, ὡς δοκεῖν τοὺς ἀπατωμένους χάριν τινὰ κατιέναι καὶ αἱματώδη δύναμιν παρέχειν τῷ πόματι. Ὁ δὲ πανοῦργος τότε μὲν πολλοὺς ἔλαθε, νυνὶ δὲ ἐλεγχόμενος παύσεται· φάρμακον γάρ τι τοιαύτην δυνάμενον χροᾶν παρασχεῖν λαθραίως ἐνιῶν² τῷ κεράσματι, ἐπιπολὺ φλυαρῶν ἀνέμενε, ὅπως τῆς ὑγρότητος μεταλαβὼν λυθῇ καὶ ἀναμιγρὲν ἐπιχρωτίσῃ τὸ πόμα. Τὰ δὲ δυνάμενα τοῦτο παρασχεῖν φάρμακα ἐν τῇ Κατὰ μάγων βίβλῳ προείπομεν ἐκθέμενοι, ὡς πολλοὺς πλανῶντες ἀφανίζουσιν, οἷς εἰ φίλον περιεργότερον τῷ εἰρημένῳ προσεπισχεῖν, εἴσονται τὴν Μάρκου πλάνην.

40. Ὅς καὶ ποτήριον παρ' ἐτέρου κιρνῶν ἐδίδου γυναικὶ εὐχαριστεῖν, αὐτὸς παρεστὼς, καὶ ἕτερον κρα-

¹ cod. δῶρων. v. infra c. 41. ὅτε μὲν καὶ διὰ δαιμόνων ταῦτα ἐνεργῶν, ὅτε δὲ καὶ κυβεύων, ὡς προείπομεν.

² immittens. Mill. ἐνιῶν.

τῶν ἐκείνου μείζον κενὸν καὶ εὐχαριστησάσης τῆς ἀπατωμένης δεξάμενος ἐπέχει εἰς τὸν μείζω, καὶ πολλάκις ἀντεπιχέων ἕτερον εἰς ἕτερον, ἐπέλεγεν οὕτως· “Ἡ πρὸ τῶν ὅλων ἀνευνόητος καὶ ἄρρητος χάρις πληρῶσαι σοι τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καὶ πληθύναι ἔν σοι τὴν γνῶσιν αὐτῆς, ἐγκατασπείρουσα τὸν κόκκον τοῦ σινάπεως εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν.” Καὶ τοιαῦτα τινὰ ἐπειπὼν καὶ ἐκστήσας τὴν τε ἀπατωμένην καὶ τοὺς παρόντας, ὡς θαυματοποιὸς ἐνομίζετο, τοῦ μείζονος ποτηρίου πληρουμένου ἐκ τοῦ μικροτέρου, ὡς καὶ ὑπερχειῖσθαι πλεονάζον. Καὶ τούτου δὲ τὴν τέχνην ὁμοίως ἐν τῇ προειρημένῃ βίβλῳ ἐξεθέμεθα, δείξαντες πλεῖστα φάρμακα δυνάμενα αὐξήσιν παρασχεῖν ἐπιμιγνέντα οὕτως ὑγραῖς οὐσίαις, μάλιστα οἶνω κεκερασμένα¹, ὧν ἔν τι φάρμακον ἐν τῷ κενῷ ποτηρίῳ κρύβδην ἔμπροσθεν ἐπιχρίσας² καὶ ὡς μηδὲν ἔχον δείξας, ἐπιχέων ἐκ τοῦ ἐτέρου πολλάκις³ καὶ ἐπαναχέων, ἀναδυομένου τοῦ φαρμάκου ὑπὸ τῆς τοῦ ὑγροῦ μίξεως, ὄντος φυσώδους, πλεονασμὸς τοῦ κεράσματος ἐγίνετο καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἠΰξανεν, ἐς ὅσον ἐπαναχυνόμενον ἐκινεῖτο, τοιαύτης οὐσης τῆς τοῦ φαρμάκου φύσεως· ὃ εἰ ἀπόθιοιτό τις πληρωθὲν, μετ’ οὐ πολὺ εἰς τὸ κατὰ φύσιν πάλιν τραπήσεται, τῆς τοῦ φαρμάκου δυνάμεως σθεσθείσης τῇ τοῦ ὑγροῦ παραμονῇ. Διὸ μετὰ σπουδῆς τοῖς παροῦσι προσεδίδου πίνειν· οἱ δὲ ὡς θεῖόν τι καὶ θεῶ μεμελετημένον φρίσσοντες ἅμα καὶ σπεύδοντες ἔπινον.

¹ κεκερασμένῳ.   ² κρύβδην . . . ος . . . Χρισ . . . *Proposuit Mill.*

³ ἐπιχέων ἐκ τ . . . . . *M. proponit legendum: τοῦ ἐτέρου ὀλίγον.*

41. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἕτερα ἐπεχείρει ὁ πλάνος ποιεῖν· διὸ ὑπὸ τῶν ἀπατωμένων ἐδοξάζετο, καὶ πότε μὲν¹ αὐτὸς ἐνομίζετο προφητεύειν, πότε δὲ καὶ ἑτέρους ἐποίει, ὅτε μὲν καὶ διὰ δαιμόνων ταῦτα ἐνεργῶν, ὅτε δὲ καὶ κυβεύων, ὡς προείπομεν. Πολλοὺς τοίνυν ἐξαφανίσας, καὶ πολλοὺς τοιούτους μαθητὰς αὐτοῦ γενομένους προεβίβασεν, εὐκόλους μὲν εἶναι διδάξας πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν, ἀκινδύνους δὲ διὰ τὸ εἶναι τῆς τελείας δυνάμεως, καὶ μετέχειν τῆς ἀνεννοήτου ἐξουσίας· οἷς καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἕτερον ἐπαγγέλλονται, ὃ καλοῦσιν ἀπολύτρωσιν, καὶ ἐν τούτῳ ἀναστρέφοντες κακῶς² τοὺς αὐτοῖς παραμένοντας ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεως, ὡς δυναμένους³ μετὰ τὸ ἅπαξ βαπτισθῆναι⁴ πάλιν τυχεῖν ἀφέσεως· καὶ διὰ τοῦ τοιούτου πανουργήματος συνέχειν δοκοῦσι τοὺς ἀκροατὰς οὓς ἐπὶ ἀννομίᾳ δεδοκιμάσθαι καὶ δύνασθαι φυλάσσειν αὐτοῖς τὰ πιστὰ, τότε ἐπὶ τοῦτο ἄγουσι· μηδὲ τούτῳ μόνῳ ἀρκούμενοι, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι ἐπαγγελλούμενοι, πρὸς τὸ συγκρατεῖν αὐτοὺς τῇ ἐλπίδι, ὅπως ἀχώριστοι ᾧσι· λέγουσι γάρ τι φωνῇ ἀρρήτῳ, ἐπιτιθέντες χεῖρα τῷ τὴν ἀπολύτρωσιν λαβόντι, ὃ φάσκουσιν ἐξειπεῖν εὐκόλως μὴ δύνασθαι, εἰ μὴ τις εἴη ὑπερδόκιμος, ἢ ὅτε τελευτᾷ πρὸς τὸ οὖς ἐλθὼν λέγει ὁ ἐπίσκοπος. Καὶ τοῦτο δὲ πανουργημα, πρὸς τὸ αἰεὶ παραμένειν τοὺς μαθητὰς τῷ ἐπισκόπῳ, γλιχόμενος μαθεῖν τὸ τί ποτε εἴη τοῦτο ἐπ' ἐσχάτων λεγόμενον, δι' οὗ τῶν⁵ τελείων ἔσται ὁ μαν-

¹ deest in cod., add. Miller.² h. e. penitus pervertentes.³ ἀπολυτρώσεως δυναμένους.⁴ βαπτισθέντας. Millerus proponit βαπτισθέντας πεσεῖν.⁵ τῶν deest in cod., add. Miller.

θάνων· ἃ τούτου χάριν ἐσιώπησα, μή ποτέ τις κακοηθίζεσθαι με αὐτοὺς νομίση. Καὶ γὰρ οὐ τοῦτο ἡμῖν πρόκειται, ἀλλ' ἢ τὸ δεῖξαι ὅθεν τὰς ἀφορμὰς λαβόντες αὐτοῖς τὰ δόξαντα ἐνεστήσαντο.

42. Καὶ γὰρ καὶ ὁ μακάριος πρεσβύτερος Εἰρηναῖος, παρρῆσιάτερον τῷ ἐλέγχῳ προσενεχθεὶς, τὰ τοιαῦτα λούσματα καὶ ἀπολυτρώσεις ἐξέθετο, ἀδρομερέστερον εἰπὼν ἃ πράσσουσιν· οἷς¹ ἐντυχόντες τινὲς αὐτῶν ἡρηνῆνται οὕτως παρειληφέναι, αἰεὶ ἀρνεῖσθαι μανθάνοντες· διὸ φροντὶς ἡμῖν γεγένηται ἀκριβέστερον ἐπιζητῆσαι καὶ ἀνευρεῖν λεπτομερῶς, ἃ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ λουτρῷ παραδιδόασιν, τὸ τοιοῦτο καλοῦντες, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ, ὃ ἀπολύτρωσιν καλοῦσιν. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ ἄρρητον αὐτῶν ἔλαθεν ἡμᾶς. Ταῦτα δὲ συγκεχωρήσθω Οὐαλεντίνῳ καὶ τῇ αὐτοῦ σχολῇ.

Ὁ δὲ Μάρκος μιμούμενος τὸν διδάσκαλον καὶ αὐτὸς ἀναπλάσσει ὄραμα νομίζων οὕτως δοξασθῆσέσθαι. Καὶ γὰρ Οὐαλεντίνος φάσκει ἑαυτὸν ἑωρακέναι παῖδα νήπιον ἀρτιγέννητον, οὗ πυθόμενος ἐπιζητεῖ τίς ἂν εἴη. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο λέγων ἑαυτὸν εἶναι τὸν Λόγον· ἔπειτα προσθεὶς τραγικόν τινα μῦθον, ἐκ τούτου συνιστᾶν βούλεται τὴν ἐπικεχειρημένην αὐτῷ αἵρεσιν· Τούτῳ τὰ ὅμοια τολμῶν ὁ Μάρκος λέγει ἐληλυθέναι πρὸς αὐτὸν σχήματι γυναικείῳ τὴν τετράδα², ἐπειδὴ, φησὶ, τὸ ἄρρεν αὐτῆς ὁ κόσμος φέρειν οὐκ ἡδύνατο, καὶ μηνῦσαν αὐτὴν ἥτις ἦν, καὶ τὴν τῶν πάντων γένεσιν, ἣν οὐδενὶ πώποτε οὔτε θεῶν οὔτε ἀνθρώπων ἀπε-

¹ οἷ.² interpunctionem maximam cum Scottio abstulimus.

κάλυψε, τούτῳ μόνῳ διηγήσασθαι οὕτως εἰποῦσα.¹ ὅτε
τὸ πρῶτον ὁ Πατήρ αὐτοῦ ὁ ἀνεκνόητος καὶ ἀνούσιος . .
. . . . .

(Sequuntur quæ ad verbum ex Irenæo exscripta sunt usque ad finem capitis 54. Post quæ ad libri sexti perorationem festinat Hippolytus, ita pergens:)

(55.) Ταῦτα μὲν οὖν οἱ ἀπὸ τῆς Οὐαλεντίνου σχολῆς
περὶ τε τῆς κτίσεως καὶ περὶ τοῦ παντὸς λέγουσιν

¹ Hæc quod ad sensum pertinet omnia, et postrema pæne ad verbum ex Irenæi capitis apud Grabium decimi, apud Massuetum decimi quarti initio deprompta sunt. Quæ verba cum minus bene intellexerit Döllingerus, hic exhibemus, textu et latina interpretatione restitutis, duce vel maxime Billio. Οὗτος Μάρκος μήτραν καὶ ἐκδοχῆτον τῆς Κολορβάσου Σιγῆς αὐτὸν μονώτατον γεγονέναι λέγων, ἅτε μονογενὴς ὑπάρχων, τὸ τοῦ ὑστερήματος σπέρμα κατατεθὲν εἰς αὐτὸν ὧδέ πως ἀπεκύησεν. In quibus αὐτῷ post ὑπάρχων delevi, et interprete latino (vertente, "*quippe unigenitus existens*") et sententia hoculantibus. Nam ipsius Sigēs vulva factus Marcus Colarbasī semen in se receptum efformavit in fœtum qui ipsius est doctrina. Perperam igitur hæc ad Colarbasum refert Döllingerus, quasi Marcus se hujus tanquam magistri fœtum, hoc est, fidelem discipulum, declaraverit. Paucis verbis interjectis, Sige Marco, *tanquam unico filio*, ea quæ sequuntur manifestasse dicitur. Μονωτάτῳ habet Irenæus, ipsum scholæ verbum repetens quod per μονογενὴς explicatur. Sige autem cum Colarbasī nomine eam ob causam conjungitur ab Irenæo quod Tetrada, omnium rerum principia in se continentem, non ut Valentinus Æonum ministerio, sed æquali modo a Bytho (sive Propatore) et Ennœa (sive Sige) originem ducere docuerit. Sige igitur primam Tetrada, primæ Octoadis radicem, in se ipsa concludit et repræsentat.

Irenæus ita pergit: Αὐτὴν τὴν ὑπερτάτην ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τόπων Τετράδα κατεληλυθέναι σχήματι γυναικείῳ πρὸς αὐτὸν (ἐπειδὴ, φησὶ, τὸ ἄρρεν αὐτῆς ὁ κόσμος φέρειν οὐκ ἠδύνατο), καὶ μηνύσαι αὐτὴν τί ἦν, καὶ τὴν τῶν πάντων γένεσιν, ἣν οὐδενὶ πώποτε οὐδὲ Θεῶν οὐδὲ ἀνθρώπων ἀπεκάλυψε, τούτῳ μοιωτάτῳ διηγήσασθαι, οὕτως εἰποῦσαν· Ὅτε τὸ πρῶτον ὁ Πατήρ ὁ ἀπάτωρ, ὁ ἀεκνόητος καὶ ἀνούσιος, &c.

ἐκάστοτε καινότερα¹ ἐπιγεννῶντες • καὶ τοῦτο καρποφορίαν νομίζουσιν εἴ τις μείζονας αἰώνας² ἐφευρὼν τερατουργεῖν δόξει, καὶ ἐκ τῶν γραφῶν ἕκαστα πρὸς τοὺς προειρημένους ἀριθμοὺς ἐφευρίσκοντες σύμφωνα, κατηγοροῦσι Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, φάσκοντες ἀλληγορικῶς αὐτοὺς τὰ μέτρα τῶν αἰώνων λέγειν • ἃ παρατιθέναι μου οὐκ ἔδοξεν ὄντα φλυαρὰ καὶ ἀσύστατα, ἥδη τοῦ μακαρίου πρεσβυτέρου Εἰρηναίου δεινῶς καὶ πεπονημένως τὰ δόγματα αὐτῶν διελέγξαντος, παρ' οὗ καὶ αὐτῶν ἐφευρήματα μετειλήφαμεν³, ἐπιδεικνύντες

¹ καινότερα. Quæ sequuntur partim ex Irenæo ipso transcripta sunt, quæ ibi legere juvabit. Finita illa quam verbo tenuis expressit Irenæus de Marco expositione, ita pergit ut duce latino interprete, opitulante etiam Hippolyto, textus restituatur (cap. xv. Gr.). Καὶ περὶ μὲν τῆς κτίσεως τοιαῦτα λέγοντες καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπιγεννᾷ ἕκαστος αὐτῶν καθὼς δύναται τι καινότερον. τέλειος γὰρ οὐδεὶς ὁ μὴ μέγαλα ψεύσματα παρ' αὐτοῖς καρποφορήσας. Ἐκ δὲ προφητικῶν ὅσα μεταμορφόζοντες μεθαρμύζουσιν ἀναγκαῖον μνηύσαντα τὸν ἑλεγχον αὐτοῖς ἐπάγειν. ὁ γὰρ Μωϋσῆς, φασιν, ἀρχόμενος τῆς κατὰ τὴν κτίσιν πραγματείας, εὐθύς ἐν ἀρχῇ τὴν μητέρα τῶν ὅλων ἐπέδειξεν, εἰπὼν. Ἐν ἀρχῇ, etc. Quam refutationem cum per hoc et insequentia capita (xvi. xvii. xviii.) persecutus fuerit, ita concludit, secundum latinum interpretem: "Cum autem discrepent ab invicem et doctrina et traditione, et qui recentiores eorum agnoscuntur affectant per singulos dies novum aliquid adinvenire, et fructificare quod nunquam quisquam excogitavit, durum est omnium describere sententiam."

Jam videmus textus Hippolytiani originem: excerpit, deinde transcribit, denique denuo extrahit, ea quæ ab Irenæo scripta invenerat ad suum propositum vertens, additis somniis de Æonum mensura quæ apud ipsos auctores invenerat.

² cod. μείζον ὁμοίως. Millerus verba hæc vitio sa esse optime vidit. Emendationem quam in textum recepinus optime tuentur atque illustrent quæ proxime sequuntur: τὰ μέτρα τῶν αἰώνων. Non de numero, sed de magnitudine æonum agitur apud illos Valentinianos.

³ deest in codice; propter quoddam ὁμοιοτέλευτον (-ματα) facile excidere poterat.

αὐτοὺς Πυθαγορείου φιλοσοφίας καὶ ἀστρολόγων περιεργίας ταῦτα σφετερισαμένους ἐγκαλεῖν Χριστῷ ὡς ταυτὰ παρὰδεδωκότι.¹

Ἄλλ' ἐπεὶ ἱκανῶς νομίζω καὶ τὰ τούτων φλυαρὰ δόγματα ἐκτεθεῖσθαι, σαφῶς τε ἐπιδεδείχθαι τίνων εἶεν μαθηταὶ Μάρκος τε καὶ Κολάρβασος, οἱ τῆς Οὐαλεντίνου σχολῆς διάδοχοι γενόμενοι, ἴδωμεν τὸ λέγει καὶ Βασιλείδης.

(Finis libri sexti Refutationis.)

¹ cod. ταῦτα παραδεδωκέναι. Prioris vocis correctionem ipsa verborum ratio suppeditat: alterius grammatica flagitat. Scottius in hoc præiverat. De totius hujus loci sententia, imprimis quod ad Irenæi mentionem attinet, fusius egimus in nota quam primis literis ad Harium in priore Hippolyti nostri secundæ editionis volumine adjecimus.

III.

HISTORIA CALLISTI, EPISCOPI ROMANI.

(Refut. lib. ix. cc. 6—14. Mill. pp. 278—292.)

Πολλοῦ τοίνυν τοῦ περὶ πασῶν αἱρέσεων γενομένου ἡμῖν ἀγῶνος μὴθὲν δὲ ἀνεξέλεγκτον καταλιποῦσι περιλείπεται νῦν ὁ μέγιστος ἀγὼν, ἐκδιηγῆσασθαι καὶ διελέγξαι τὰς ἐφ' ἡμῖν ἐπαναστάσας δι' ὧν τινὲς ἀμαθεῖς καὶ τολμηροὶ διασκεδαννύειν ἐπεχείρησαν τὴν ἐκκλησίαν, μέγιστον τάραχον κατὰ πάντα τὸν κόσμον ἐν πᾶσι τοῖς πιστοῖς ἐμβάλλοντες. Δοκεῖ γὰρ ἐπεὶ τὴν ἀρχηγὸν, τῶν κακῶν γενομένην γνώμην ὀρμήσαντας διελέγξαι τίνες αἱ ταύτης ἀρχαὶ, ὅπως εὖ γνωστοὶ αἱ ἐκφυάδες αὐτῆς ἅπασι γενόμεναι καταφρονηθῶσι.

Γεγέννηταί τις ὀνόματι Νοητὸς, τῷ γένει Σμυρναῖος. Οὗτος εἰσηγήσατο αἵρεσιν ἐκ τῶν Ἡρακλείτου δογμάτων· οὗ διάκονος καὶ μαθητὴς γίνεται Ἐπίγονός τις τοῦνομα, ὃς τῇ Ῥώμῃ ἐπιδημήσας ἐπέσπειρε τὴν ἄθεον γνώμην. Ὡς μαθητεύσας Κλεομένης καὶ βίῳ καὶ τρόπῳ ἀλλότριος τῆς Ἐκκλησίας, ἐκράτυνε τὸ δόγμα κατ' ἐκείνο καιροῦ Ζεφυρίνου διέπειν νομίζοντος τὴν ἐκκλησίαν, ἀνδρὸς ἰδιώτου καὶ αἰσχροκερδοῦς· [οἱ] τῷ κέρδει προσφερομένῳ πειθόμενος, συνεχώρει τοῖς προσιοῦσι τῷ Κλεομένει μαθητεύεσθαι, καὶ αὐτὸς ὑποσυρόμενος

τῷ χρόνῳ ἐπὶ τὰ αὐτὰ ὥρμητο, συμβούλου καὶ συναναγωνιστοῦ τῶν κακῶν ὄντος αὐτοῦ Καλλίστου, οὗ τὸν βίον καὶ τὴν ἐφευρεθείσαν αἵρεσιν μετ' οὐ πολὺ ἐκθήσομαι. Τούτων κατὰ διαδοχὴν διέμεινε τὸ διδασκαλεῖον κρατυνόμενον καὶ ἐπαῦξον, διὰ τὸ συναίρεσθαι αὐτοῖς τὸν Ζεφυρίνον καὶ τὸν Κάλλιστον, καίτοι ἡμῶν μηδέποτε συγχωρησάντων, ἀλλὰ πλειστάκις ἀντικαθεστώτων πρὸς αὐτοὺς, καὶ διελεγξάντων, καὶ ἄκοντας βιασαμένων τὴν ἀλήθειαν ὁμολογεῖν · οἱ πρὸς μὲν ὥραν αἰδούμενοι, καὶ ὑπὸ τῆς ἀληθείας συναγόμενοι ὡμολόγουν, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐπὶ τὸν αὐτὸν βόρβορον ἀνεκυλίσοντο.

Ἄλλ' ἐπεὶ τῆς γενεαλογίας αὐτῶν τὴν διαδοχὴν ἐπεδείξαμεν, δοκεῖ λοιπὸν καὶ τῶν δογμάτων τὴν κακοδιδασκαλίαν ἐκθέσθαι, πρότερον τὰ Ἡρακλείτῳ τῷ Σκοτεινῷ δόξαντα παραθειμένους, ἔπειτα καὶ τὰ τούτων μέρη Ἡρακλείτεια ὄντα φανερώσαι, ἃ τυχόντες οἱ νῦν προστάται τῆς αἵρέσεως οὐκ ἴσασιν ὄντα τοῦ Σκοτεινοῦ, νομίζοντες εἶναι Χριστοῦ. Οἷς εἰ ἐνέτυχον, καὶ οὕτω δυσωπηθέντες παύσονται τῆς ἀθέου δυσφημίας. Ἄλλ' εἰ καὶ πρότερον ἐκκεῖται ὑφ' ἡμῶν ἐν τοῖς Φιλοσοφουμένοις ἡ δόξα Ἡρακλείτου, ἀλλὰ γε δοκεῖ προσαναπαραχθῆναι καὶ νῦν, ὅπως διὰ τοῦ ἐγγίονος ἐλέγχου φανερώς διδαχθῶσιν οἱ τούτου νομίζοντες Χριστοῦ εἶναι μαθητὰς, οὐκ ὄντας ἀλλὰ τοῦ Σκοτεινοῦ.

(Sequitur insignis locus de Heraclito.)

Ἡράκλειτος¹ μὲν οὖν φησὶν εἶναι τὸ πᾶν διαιρετὸν ἀδι-
αίρετον, γεννητὸν ἀγέννητον, θνητὸν ἀθάνατον, λόγον, αἰῶνα,
πατέρα υἱόν, θεὸν δίκαιον. Οὐκ ἐμοῦ ἀλλὰ τοῦ λόγου²
ἀκούσαντας ὁμολογεῖν σοφὸν ἐστίν, ἐν³ πάντα εἰδέναι
ὁ Ἡράκλειτος φησὶ, καὶ ὅτι τοῦτο οὐκ ἴσασι⁴ πάντες οὐδὲ
ὁμολογοῦσιν ἐπιμέμφεται ᾧδε πῶς· οὐ ξυνίασι ὅπως δια-
φερόμενον ἐωυτῷ ὁμολογέει⁵. παλίντροπος ἀρμονίη
ὅπως περ τόξου καὶ λύρης. Ὅτι δὲ λόγος ἐστὶν αἰὲν τὸ
πᾶν καὶ διὰ παντὸς αἰῶνος⁶, οὕτως λέγει· τοῦ δὲ λόγου
τοῦδε ἐόντος⁷ αἰὲν ἀξύνετοι⁸ γίνονται ἄνθρωποι καὶ
πρόσθεν ἢ ἀκοῦσαι καὶ ἀκούσαντες⁹ τὸ πρῶτον· γι-
νομένων¹⁰ γὰρ πάντων κατὰ τὸν λόγον τόνδε ἀπείροι-
σιν εἰκόασι¹¹ πειρώμενοι καὶ ἐπέων καὶ ἔργων τοιου-
τέων, ὁκοῖα¹² ἐγὼ διηγεῦμαι διαιρέων¹³ κατὰ φύσιν καὶ
φράζων ὅπως¹⁴ ἔχει. Ὅτι δὲ ἐστι παῖς τὸ πᾶν καὶ δι'
αἰῶνος αἰώνιος βασιλεὺς τῶν ὅλων οὕτως λέγει· αἰὼν παῖς
ἐστὶ παίζων, πεττεῦν· παιδὸς ἢ βασιληΐης. Ὅτι δὲ
ἐστὶν ὁ πατήρ πάντων τῶν γεγενομένων γεννητὸς¹⁵ ἀγέννητος, κτί-

¹ Hæc a v. Ἡράκλειτος usque ad v. ἐπειράγοντες πολλοῖς ex J. Bernaysii de Heracliti fragmentis nuper repertis disquisitione (in Museo Rheno, a. 1853, p. 242, sq.), in qua ea quæ emendanda erant emendavit, petita sunt. Adnotationes paucas quidem sed gravissimas, quas J. Bernaysius nostrum in usum nuper transmisit, in fine tertii Analectorum voluminis una cum Epistola Critica collocavimus.

² corr. Bernays. cod. δόγματος.

³ ἐν, corr. Miller.

⁴ εἴσασι, corr. Miller.

⁵ ὁμολογέειν, corr. Miller.

⁶ emd. Bern., cod. ὦν.

⁷ emd. Bern., cod. τοῦ δέοντος.

⁸ ξετοί, corr. Miller.

⁹ ἀκούσαντας, corr. Miller.

¹⁰ γινόμενον, corr. Miller.

¹¹ corr. Bern., cod. ἀπείροι εἰσὶν εἰκόασι.

¹² ὁποῖα, corr. Miller.

¹³ διήγευμαι διερέων, corr. M.

¹⁴ ὅπως, corr. M.

¹⁵ emd. Bern., cod. γεννητῶν.

σις δημιουργὸς, ἐκείνου λέγοντος ἀκούομεν πόλεμος πάντων
 μὲν πατήρ ἐστι, πάντων δὲ βασιλεὺς, καὶ τοὺς μὲν
 θεοὺς ἔδειξε τοὺς δὲ ἀνθρώπους, τοὺς μὲν δούλους
 ἐποίησε τοὺς δὲ ἐλευθέρους. Ὅτι δέ ἐστιν . . . .
 . . . . ἁρμονίῃ¹ ὅκως περ τόξου καὶ λύρης. Ὅτι
 δὲ² . . . ἀφανὴς ὁ ἀόρατος ἄγνωστος ἀνθρώποις, ἐν τούτοις
 λέγει· ἁρμονίῃ ἀφανὴς φανερῆς κρείττων· ἐπαινεῖ καὶ
 προθαυμάζει πρὸ τοῦ γινωσκομένου τὸ ἄγνωστον αὐτοῦ καὶ
 ἀόρατον τῆς δυνάμεως. Ὅτι δέ ἐστιν ὁρατὸς ἀνθρώποις καὶ
 οὐκ ἀνεξέυρετος³, ἐν τούτοις λέγει· ὅσων⁴ ὄψις, ἀκοή, μά-
 θησις, ταῦτα ἐγὼ προτιμέω φησὶ, τουτέστι τὰ . . . .
 . . . . ὁρατὰ⁵ τῶν ἀοράτων, ἀπὸ τῶν τοιούτων
 αὐτοῦ λόγων κατανοεῖν ῥάδιον· ἐξηπάτηνται φησὶν οἱ ἄν-
 θρωποι πρὸς τὴν γνῶσιν τῶν φανερῶν παραπλησίως
 Ὅμηρῳ, ὃς ἐγένετο τῶν Ἑλλήνων σοφώτερος πάντων.
 Ἐκεῖνον τε γὰρ παῖδες φθεῖρας κατακτείνοντες ἐξη-
 πάτησαν εἰπόντες· ὅσα εἶδομεν καὶ κατελάβομεν,
 ταῦτα ἀπολείπομεν, ὅσα δὲ οὔτε εἶδομεν οὔτ' ἐλα-
 βομεν, ταῦτα φέρομεν. Οὕτως Ἡράκλειτος ἐν ἴση
 μοίρᾳ τίθεται καὶ τιμᾷ τὰ ἐμφανῆ τοῖς ἀφανέσιν, ὡς
 ἔν τι τὸ ἐμφανὲς καὶ τὸ ἀφανὲς ὁμολογουμένως ὑπάρ-
 χον. Τί⁶ γάρ; φησὶν ἁρμονία ἢ ἀφανὴς φανερῆς
 κρείττων· καὶ ὅσων ὄψις, ἀκοή, μάθησις—τούτεστι τὰ
 ὄργανα — ταῦτα φησὶν ἐγὼ προτιμέω· οὐ τὰ ἀφανῆ
 προτιμήσας; Τοιγαροῦν οὐδὲ σκότος οὐδὲ φῶς, οὐδὲ πονη-
 ρὸν οὐδὲ ἀγαθὸν ἕτερον φησὶν εἶναι ὁ Ἡράκλειτος, ἀλλὰ ἓν
 καὶ τὸ αὐτό. Ἐπιτιμᾷ γοῦν Ἡσιόδῳ ὅτι ἡμέραν καὶ νύκτα

¹ Lacunam vidit Bern., cod. ἐστιν ἁρμονίῃ continuat.

² “In cod. post δὲ vocula verme exesa.”—Miller.

³ ἀν ἐξευρέτος, corr. M.

⁴ ὅσων, corr. M.

⁵ Lacunam vidit Bern.

⁶ em. Bern., cod. τίς.

οἶδεν· ἡμέρα γὰρ, φησὶ, καὶ νύξ ἐστὶν ἐν, λέγων ὥδε πως, διδάσκαλος δὲ πλείστων Ἑσίοδος· τοῦτον ἐπίστανται πλείστα εἰδέναι, ὅστις ἡμέρην καὶ εὐφρόνην¹ οὐκ ἐγίνωσκεν· ἐστὶ γὰρ ἓν. Καὶ ἀγαθὸν καὶ κακὸν· Οἱ γοῦν ἰατροὶ φησὶν ὁ Ἑράκλειτος τέμνοντες καίοντες πάντη βασανίζοντες κακῶς τοὺς ἀρρώστούοντας, ἐπαιτέονται² μηδὲν ἄξιοι³ μισθῶν λαμβάνειν παρὰ τῶν ἀρρώστούντων, ταῦτα ἐργαζόμενοι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰς νόσους. Καὶ εὐθύ δὲ, φησὶ, καὶ στρεβλὸν τὸ αὐτό ἐστι· γναφείω⁴ φησὶν ὁδὸς εὐθεία καὶ σκολιή — ἡ τοῦ ὀργάνου τοῦ καλουμένου κοχλίου· ἐν τῇ γναφείω⁵ περιστροφῇ εὐθεῖα καὶ σκολιή· ἄνω γὰρ ὅμου καὶ κύκλῳ περιέλκεται⁶ — μία ἐστὶ φησὶ καὶ ἡ αὐτή· καὶ τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω ἓν ἐστὶ καὶ τὸ αὐτό· ὁδὸς ἄνω κάτω μίῃ καὶ ωυτή. Καὶ τὸ μιαρὸν φησι καὶ τὸ καθαρὸν ἓν καὶ ταυτὸν εἶναι, καὶ τὸ πότιμον καὶ τὸ ἄποτον ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι· Θάλασσα φησὶν ὕδωρ καθαρώτατον καὶ μιαρώτατον, ἰχθύσι μὲν πότιμον καὶ σωτήριον, ἀνθρώποις δὲ ἄποτον καὶ ὀλέθριον. Λέγει δὲ ὁμολογουμένως τὸ ἀθάνατον εἶναι θνητὸν καὶ τὸ θνητὸν ἀθάνατον διὰ τῶν τοιούτων λόγων· Ἀθάνατοι θνητοὶ θνητοὶ ἀθάνατοι ζῶντες τὸν ἐκείνων θάνατον τὸν δὲ ἐκείνων βίον τεθνεώτες. Λέγει δὲ καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν ταύτης φανεράς ἐν ᾗ γεγενήμεθα, καὶ τὸν θεὸν οἶδε ταύτης τῆς ἀναστάσεως αἵτιον οὕτως λέγων· Ἐνθαδε εὐόντας⁷ ἐπανίστασθαι καὶ φύλακας γίνεσθαι ἐγερτὶ ζώντων⁸ καὶ νεκρῶν. Λέγει δὲ καὶ τοῦ

¹ εὐφροσύνην, corr. M.

² emend. Bern., cod. ἐπαιτιῶνται.

³ em. B., cod. ἄξιον.

⁴ em. B., cod. γραφέων.

⁵ em. B., cod. γραφείω.

⁶ em. B., cod. περιέχεται.

⁷ em. B., cod. ἐνθα δ' εὐόντι.

⁸ correx. Bern., cod. ἐγερτιζόντων.

κόσμου κρίσιν καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῷ διὰ πυρὸς γίνεσθαι, λέγων οὕτως· Τὰ δὲ πάντα οἰακίζει κεραυνὸς, τουτέστι κατευθύνει· κεραυνὸν τὸ πῦρ λέγων τὸ αἰώνιον. Λέγει δὲ καὶ φρόνιμον τοῦτο εἶναι τὸ πῦρ καὶ τῆς διοικήσεως τῶν ὅλων αἴτιον· καλεῖ¹ δὲ αὐτὸ χρησμοσύνην καὶ κόρον· χρησμοσύνη δὲ ἐστὶν ἡ διακόσμησις κατ' αὐτὸν, ἡ δὲ ἐκπύρωσις κόρος· Πάντα γὰρ φησὶ τὸ πῦρ ἐπελθὼν κρινεῖ καὶ καταλήφεται. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ πάντα ὁμοῦ τὸν ἴδιον νοῦν ἐξέθετο, ἅμα δὲ καὶ τὸν τῆς Νοητοῦ αἰρέσεως δι' ὀλίγων ἐπέδειξε² οὐκ ὄντα Χριστοῦ ἀλλ' Ἡρακλείτου μαθητὴν· τὸν γὰρ ποιητὸν³ κόσμον αὐτὸν δημιουργὸν καὶ ποιητὴν ἑαυτοῦ γινόμενον οὕτω λέγει· Ὁ Θεὸς ἡμέρη εὐφρόνη, χειμῶν θέρους, πόλεμος εἰρήνη, κόρος λιμός — τὰναντία ἅπαντα· οὗτος ὁ νοῦς — ἀλλοιοῦται δὲ ὅπως περ ὁκόταν⁴ συμμιγῇ [θῦμα]⁵ θῦμασιν· ὀνομάζεται καθ' ἡδονὴν ἐκάστου. Φανερόν δὲ πᾶσι τοὺς ἀνοήτους⁶ Νοητοῦ διαδόχους καὶ τῆς αἰρέσεως προστάτας, εἰ καὶ Ἡρακλείτου λέγοις ἂν αὐτούς⁷ μὴ γεγονέναι ἀκροατὰς, ἀλλὰ γε τὰ⁸ Νοητῷ δόξαντα αἰρουμένους ἀναφανδὸν ταῦτα ὁμολογεῖν. Λέγουσι γὰρ οὕτως· ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν εἶναι πάντων δημιουργὸν καὶ πατέρα, εὐδοκήσαντα δὲ πεφηνέναι⁹ τοῖς ἀρχῆθεν δικαίοις ὄντα ἀόρατον· ὅτε μὲν γὰρ οὐχ ὁράται ἦν ἀόρατος, ἀχώρητος δὲ ὅτε μὴ χωρεῖσθαι θέλει, χωρητὸς δὲ ὅτε χωρεῖται· οὕτως κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀκράτητος καὶ κρατητὸς¹⁰, ἀγέννητος καὶ γεννητὸς¹¹, ἀθάνατος καὶ θνητός. Πῶς οὐχ

¹ em. Bern., cod. καλεῖς.

³ corr. B., cod. πρῶτον.

⁵ θῦμα adjecit Bern., cod. omisit.

⁷ em. Bern., cod. λέγοισαν ἑαυτούς.

⁹ corr. M., cod. πεφηνέναι.

¹⁰ corr. B. καὶ κρατητὸς, in cod. ἀκράτητος.

¹¹ καὶ γεννητὸς adjecit Bern.

² corr. B., cod. ἐπέδειξα.

⁴ ὀπόταν, corr. Miller.

⁶ em. B., cod. νοητούς.

⁸ corr. B., cod. τῷ.

Ἡρακλείτου οἱ τοιοῦτοι δειχθήσονται μαθηταί; μὴ αὐτῇ τῇ
λέξει¹ διαφθάσας ἐφιλοσόφησεν ὁ σκοτεινός;

(Continuat historia Callisti.)

Ὅτι δὲ καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν εἶναι λέγει καὶ πατέρα οὐδεὶς
ἄγνοεῖ. Λέγει δὲ οὕτως· “ὅτε μὲν οὖν μὴ γεγένητο²
ὁ πατήρ, δικαίως πατήρ προσηγόρευτο· ὅτε δὲ ἡυδό-
κησεν γένεσιν ὑπομεῖναι, γεννηθεὶς³ ὁ υἱὸς ἐγένετο αὐτὸς
ἑαυτοῦ, οὐχ ἑτέρου.” Οὕτως γὰρ δοκεῖ μοναρχίαν
συνιστᾶν, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ φάσκων ὑπάρχειν πατέρα καὶ
υἱὸν, καλούμενον οὐχ ἕτερον ἐξ ἑτέρου, ἀλλ’ αὐτὸν ἐξ
ἑαυτοῦ ὀνόματι μὲν πατέρα καὶ υἱὸν καλούμενον κατὰ
χρόνων τροπὴν, εἷνα δὲ εἶναι τοῦτον τὸν φανέντα καὶ
γένεσιν ἐκ παρθένου ὑπομείναντα καὶ ἐν ἀνθρώποις
ἄνθρωπον ἀναστραφέντα⁴, υἱὸν μὲν ἑαυτὸν τοῖς ὁρώσιν
ὁμολογοῦντα διὰ τὴν γενομένην γένεσιν, πατέρα δὲ
εἶναι καὶ τοῖς χωροῦσιν μὴ ἀποκρύψαντα. Τοῦτον
πάθει ξύλου προσπαγέντα καὶ ἑαυτῷ τὸ πνεῦμα παρα-
δόντα, ἀποθανόντα καὶ μὴ ἀποθανόντα, καὶ ἑαυτὸν τῇ
τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσαντα, τὸν ἐν μνημείῳ ταφέντα καὶ
λόγχῃ τρωθέντα καὶ ἥλοις καταπαγέντα, τοῦτον τὸν
τῶν ὅλων Θεὸν καὶ πατέρα εἶναι λέγει Κλεομένης
καὶ ὁ τούτου χορὸς, Ἡρακλείτειον σκότος ἐπειςάγοντες
πολλοῖς.

Ταύτην τὴν αἴρεσιν ἐκράτυνε Κάλλιστος, ἀνὴρ ἐν
κακίᾳ πανοῦργος καὶ ποικίλος πρὸς πλάνην, θηρώμενος
τὸν τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον. Τὸν Ζεφυρίνον, ἄνδρα

¹ corr. M., cod. μὴ^{τῇ}δε λέξει.

² cod. γένητο, corr. M.

³ cod. γενηθείς, corr. M.

⁴ corr. M., cod. ἀναστρεφέντα.

ιδιώτην καὶ ἀγράμματον καὶ ἄπειρον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὄρων¹, ὃν πείθων δόγμασι καὶ ἀπαιτήσεσιν ἀπειρημέναις ἤγεν εἰς ὃ ἐβούλετο, ὄντα δωρολήπτην καὶ φιλάργυρον, ἔπειθεν αἰὲν στάσεις ἐμβαλεῖν ἀναμέσον τῶν ἀδελφῶν, αὐτὸς τὰ ἀμφοτέρωθεν μέρη ὕστερον κερκωπέοις λόγοις πρὸς ἑαυτοῦ φιλίαν κατασκευάζων, καὶ τοῖς μὲν ἀλήθειαν φρονούσι ποτὲ κατ' ἰδίαν τὰ ὅμοια φρονεῖν λέγων ἡπάτα· πάλιν δ' αὖ τοῖς τὰ Σαβελλίου ὁμοίως.² ὃν καὶ αὐτὸν ἐξέστησε δυνάμενος κατορθοῦν. Ἐν γὰρ τῷ ὑφ' ἡμῶν παραινέσθαι οὐκ ἐσκληρύνετο· ἡνίκα δὲ σὺν τῷ Καλλίστῳ ἐμόναζεν, ὑπ' αὐτοῦ ἀνέσειέτο πρὸς τὸ δόγμα τὸ Κλεομένους ρέπειν³, φάσκοντος τὰ ὅμοια φρονεῖν. Ὁ δὲ τότε μὲν τὴν πανουργίαν αὐτοῦ οὐκ ἐνόει, αὖθις δὲ ἔγνω, ὥς διηγῆσομαι μετ' οὐ πολὺ. Αὐτὸν δὲ τὸν Ζεφυρίνον προάγων δημοσίᾳ ἔπειθε λέγειν, Ἐγὼ οἶδα ἓνα Θεὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ πλὴν αὐτοῦ ἕτερον οὐδένα γενητὸν καὶ παθητόν. Ποτὲ δὲ λέγων, Οὐχ ὁ πατήρ ἀπέθανεν, ἀλλὰ ὁ υἱός, οὕτως ἄπαυστον τὴν στάσιν ἐν τῷ λαῷ διετήρησεν· οὐδ' τὰ νοήματα γνόντες ἡμεῖς οὐ συνεχωροῦμεν, ἐλέγχοντες καὶ ἀντικαθιστάμενοι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας· ὃς εἰς ἀπόνοιαν χωρῶν διὰ τὸ πάντα αὐτοῦ τῇ ὑποκρίσει συντρέχειν, ἡμᾶς δὲ οὐ, ἀπεκάλει ἡμᾶς διθέους, ἐξεμῶν

¹ ὅροι sunt Definitiones juris ecclesiastici quæ postea dicuntur *κάνονες*. Infra (p. 376.) ὅρω de doctrina ecclesiastica dictum legitur, eodem sensu quo δόγμα (p. 279.).

² καὶ τοῖς μὲν ἀλήθειαν λέγων ὅμοια φρονούσι, ποτὲ καθ' ἰδίαν τὰ ὅμοια φρονεῖν ἡπάτα· πάλιν δ' αὐτοῖς τὰ Σαβ. ὁμοίως. Deinde δυνάμενον. Vide quæ in hunc locum adnotavi, Hippol. vol. i. p. 393.

³ ῥαπεῖν: notavit jam M.

παρὰ βίαν τὸν ἐνδομυχοῦντα αὐτῷ ἰόν. Τούτου τὸν βίον δοκεῖ ἡμῖν ἀγαπητὸν ἐκθέσθαι, ἐπεὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡμῖν ἐγεγόνει, ὅπως διὰ τοῦ φανῆναι τοῦ τοιούτου τὴν ἀναστροφὴν, εὐεπίγνωστος καὶ τάχα τοῖς νοῦν ἔχουσιν εὐθὺς¹ γένηται ἢ διὰ τούτου ἐπικεχειρημένη αἵρεσις. Οὗτος ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Φουσκιανοῦ ἐπάρχου ὄντος Ῥώμης. Ὁ δὲ τρόπος τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας τοίοςδε ἦν.

Οἰκέτης ἐτύγχανε Καρποφόρου τινὸς ἀνδρὸς πιστοῦ ὄντος ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας. Τούτῳ ὁ Καρποφόρος, ἅτε δὴ ὡς πιστῷ, χρῆμα οὐκ ὀλίγον κατεπίστευσεν, ἐπαγγειλάμενος κέρδος προσοίσειν ἐκ πραγματείας τραπεζετικῆς· ὃς λαβὼν τράπεζαν ἐπεχείρησεν ἐν τῇ λεγομένη πισκινῇ πουπλικῇ², ᾧ οὐκ ὀλίγαι παραθῆκαι τῷ χρόνῳ ἐπιστεύθησαν ὑπὸ χηρῶν καὶ ἀδελφῶν προσχήματι τοῦ Καρποφόρου. Ὁ δὲ ἐξαφανίσας τὰ πάντα ἠπόρει. Οὐ ταῦτα πράξαντος, οὐκ ἔλιπεν³ ὃς ἀπαγγεῖλη τῷ Καρποφόρῳ· ὁ δὲ ἔφη ἀπαιτεῖν λόγους παρ' αὐτοῦ. Ταῦτα συνιδὼν ὁ Κάλλιστος καὶ τὸν παρὰ τοῦ δεσπότου κίνδυνον ὑφορώμενος, ἀπέδρα τὴν φυγὴν κατὰ θάλασσαν ποιούμενος· ὃς εὐρὼν πλοῖον ἐν τῷ Πόρτῳ ἔτοιμον πρὸς ἀναγωγὴν, ὅπου ἐτύγχανε πλέων, ἀνέβη πλευσόμενος. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως λαθεῖν δεδύνηται· οὐ γὰρ ἔλιπεν ὃς ἀπαγγεῖλη τῷ Καρποφόρῳ τὸ

¹ Wordsworth sic emendavit. cod. καὶ ταχεῖα . . . εὐθύς.

² Piscina publica, una ex xiv. Regionibus Urbis, in qua argentariorum erant tabernæ.

³ "non defuit," flagrans Latinismus qui bis recurrit in proxime sequentibus.

γεγεννημένον. Ὁ δὲ ἐπιστὰς κατὰ τὸν λιμένα, ἐπει-
 ρᾶτο ἐπὶ τὸ πλοῖον ὁρμᾶν κατὰ μεμνημένα • τοῦτο δὲ
 ἦν ἐστὸς ἐν μέσῳ τῷ λιμένι • τοῦ δὲ πορθμέως βραδύ-
 νοντος, ἰδὼν πόρρωθεν ὁ Κάλλιστος τὸν δεσπότην, ὦν
 ἐν τῷ πλοίῳ καὶ γνούς ἑαυτὸν συνειληφθαι¹, ἠφείδισε
 τοῦ ζῆν, καὶ ἔσχατα ταῦτα λογισάμενος ἔρριψεν ἑαυτὸν
 εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ δὲ ναῦται καταπηδήσαντες εἰς
 τὰ σκάφη ἄκοντα αὐτὸν ἀνείλουντο, τῶν δὲ ἀπὸ τῆς γῆς
 μεγάλα βοώντων, καὶ οὕτως² τῷ δεσπότη παραδοθεὶς
 ἐπανήχθη εἰς τὴν Ῥώμην • ὃν ὁ δεσπότης εἰς πίστρινον
 κατέθετο. Χρόνου δὲ διελθόντος, ὡς συμβαίνει γίνε-
 σθαι, προσελθόντες ἀδελφοὶ παρεκάλουν τὸν Καρπο-
 φόρον ὅπως ἐξαγάγῃ τῆς κολάσεως τὸν δραπετήν,
 φάσκοντες αὐτὸν ὁμολογεῖν ἔχειν παρά τισι χρήμα
 ἀποκείμενον. Ὁ δὲ Καρποφόρος ὡς εὐλαβὴς, τοῦ μὲν
 ἰδίου ἔλεγεν ἀφειδεῖν, τῶν δὲ παραθηκῶν φροντίζειν •
 πολλοὶ γὰρ αὐτῷ ἀπεκλαίοντο λέγοντες, ὅτι τῷ αὐτοῦ
 προσχήματι ἐπίστευσαν τῷ Καλλίστῳ ἃ πεπιστεύκει-
 σαν • καὶ πεισθεὶς ἐκέλευσεν ἐξαγαγεῖν αὐτόν. Ὁ δὲ
 μηδὲν ἔχων ἀποδιδόναι, καὶ πάλιν ἀποδιδράσκειν μὴ
 δυνάμενος διὰ τὸ φρουρεῖσθαι, τέχνην θανάτου ἐπε-
 νόησε • καὶ σαββάτῳ σκηψάμενος ἀπιέναι ὡς ἐπὶ χρεώ-
 στας, ὥρμησεν ἐπὶ τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων σύν-
 ηγμένων, καὶ στὰς κατεστασίαζεν αὐτῶν. Οἱ δὲ
 καταστασιασθέντες ὑπ' αὐτοῦ, ἐνυβρίσαντες αὐτὸν καὶ
 πληγὰς ἐμφορήσαντες, ἔσυρον ἐπὶ τὸν Φουσκιανὸν
 ἑπαρχον ὄντα τῆς πόλεως. Ἀπεκρίναντο δὲ τάδε

¹ συνληεῖσθαι.² οὕτως.

Ῥωμαῖοι συνεχώρησαν ἡμῖν τοὺς πατράρους νόμους δημοσίᾳ ἀναγινώσκειν· οὗτος δὲ ἐπεῖσελθὼν ἐκώλυε καταστασιάζων ἡμῶν, φάσκων εἶναι Χριστιανός. Τοῦ δὲ Φουσκιανοῦ πρὸ βήματος τυγχάνοντος, καὶ τοῖς ὑπ' Ἰουδαίων λεγομένοις κατὰ τοῦ Καλλίστου ἀγανακτοῦντος, οὐκ ἔλιπεν ὁ ἐπαγγείλας τῷ Καρποφόρῳ τὰ πρᾶσσόμενα. Ὁ δὲ σπεύσας ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦ ἐπάρχου ἐβόα· Δέομαι, κύριε Φουσκιανέ, μὴ σὺ αὐτῷ πίστευε, οὐ γάρ ἐστι Χριστιανός, ἀφορμὴν δὲ ζητεῖ θανάτου χρήματά μου πολλὰ ἀφανίσας, ὥς ἀποδείξω. Τῶν δὲ Ἰουδαίων ὑποβολὴν τοῦτο νομισάντων, ὥς ζητοῦντος τοῦ Καρποφόρου ταύτῃ τῇ προφάσει ἐξελέσθαι αὐτὸν, μᾶλλον ἐπιφθόνως κατεβόων τοῦ ἐπάρχου. Ὁ δὲ κινηθεὶς ὑπ' αὐτῶν, μαστιγώσας αὐτὸν, ἔδωκεν εἰς μέταλλον Σαρδονίας. Μετὰ χρόνον δὲ ἐτέρων ἐκεῖ ὄντων μαρτύρων, θελήσασα ἡ Μαρκία ἔργον τι ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, οὔσα φιλόθεος παλλακὴ Κομόδου, προσκαλεσαμένη τὸν μακάριον Οὐῖκτορα, ὄντα ἐπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας κατ' ἐκείνο καιροῦ, ἐπηρώτα τίνες εἶεν ἐν Σαρδονίᾳ μάρτυρες. Ὁ δὲ πάντων ἀναδοὺς τὰ ὀνόματα τὸ τοῦ Καλλίστου οὐκ ἔδωκεν, εἰδὼς τὰ τετολμημένα παρ' αὐτοῦ. Τυχούσα οὖν τῆς ἀξιώσεως ἡ Μαρκία παρὰ τοῦ Κομόδου, δίδωσι τὴν ἀπολυσίμην ἐπιστολὴν Ὑακίνθῳ τινὶ σπάδοντι πρεσβυτέρῳ, ὃς λαβὼν διέπλευσεν εἰς τὴν Σαρδονίαν, καὶ ἀποδοὺς τῷ κατ' ἐκείνο καιροῦ τῆς χώρας ἐπιτροπεύοντι, ἀπέλυσε τοὺς μάρτυρας, πλὴν τοῦ Καλλίστου. Ὁ δὲ γονυπετῶν καὶ δακρύων, ἰκέτευε καὶ αὐτὸς τυχεῖν ἀπολύσεως. Δυσωπηθεὶς οὖν ὁ Ὑάκινθος ἀξιοῖ τὸν ἐπίτροπον ἀπολύσεως, φάσκων θρέψας εἶναι

Μαρκίας πραξομενης¹ αὐτῷ τὸ ἀκίνδυνον. Ὁ δὲ πεισθεὶς ἀπέλυσε καὶ τὸν Κάλλιστον· οὗ παραγενομένου ὁ Οὐίκτωρ πάνν ἤχθετο ἐπὶ τῷ γεγονότι· ἀλλ' ἐπεὶ εὖσπλαγχνος ἦν, ἡσύχασε. Φυλασσομένος δὲ τὸν ὑπὸ πολλῶν ὄνειδον (οὐ γὰρ ἦν μακρὰν τὰ ὑπ' αὐτοῦ τετολμημένα), ἔτι δὲ καὶ τοῦ Καρποφόρου ἀντιπίπτοντος, πέμπει αὐτὸν καταμένειν ἐν Ἀνθείῳ, ὀρίσας αὐτῷ μνησιῶν τι ἐκτροφάς· μεθ' οὗ κοίμησιν Ζεφυρίνος, συναράμενον² αὐτὸν σχῶν πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ κλήρου, ἐτίμησε τῷ ἰδίῳ κακῷ, καὶ τοῦτον μεταγαγὼν ἀπὸ τοῦ Ἀνθείου εἰς τὸ κοιμητήριον³ κατέστησεν. Ὡς αἰὲς συνῶν, καὶ καθὼς φθάσας προεῖπον ὑποκρίσει αὐτὸν Ξεραπεύων ἐξεφάνισε μήτε κρίναι τὰ λεγόμενα δυνάμενον μήτε νοοῦντα τὴν τοῦ Καλλίστου ἐπιβουλήν, πάντα αὐτῷ πρὸς ἃ ἦδετο ὁμιλοῦντος. Οὕτω μετὰ τὴν τοῦ Ζεφυρίνου τελευτὴν νομίζων τετυχηκέναι οὗ ἐθιρᾶτο, τὸν Σαθέλλιον ἀπέωσεν ὥς μὴ φρονοῦντα ὀρθῶς, δεδοικὼς ἐμὲ καὶ νομίζων οὕτω δύνασθαι ἀποτρίψασθαι τὴν πρὸς τὰς ἐκκλησίας κατηγορίαν, ὥς μὴ ἀλλοτρίως φρονῶν. Ἦν οὖν γόης καὶ πανοῦργος καὶ ἐπὶ χρόνῳ συνήρπασε πολλούς. Ἔχων δὲ καὶ τὸν ἰὸν ἐγκείμενον ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐθέως⁴ μηδὲν φρονῶν, ἅμα δὲ καὶ αἰδούμενος τὰ ἀληθῆ λέγειν, διὰ τὸ δημοσίᾳ ἡμῖν ὀνειδίζοντα εἰπεῖν “δίθεοι ἐστέ,” ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ

¹ ἐπίτροπον φάσκων θρέψας εἶναι Μαρκίας τασσομένος αὐτῷ τὸ ἀκίνδυνον. Vide quæ de hoc loco disputavimus in literis ad Harium datis.

² συναραμένον=ἀρηγόν, socium.

³ coemeterium Callisti ad catacombas.

⁴ fortasse εὐθέως.

Σαβελλίου συχνῶς κατηγορεῖσθαι ὡς παραβάντος¹ τὴν
 πρώτην πίστιν, ἐφεῦρεν αἵρεσιν τοιάνδε, λέγων τὸν
 λόγον αὐτὸν εἶναι υἱὸν, αὐτὸν καὶ πατέρα ὀνόματι μὲν
 καλούμενον, ἐν δὲ ὄντα² πνεῦμα ἀδιαίρετον· οὐκ ἄλλο
 εἶναι πατέρα, ἄλλο δὲ υἱὸν, ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ ὑπάρχειν·
 καὶ τὰ πάντα γέμειν τοῦ Θείου πνεύματος τά τε ἄνω καὶ
 τὰ κάτω· καὶ εἶναι τὸ ἐν τῇ παρθένῳ σαρκωθὲν πνεῦμα
 οὐχ ἕτερον παρὰ τὸν πατέρα, ἀλλὰ ἐν καὶ τὸ αὐτό.
 Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ εἰρημένον “ Οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ
 ἐν τῇ πατρὶ, καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί; ” Τὸ μὲν γὰρ βλε-
 πόμενον, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος, τοῦτο εἶναι τὸν υἱὸν, τὸ
 δὲ ἐν τῷ υἱῷ χωρηθὲν Πνεῦμα τοῦτο εἶναι τὸν πατέρα
 οὐ γὰρ, φησὶν, ἐρῶ δύο Θεοὺς, πατέρα καὶ υἱὸν, ἀλλ’
 ἓνα. Ὁ γὰρ ἐν αὐτῷ γενόμενος πατήρ, προσλαβόμε-
 νος τὴν σάρκα ἐθεοποίησεν ἐνώσας ἑαυτῷ, καὶ ἐποίη-
 σεν ἐν, ὡς καλεῖσθαι πατέρα καὶ υἱὸν ἓνα Θεὸν, καὶ
 τοῦτο ἐν ὃν πρόσωπον μὴ δύνασθαι εἶναι δύο, καὶ
 οὕτως τὸν πατέρα συμπεπονθέναι τῷ υἱῷ· οὐ γὰρ
 θελεῖ λέγειν τὸν πατέρα πεπονθέναι καὶ ἐν εἶναι πρό-
 σωπον· [οὕτω πως ἐλπίζων³] ἐκφυγεῖν τὴν εἰς τὸν
 πατέρα βλασφημίαν, ὃ ἀνόητος καὶ ποικίλος, ὃ ἄνω
 κάτω σκεδάζων⁴ βλασφημίας, ἵνα μόνον κατὰ τῆς
 ἀληθείας λέγειν δοκῇ, ποτὲ μὲν εἰς τὸ Σαβελλίου
 δόγμα ἐμπίπτων πότε δὲ εἰς Θεοδότου οὐκ αἰδεῖ-
 ται. Τοιαῦτα ὁ γόης· τολμήσας, συνεστήσατο δι-
 δασκαλεῖον κατὰ τῆς ἐκκλησίας οὕτως διδάξας, καὶ

¹ fortasse παραβάντα.

³ Codicis lacunam sic explevi.

² ὄν, τὸ πνεῦμα, κ.τ.λ.

⁴ cod. σχεδιάζων. emd. Scottius.

πρῶτος τὰ πρὸς τὰς ἡδονὰς τοῖς ἀνθρώποις συγχωρεῖν
 ἐπενόησε, λέγων πᾶσιν ὑπ' αὐτοῦ ἀφίεσθαι ἁμαρτίας.
 Ὁ γὰρ παρ' ἐτέρῳ τινὶ συναγόμενος καὶ λεγόμενος
 Χριστιανὸς εἴ τι ἂν ἁμάρτη, φασὶν, οὐ λογίζεται αὐτῷ ἡ
 ἁμαρτία, εἰ προσδράμοι τῇ τοῦ Καλλίστου σχολῇ· οὐ
 τῷ ὄρῳ ἀρεσκόμενοι πολλοὶ συνείδησιν πεπληγότες, ἅμα
 τε καὶ ὑπὸ πολλῶν αἰρέσεων ἀποβληθέντες, τινὲς δὲ
 καὶ ἐπὶ καταγνώσει ἐκβλητοὶ τῆς ἐκκλησίας ὑφ' ἡμῶν¹
 γενόμενοι, προσχωρήσαντες αὐτοῖς, ἐπλήθυναν τὸ διδα-
 σκαλεῖον αὐτοῦ. Οὗτος ἐδογμάτισεν ὅπως εἰ ἐπίσκοπος
 ἁμάρτοι τι, εἰ καὶ πρὸς θάνατον, μὴ δεῖν κατατίθεσθαι.
 Ἐπὶ τούτου ἤρξαντο ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διά-
 κονοι δίγαμοι καὶ τρίγαμοι καθίστασθαι εἰς κλήρους.
 Εἰ δὲ καὶ τις ἐν κλήρῳ ὢν γαμοίῃ, μένειν τὸν τοιοῦτον
 ἐν τῷ κλήρῳ ὥς μὴ ἡμαρτηκότα· ἐπὶ τούτῳ φάσκων
 εἰρῇσθαι τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ῥηθὲν, “Σὺ τίς εἰ ὁ
 κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην;” Ἀλλὰ καὶ παραβολὴν
 τῶν ζιζανίων πρὸς τούτῳ ἔφη λέγεσθαι· “Ἀφετε τὰ
 ζιζάνια συναύξειν τῷ σίτῳ,” τουτέστιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
 τοὺς ἁμαρτάνοντας. Ἀλλὰ καὶ τὴν κιβωτὸν τοῦ Νῶε
 εἰς ὁμοίωμα ἐκκλησίας ἔφη γεγονέναι, ἐν ᾗ καὶ κύνες
 καὶ λύκοι καὶ κόρακες καὶ πάντα τὰ καθαρὰ καὶ ἀκά-
 θαρτα· οὕτω φάσκων δεῖν εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ ὁμοίως.
 καὶ ὅσα πρὸς τοῦτο δυνατὸς ἦν συνάγειν οὕτως ἡρμή-
 νευσεν, οὐ οἱ ἀκροαταὶ ἡσθέντες τοῖς δόγμασι διαμέ-
 νουσιν ἐμπαίζοντες ἑαυτοῖς τε καὶ πολλοῖς, ὧν τῷ
 διδασκαλείῳ συρρέουσιν ὄχλοι. Διὸ καὶ πληθύνονται,

¹ *hīmeīs est clerus Romanus una cum episcopis suburbicanis.*

γαυριώμενοι ἐπὶ ὄχλοις διὰ τὰς ἡδονὰς, ἃς οὐ συνεχώρησεν ὁ Χριστός · οὐ καταφρονήσαντες οὐδένα¹ ἀμαρτεῖν κωλύουσι, φάσκοντες αὐτοὺς² ἀφιέναι τοῖς εὐδοκούσι · καὶ γὰρ καὶ γυναιξὶν ἐπέτρεψεν, εἰ ἄνδριοι εἶεν καὶ ἡλικία γε ἐκκαίοντο (ἀνάξια αἱ ἑαυτῶν ἀξίαν μὴ βούλονται καθαιρεῖν)³, διὰ τοῦτο νομίμως γαμηθῆναι ἔχει ἐνὶ ὃν ἂν αἰρήσωνται σύγκοιτον, εἴτε οἰκέτην, εἴτε ἐλεύθερον, καὶ τοῦτον κρίνειν ἀντὶ ἀνδρὸς μὴ νόμῳ γεγαμημένην. Ἐνθεν ἤρξαντο ἐπιχειρεῖν πισταὶ λεγόμεναι ἀτοκίοις φαρμάκοις καὶ τῷ περιδεσμεῖσθαι πρὸς τὸ τὰ συλλαμβανόμενα καταβάλλειν, διὰ τὸ μήτε ἐκ δούλου βούλεσθαι ἔχειν τέκνον μήτε ἐξ εὐτελοῦς, διὰ τὴν συγγένειαν καὶ ὑπέρογκον οὐσίαν. Ὁρᾶτε εἰς ὅσην ἀσέβειαν ἐχώρησεν ὁ ἄνομος μοιχείαν καὶ φόνον ἐν τῷ αὐτῷ διδάσκων! Καὶ ἐπὶ τούτοις τοῖς τολμήσασιν ἑαυτοὺς, οἱ ἀπηρυθριασμένοι, καθολικὴν ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖν ἐπιχειροῦσι, καὶ τινες νομίζοντες εὖ πράττειν συντρέχουσιν αὐτοῖς. Ἐπὶ τούτου πρῶτως τετόλμηται δεύτερον αὐτοῖς βάπτισμα. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ θαυμασιώτατος Κάλλιστος συνεστήσατο οὐ διαμένει τὸ διδασκαλεῖον φυλάσσον τὰ ἔθη καὶ τὴν παράδοσιν, μὴ διακρίνον τίσι δεῖ κοινωνεῖν, πᾶσι δ' ἀκρίτως⁴ προσφέρον⁵ τὴν κοινωνίαν· ἀφ' οὗ καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος μετέσχον ἐπὶ κλησιν καλεῖσθαι διὰ τὸν πρωτοστατήσαντα τῶν τοιούτων ἔργων Κάλλιστον, Καλλιστιανοί.

¹ οὐδέν.² αὐτῷ.³ ἡλικία τε τε καίοντα ἐναξία ἢ ἑαυτῶν ἀξίαν ἢν μὴ βούλονται καθαιρεῖν. Vide quæ in hunc locum adnotavi, Hippol. vol. i. p. 394.⁴ πᾶσιν ἀκρίτως.⁵ προσφέρων.

Τούτου κατὰ πάντα τὸν κόσμον διηχηθείσης τῆς διδασκαλίας, ἐνιδὼν τὴν πραγματείαν ἀνὴρ δόλιος καὶ ἀπονοίας γέμων, Ἀλκιβιάδης τις καλούμενος, οἰκῶν ἐν Ἀπαμείᾳ τῆς Συρίας, γοργότερον ἑαυτὸν καὶ εὐφύεστερον ἐν κυβείαις κρίνας τοῦ Καλλίστου, ἐπῆλθε τῇ Ῥώμῃ φέρων βίβλον τινὰ, φάσκων ταύτην ἀπὸ Σηρῶν τῆς Παρθίας παρειληφέναι τινὰ ἄνδρα δίκαιον Ἠλχασαῖ, ἣν παρέδωκε τινὶ λεγομένῳ Σοθιαῖ χρηματισθεῖσαν ὑπὸ ἀγγέλου, οὗ τὸ ὕψος σχοινίων κδ' ὃ γίνεται μίλια ις'. τὸ δὲ πλάτος αὐτοῦ σχοινίων δ', καὶ ἀπὸ ὧμου εἰς ὦμον σχοινίων ε'. τὰ δὲ ἵχνη τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐπὶ μῆκος σχοίνων γ' ἡμίσιους. ἃ γίνεται μίλια δεκατέσσαρα. τὸ δὲ πλάτος σχοίνου ἐνὸς ἡμίσιους, τὸ δὲ ὕψος ἡμισχοίνου. Εἶναι δὲ σὺν αὐτῷ καὶ Σήλειαν, ἥς τὰ μέτρα κατὰ τὰ προειρημένα εἶναι λέγει. καὶ τὸν μὲν ἄρσενα υἱὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὴν δὲ Σήλειαν καλεῖσθαι ἅγιον Πνεῦμα. Ταῦτα τερατολογῶν, νομίζει ταράσσειν τοὺς μωροὺς, λέγων¹ τοῦτον εὐηγγελίσθαι τοῖς ἀνθρώποις καὶνὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἐπὶ Τραϊανοῦ βασιλείας τρίτῳ, καὶ βάπτισμα ὀρίζει, ὃ καὶ αὐτὸ διηγῆσομαι. φάσκων τοὺς ἐν πάσῃ ἀσελγείᾳ καὶ μiasμῷ καὶ ἀνομήμασιν ἐμφυρέντας ὥς πιστοὺς εἶναι, καὶ ἐπιστρέψαντα² καὶ τῆς βίβλου ἀκούσαντα³ καὶ πιστεύσαντα ὀρίζει βαπτίσματι λαμβάνειν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ταῦτα δὲ ἐτόλμησε τεχνάσαι τὰ πανουργήματα ἀπὸ τοῦ προειρημένου δόγματος ἀφορμὴν λα-

¹ λόγον scilicet.

² εἰ καὶ πιστὸς εἴη. ἀναστρέψαντα. Vocis πιστὸς literæ στο exesas dicit M., qui addi vult τις.

³ κατακούσαντα.

βῶν, οὗ προεστήσατο¹ Κάλλιστος. Ἑδομένους γὰρ κατανοήσας πολλοὺς ἐπὶ τοιαύτῃ ἐπαγγελίᾳ εὐκαίρως ἐνόμισεν ἐπιχειρεῖν. Καὶ τούτῳ δὲ ἡμεῖς ἀντιστάντες οὐκ εἰάσαμεν ἐπιπολὺ πλανηθῆναι πολλοὺς², ἐλέγξαντες εἶναι τοῦτο πνεύματος νόθου ἐνέργειαν καὶ ἐπίνοϊαν πεφυσιωμένης καρδίας· καὶ τοῦτον λύκου δίκην ἐπεγηγερμένον πλανωμένοις προβάτοις πολλοῖς³ ἀποπλανῶν διεσκόρπισεν ὁ Κάλλιστος. Ἄλλ' ἐπεὶ ἡρξάμεθα, καὶ τὰ τούτου δόγματα οὐ σιωπήσομεν· εἰς φανερόν τε⁴ ἀγαγόντες πρότερον τὸν βίον, δείξαντες καὶ τὴν νομιζομένην ἄσκησιν προσποιητὴν ὑπάρχουσαν, αὐθις καὶ τῶν ῥητῶν κεφάλαια παραθήσομαι, ἵνα τοῖς αὐτοῦ ἐγγράφοις ὁ ἐντυγχάνων ἐνατενίσας, ἐπιγνοίῃ τίς καὶ ὁποία εἴῃ ἡ τούτῳ τετολμημένη αἵρεσις.

(Sequitur expositio doctrinae Alcibiadis Elchasaïtæ, qua tota hæresium christianarum expositio et refutatio concluditur.)

¹ παρεστήσατο.

² πλανηθῆναι πολλούς. Post πολλοὺς esse distinguendum viderat jam Millerus.

³ M. male inseruit ἂ post πολλοῖς.

⁴ τι. emd. M.

IV.

REFUTATIONIS OMNIUM HÆRESIUM PERORATIO

(LIBRI DECIMI FINIS),

SIVE

HIPPOLYTI CONFESSIO FIDELI.

Quæ ad præclaram hancce operis partem introducunt verba (de quibus in quarta ad Harium Epistolâ disputavimus) hæc sunt. (Cod. f. 137^v. p. 333.) Post enumeratas Noachidarum stirpes, ita pergit Hippolytus :

Εἰ δὲ μὴδὲ τὸ οἰκεῖσθαι τὰς τούτων χώρας πρότερον ἦν, μὴδὲ ἀρχὴν γένος ἀνθρώπων δείκνυται, οὗτοι δὲ υἱοὶ τοῦ Νῶε ἀνδρὸς γίνονται Θεοσεβοῦς, ὃς καὶ αὐτὸς μαθητῆς γεγέννηται ἀνδρῶν Θεοσεβῶν, οἳ χάριν διέφυγε πολλὴν ὕδατος πρόσκαιρον ἀπειλὴν· πῶς οὐ προγενέστεροι ἦσαν Θεοσεβεῖς πάντων Χαλδαίων, Αἰγυπτίων, Ἑλλήνων, ὧν πατὴρ ἐκ τούτου Ἰάφεθ γεννᾶται, ὄνομα Ἰωάν, ἐξ οὗ Ἑλλήνες καὶ Ἰωνες; Εἰ δὲ τὰ περὶ φιλοσοφίας ἐναπασχοληθέντα¹ ἔθνη πολλῶ μεταγενέστερα τοῦ τῶν Θεοσεβῶν γένους καὶ κατακλυσμοῦ² παντὸς³ δείκνυται· πῶς οὐχὶ καὶ βάρβαροι καὶ ὅσα ἐν κόσμῳ γνωστά

¹ c. Mill., pro. ἀναπ.

² c. Mill., pro καὶ κατὰ λογισμοῦ.

³ πάντως.

τε καὶ ἄγνωστα νεώτερα τούτων φανήσεται ; Τούτου τοίνυν τοῦ λόγου κρατήσαντες μάθετε¹ Ἑλλήνες, Αἰγύπτιοι, Χαλδαῖοι καὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων, τί τὸ Θεῖον, καὶ τίς² ἡ τούτου εὐτακτος δημιουργία παρ' ἡμῶν τῶν φίλων τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ κομπολόγως³ τοῦτο ἡσκηκότων, ἀλλ' ἡ ἀληθείας γνώσει καὶ ἀσκήσει σωφροσύνης εἰς ἀπόδειξιν αὐτοῦ λόγους ποιουμένων.

(Sequitur ipsa Hippolyti fidei Confessio quam in proxime sequentibus exhibemus.)

¹ c. Hario pro μαθηταί.

² deest in cod.

³ cum Mill.

HIPPOLYTI CONFESSIO FIDEL.

Θεὸς εἷς ὁ πρῶτος καὶ μόνος καὶ ἀπάντων ποιητὴς καὶ κύριος σύγχρονον ἔσχεν οὐδέν, οὐ χάος ἄπειρον, οὐχ ὕδωρ ἀμέτρητον ἢ γῆν στερῖραν, οὐχὶ ἀέρα πυκνόν, οὐ πῦρ θερμόν, οὐ πνεῦμα λεπτόν, οὐκ οὐρανοῦ μεγάλου κυανέαν μορφήν¹. ἀλλ' ἦν εἷς μόνος ἑαυτῷ, ὃς θελήσας ἐποίησε τὰ ὄντα οὐκ ὄντα πρότερον, πλὴν ὅτε ἠθέλησε ποιεῖν ὡς ἔμπειρος ὢν τῶν ἐσομένων· πάρεστι γὰρ αὐτῷ καὶ πρόγνωσις· διαφόρους τε τοῖς ἐσομένοις ἀρχὰς πρότερον ἐδημιούργει, πῦρ καὶ πνεῦμα, ὕδωρ καὶ γῆν, ἐξ ὧν διαφόρων τὴν ἑαυτοῦ κτίσιν ἐποίει, καὶ τὰ μὲν μονοούσια, τὰ δὲ ἐκ δύο, τὰ δὲ ἐκ τριῶν, τὰ δὲ ἐκ τεσσάρων συνεδέσμει. Καὶ τὰ μὲν ἐξ ἑνὸς ἀθάνατα ἦν· λύσις γὰρ οὐ παρακολουθεῖ. Τὸ γὰρ ἓν οὐ λυθήσεται πώποτε, τὰ δὲ ἐκ δύο ἢ τριῶν ἢ τεσσάρων, λυτὰ, διὸ καὶ θνητὰ ὀνομάζεται. Θάνατος γὰρ τοῦτο κέκληται, ἢ τῶν δεδεμένων λύσις. Ἰκανὸν οὖν νῦν τοῖς εὖ φρονούσιν ἀποκεκρίσθαι, οἳ εἰ φιλομαθήσουσι καὶ τὰς τούτων οὐσίας καὶ τὰς αἰτίας τῆς κατὰ πάντα δημιουργίας ἐπιζητήσουσιν, εἴσονται ἐντυχόντες ἡμῶν βίβλῳ περιεχούσῃ Περὶ τῆς τοῦ παντὸς οὐσίας· τὸ δὲ νῦν ικανὸν εἶναι² ἐκθέσθαι τὰς αἰτίας, αἷς οὐ γνόντες Ἕλληνες κομψῷ τῷ λόγῳ τὰ μέρη τῆς κτίσεως ἐδόξασαν τὸν κτίσαντα

¹ Eleganter Scottius conjicit: οὐρανίου μεγάλου κυανέαν ὁρόφην. At lectio codicis defendi potest.

² Exceidit οἶμαι vel ἡγοῦμαι, vel simile quid.

ἀγνόησαντες· ὧν ἀφορμὰς σχόντες οἱ αἵρεσιάρχαι ὁμοίοις¹ λόγοις τὰ ὑπ' ἐκείνων προειρημένα μετασχηματίσαντες, αἵρέσεις καταγελάστους συνεστήσαντο.

Οὗτος οὖν μόνος καὶ κατὰ πάντων Θεὸς, Λόγον πρῶτον ἐννοηθεὶς ἀπογεννᾷ, οὐ λόγον ὡς φωνὴν ἀλλ' ἐνδιάθετον τοῦ παντὸς λογισμόν. Τοῦτον μόνον ἐξ ὄντων ἐγέννα· τὸ γὰρ ὄν αὐτὸς ὁ πατὴρ ἦν, ἐξ οὗ τὸ γεννηθῆναι αἷτιον τοῖς γινομένοις. Λόγος ἦν ἐν αὐτῷ φέρων τὸ θέλειν τοῦ γεγεννηκότος, οὐκ ἄπειρος τῆς τοῦ πατρὸς ἐννοίας· ἅμα γὰρ τῷ ἐκ τοῦ γεννήσαντος προελθεῖν, πρωτότοκος τούτου γενόμενος φωνή², ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὰς ἐν τῷ πατρικῷ ἐννοηθείσας ιδέας, ὅθεν κελεύοντος πατρὸς γίνεσθαι κόσμον τὸ κατὰ ἐν Λόγος ἀπετελεῖτο ἀρέσκων Θεῷ. Καὶ τὰ μὲν ἐπὶ γενέσει πληθύνοντα ἄρσενα καὶ θήλεα εἰργάζετο· ὅσα δὲ πρὸς ὑπηρεσίαν καὶ λειτουργίαν, ἢ ἄρσενα θηλειῶν³ μὴ προσδεόμενα, ἢ οὔτε ἄρσενα οὔτε θήλεα. Καὶ γὰρ αἱ τούτων πρῶται οὐσίαι ἐξ οὐκ ὄντων γενόμεναι, πῦρ καὶ πνεῦμα, ὕδωρ καὶ γῆ, οὔτε ἄρσενα οὔτε θήλεα ὑπάρχει· [οὐτ' ἐξ]⁴ ἐκάστης τούτων δύναται⁵ προελθεῖν ἄρσενα καὶ θήλεα, πλὴν εἰ βούλοιτο ὁ κελεύων Θεὸς ἵνα Λόγος ὑπουργῇ. Ἐκ πυρὸς εἶναι ἀγγέλους ὁμολογῶ, καὶ οὐ τούτοις παρεῖναι θελείας λέγω. Ἡλιον δὲ καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας ὁμοίως ἐκ πυρὸς καὶ πνεύματος, καὶ οὔτε ἄρσενας οὔτε θηλείας νενόμικα, ἐξ ὕδατος δὲ ζῶα νηκτὰ εἶναι θέλω⁶ καὶ πτηνὰ ἄρσενα καὶ θήλεια· οὕτω γὰρ ἐκέλευσεν ὁ θελήσας Θεὸς γόνιμον εἶναι τὴν ὑγρὰν οὐσίαν.

¹ Scottius conj. οἰκείοις.² φωνήν.³ ἄρσενα ἢ θηλειῶν.⁴ desunt.⁵ ὑπάρχειν ἐκάστη τούτων δύνται.⁶ θέλων.

Ὅμοίως ἐκ γῆς ἐρπετὰ καὶ θηρία καὶ παντοδαπῶν ζῴων ἄρσενα καὶ θήλεα· οὕτως γὰρ ἐνεδέχεται ἢ τῶν γεγονότων φύσις. Ὅσα γὰρ ἠθέλησεν, ἐποίει ὁ Θεός. Ταῦτα Λόγῳ ἐδημιούργει, ἐτέρως γενέσθαι μὴ δυνάμενα, ἢ ὡς ἐγένετο. Ὅτε δὲ¹ ὡς ἠθέλησε καὶ ἐποίησεν, ὀνόματι καλέσας ἐσήμηνεν ἐπὶ τούτοις τὸν πάντων ἄρχοντα ὃν δημιουργῶν² ἐκ πασῶν συνθέτων οὐσιῶν ἐσκεύασεν· οὐ θεὸν θέλων ποιεῖν ἐσφηλεν, οὐδὲ ἄγγελον (μὴ πλαυνῶ), ἀλλ' ἄνθρωπον. Εἰ γὰρ θεὸν σε ἠθέλησε ποιῆσαι, ἐδύνατο· ἔχεις τοῦ Λόγου τὸ παράδειγμα· ἄνθρωπον θέλων, ἄνθρωπόν σε ἐποίησεν· εἰ δὲ θέλεις καὶ θεὸς γενέσθαι, ὑπάκουε τῷ πεποιηκοτι, καὶ μὴ ἀντίβαινε νῦν, ἵνα ἐπὶ τῷ μικρῷ πιστὸς εὐρεθεῖς, καὶ τὸ μέγα πιστευθῆναι δυνηθῇς.

Τούτου ὁ Λόγος μόνος ἐξ αὐτοῦ· διὸ καὶ Θεὸς, οὐσία ὑπάρχων Θεοῦ. Ὁ δὲ κόσμος ἐξ οὐδενός· διὸ οὐ Θεός. οὗτος ἐπιδέχεται καὶ λύσιν ὅτε βούλεται ὁ κτίσας. Ὁ δὲ κτίσας Θεὸς κακὸν οὐκ ἐποίει· οὐδὲ ποιεῖ· ποιεῖ καλὸν καὶ ἀγαθόν³. ἀγαθὸς γὰρ ὁ ποιῶν. Ὁ δὲ γενόμενος ἄνθρωπος ζῶον αὐτεξούσιον ἦν, οὐκ ἄρχοντα νοῦν ἔχον⁴, οὐκ ἐπινοία καὶ ἐξουσία καὶ δυνάμει πάντων κρατοῦν, ἀλλὰ δοῦλον, καὶ πάντα ἔχον τὰ ἐναντία· ὃς τῷ αὐτεξούσιον ὑπάρχειν, τὸ κακὸν ἐπιγεννᾷ, ἐκ συμβεβηκότος

¹ addit ἢ.

² hæc ita leguntur: ὅτε δὲ ἢ ὡς ἠθέλησε καὶ ἐποίησεν ὀνόματι καλέσας ἐσήμηνεν. Ἐπὶ τούτοις τὸν πάντων ἄρχοντα δημιουργῶν.

³ ἐποίει οὐδὲ ποιεῖ καλὸν καὶ ἀγαθόν. W. locum refinxit, repetito ποιεῖ.

⁴ οὐκ ἄρχον, οὐ νοῦν ἔχον. W. mavult. οὐκ ἄρχον ὃν, νοῦν ἔχον.
VOL. I. 3 D

ἀποτελούμενον [ὄν]¹ μὲν οὐδὲν ἔαν μὴ ποιῇς· ἐν γὰρ τῷ θέλειν καὶ νομίζειν τι κακὸν τὸ κακὸν ὀνομάζεται, οὐκ ὃν ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ἐπιγενόμενον.² Οὐδ' αὐτεξουσίου ὄντος, νόμος ὑπὸ Θεοῦ ὠρίζετο, οὐ μάτην· εἰ³ γὰρ μὴ εἶχεν ὁ ἄνθρωπος τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν, τί καὶ νόμος ὠρίζετο;⁴ Ὁ νόμος γὰρ ἀλόγῳ ζῳῳ οὐχ ὀρισθήσεται, ἀλλὰ χαλινὸς καὶ μᾶστιξ, ἀνθρώπῳ δὲ ἐντολὴ καὶ πρόστιμον τοῦ ποιεῖν τὸ προστεταγμένον καὶ μὴ ποιεῖν· τούτῳ νόμος ὠρίσθη διὰ δικαίων ἀνδρῶν ἐπάνωθεν. Ἐγγιον ἡμῶν διὰ τοῦ προειρημένου Μωϋσέως, ἀνδρὸς εὐλαβοῦς καὶ θεοφιλοῦς, νόμος ὠρίζετο πλήρης σεμνότητος καὶ δικαιοσύνης. Τὰ δὲ πάντα διοικεῖ ὁ Λόγος ὁ Θεοῦ, ὁ πρωτόγονος πατὴρ παῖς, ἡ πρὸ ἑωςφόρου φωςφόρος φώνη. Ἐπειτα⁵ δίκαιοι ἄνδρες γεγένηνται φίλοι Θεοῦ· οὗτοι προφῆται κέκληνται διὰ τὸ προφαίνειν τὰ μέλλοντα. Οἷς οὐχ ἐνὸς καιροῦ λόγος ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ πασῶν γενεῶν αἱ τῶν προλεγομένων φωναὶ εὐαπόδεικτοι παρίσταντο· οὐκ ἐκεῖ μόνον ἡνίκα τοῖς παροῦσιν ἀπεκρίναντο, ἀλλὰ καὶ διὰ πασῶν γενεῶν τὰ ἐσόμενα προεφήναντο⁶, ὅτι μὲν τὰ παρωχημένα λέγοντες ὑπεμίμησκον τὴν ἀνθρωπότητα· τὰ δὲ ἐνεστῶτα δεικνύντες, μὴ ῥαθυμεῖν ἔπειθον· τὰ δὲ μέλλοντα προλέγοντες, τὸν κατὰ ἓνα ἡμῶν ὁρῶν-

¹ om. cod.² ἐπιγινόμενον, quod ferri potest.³ οὐ.⁴ καὶ νόμος ὠρίζετο.⁵ φώνη· ἔπειτα.

⁶ Wordsw. bene affert locum ex Antichristo Hippolyti, § 2. οἱ μακάριοι προφῆται . . . καὶ πάσαις γενεαῖς. Quod vero addit, mutans ὅτι μὲν, in ἔτι μὲν (sc. ὅτε μὲν), non magis probo quam quod τοῖς παροῦσιν in proxime antecedentibus interpretatur: "sciscitantibus, non sua sponte."

τας πρὸ πολλοῦ προειρημένα ἐμφόδους καθίστων, προσδοκῶντας καὶ τὰ μέλλοντα.

Τοιαύτη ἡ καθ' ἡμᾶς πίστις, ᾧ πάντες ἄνθρωποι, οὐ κενοῖς ῥήμασι πειθομένων, οὐδὲ σχεδιάσμασι καρδίας συναρπαζομένων, οὐδὲ πιθανότητι εὐεπείας λόγων θελγομένων, ἀλλὰ δυνάμει θείᾳ λόγοις λελαλημένοις οὐκ ἀπειθούντων.

Καὶ ταῦτα Θεὸς ἐκέλευε Λόγῳ· Ὁ δὲ Λόγος ἐφθέγγετο· δι' αὐτῶν τῶν λόγων¹ ἐπιστρέφων τὸν ἄνθρωπον ἐκ παρακοῆς, οὐ βία ἀνάγκης δουλαγωγῶν, ἀλλ' ἐπ' ἐλευθερίαν² ἐκουσίῳ προαιρέσει καλῶν. Τοῦτον τὸν Λόγον ἐν ὑστέροις ἀπέστελλεν ὁ πατὴρ οὐκέτι διὰ προφήτου λαλεῖν, οὐ σκοτεινῶς κηρυσσόμενον ὑπονοεῖσθαι θέλων, ἀλλ' αὐτοψεῖ φανερωθῆναι· τοῦτον, λέγω, [ἀπέστελλεν] ἵνα³ κόσμος ὁρῶν δυσωπηθῇ οὐκ ἐντελλόμενον διὰ προσώπου προφητῶν, οὐδὲ δι' ἀγγέλου φοβοῦντα ψυχὴν, ἀλλ' αὐτὸν παρόντα τὸν λελαληκότα. Τοῦτον ἔγνωμεν ἐκ παρθένου σῶμα ἀνειληφότα καὶ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον διὰ καινῆς πλάσεως πεφορηκότα, ἐν βίῳ διὰ πάσης ἡλικίας ἐληλυθότα, ἵνα πάσῃ ἡλικίᾳ αὐτὸς νόμος γενηθῇ, καὶ σκοπὸν τὸν ἴδιον ἄνθρωπον πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπιδείξῃ παρὼν, καὶ δι' αὐτοῦ ἐλέγξῃ ὅτι μηδὲν ἐποίησεν ὁ Θεὸς πονηρὸν, καὶ ὡς αὐτεξούσιος ὁ ἄνθρωπος ἔχων τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν, δυνατὸς ὢν ἐν ἀμφοτέροις· τοῦτον⁴ ἄνθρωπον ἴσμεν⁵ τοῦ καθ' ἡμᾶς φυράματος γεγονέναι.⁶ Εἰ γὰρ μὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ

¹ λέγων δι' αὐτῶν.

² cod. ἐλευθερίᾳ, ἐκουσίῳ, emd. Scott.

³ τοῦτον λέγων, ἵνα.

⁴ οὗ τοι.

⁵ εἰς μέν.

⁶ Latinismus, nisi scribæ debetur pro γεγονότα.

ὑπῆρξε, μάτην νομοθετεῖ μιμῆσθαι τὸν διδάσκαλον. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος ἐτέρας ἐτύγχανεν οὐσίας, τί τὰ ὅμοια κελεύει ἐμοὶ τῷ ἀσθενεῖ πεφυκότι, καὶ πῶς οὗτος ἀγαθὸς καὶ δίκαιος; ἵνα δὲ μὴ ἕτερος παρ' ἡμᾶς νομισθῇ, καὶ κάματον ὑπέμεινε, καὶ πεινῇν ἠθέλησε καὶ διψῇν οὐκ ἠρνήσατο, καὶ ὕπνῳ ἠρέμησε, καὶ πάθει οὐκ ἀντεῖπε, καὶ θανάτῳ ὑπήκουσε, καὶ ἀνάστασιν ἐφ' ἀνέρωσεν, ἀπαρξάμενος ἐν πᾶσι τούτοις τὸν ἴδιον ἄνθρωπον, ἵνα σὺ πάσχων μὴ ἀθυμῇς, ἀλλ' ἄνθρωπον σεαυτὸν ὁμολογῶν, προσδοκᾷς¹ καὶ σὺ ὁ τούτῳ πατὴρ παρέσχεν.²

Τοιοῦτος ὁ περὶ τὸ Θεῖον ἀληθὴς λόγος, ᾧ ἄνθρωποι Ἑλληνέες τε καὶ βάρβαροι, Χαλδαῖοί τε καὶ Ἀσσύριοι, Αἰγύπτιοί τε καὶ Λίβυες, Ἰνδοί τε καὶ Αἰθίοπες, Κελτοί τε καὶ οἱ στρατηγοῦντες Λατῖνοι, πάντες τε οἱ τὴν Εὐρώπην Ἀσίαν τε καὶ Λιβύην κατοικοῦντες, οἷς σύμβουλος ἐγὼ γίνομαι, φιλανθρώπου Λόγου ὑπάρχων μαθητὴς καὶ φιλάνθρωπος, ὅπως προσδραμόντες διδασχῇτε παρ' ἡμῶν τίς ὁ ὄντως Θεός, καὶ ἡ τούτου εὐτακτος δημιουργία, μὴ προσέχοντες σοφίσμασιν ἐντέ-

¹ προσδοκῶν.

² cod. τούτῳ παρέσχες. Wordsworthius emendationem interpretationemque meam "a tenore sententiarum aliquantum deviam" iudicans, ipse pro ἄνθρωπον legi proponit ἁνάνθρωπον, et hoc modo vertit: "acknowledging thyself a man of like nature with Christ, and thou also waiting for the appearance of what thou gavest him" (human nature). Quæ aliis relinquo iudicanda. Scottius vulgatam tueri conatus erat, sic interpretando: "that thou mayest expect those trials which thy nature imposed on him." At durum esse videtur verba, "quæ tu ei præbuidisti" in hunc sensum detorquere. Quæ laudat verba mox insequentia (339, β): ὅσα δὲ παρακολουθεῖ θεῶ, ταῦτα παρέχειν ἐπήγγελλται θεός, a mea potius parte stare videntur.

χων λόγων, μηδὲ ματαίοις ἐπαγγελίαις κλειφιλόγων αἵρετικῶν, ἀλλ' ἀληθείας ἀκόμπου ἀπλότῃτι σεμνῇ, δι' ἧς ἐπιγνώσεως ἐκφεύξεσθε ἐπερχομένην πυρὸς κρίσεως ἀπειλὴν, καὶ ταρτάρου ζοφερὸν ὄμμα ἀφώτιστον, ὑπὸ Λόγου φωνῆς μὴ καταλαμφθὲν, καὶ βρασμὸν ἀεννάου λίμνης, γεέννης φλογός¹, καὶ ταρταρούχων ἀγγέλων κολαστῶν ὄμμα αἰὲν μένον ἐν ἀπειλῇ, καὶ σκώληκα ἀπαύστως ἐπιστρεφόμενον ἐπὶ τὸ ἐκβράσαν σῶμα ὡς ἐπὶ τροφήν.² Καὶ ταῦτα μὲν ἐκφεύξῃ, Θεὸν

¹ cod. λίμνης γεννητρος φλογός. Ed. γεννήτορος. Scottius proponit : βρασμὸν γεέννης (cod. γέενναν) φλογός, verba interposita (ἀεννάου λίμνης) glossam esse credens. At hæc verba non glossatorem redolent sed rhetoris vel sequioris ævi oratoris speciem præ se ferre videntur. Wordsworthius (bene emendatiorem scribendi rationem, ἀενάου pro ἀεννάου proponens) sententiam ita absolvit : "and the surge of the ever-flowing lake generating fire," γεννήτορος legens. At ipse persuadere mihi non possum, non latere in γεννητρος (sic) codicis vocem γεέννης, quod etiam Scottio persuasum est. Corruptam illam vocem igitur ita ut in priore editione proposui simpliciter in γεννήτορος mutandam crediderim, aut ita sententiam resingendam proponam : βρασμὸν ἀεννάου λίμνης γεέννης, γεννήτορα φλογός.

² De hoc loco quem corruptissimum esse quisque videt, ita disserueram. "The unintelligible text runs thus : καὶ σκώληκα σώματος ἀπουσίαν ἐπιστρεφόμενον, ἐπὶ τὸ ἐκβράσαν σῶμα ὡς ἐπιστρέφων. The learned editor observes the silence of despair. I restore the text from Hippolytus' own words. In the above described fragment of the "Treatise on the Universe," we read, in a passage very similar to ours, the following words (i. 122.) : καὶ τούτους μὲν τὸ πῦρ ἄσβεστον διαμένει καὶ ἀτελεύτητον, σκώληξ δὲ τις ἔμπυρος, μὴ τελευτῶν, μηδὲ σῶμα διαφθείρων, ἀπαύστῳ δ' ὀδύνῃ ἐκ σώματος ἐκβράσων παραμένει. The man who said this must have written in our passage : καὶ σκώληκα ἀπαύστως ἐπιστρεφόμενον ἐπὶ τὸ ἐκβράσαν σῶμα. The emendation ὡς ἐπὶ τροφήν, instead of ὡς ἐπιστρέφων seems to me self-evident. Σώματος was intruded when ἀπαύστως had become ἀπουσίαν, which demanded a genitive. This rhetorical passage is remarkable as an exposition of the doctrine laid down in our text,—that the body of the pious becomes immortal after death, like that of

τὸν ὄντα διδαχθεὶς ἔξεις δὲ ἀθάνατον τὸ σῶμα καὶ
ἄφθαρτον ἅμα ψυχῇ, [καὶ] βασιλείαν οὐρανῶν ἀπο-

Christ.” Scottius emendationem ὡς ἐπὶ τροφήν admittens, locum ita refinxerat : καὶ σκώληκα σώματος οὐσίας ἐπιστρεφόμενον (vel ἐπιτρεφόμενον) αἰεὶ ἐκβρασσομένη ὡς ἐπὶ τροφήν, nixus libro de Universo (quem mecum Hippolyto tribuit) ubi legitur : τῶν ζώων ἐκβρασσομένη οὐσία, quæ verba locum nostrum parum juvare videntur. Novam medelam loco desperato adhibere conatus est Wordsworthius, Scottii conjecturam silentio præteriens, in meam vero invehens. Quæ quidem viro Reverendo acriter bilem movisse videtur. Nam et Atticæ qua ipse Atticus pollet urbanitatis paullulum oblitus, suoque nimis ingenio fidens me conjecturam hanc mox deserturum esse hisce verbis prædicit : — “Hæc et similia festinantius, ne dicam arrogantius effutita ipse recogniturus est.” Videamus igitur quæ ipse nobis meliora obtulerit. Ἀπουσία, inquit, medicis est seminis emissio, ἀποσπερματισμός, uti et apud Petrum Alexandrinum occurrit (Routh. Rd. iv. 47.). Nemo inficias ibit, hunc esse apud medicos verbi illius usum, et patriarcham illum Alexandrinum bene græce scripsisse cum in libro De Divinitate Verbum esse incarnatum asseruerit παρὰ τὴν ἀνδρὸς ἀπουσίαν. Tu mireris, quid hæc ad locum nostrum explicandum juvent. En tibi Rvdi viri, qui ἐπιτρέφον corrigat ex ἐπιστρέφω, modestam interpretationem : “The worm, the scum of the body, turning to the body that foamed it forth, as to that which nourisheth it.” Vermem commodè dici posse a nostro auctore corporis mortui ἀποσπερματισμόν (non ἀπορροή sensu latiori vocis defluxus, quod auctoribus græcis incognitum est) equidem negaverim. Et quid sibi vult ἐπιτρέφον, quod græce est enutriens? quidnam quæ enutriens? num idem corpus mortuum? Sic revera interpretatur Wordsworthius. Dixisset igitur Hippolytus, a Wordsworthio sedulo correctus, talia fere : Pie si Christo in hac vita credideritis, effugietis vermem, mortui corporis seminis emissionem, qui ad ebulliens corpus se vertit tanquam ad id quo corpus contritur; vel potius “ad incrementum,” nam hæc est propria præpositionis vis in verbo ἐπιτρέφειν. Nec quid juvabit Wordsworthium Clementis Romani de mortuo Phœnice Ægyptiorum locus (c. xxv.) quem in subsidium vocat : σηπομένης δὲ τῆς σαρκὸς (Phœnicis) σκώληξ τις γεννᾶται, ὃς ἐκ τῆς ἱκμάδος τοῦ τετελευτηκότος ζώου ἀνατρεφόμενος πετροφνεῖ. Nam ἀνατρέφειν, non est ἐπιτρέφειν, et vermis ille perit in Phœnicem transformatus, non in sempiternum manet, vindex divinæ justitiæ. Neque minus feliciter corporis dissolutio quæ brevi terminatur, in

λήψῃ, ὁ ἐν γῇ βιούς καὶ ἐπουράνιον βασιλέα ἐπιγνούς, ἔσῃ δὲ ὁμιλητῆς Θεοῦ, καὶ συγκληρονόμος Χριστοῦ, οὐκ ἐπιθυμίαις ἢ πάθεσι καὶ νόσοις δουλούμενος. Γέγονας γὰρ Θεός· ὅσα γὰρ ὑπέμεινας πάθη ἄνθρωπος ὢν, ταῦτα ἐδίδω¹ ὅτι ἄνθρωπος εἷς· ὅσα δὲ παρακολουθεῖ Θεῷ, ταῦτα παρέχειν ἐπήγγελλται Θεός, ὅτι² θεοποιηθῆς, ἀθάνατος γεννηθείς. Τουτέστι τὸ Γνωθί σεαυτὸν, ἐπιγνῶναι τὸν πεποιηκότα Θεόν.³ Τὸ γὰρ ἐπιγνῶναι ἑαυτὸν ἐπιγνωσθῆναι συμβέβηκε τῷ καλουμένῳ ὑπ' αὐτοῦ.

Μὴ φιλεχθρήσητε⁴ τοίνυν ἑαυτοῖς, ἄνθρωποι, μηδὲ τὸ παλινδρομεῖν διστάσητε.⁵ Χριστὸς γάρ ἐστιν [ὧ]

æternum durare dicitur, ut ebulliendo enutriat vermem illum vindicem. Sit rhetorica tota hæc Hippolyti expositio, sit parum spiritualis, abutatur auctor allegoricis Scripturæ verbis ad terrorem animis incutiendum : at nunquam emendetur, ut dicat, quæ ita sunt inficeta, ut gentibus risum moverint non salutarem animis injecerint terrorem.

¹ διδου. W. legendum proponit : ταῦτα διὰ σοῦ, ita vertens "These are from yourselves," antithesi in iis quæ proxime sequuntur refragante. Ceterum per se spectata hæc commode sic græce expressa esse possent. Quod sphalma typographi vel lapsum esse pennæ versio lectoribus (at non Wordsworthio) indicaverat, ἐδίδου pro ἐδίδω, correxi.

² ὅτε. scripseram ὅταν : at Scottius veram lectionem monstravit. Præcesserat, ut idem bene monet, γέγονας γὰρ Θεός.

³ codex ἐπιγνούς τὸν πεποιηκότα Θεόν. Transposueram verba et ante ἐπιγνωσθῆναι inserueram τῷ, ad sensum eorum quæ profert Apostolus (1 Cor. xiii. 12.) : τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. At restituitur sensus faciliiori quam nunc adhibuimus medela. W. interpunctione incommoda ante ἐπιγνωσθῆναι bene sublata, ita vertit : — This is *the precept*, "Know thyself by knowing God."

⁴ cod. μὴ φιλεχθήσητε. Adludatur ad Proverbia, iii. 30., μὴ φιλεχθήσητε. φιλεχθεῖν ignorant et auctores græci et lexica : Wordsworthius novit.

⁵ W. vertit, "Do not hesitate to retrace your steps," in meam in-

ὁ κατὰ πάντων Θεὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐξ ἀνθρώπων ἀποπλύνειν προσέταξε, νέον τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποτελῶν, εἰκόνα τοῦτον καλέσας ἀπ' ἀρχῆς διὰ τύπου, τὴν εἰς σὲ ἐπιδεικνύμενος στοργήν.¹ οὐδ' προστάγμασιν ὑπακούσας σεμνοῖς, καὶ ἀγαθοῦ ἀγαθὸς γενόμενος μιμητῆς, ἔσῃ ὅμοιος ὑπ' αὐτοῦ τιμηθείς. Σοῦ γὰρ πτωχεύει Θεὸς καὶ σὲ Θεὸν ποιήσας εἰς δόξαν αὐτοῦ . . .

terpretationem tanquam miram et portentosam invehens. At obstat primum τὸ ante παλινδρομεῖν: obstat argumenti ratio, cum non eos adloquatur qui cum ecclesiæ fidem ab heresiarchis decepti deseruerint, admonendi sunt ut ad veram revertantur doctrinam. Hoc enim sensu utitur illa voce Hippol. Refut. iv. 45. (p. 81 M) *πέισομεν παλινδρομεῖν ἐπὶ τὸν τῆς ἀληθείας εὐδὶον λιμένα*. Gentes exhortari debebat ut ingrederentur ecclesiæ portum, non ut illuc redeant unde exierant. Denique non de ulla reversione hic agitur, sed de immortalitate vel *παλιγγενεσία*. Cui substantivo cum non respondeat verbum *παλιγγενέσθαι* vel simile, utitur vocabulo quod tam mire iri intellectum a doctissimo Anglo, eoque Attico, non præviderat.

¹ Emendationis hujus loci quam textus exhibet, in priori editione rationem reddideram hisce verbis: "This important sentence needs correction, unless one will place the author in contradiction with himself. He cannot have said that Christ was the Father, which the words in the present text imply. He cannot have said that Christ ordered men to wash off sins. Χριστὸς γὰρ ἐστὶν ὁ κατὰ πάντα Θεός, ὃς τὴν ἁμαρτίαν ἐξ ἀνθρώπων ἀποπλύνειν προσέταξε, νέον τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποτελῶν, εἰκόνα τοῦτον καλέσας ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τὴν εἰς σὲ διὰ τύπου δεικνύμενος στοργήν. God, according to His eternal purpose of redemption, ordered Christ to wash away the sins of mankind, making new the old man. The absurdity of the present text becomes still more glaring, if we recollect what we have just heard Hippolytus say of the relation of God the Creator to the Logos. The corruption of the text may be accidental (through the repetition of the last two letters of Θεός); but it may also be the consequence of a designed correction *in pejus*." Quæ salva conscientia mutari non possum, quamvis vel maxime improbante Wordsworthio, qui ipse nihil ad rem attulit.

V.

ORATIONIS
AD HELLENES DE CAUSA UNIVERSI
PERORATIO.

(SECUNDUM HÆSCHELIUM ET CODICEM BAROCCIANUM.)

ΤΟΥ ἈΓΙΟΥ ἹΠΠΟΛΥΤΟΥ¹

ἐκ τοῦ πρὸς Ἑλλήνας λόγου, τοῦ ἐπιγεγραμμένου κατὰ
Πλάτωνος², περὶ τῆς τοῦ παντὸς αἰτίας

Καὶ οὗτος μὲν ὁ περὶ δαιμόνων τόπος. Περὶ δὲ Ἄιδου,
ἐν ᾧ συνέχονται ψυχαὶ δικαίων τε καὶ ἀδίκων, ἀναγ-
καῖον εἰπεῖν. Ὁ Ἄιδης τόπος ἐστὶν ἐν τῇ κτίσει
ἀκατασκευαστὸς, χωρίον ὑπόγειον, ἐν ᾧ φῶς κόσμου
οὐκ ἐπιλάμπει. Φωτὸς τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ μὴ
καταλάμποντας, ἀνάγκη σκότος διηνεκῶς τυγχάνειν.
Τοῦτο τὸ χωρίον ὡς φρούριον ἀπενεμήθη ψυχαῖς, ἐφ'

¹ cod. Barocc. (26. sec. xi.) titulum ita affert :

Ἰωσήππου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ἐπιγεγραμμένου κατὰ Πλάτωνος περὶ
τῆς τοῦ παντὸς αἰτίας· περὶ (δὲ) ἄδου, ἐν ᾧ συνέχονται ψυχαὶ
δικαίων τε καὶ ἀδίκων.

² Πλάτωνα Hæschel.

ὃ κατεστάθηνσαν ἄγγελοι φρουροὶ, πρὸς τὰς ἐκάστων πράξεις διανέμοντες τὰς τῶν τρόπων προσκαίρους κολλάσεις. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χωρίῳ τόπος ἀφώρισταί τις, λίμνη πυρὸς ἀσβέστου· ἐν ᾧ μὲν οὐδέπω τινὰ καταρρέριφθαι¹ ὑπειλήφμεν· ἐσκεύασται δὲ εἰς τὴν προωρισμένην ἡμέραν ὑπὸ Θεοῦ, ἐν ᾗ δικαίας κρίσεως ἀπόφασις μία πᾶσιν ἀξίως προσενεχθείη.² Καὶ οἱ μὲν ἄδικοι καὶ Θεῷ ἀπειθήσαντες, τὰ τε μάταια ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, κατεσκευασμένα εἶδωλα ὡς Θεὸν τιμήσαντες, ταύτης τῆς αἰδίου κολάσεως, ὡς³ αἵτιοι μiasμάτων γενόμενοι, προσκριθῶσιν· οἱ δὲ δίκαιοι τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀνεκλείπτου βασιλείας τήχωσιν· οἱ ἐν τῷ Ἄϊδι νῦν μὲν συνέχονται, ἀλλ' οὐ τῷ αὐτῷ τόπῳ, ᾧ καὶ οἱ ἄδικοι. Μία γὰρ εἰς τοῦτο τὸ χωρίον κάθοδος, οὗ τῇ πύλῃ ἐφεστῶτα ἀρχάγγελον ἅμα στρατιᾷ πεπιστεύκαμεν. Τὴν πύλην διελθόντες οἱ καταγόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπὶ τὰς ψυχὰς τεταγμένων ἀγγέλων οὐ μιᾷ ὁδῷ πορεύονται· ἀλλ' οἱ μὲν δίκαιοι, εἰς δεξιὰ φωταγωγούμενοι, καὶ ὑπὸ τῶν ἐφεστῶτων⁴ κατὰ τόπον ἀγγέλων ὑμνούμενοι, ἄγονται εἰς χωρίον φωτεινόν· ἐν ᾧ οἱ ἀπ' ἀρχῆς δίκαιοι πολιτεύονται, οὐχ ὑπ' ἀνάγκης κρατούμενοι, ἀλλὰ τῆς τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν⁵ Θεὸς αἰὲ ἀπολαύοντες, καὶ τῇ τῶν ἐκάστοτε καινῶν⁶ προσδοκίᾳ ἡδόμενοι, κἀκεῖνα τούτων βελτίῳ ἡγούμενοι. Οἷς ὁ τόπος οὐ

¹ καταρερείφθαι B., Le Moyne proponit κατερρέφθαι, at illa forma ferri potest.

² προσενέχθη B.

³ ὡς om. B.

⁴ ἐφεστότων B.

⁵ ἀγαθῶν om. B.

⁶ καινῶν ὁρωμένων προσδοκίᾳ B.

καματηφόρος γίνεται· οὐ καύσων, οὐ κρύος, οὐ τρίβος ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἡ τῶν πατέρων δικαίων τε ὁρωμένη ὄψις πάντοτε μειδιᾷ, ἀναμενόντων τὴν μετὰ τοῦτο τὸ χωρίον ἀνάπαισιν καὶ αἰωνίαν ἀναβίωσιν ἐν οὐρανῷ. Τούτῳ δὲ ὄνομα κικλήσκομεν κόλπον Ἀβραάμ. Οἱ δὲ ἄδικοι [εἰς]¹ ἀριστερὰ ἔλκονται ὑπὸ ἀγγέλων κολαστῶν, οὐκέτι ἐκουσίως πορευόμενοι, ἀλλὰ μετὰ βίας ὡς δέσμιοι ἑλκόμενοι. Οἷς οἱ ἐφεστῶτες ἄγγελοι ἐπιτελοῦντες² διαπέμπονται, ἐπονιδίζοντες³ καὶ φοβερῷ ὄμματι ἐπαπειλοῦντες, εἰς τὰ κατώτερα ὠθοῦντες. Οὓς ἀγομένους⁴ ἔλκουσιν οἱ ἐφεστῶτες ἕως πλησίον τῆς γεέννης. Οἱ ἕγγιον ὄντες τοῦ μὲν βρασμοῦ ἀδιαλείπτως ὑπακούουσιν, καὶ τοῦ τῆς Θέρμης ἀτμοῦ οὐκ ἀμοιροῦσιν· αὐτῆς δὲ τῆς ἐγγίονος ὄψεως τὴν φοβερὰν⁵ ὑπερβαλλόντως θέαν τοῦ πυρὸς ὁρῶντες, καταπεπῆγασιν τῇ προσδοκίᾳ τῆς μελλούσης κρίσεως ἥδη δυνάμει κολαζόμενοι. Ἀλλὰ καὶ οὐ⁶ τὸν τῶν πατέρων χορὸν⁷ καὶ τοὺς δικαίους ὁρῶσι, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κολαζόμενοι. Χάος γὰρ βαθὺ καὶ μέγα ἀνὰ μέσον ἐστήρικται, ὥστε μὴ δίκαιον συμπαθήσαντα προσδέξασθαι, μήτε ἄδικον τολμήσαντα διελθεῖν. Οὗτος ὁ περὶ Ἰακώβου λόγος· ἐν ᾧ ψυχὰι πάντων κατέχονται, ἄχρι καιροῦ, ὃν ὁ Θεὸς ὥρισεν· ἀνάστασιν τότε πάντων ποιησόμενος, οὐ ψυχὰς

¹ lacunam codicis B. sic cum Hæschelio explevi.

² ἐπιτελοῦντες om. Hæschel.

³ ἐπονιδίζοντες Hæschelius.

⁴ cum codice B., editiones ἄς ἀγομένας lacuna ante ἄς notata.

⁵ καὶ post φοβερὰν deleui.

⁶ sic emendavi, pro οὐ quod vulgo legitur.

⁷ χωρὸν cod. B., idem Hæschelius et Le Moyne, corr. jam Fabricius.

μετενσωματῶν, ἀλλ' αὐτὰ τὰ σώματα ἀνιστῶν. Ἄ
 λελυμένα ὁρῶντες ἀπιστεῖτε, Ἕλληνες· μάθετε μὴ
 ἀπιστεῖν. Τὴν γὰρ ψυχὴν γεννητὴν καὶ ἀθάνατον ὑπὸ
 Θεοῦ γεγονέναι πιστεύσαντες κατὰ τὸν Πλάτωνος λόγον
 χρόνῳ, μὴ ἀπιστήσητε ὡς¹ καὶ τὸ σῶμα ἐκ τῶν αὐτῶν
 στοιχείων σύνθετον γενόμενον δυνατὸς ὁ Θεὸς ἀναβιώ-
 σας ἀθάνατον ποιεῖν. Οὐ τὸ μὲν δυνατὸς τὸ δὲ ἀδύ-
 νατος ῥηθήσεται² περὶ Θεοῦ. Ἡμεῖς οὖν καὶ σῶμα
 ἀνίστασθαι πεπιστεύκαμεν· εἰ γὰρ φθείρεται, ἀλλ' οὐκ
 ἀπόλλυται· τούτου γὰρ τὰ λείψανα ὑποδεχομένη ἡ
 γῆ³, τηρεῖ, καὶ δίκην σπόρου παινομένου⁴ καὶ τῇ γῆς
 λιπαρωτέρῳ συμπλεκομένου ἀνθεῖ· καὶ τὸ μὲν σπαρὲν
 κόκκος⁵ γυμνὸς σπείρεται, κελεύσματι δὲ⁶ τοῦ δη-
 μιουργήσαντος Θεοῦ θάλλων, ἡμφιεσμένος καὶ ἔνδοξος
 ἐγείρεται οὐ πρότερον, εἰ μὴ ἀποθανὼν λυθῇ καὶ γῇ
 συμμιγῇ.⁷ Ὡστε τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος οὐ μάτην
 πεπιστεύκαμεν. Ἄλλ' εἰ καὶ λύεται πρὸς καιρὸν, διὰ
 τὴν ἀπ' ἀρχῆς γενομένην παρακοὴν, ὡς εἰς χωνευτήριον
 εἰς γῆν καθίσταται, πάλιν ἀναπλασθησόμενον· οὐ
 τοιοῦτον ἀνιστάμενον⁸, ἀλλὰ καθαρὸν καὶ μηκέτι φθει-
 ρόμενον. Καὶ ἐκάστῳ⁹ σώματι ἡ ἰδία ψυχὴ ἀποδοθή-
 σεται· καὶ τοῦτο ἐπενδυσαμένη οὐκ ἀνιαθήσεται ἀλλὰ
 συγχαρήσεται καθαρὰ καθαρῷ παραμείνασα, καὶ οὐχ

¹ ὡς om. B.

² καὶ περὶ Θεοῦ B.

³ ὑποδεξαμένη τηρεῖ, verbis ἡ γῆ omissis B.

⁴ γενομένου. corr. Aufrecht.

⁵ codd. et edd. κόκκυος.

⁶ δὲ om. B., κελεύσματι B. debetur, cod. II. κελεύσμοντι, quod jam correxerat Haeschel.

⁷ γῇ συμπηγῇ cod. B., συμμιγῇ omissio verbo γῇ Haeschel.

⁸ οὐ τοιοῦτον φθειρόμενον B.

⁹ ὡς ἐκάστῳ B.

ὥς¹ ἐν τῷ κόσμῳ, νῦν δικαίῳ² συνοδεύσασα καὶ μὴ ἐπί-
 βουλον ἐν πᾶσιν ἔχουσα μετὰ πάσης ἀγαλλιάσεως ἀπο-
 λήψεται.³ Οἱ δὲ ἄδικοι οὐκ ἀλλοιωθέντα τὰ σώματα
 οὐδὲ πάθους ἢ νόσου μεταστάντα οὐδὲ ἐνδοξασθέντα
 ἀπολήφονται· ἀλλ' ἐν οἷς νοσήμασιν ἐτελεύτων, καὶ
 ὁποῖοι ἐν ἀπιστίᾳ γεγέννηται, τοιοῦτοι πιστῶς κριθή-
 σονται. Πάντες δὲ⁴, δίκαιοί τε καὶ ἄδικοι, ἐνώπιον τοῦ
 Θεοῦ Λόγου ἀχθήσονται. Τούτῳ γὰρ ὁ πατὴρ τὴν
 κρίσιν πᾶσαν δέδωκε⁵, καὶ αὐτὸς βουλὴν πατρὸς ἐπιτε-
 λῶν, κριτὴς⁶ παραγίνεται, ὃν Χριστὸν προσαγορεύομεν.
 Οὐδὲ γὰρ Μίνως καὶ Ῥαδάμανθους⁷ κριταὶ οἱ καθ' ὑμᾶς
 Ἕλληνας⁸, ἀλλ' ὃν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἐδόξασε· περὶ
 οὗ ἐν ἑτέροις λεπτομερέστερον διεληλύθαμεν πρὸς τοὺς
 ἐπιζητοῦντας τὴν ἀλήθειαν. Οὗτος τοῦ πατρὸς εἰς
 πάντας δικαιοκρισίαν ποιούμενος, ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα
 παρεσκεύασε τὸ δίκαιον. Οὗ κρίσει παραστάντες οἱ⁹
 πάντες ἄνθρωποι τε καὶ ἄγγελοι καὶ δαίμονες μίαν
 ἀποφθέγγονται φωνὴν, οὕτως λέγοντες· “δίκαιά σου
 ἡ κρίσις.” Ἡς φωνῆς τὸ ἀνταπόδομα¹⁰ ἀμφοτέροις¹¹,
 ἐπάγει τὸ δίκαιον, τοῖς μὲν εὖ πράξασι δικαίως τὴν
 αἰδίου ἀπόλαυσιν παρασχόντος, τοῖς δὲ τῶν φαύλων
 ἔρασταῖς τὴν αἰώνιον κόλασιν ἀπονείμαντος. Καὶ τού-

¹ ὥς B. debetur, vulgo ᾧ, opponitur ἐν τῷ κόσμῳ (vita ter-
 restris) et νῦν vita beata, locum sic emendavi, additis verbis καὶ οὐχ.

² δικαίῳ sc. σώματι, cod. et edd. omnes δικαίως.

³ sc. σῶμα, quod et post verbum ἐπίβουλον subaudiendum est.

⁴ edd. γάρ.

⁵ δέδωκεν B.

⁶ codd. et editt. κριτὴρ, quod barbarum est.

⁷ Μίνως B., Ῥαδάμανθος Hæschel.

⁸ Ἕλληνες Hæschel.

⁹ οἱ om. Hæschel.

¹⁰ ἀνταπόδομα cum B. edd. ἀνταπόδομα.

¹¹ codd. et edd. ἐπ' ἀμφοτέροις.

τοῖς μὲν τὸ πῦρ ἄσβεστον διαμένει καὶ ἀτελεύτητον, σκώληξ δέ τις ἔμπυρος, μὴ τελευτῶν, μηδὲ σῶμα διαφθείρων, ἀπαύστῳ δὲ ὀδύνῃ ἐκ σώματος ἐκθράσσω παραμένει. Τούτους οὐχ ὕπνος ἀναπαύσει, οὐ νύξ παρηγορήσει, οὐ θάνατος τῆς κολάσεως ἀπολύσει, οὐ παράκλησις συγγενῶν μεσιτευσάντων ὀνήσει· οὐ γὰρ ἔτι δίκαιοι ὑπ' αὐτῶν ὀρώνται, οὐδὲ μνήμης γίνονται ἄξιοι. Μόνοι δὲ οἱ δίκαιοι δικαίων μεμνήσονται ἔργων, δι' ὧν ἐπὶ τὴν οὐράνιον βασιλείαν κατήντησαν· ἐν ᾗ οὐχ ὕπνος, οὐ λύπη, οὐ φθορά, οὐ φροντίς, οὐδὲ νύξ, οὐδὲ ἡμέρα χρόνῳ μετρούμενη, οὐχ ἥλιος ἀνάγκη κύκλον οὐρανοῦ δρόμῳ¹ ἐλαυνόμενος· οὐκ ἄγγελοι ὄρων², μέτρα ἢ τέρματα³ πρὸς εὐγνωστον ἀνθρώπων βίον διαμετρούμενα ὀροθετοῦντες⁴. οὐ σελήνη φθίνουσα⁵ ἢ αὖξουσα, ἢ τροπὰς καιρῶν ἐπάγουσα, οὐχ ὑγραίνουσα γῆν· οὐδὲ ἥλιος ἐπικαίων, οὐκ ἄρκτος στρεφόμενη, οὐκ Ὀρίων⁶· γεννώμενος⁷, οὐκ ἄστρων πλάνη ἀνάριθμος⁸, οὐ δύσβατος γῆ, οὐδὲ δυσεύρετος⁹ παραδείσου ἀλλή, οὐδὲ δεινὸν θαλάσσης φρύαγμα κωλύον ἐπιβάντα πατεῖν, εὖβατος δὲ καὶ αὕτη τοῖς δικαίοις γενήσεται, οὔτε τοῦ ὕγρου στερουμένη, οὔτε τοῦ στερρόυ, διὰ τὸ κοῦφον καὶ ἱχνῶ πατουμένη¹⁰ οὐκ οὐρανοῦς ἀοίκη-

¹ δρόμον B.

² ἐλαυνόμενος, ὀρων μέτρα, κ. τ. λ. Hoeschel., ὥρων B.

³ codd. et edd. κέντρα.

⁴ οὐροθετοῦντος Hoeschel.

⁵ φθείνουσα B.

⁶ Ὀρίον Hoeschel.

⁷ γεννώμενος B.

⁸ ἐνάριθμος B. et Hoeschel.

⁹ δυσεύρετος Hoeschel.

¹⁰ totum hoc comma, post στερουμένη, debetur codici B. ubi ita hæc leguntur, levius corrupta : οὐδὲ τοῦ στερρόυ· διὰ τὸ κοῦφον καὶ ἱσχυροῦ πατουμένη. Corpus justorum hominum dicit ita esse leve ut mari incedere possit.

τος ἀνθρώποις, οὐδὲ τούτου τῆς ἀναβάσεως ἢ ὁδοῦ¹
ἀνέυρετος· οὐ γῇ ἀνέργαστος, οὐδὲ ἀνθρώποις ἐπίπονος,
αὐτομάτη δὲ φύουσα καρποὺς πρὸς εὐκοσμίαν, ἣ προσ-
ετάξατο ὁ δεσπότης². οὐ θηρίων γενέσεις πάλιν, οὐδὲ
τῶν λοιπῶν ζώων³ ἐκβρασσομένη οὐσία.

(Ed. Hoeschelii.)

(Codex Baroccianus.)

Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώποις πάλιν
γενεά. ἀλλ' ὁ τῶν δι-
καίων ἄριθμος διαμένει
ἀνέκλειπτος ἅμα δικαίοις
ἀγγέλοις καὶ πνεύμασι.

Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώποις πάλιν
γενεά.⁴ Ὁ μέγας⁵ δι-
καίων ἀριθμὸς διαμένει
ἀνέκλειπτος ἅμα δικαίοις
ἀγγέλοις καὶ πνεύμασι Θεοῦ
καὶ τῷ τούτου Λόγῳ⁶. ὥς⁷
ὁ τῶν δικαίων χορὸς ἀν-
δρῶν τε καὶ γυναικῶν ἀγῆ-
ρως καὶ ἄφθαρτος διαμένει,
ὑμνῶν⁸ τὸν ἐπὶ ταῦτα προ-
αγόμενον Θεὸν διὰ τῆς αὐ-
τῶν ἐν βίῳ εὐτάκτου νομο-
θεσίας.⁹ Σὸν οἷς καὶ πᾶσα
ἡ κτίσις ἀδιάλειπτον ὕμνον
ἀνοίσει, ἀπὸ τῆς φθορᾶς

¹ οὐδὲ τούτου ὁδὸς ἀναβάσεως B.³ om. B.⁵ sic. Wordsw., cod. μετά.⁶ cod. λόγου, corr. Langb., quem sequitur Wordsw.⁷ i.e. οὕτως, cod. et Wordsw. ὥς.⁸ sic Wordsw., cod. ὑμῶν.⁹ διὰ τῆς τοῦ ἘΝ ΒΙΩ εὐτάκτου νομοθεσίας B., δια τῆς τοῦ [ἘΝ ΒΙΩ] εὐτάκτου νομοθεσίας Wordsw.² apud Hoeschel. desunt.⁴ codd. et edd. γεννᾷ.

(Ed. Hæschelii.)

(Codex Baroccianus.)

εἰς ἀφθαρσίαν¹ διανγῇ καὶ
καθαροῦ πνεύματος δεδο-
ξασμένη· οὐχ ὑπ' ἀνάγκης
δεσμοῖς συνεχθήσεται², ἀλ-
λὰ ἐλευθεριάζουσα³ ἐ-
κούσιον τὸν ὕμνον ἅμα
τοῖς ἐλευθερωθεῖσιν πάσης
δουλείας ἀγγέλοις τε καὶ
πνεύμασιν καὶ ἀνθρώποις
ᾄσει⁴ εἰς τὸν πεποιηκότα.
Τούτοις ἔὰν πεισθέντες⁵
Ἕλληνες καταλείψητε τὴν
ματαιότητα τῆς ἐπιγείου⁶
καὶ ῥηματοσπόρου⁷ σοφίας,
καὶ μὴ, περὶ λέξεις ῥημά-
των ἀσχολούμενοι, τὸν
νόον εἰς πλάνησιν ἀνήτε⁸,
ἀλλὰ τοῖς Θεοπνεύστοις
προφήταις, καὶ Θεοῦ καὶ

Τούτοις οἱ πεισθέντες τοῖς
λόγοις ἀνθρωποι, ἔσεσθε

¹ ante oculos versatus esse videtur Hippolyto divinus Pauli Apostoli locus: οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομήσει (1 Cor. xv. 50, sqq.). Locus fortasse sic emendandus: διαλλαγῇ καὶ καθαρσίῳ πν. ζεῶσι, καθάρσιον est sacrificium expurgans, lustrans expiatorium.

² sic Wordsw., cod. δεσμός συνεχθήσεται.

³ ἐλευθερία ζῶσα cod., corr. Wordsw.

⁴ αἰνέσει Langb. et Wordsw., cod. αἰνέση.

⁵ corr. cum Wordsw., cod. τούτους ἔὰν πισθέντες.

⁶ sic Langb. et Wordsw., cod. ἐπιγένους.

⁷ Wordsw. corr., cod. χρημάτων σπόρου.

⁸ sic Wordsw., cod. πλανησινωγητε.

(Ed. Hæschelii.)

(Codex Baroccianus.)

Λόγου¹ ἐξηγηταῖς, ἐγχει-
ρίσαντες τὰς ἀκοὰς, θεῶ
καὶ πιστεύσητε, ἔσεσθε² καὶ
τῶν δικαίων κοινωνοὶ καὶ τούτων κοινωνοὶ, καὶ τῶν
τῶν μελλόντων ἐντεύξεσθε μελλόντων τεύξεσθε ἀγα-
ἀγαθῶν· “ὁ οὔτε ὀφθαλμὸς θῶν, ἀμέτρου τε οὐρανοῦ
εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, ἀνάβασιν καὶ τὴν ἐκεί
οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου βασιλείαν ὄψεσθε· φανε-
ἀνέβη, ὅσα ὁ θεὸς ἡτοίμα- ρώσει³ γὰρ θεὸς ἃ νῦν
σε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.” σεσιώπηται· “Ἀ οὔτε
αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κρά- ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς
τος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν
αἰώνων, ἀμήν. ἀνθρώπου ἀνέβη, ὅσα ἡτοί-
μασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶ-
σιν αὐτόν.”

Quæ in Cod. Baroc. tanquam illius orationis finis, addun-
tur, hæc sunt:

“Ἐφ’ οἷς ἂν εὕρω ὑμᾶς, ἐπὶ τούτοις κρινῶ,”⁴
παρ’ ἐκάστου βίου τὸ τέλος ἀπαιτῶν⁵, ὥστε καὶ τῷ τὸ εἶ
πεποιηκότι, τοῦ βίου⁶ δὲ λήξαντος⁷ τὸ τέλος ἐξοκείλαντι

¹ sic Wordsw., cod. λόγοις.

² sic Wordsw., cod. πιστεύσηται ἔσεσθαι.

³ sic Southcius, quem sequitur Wordsw., cod. ὄψεσθαι φανερωῶς.

⁴ vide Græbe Spicil. i. p. 14 et p. 327. Ezek. xviii. 24, xxxiii
20, annotante Wordsworthio.

⁵ sic locum emendavi: Wordsw. παρέκαστα βοῶ τὸ τέλος, cod.
παρέκαστα βοῶτο τέλος.

⁶ sic Wordsw., cod. τὸν βίον.

⁷ λήξαντος δὲ τοῦ τέλος ἐξοκείλαν (corr. in ἐξόκηλαν) τη cod.
Wordsw. locum ita emendavit: δὲ λήξαντος τὸ τέλος ἐξοκείλαντι.

πρὸς κακίαν ἀνόνητοι¹ οἱ πρόσθε πόνοι, ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ δράματος ἐξάθλω γενομένων· τῷ τε χεῖρον καὶ ἐπισεσυρμένως βιώσαντι πρότερον, ἔστιν ὕστερον μετανοήσαντι πολλοῦ χρόνου πολιτείαν πονηρὰν ἐκνικῆσαι τῷ μετὰ τὴν μετάνοιαν χρόνῳ. ἀκριβείας δὲ δεῖται πολλῆς, ὥσπερ τοῖς μακρᾷ νόσῳ² πεπονηκόσι³ μὲν σώμασι διαίτης χρεῖα καὶ προσοχῆς πλείονός ἐστιν· ἀδύνατον⁴ γὰρ ἴσως ἀθρόως ἀποκόψαι πάθης στροφὴν⁵, ἀλλὰ μετὰ Θεοῦ δυνάμεως καὶ ἀνθρώπων ἰκυσίας⁶ καὶ ἀδελφῶν βοηθείας καὶ εἰλικρινοῦς μετανοίας καὶ συνεχοῦς μελέτης κατορθοῦται· καλὸν μὲν τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, ἀγαθὸν δὲ τὸ ἁμαρτάνοντα μετανοεῖν, ὥσπερ ἄριστον τὸ ὑγιαίνειν αἰεὶ, καλὸν δὲ καὶ τὸ ἀνασφῆλαι μετὰ τὴν νόσον. Τῷ Θεῷ δόξα.

¹ ἀνόητοι cod., ἀνόνητοι Langb. et Wordsw.

² sic Langb. et Wordsw. cod. ὑπὲρ τῆς μάκραν ἄσσω.

³ sic Wordsw., cod. πεποιηκόσι.

⁴ cod. δυνατόν.

⁵ sic Wordsw. cod. τροφ . . . seu στροφ . . .

VI.

EX PARVO LABYRINTHO FRAGMENTA SERVATA

AB

EUSEBIO.

(Routh. Rel. Sacr. ii. pp. 123—134.)

I.

Probatur contra Artemonem hæreticum ejusque discipulos neque sub Victore neque sub Zephyrino novas de Christo invectas esse in ecclesiam Romanam doctrinas. (Euseb. H. E. v. 28.)

Φασὶ γὰρ¹ τοὺς μὲν προτέρους ἅπαντας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους παρειληφέναι τε καὶ δεδιδαχέναι ταῦτα ἃ νῦν οὗτοι λέγουσι· καὶ τετηρηῆσθαι τὴν ἀλήθειαν τοῦ κηρύγματος μέχρι τῶν Βίκτορος χρόνων, ὃς ἦν τρισκαιδέκατος ἀπὸ Πέτρου ἐκ Ῥώμῃ ἐπίσκοπος· ἀπὸ δὲ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ζεφυρίνου παρακεκαράχθαι τὴν ἀλήθειαν. Ἦν δ' ἂν τυχὸν πιθανὸν τὸ λεγόμενον, εἰ μὴ πρῶτον μὲν ἀντέπιπτον αὐτοῖς αἱ θεῖαι γραφαί· καὶ ἀδελφῶν δέ τινων ἐστὶ γράμματα πρεσβύτερα τῶν Βίκτορος χρόνων, ἃ ἐκείνοι

¹ hæretici.

πρὸς τὰ ἔθνη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς τὰς τότε αἱρέσεις ἔγραψαν· λέγω δὲ Ἰουστίνου καὶ Μιλτιάδου καὶ Τατιανοῦ καὶ Κλήμεντος καὶ ἐτέρων πλειόνων, ἐν οἷς ἅπασι θεολογεῖται ὁ Χριστός. Τὰ γὰρ Εἰρηναίου τε καὶ Μελίτωνος καὶ τῶν λοιπῶν τίς ἀγνοεῖ βιβλία, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον καταγγέλλοντα τὸν Χριστόν; Ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ῥοδαὶ ἀδελφῶν ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πιστῶν γραφείσαι, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν ὑμνοῦσι θεολογοῦντες. Πῶς οὖν ἐκ τοσούτων ἐτῶν καταγγελλομένου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος, ἐνδέχεται τοὺς μέχρι Βίκτορος οὕτως ὥς οὗτοι λέγουσι κεκηρυχέναι; πῶς δὲ οὐκ αἰδοῦνται ταῦτα Βίκτορος καταψεύδεσθαι; ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι Βίκτωρ τὸν σκυτέα Θεόδοτον, τὸν ἀρχηγὸν καὶ πατέρα ταύτης τῆς ἀρνησιθεοῦ ἀποστασίας, ἀπεκήρυξε τῆς κοινωνίας, πρῶτον εἰπόντα ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν. Εἰ γὰρ Βίκτωρ κατ' αὐτοὺς οὕτως ἐφρόνει ὥς ἡ τούτων διδάσκει βλασφημία, πῶς ἂν ἀπέβαλλε Θεόδοτον τὸν τῆς αἱρέσεως ταύτης εὐρετήν;

II.

Historia de Natalio ab errore per angelos verberantes converso.

Ὑπομνήσω γοῦν πολλοὺς τῶν ἀδελφῶν πρᾶγμα ἐφ' ἡμῶν γενόμενον· ὃ νομίζω ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγεγόνει τυχὸν ἂν κακείνους ἐνουθέτησε. Νατάλιος ἦν τις ὁμολογητὴς οὐ πάλαι, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἡμετέρων γενόμενος

καιρῶν. Οὗτος ἡπατήθη ποτὲ ὑπὸ Ἀσκληπιάδου¹ καὶ ἑτέρου Θεοδότου τινὸς τραπεζίτου· ἦσαν καὶ οὗτοι ἄμφω Θεοδότου τοῦ σκύτεως μαθηταί, τοῦ πρώτου ἐπὶ ταύτῃ τῇ φρονήσει, μᾶλλον δὲ ἀφροσύνῃ, ἀφορισθέντος τῆς κοινωνίας ὑπὸ Βίκτορος, ὡς ἔφην, τοῦ τότε ἐπισκόπου. Ἀνεπείσθη δὲ ὁ Νατάλιος ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ σαλαρίῳ ἐπίσκοπος κληρωθῆναι ταύτης τῆς αἰρέσεως, ὥστε λαμβάνειν παρ' αὐτῶν μηνιαῖα δηνάρια ἑκατὸν πεντήκοντα. Γενόμενος οὖν σὺν αὐτοῖς, δι' ὁραμάτων πολλάκις ἐνουθετεῖτο ὑπὸ τοῦ Κυρίου· Ὁ γὰρ εὐσπλαγχνος Θεὸς καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς² οὐκ ἐβούλετο ἔξω ἐκκλησίας γενόμενον, ἀπολέσθαι μάρτυρα τῶν ἰδίων παθῶν. Ἐπεὶ δὲ ῥαθυμότερον τοῖς ὁράμασι προσεῖχε, δελεαζόμενος τῇ τε παρ' αὐτοῖς πρωτοκαθεδρίᾳ, καὶ τῇ πλείστοις ἀπολλυούσῃ αἰσχροκερδεΐᾳ, τελευταῖον ὑπὸ ἀγίων ἀγγέλων ἐμαστιγώθη, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οὐ σμικρῶς αἰκισθεὶς· ὥστε ἔωθεν ἀναστῆναι, καὶ ἐνδυσάμενον σάκκον, καὶ σποδὸν καταπασάμενον, μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ δακρύων προσπεσεῖν Ζεφυρίνῳ τῷ ἐπισκόπῳ, κυλιόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας οὐ μόνον τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν· συγχέαι τε τοῖς δάκρυσιν τὴν εὐσπλαγχνον ἐκκλησίαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ· πολλῇ τε τῇ δεήσει χρησάμενον, δείξαντά τε τοὺς μώλωπας ὧν εἰλήφει πληγῶν³ μόλις κοινωνηθῆναι.

¹ Eusebii codd. præter Norfolc. Ἀσκληπιოდότου. Præfero cum Routhio illam lectionem, quam tuetur etiam Theodoretus: infra idem nomen recurrit.

² om. cod. Baroc. 142, verba καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησ. Χρ., vulgatam tuetur Rufinus.

³ “Ostensis etiam vibicibus plagarum quas *pro Christi confessione*

III.

De hæreticorum, qui scientiam rerum terrestrium Sacrae Scripturae præferant, malitia et inter se discordia.

Γραφὰς μὲν θείας ἀφόδως ῥεραδιουργήμασι· πίστεως δὲ ἀρχαίας κανόνα ἡθετήκασι· Χριστὸν δὲ ἡγνοήκασιν· οὐ τί αἱ θεῖαι λέγουσι γραφαὶ ζητοῦντες, ἀλλ' ὁ ποῖον σχῆμα συλλογισμοῦ εἰς τὴν τῆς ἀθεότητος εὐρεθῇ σύστασιν, φιλοπόνως ἀσκοῦντες· καὶ αὐτοῖς προτείνη τις ῥητὸν γραφῆς θεϊκῆς, ἐξετάζουσι πότερον συνήμμενον ἢ διεξυγμένον δύναται ποιῆσαι σχῆμα συλλογισμοῦ. Καταλιπόντες δὲ τὰς ἀγίας Θεοῦ γραφὰς, γεωμετρίαν ἐπιτηδεύουσιν· ὥς ἂν ἐκ τῆς γῆς ὄντες καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλοῦντες, καὶ τὸν ἄνωθεν ἐρχόμενον ἀγνοοῦντες. Εὐκλείδης γοῦν παρά τισιν αὐτῶν φιλοπόνως γεωμετρεῖται. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Θεόφραστος θαυμάζονται· Γαληνὸς γὰρ ἴσως ὑπὸ τινων καὶ προσκυνεῖται. Οἱ δὲ ταῖς τῶν ἀπίστων τέχναις εἰς τὴν τῆς αἵρέσεως αὐτῶν γνώμην ἀποχρώμενοι, καὶ τῇ τῶν ἀθέων πανουργίᾳ τὴν ἀπλὴν τῶν θείων γραφῶν πίστιν καπηλεύοντες· ὅτι μήτε ἐγγὺς πίστεως ὑπάρχουσι, τί δεῖ καὶ λέγειν; διὰ τοῦτο ταῖς θείαις γραφαῖς ἀφόδως ἐπέβαλον τὰς χεῖρας, λέγοντες αὐτὰς διωρθωκένας. Καὶ ὅτι τοῦτο μὴ καταψευδόμενος αὐτῶν λέγω, ὁ βουλόμενος δύναται μαθεῖν. Εἰ γάρ τις θελήσει συγκομίσας αὐτῶν ἐκάστου τὰ ἀντίγραφα ἐξετάζειν πρὸς ἄλληλα,

pertulerat." Rufinus in interpretatione hujus loci, quam secutus est Valesius.

κατὰ πολὺ ἂν εὗροι διαφωνοῦντα. Ἀσύμφωνα γοῦν ἔσται τὰ Ἀσκληπιάδου τοῖς Θεοδότου. Πολλῶν δέ ἐστιν εὐπορῆσαι, διὰ τὸ φιλοτίμως ἐγγεγράφθαι τοὺς μαθητὰς αὐτῶν τὰ ὑφ' ἐκάστου αὐτῶν ὡς αὐτοὶ καλοῦσι κατωρθωμένα, τουτέστιν ἠφανισμένα. Πάλιν δὲ τούτοις τὰ Ἑρμοφίλου οὐ συνάδει· τὰ γὰρ Ἀπολλωνίδου οὐδὲ αὐτὰ ἑαυτοῖς ἐστὶ σύμφωνα· ἔνεστι γὰρ συγκρίναι τὰ πρότερον ὑπ' αὐτῶν κατασκευασθέντα, τοῖς ὕστερον πάλιν ἐπιδιαστραφεῖσι, καὶ εὐρεῖν καταπολὺ ἀπάδοντα. Ὅσης δὲ τόλμης ἐστὶ τοῦτο τὸ ἀμάρτημα, εἰκὸς μηδὲ ἐκείνους ἀγνοεῖν· ἡ γὰρ οὐ πιστεύουσιν ἀγίῳ πνεύματι λελέχθαι τὰς θείας γραφάς, καὶ εἰσὶν ἄπιστοι, ἡ ἑαυτοὺς ἠγοῦνται σοφωτέρους τοῦ ἀγίου πνεύματος ὑπάρχειν· καὶ τί ἕτερον ἢ δαιμονῶσιν; οὐδὲ γὰρ ἀρνήσασθαι δύνανται ἑαυτῶν εἶναι τὸ τόλμημα, ὁπόταν καὶ τῇ αὐτῶν χειρὶ ἢ γεγραμμένα· καὶ παρ' ὧν κατηχήθησαν μὴ τοιαύτας παρέλαβον τὰς γραφάς· καὶ δεῖξαι ἀντίγραφα ὅθεν αὐτὰ μετεγράψαντο, μὴ ἔχωσιν. Ἐνιοὶ δὲ αὐτῶν οὐδὲ παραχαράσσειν ἠξίωσαν αὐτὰς, ἀλλ' ἀπλῶς ἀρνησάμενοι τὸν τε νόμον καὶ τοὺς προφήτας· ἀνόμου καὶ ἀθέου διδασκαλίας προφάσει χάριτος· εἰς ἔσχατον ἀπωλείας ὀλεθρον κατωλίσθησαν.

APPENDIX.

PHOTII CAPITA DUO

DE

HIPPOLYTI SYNTAGMATE CONTRA OMNES HÆRESES,

ET DE EJUDEM

LIBELLO DE CAUSA UNIVERSI.

APPENDIX.

I.

Photius de Hippolyti Libro contra Hæreses XXXII.

(Cod. 121. ed. Bekker. p. 99.)

Ἀνεγνώσθη βιβλιδάριον Ἰππολύτου· μαθητὴς δὲ
Εἰρηναίου ὁ Ἰππόλυτος. ἦν δὲ τὸ σύνταγμα κατὰ
αἱρέσεων λβ', ἀρχὴν ποιούμενον Δοσιθεανούς, καὶ μέχρι
Νοητοῦ καὶ Νοηπανῶν διαλαμβάνον. ταύτας δὲ φησιν
ἐλέγχοις ὑποβληθῆναι ὁμιλοῦντος Εἰρηναίου, ὧν καὶ
σύνοψιν ὁ Ἰππόλυτος ποιούμενος τόδε τὸ βιβλίον φησὶ
συντεταχέναι. τὴν δὲ φράσιν σαφὴς ἐστὶ καὶ ὑπόσε-
μνος καὶ ἀπέρिटτος, εἰ καὶ πρὸς τὸν Ἀττικὸν οὐκ ἐπι-
στρέφεται λόγον. λέγει δὲ ἄλλα τέ τινα τῆς ἀκριθείας
λειπόμενα, καὶ ὅτι ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ οὐκ ἔστι
τοῦ ἀποστόλου Παύλου. λέγεται δὲ οὗτος καὶ προσο-
μιλεῖν τῷ λαῷ κατὰ μίμησιν Ὀριγένους, οὗ καὶ συνήθης
μάλιστα καὶ ἐραστὴς τῶν λόγων ὑπῆρχεν, ὥς καὶ προ-
τρέψασθαι αὐτὸν τὴν θείαν ὑπομνηματίσαι γραφὴν,
ἐγκαταστήσας αὐτῷ καὶ ὑπογραφέας, ἑπτὰ ταχυγράφους
καὶ ἑτέρους τοσοῦτους γράφοντας εἰς κάλλος, ὧν ἦν καὶ
τῆς δαπάνης αὐτὸς χορηγός· καὶ ταῦτα ὑπηρετούμενος

αὐτῷ ἀπαιτεῖν αὐτὸν ἀπαραιτήτως τὸ ἔργον, ἐξ οὗ καὶ ἐργοδιώκτην ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν παρὰ Ὀριγένους κληθῆναι. πλείστα δὲ καὶ οὗτος λέγεται συγγεγραφέναι.

II.

Photius de Hippolyti Libro de Causa Universi.

(Cod. 48. ed. Bekker. p. 11.)

Ἀνεγνώσθη Ἰωσήπου περὶ τοῦ παντός, ὃ ἐν ἄλλοις ἀνέγνων ἐπιγραφόμενον περὶ τῆς τοῦ παντός οὐσίας. ἔστι δὲ ἐν δυσὶ λογιδίοις· δείκνυσι δὲ ἐν αὐτοῖς πρὸς ἑαυτὸν στασιάζοντα Πλάτωνα, ἐλέγχει δὲ καὶ περὶ ψυχῆς καὶ ὕλης καὶ ἀναστάσεως Ἀλκίνουν ἀλόγως τε καὶ ψευδῶς εἰπόντα, ἀντεισάγει δὲ τὰς οἰκείας περὶ τούτων τῶν ὑποθέσεων δόξας, δείκνυσι τε πρεσβύτερον Ἑλλήνων πολλῶ τὸ Ἰουδαίων γένος. δοξάζει δὲ συγκεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον ἐκ πυρὸς καὶ γῆς καὶ ὕδατος, καὶ ἔτι ἐκ πνεύματος, ὃ καὶ ψυχὴν ὀνομάζει. περὶ οὗ πνεύματος αὐτοῦ λέξουσιν οὕτω φησί· “τούτου τὸ κυριώτερον ἀνελόμενος ἅμα τῷ σώματι ἔπλασε, καὶ διὰ παντὸς μέλους καὶ ἄρθρου πορεῖαν αὐτῷ κατεσκεύασεν·

ὁ τῷ σώματι συμπλασθὲν καὶ διὰ παντὸς δεικνύμενον τῷ αὐτῷ εἶδει τοῦ βλεπομένου σώματος τετύπεται, τὴν οὐσίαν δὲ ψυχρότερον ὑπάρχει πρὸς τὰ τρία, δι' ὧν τὸ σῶμα συνήρμωσται.” οὕτω μὲν οὖν ἀναξίως τῆς τε τῶν Ἰουδαίων περὶ ἀνθρώπου φυσιολογίας ταῦτα εἰπὼν καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ περὶ τοὺς λόγους ἀσκήσεως, διέξεισι καὶ περὶ τῆς κοσμογονίας κεφαλαιωδῶς. περὶ μέντοι Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὡς ἔγγιστα Θεολογεῖ, κλησὶν τε αὐτὴν ἀναφθεγγόμενος Χριστοῦ, καὶ τὴν ἐκ πατρὸς ἀφραστον γέννησιν ἀμέμπτως ἀναγράφων. ὁ τινὰς ἴσως καὶ ἀμψιδοξεῖν, ὡς Ἰωσήπου εἴη τὸ συνταγματίον, ἀναπείσειεν. οὐδὲν δὲ τὸ τῆς φράσεως αὐτῷ πρὸς τὰ ὑπόλοιπα τοῦ ἀνδρὸς ἀποδεῖ. εὖρον δὲ ἐν παραγραφαῖς ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ λόγος Ἰωσήπου, ἀλλὰ Γαίτου τινὸς πρεσβυτέρου ἐν Ῥώμῃ διατρίβοντος, ὃν φασὶ συντάξαι καὶ τὸν λαβύρινθον· οὗ καὶ διάλογος φέρεται πρὸς Πρόκλον τινὰ ὑπέρμαχον τῆς τῶν Μοντανιστῶν αἱρέσεως. ἀνεπεγράφου δὲ καταλειφθέντος τοῦ λόγου φασὶ τοὺς μὲν Ἰωσήπου ἐπιγράψαι, τοὺς δὲ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος, ἄλλους δὲ Εἰρηναίου, ὥσπερ καὶ τὸν λαβύρινθον τινες ἐπέγραψαν Ὠριγένους. ἐπεὶ Γαίτου ἐστὶ πόνημα τῇ ἀληθείᾳ τοῦ συντεταχότος τὸν λαβύρινθον, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τέλει τοῦ λαβυρίνθου διεμαρτύρατο ἑαυτοῦ εἶναι τὸν περὶ τῆς τοῦ παντὸς οὐσίας λόγον. εἰ δ' ἕτερος καὶ οὐκ οὗτός ἐστιν, οὕπω μοι γέγονεν εὐδηλον. τοῦτον τὸν Γαῖον πρεσβυτερόν φασὶ γεγενῆσθαι τῆς κατὰ Ῥώμην ἐκκλησίας ἐπὶ Οὐίκτορος καὶ Ζεφυρίνου τῶν ἀρχιερέων, χειροτονηθῆναι δὲ

αὐτὸν καὶ ἔθνων ἐπίσκοπον. συντάξαι δὲ καὶ ἕτερον λόγον ἰδίως κατὰ τῆς Ἀρτέμωνος αἵρέσεως, καὶ κατὰ Πρόκλου δὲ σπουδαστοῦ Μοντανοῦ σπουδαίαν διάλεξιν συντεταχέναι, ἐν ᾗ τρισκαίδεκα μόνας ἐπιστολὰς ἀριθμεῖται Παύλου, οὐκ ἐγκρίνον τὴν πρὸς Ἑβραίους.

FINIS PRIMI VOLUMINIS ANALECTORUM.

LONDINI :
Excuderunt A. et G. A. SPOTTISWOODE,
New-street-Square.

HISTORICAL WORKS.

A Library Edition of Sir JAMES MACKINTOSH'S HISTORY of ENGLAND, from the Earliest Times to the Final Establishment of the Reformation. 2 vols. 8vo. price 21s.

THE HISTORY of ENGLAND, from the Accession of James II. By THOMAS BABINGTON MACAULAY. *Ninth Edition*. Vols. I. and II. 8vo. price 32s.

Mr. MACAULAY'S CRITICAL and HISTORICAL ESSAYS. Complete in One Volume; with Portrait and Vignette. Square crown 8vo price 21s.; calf, by Hayday, 30s.

Mr. MACAULAY'S CRITICAL and HISTORICAL ESSAYS. A Library Edition (the *Seventh*), in 3 vols. 8vo. price 36s.

Mr. MACAULAY'S CRITICAL and HISTORICAL ESSAYS. A *New Edition*, in 3 vols. fcp. 8vo. price One Guinea.

LORD JEFFREY'S CONTRIBUTIONS to the EDINBURGH REVIEW. Complete in One Volume; with Portrait and Vignette. Square crown 8vo. price 21s.; calf, by Hayday, 30s.

Also a LIBRARY EDITION, in 3 vols. 8vo. price 42s.

THE WORKS of the Rev. SYDNEY SMITH. Complete in One Volume; with Portrait and Vignette. Square crown 8vo. price 21s.; calf, by Hayday, 30s.

Also a LIBRARY EDITION, in 3 vols. 8vo. with Portrait, price 36s.

The Rev. SYDNEY SMITH'S ELEMENTARY SKETCHES of MORAL PHILOSOPHY. *Second Edition*. 8vo. price 12s.

Sir JAMES MACKINTOSH'S MISCELLANEOUS WORKS. Complete in One Volume; with Portrait and Vignette. Square crown 8vo. price 21s.; calf, by Hayday, 30s.

ESSAYS selected from CONTRIBUTIONS to the *Edinburgh Review*. By HENRY ROGERS. 2 vols. 8vo. price 24s.

ESSAYS on POLITICAL and SOCIAL SCIENCE, contributed chiefly to the *Edinburgh Review*. By WILLIAM R. GREG. 2 vols. 8vo. price 24s.

LECTURES on the HISTORY of FRANCE. By the Right Hon. Sir JAMES STEPHEN, K.C.B., LL.D. *Second Edition*. 2 vols. 8vo. price 24s.

Sir JAMES STEPHEN'S ESSAYS in ECCLESIASTICAL BIOGRAPHY. *Third Edition*. 2 vols. 8vo. price 24s.

London: LONGMAN, BROWN, GREEN, and LONGMANS.

HISTORICAL WORKS — *continued.*

BLAIR'S CHRONOLOGICAL and HISTORICAL TABLES.
New Edition, extended under the revision of Sir H. ELLIS, K. H. Imperial 8vo.
price 31s. 6d.

HAYDN'S BOOK of DIGNITIES, or Rolls of the Official Personages of the British Empire: *A New Edition*, improved and continued, of BEATSON'S POLITICAL INDEX. 8vo. price 25s.

Colonel W. MURE'S CRITICAL HISTORY of the LANGUAGE and LITERATURE of ANCIENT GREECE. 3 vols. 8vo. price 36s.
Vol. IV. 15s.

Bishop THIRLWALL'S HISTORY of GREECE. An improved Library Edition; with Maps. 8 vols. 8vo. price 4l. 16s. Or in 8 vols. fcp. 8vo. 28s.

Dr. L. SCHMITZ'S SCHOOL ABRIDGMENT of Bishop THIRLWALL'S HISTORY of GREECE. *New Edition.* 12mo. price 7s. 6d.

The FALL of the ROMAN REPUBLIC: A Short History of the Last Century of the Commonwealth. By the Rev. CHARLES MERIVALE, B.D. 12mo. price 7s. 6d.

A HISTORY of the ROMANS under the EMPIRE. By the Rev. CHARLES MERIVALE, B.D. Vols. I. to III. 8vo. price 42s.

The HISTORY of SCOTLAND, from the Revolution to the Extinction of the last Jacobite Insurrection (1689—1748). By J. H. BURTON. 2 vols. 8vo. price 26s.

The HISTORY of SCOTLAND. By Sir WALTER SCOTT, Bart. 2 vols. 8vo., with Vignette Titles, price 7s.

THOMAS MOORE'S HISTORY of IRELAND, from the Earliest Kings of that Realm down to its last Chief. 4 vols. fcp. 8vo. price 14s.

The Rev. A. MARTINEAU'S SKETCH of the HISTORY of the CHURCH in ENGLAND to the REFORMATION. 12mo. price 6s.

The SAXONS in ENGLAND; A History of the English Commonwealth till the Period of the Norman Conquest. By J. M. KEMBLE, M.A. 2 vols. 8vo. price 28s.

The HISTORY of the ANGLO-SAXONS, from the Earliest Period to the Norman Conquest. By SHARON TURNER, F.S.A. 3 vols. 8vo. price 36s.

SHARON TURNER'S HISTORY of ENGLAND during the MIDDLE AGES, from the Conquest to the Accession of Henry VIII. 4 vols. 8vo. price 50s.

London: LONGMAN, BROWN, GREEN, and LONGMANS.

DATE DUE

FACILITY

GAYLORD

PRINTED IN U.S.A.

BOOKS on NATURAL HISTORY, BOTANY, &c.

I.

The BRITISH FLORA; comprising the Phanogamous or Flowering Plants and the Ferns. *The Sixth Edition*, enlarged; with 12 Maps. By Sir W. J. HOOKER and G. A. WALKER ARNOTT. 12mo. price 14s.; with the Plates coloured, 21s.

II.

Dr. LINDLEY'S INTRODUCTION to BOTANY.

New Edition, with Corrections and copious Additions; 6 Plates and numerous Woodcuts. 2 vols. 8vo. price 24s.

III.

Dr. LINDLEY'S THEORY of HORTICULTURE: An

Attempt to explain the principal Operations of Gardening upon Physiological Principles. *A New Edition*, corrected; with Wood Engravings. 8vo. [In the press.]

IV.

LOUDON'S ENCYCLOPÆDIA of GARDENING;

comprising Horticulture, Floriculture, Arboriculture, and Landscape Gardening. *New Edition*; with numerous Woodcuts. 8vo. price 50s.

V.

LOUDON'S ENCYCLOPÆDIA of PLANTS, including

all now found in or which have been introduced into Great Britain. *New Edition*, corrected to 1854 by Mrs. Loudon and George Don, F.L.S. 8vo. [In the press.]

VI.

LOUDON'S ENCYCLOPÆDIA of COTTAGE, FARM,

and **VILLA ARCHITECTURE and FURNITURE.** *New Edition*, with more than 2,000 Wood Engravings. 8vo. price £3. 3s.

VII.

LOUDON'S ENCYCLOPÆDIA of TREES and SHRUBS:

Being the *Arboretum et Fruticetum Britannicum* abridged; with 2,000 Woodcuts. 8vo. price 50s.

VIII.

CATLOW'S POPULAR CONCHOLOGY; or, the Shell

Cabinet Arranged: An Introduction to the Modern System of Conchology. *A New Edition*, thoroughly revised and corrected; with many Woodcuts. Post 8vo. [In the press.]

IX.

A NATURALIST'S SOJOURN in JAMAICA. By

P. H. GOSSE, Esq. With coloured Plates. Post 8vo. price 14s.

X.

KIRBY and SPENCE'S INTRODUCTION to ENTO-

MOLOGY; or, Elements of the Natural History of Insects. With Plates. 2 vols. 8vo. price 31s. 6d.

XI.

Mrs. LEE'S ELEMENTS of NATURAL HISTORY; or,

First Principles of Zoology; Comprising the Principles of Classification, interspersed with amusing and instructive Accounts of the most remarkable Animals. *New Edition*, with many Woodcuts. Fcp. 8vo. price 7s. 6d.

XII.

ESSAYS on NATURAL HISTORY, chiefly Ornithology:

With the Author's Autobiography. By CHARLES WARRINGTON, Esq. of Walton Hall. *New Editions* of the First Series, price 5s. 6d.; and the Second Series, 4s. 6d. 2 vols. fcp. 8vo. with Views, price 10s.

XIII.

MAUNDER'S TREASURY of NATURAL HISTORY,

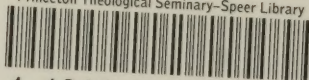
or **POPULAR DICTIONARY of ANIMATED NATURE.** *New Edition*, revised; with 900 accurate Wood Engravings of Birds, Beasts, Fishes, &c. Fcp. 8vo. price 10s.

London: LONGMAN, BROWN, GREEN, and LONGMANS.

BW935 .B943 v.5
Christianity and mankind, their

Princeton Theological Seminary-Speer Library

1 1012 00030 0212